

От авторката на „Стъкларят от Мурано“ и „Тайната на Ботичели“

МАРИНА
ФИОРАТО

МАДОННАТА *на* БАДЕМИТЕ

История за любовта, от която
са родени най-известният ликьор и едни от
най-красивите фрески на ренесансовата живопис

МАРИНА ФИОРАТО
МАДОНАТА НА БАДЕМИТЕ

Превод: Антоанета Дончева-Стаматова

chitanka.info

Флоренция, 1503 г.

Когато Бернардино Луини, талантливият ученик на Леонардо да Винчи, се заклева, че всяка жена, която рисува, ще бъде красива като ангел, той няма никаква представа, че ще трябва да почака повече от двайсет години, за да открие своето вдъхновение...

Годината е 1525

Луини е нает да нарисува религиозна фреска в църква из хълмовете на Ломбардия. Художникът вижда в църквата красивата Симонета ди Сароно, наскоро загубила мъжа си в кървавите войни между италианските градове държави, и остава за пленен от нейната красота и от тъжните ѝ очи. Той я обезсмъртява като Мадоната в своята най-прочута творба, която и днес може да бъде видяна в църквата „Санта Мария деи Мираколи“ в Сароно.

Художникът и моделът му се влюбват и като символ на любовта им Симонета създава свой шедьовър — тя измисля питие за любимия си от сока на бадемите, които растат в нейната градина. Но докато стенописът и ликьорът стават все по-популярни, връзката на двойката предизвиква скандал, който заплашва любовта им. И дори живота им...

Сред горчивия аромат на бадемите и уханието на боята от четката на талантливия художник се разгръща една великолепно история за страст и предателство. За неподозирана смелост и благородство. За любовта, от която са родени най-известният ликьор — амарето, и едни от най-красивите фрески на ренесансовата живопис.

Марина Фиорато е наполовина венецианка, наполовина англичанка. Родена е в Манчестър и израства в Йоркшир Дейлс. Има степени по история от Оксфорд Юнивърсити и университета във Венеция. Работила е като илюстратор, актриса и филмов критик. Правила е дизайна на турнетата на рок групи като *U2* и *Rolling Stones*. Живее в Северен Лондон със съпруга, сина и дъщеря си. Бестселърите ѝ „Стъкларят от Мурано“ и „Тайната на Ботичели“ са издадени на български език.

ПЪРВА ГЛАВА

ПОСЛЕДНАТА БИТКА

Излишно е да ви казвам името си, защото съвсем скоро ще умра.

Нека вместо това ви кажа нейното — Симонета ди Сароно. За мен то винаги е звучало като дивен музикален напев или нежна поетична строфа. Трелите му гаят слуха, а словата му стъпват леко със съвършенство, равняващо се единствено на нея самата.

Ако не името си, мога да ви кажа поне датата на моята смърт. Тя е двайсет и четвъртият ден на февруари от Лето Господне 1525, а аз лежа по гръб в едно поле в покрайнините на Павия, Ломбардия.

Вече не мога да обръщам глава — движа само очите си. Снегът се сипе върху горещите ми зеници и в мига, в който ги докосне, се стапя. Примигвам, за да прогоня тези снежни сълзи. През сипещата се бяла пелена пред мен, между напирещите войнишки талази, зървам Грегорио — най-достойният сред оръженосците и най-добрият сред приятелите. Все още се бие. Обръща се към мен и зървам страха в очите му — сигурно не съм от най-приятните гледки на света. Устните му оформят името ми, но аз не го чувам. Докато битката около мен бушува, чувам единствено кръвта, барабаняща в ушите ми. Не чувам даже бумтежа на онези зловещи нови оръжия, защото именно едно такова ме оглуши с гласа си. Противникът на Грегорио изисква неотклонното му внимание — ако държи да спаси кожата си, по-добре да не се отдава на жалост по мен, пък и аз и без това си знам, че той ми бе верен васал. Сече с меча си наляво и надясно с повече плам, отколкото умение, но ето че той е все още на крак, а аз вече лежа повален. Ще ми се да доживее поне до утрешния ден, та да може да разкаже на дамата на сърцето ми, че съм загинал с достойна смърт. Все още носи моето знаме, само дето сега то е окървавено и виси на парцали на гърба му. Присвивам очи и се заглеждам в щита в синьо и сребристо — три сребристокбели овала на лазурен фон. Изпълвам се със задоволство, когато си помисля, че моите предци са виждали в тези овали бадеми, когато са включвали нашия герб във великия

хералдичен списък на знатните родове. Искам те да са последното нещо, което ще видя на белия свят. Когато преброих и трите, затворих завинаги очи.

Но още не ме мислете за мъртъв — продължавам да усещам разни неща. Помръдвам дясната си ръка и опипвам земята около себе си за бащиния си меч. Той си лежи там, където падна, и аз обвивам с пръсти дръжката му — износена от битки и отлично познаваща ръката ми. Откъде можех да знам, че този меч ще ми бъде точно толкова полезен, колкото беше и на баща ми?! Но днес всичко е променено. Това е последната рицарска битка. Старите традиции са мъртви като самия мен. И въпреки това за истинския войник е все така подобаващо да умре с меч в ръка.

Вече съм готов. Но мисълта ми се плъзва от моята ръка към нейната — ръцете ѝ са най-красивото нещо в нея, отстъпващо единствено на лицето ѝ. Те са дълги и бели, изящни и странни — средният и безименният ѝ пръст са абсолютно еднакви по дължина. Усещам хладината им върху челото си, където сега ги поставя споменът. Само преди дванайсет месеца те пак бяха стояли там, охлаждайки треската ми, когато ме бе пипнала воднянката. Тя галеше челото ми и го целуваше. Устните ѝ бяха като лед върху горящата ми плът, хладни като снега, който сега ме целуваше. Отварям устни, за да усетя тази целувка, и снегът се сипе ли, сипе, поддържайки спомените ми. А после си спомням как тя бе взела един лимон, бе го разрязала на две и бе изстискала от сока в устните ми, за да ме вдигне отново на крака. Вкусът му беше горчив, но любовта ѝ към мен го подслаждаше. Имаше вкус на метал, като стоманата на острието, което целунах едва тази сутрин, преди да поведе армията си в битка. Усещам този вкус и сега. Ала знам, че не е от сока на лимон. Това е вкусът на кръвта. Устата ми се изпълва с нея. И краят ми приближава. Позволете ми да ви кажа за последен път името ѝ:

Симонета ди Сароно.

ВТОРА ГЛАВА

МЕЧЪТ И ПУШКАТА

Симонета ди Сароно седеше на обления от слънцето прозорец, подобна на ангел във високата му квадратна рамка. Гражданите на Сароно често отбелязваха тази прилика. Ден след ден тя седеше там, вторачила стъклен поглед към пътя. Вила Кастело — квадратна и елегантна къща, се възправяше величествено и самотно на известно разстояние от града или, както гласеше старата поговорка, „на разстояние за дълга разходка, но за кратка езда“. Беше разположена там, където земята на ломбардската равнина започваше да пъпли към планината — не много високо, но достатъчно, за да налага превъзходството си и за да могат жителите на градеца да я виждат чак от площада. С мазилка, сякаш леко близната от слънцето и напомняща на черупката на омар, с белите си елегантни колони и арки и изящните огромни прозорци тя беше обект на безкрайна възхита. Би могла да бъде и обект на завист, ако импозантните ѝ порти не бяха винаги отворени за посетители. Търговците и молителите, които изминаваха дългия изнурителен път към вратите ѝ и навлизаха в тучните ѝ градини и паркове, винаги можеха да са сигурни, че ще бъдат изслушани от прислугата — факт, за който всички единодушно се съгласяваха, че е знак за благородството и щедростта на господаря и господарката на дома. Впрочем къщата символизираше самото семейство Ди Сароно — достатъчно близо до градчето и техните задължения като феодали, но и достатъчно далече, за да се знае кой е господарят.

Рамката с главата на Симонета се виждаше чак от пътя за Комо, извиващ калните си коловози към обрамчените със сняг планини и бистрите като огледала езера. Доставчиците на храна и вода, амбулантните търговци и селяните виждаха постоянно дамата на прозореца, докато пътуваха по своите дела към и от Сароно. Преди биха се присмели на това неотменимо присъствие, но времената, които бяха настъпили, изобщо не бяха за смях. Твърде много от техните

братя и бащи бяха заминали на война и твърде малко се бяха върнали. А войните не бяха една и две. Все войни, които като че ли нямаха нищо общо с тяхната Ломбардия, но които очевидно бяха изключително важни за разни велики мъже с низки мотиви — папата, френският крал и алчният император. И ето че тяхното скромно, но проспериращо шафранено градче Сароно, разположено между славните кули на Милано и сребристото величие на планините, заляна и одрипавя от конфликта. Грубите войнишки ботуши бяха изтъркали изящните павета на площада, а стоманените шпори бяха изренили мекия камък от ъглите на къщите, докато кавалерията на Франция и на Империята преминаваше през него във вихрушка от погрешно насочена праведност. За това добрите бюргери на Сароно разбираха много добре какво чака Симонета и макар да бе истинска дама, те я жалеха за човешките чувства, които споделяше с всички майки, съпруги и дъщери в този град. И нямаше как да не забележат, че макар денят, от който толкова се ужасяваше, настъпи, тя продължаваше все така, ден след ден и нощ след нощ, да си стои на прозореца с надеждата той все пак да се завърне у дома.

Вдовицата от Вила Кастело — защото сега тя беше точно това — бе сред главните теми, които се нищеха на площада. Старите златисти камъни на Сароно, с неговите разположени като лъчи на звезда улици, избликващи от площада на църквата, чуваха всичко, което имаха да кажат жителите му. А те говореха за деня, в който Грегорио ди Пулия, оръженосецът на господаря Лоренцо, се бе влачил, съсипан и окървавен, по пътя към портите на голямата къща. Бадемовите дървета, които се редяха покрай двете страни на пътя, помахваха с клони, докато той минаваше, а сребристите им листа нашепваха, че вече знаят скръбната новина, която той носи. Едва тогава господарката бе напуснала своя прозорец, за да се появи в рамката на вратата на къщата. Очите ѝ се взираха вторачено, настоявайки да видят фигурата на господаря, а не на васала. Но щом разпозна походката и осанката на Грегорио, сълзите сами рукохнаха от очите ѝ. А когато той се приближи и тя зърна меч в ръцете му, се строполи безжизнена на земята. Всичко това бе видно и разказано от Лука, син на Лука, помощник-градинар в имението. Два дена подред момчето се бе наслаждавало на своята знаменитост, защото бе единствен свидетел на сцената. Нарездаше, подобно на пътуващ проповедник, историята си пред тълпата жители

на градеца, струпали се, жадни за клюки, в сянката на църковната камбанария — единственото убежище от прежурящото слънце. Тълпата се местеше заедно със сянката. Измина цял час, докато коментарите и възклицанията спрат. Говориха толкова много за Симонета, че дори църковният свещеник — тази добра душа, се принуди да отвори вратите и да поклати неодобрително глава към Лука изпод своята дебела сянка. Помощник-градинарят побърза да сложи край на разказа си още докато вратите се затваряха — защото за нищо на света не искаше да остави неразказана най-чудната и най-загадъчна част от тази трагедия — че оръженосецът бе донесъл от бойното поле и нещо друго. Дълго и метално — не, не беше меч... Лука нямаше никаква представа какво бе това нещо. Нямаше представа също така, че след като господарката се бе свестила, тя и нейният васал бяха прекарали в съвещание два часа, след което тя отново бе заела мястото си на прозореца, за да остане там може би до Деня на Страшния съд. Ден, за който всички се молеха Господ да я събере отново с нейния любим и съпруг.

* * *

Симонета ди Сароно се питаше дали има Бог. Първият път, когато си зададе този въпрос, бе шокирана от самата себе си, но веднъж минала през главата ѝ, мисълта отказваше да я остави. Седеше си с очи, пресъхнали от взирание, и с тяло, сковано от неа, загледана в бадемовите дървета и в пътя. Седеше си така, докато червените рани по небето избледняваха и го превръщаха в нощен покров, а камъкът под ръцете ѝ изстиваше като лед. Под нея се простираше градецът Сароно, сребреец сред здрача като случайно изпуснатата монета. Усещането за откъснатост от него, на което някога толкова бе държала, вече бе пълно — отдалечената ѝ от хората къща бе нейна тъмница, подобно на девиците от древността, затворени във високи кули и пазени от дракони, или като послушница, изолирана в килията на манастира. Рафаела, камериерката ѝ, постави внимателно върху раменете ѝ мека наметка, но Симонета нито я усети, нито оцени топлината ѝ. Усещаше единствено скръбта, която се бе загнездила в гърдите ѝ като воденичен камък. Не, по-скоро като бадем. Защото,

когато получи за първи път един от плодовете на дърветата, на които ставаше господарка чрез брака си, тя го бе погълнала цял. Беше станала невеста на тринайсет, а Лоренцо, който пък бе само на петнайсет, ѝ бе поднесъл бадем като част от церемонията, състояла се в същата онази горичка, която днес тя съзерцаваше ден и нощ. Двамата се бяха оженили в църквата „Санта Мария деи Мираколи“ в Сароно. Красивата бяла църквица, с осмоъгълния ѝ баптистерий, хладна, опасана с дървета засводена галерия, и елегантна нова кула, достигаща сякаш до небето, никога досега не бе ставала свидетел на такъв разкош. Новият низ от камбани огласиха новината из цялата долина — две велики фамилии се обединяваха, докато хората се веселяха и празнуваха на площада под сянката на камбанарията. А после дойде и езическата церемония в горичката, където невестата и женихът носеха корони от сребристи бадемове листа и си размениха по един от плодовете на тези дървета. Поднасянето и изяждането на нечетен брой бадеми по време на сватба бе очевидно традиция от незапомнени времена, спазваща се по тези места, традиция, предназначена да донесе късмет, добър урожай и плодovitост. Но церемонията бе прекъсната, когато Симонета едва не се бе задавила, поглъщайки целия бадем. Лоренцо се бе разсмял сърдечно, докато майка ѝ ѝ подаваше вино с вода, за да прокара бадема.

— Трябваше да го схрускаш, да го строшиш със зъби! — се бе провикнал после. — Само така можеш да усетиш сладостта му!

И се бе оказал прав, защото, погълнат цял, бадемът бе оставил в устата ѝ единствено вкус на сухо дърво. А след това съпругът ѝ я бе целунал — и това бе единствената сладост, която ѝ трябваше на тази земя.

Спомни си, че бадемът бе стоял заседнал в гърлото ѝ по време на целия сватбен банкет. Майка ѝ, която обичаше да изнася проповеди и виждаше Божията ръка във всичко, я бе предупредила с мрачен поглед да не се оплаква.

— Не трябва да забравяш този урок, дъще! Понякога трябва да разрушиш нещо, за да усетиш вкуса му такъв, какъвто е бил предвиден от Бога. Досега си живяла в безгрижие и богатство, обградена от много обич и благословена с голяма красота и щастлив брак, но да знаеш, че нищо в този живот не продължава вечно! Един ден ще страдаш много, затова е добре да не забравяш днешния. Само в страданието човек

може да почувства силата си и живота, който Бог е отредил за него, защото със страданието идва и просветлението!

Тогава Симонета бе избрала да замълчи и бе продължила да отпива от виното си. Знаеше, че е длъжна да демонстрира покорство и послушание пред майка си, но за щастие бадемът най-сетне благоволи да слезе към стомаха ѝ и на негово място тя усети топлината на червената гроздова напитка. Изпълни я нова доза топлина, когато плъзна очи към младоженеца. Едва сдържаше възбудата и удоволствието си, че е омъжена за този млад бог, че скоро ще настъпи тяхната първа брачна нощ... Мислено се изолира от думите на майка си. Възнамеряваше да бъде завинаги щастлива с Лоренцо и знаеше, че двамата ще имат голям късмет. Освен това смяташе, че се досеща откъде извира жлъчта на майка ѝ — отправи поглед през нея към баща си. Красив и румен, баща ѝ винаги бе обичал дъщеря си, ала тя в никакъв случай не бе единствената млада дама, която той обожаваше. Симонета бе наясно, че майка ѝ страдаше много заради изневерите на баща ѝ. Прислужници, които внезапно ставаха нагли, продавачки на вино, които посещаваха прекалено често дома им... Симонета бе сигурна, че тя няма да има такова бъдеще. Стисна ръката на Лоренцо и веднага забрави мрачните предупреждения на майка си.

Докато не дойде това и майчините ѝ слова не изплуваха наново в съзнанието ѝ.

Откъде можеше да знае, че животът ѝ ще бъде съсипан тъкмо по този начин, че ще бъде принудена да търпи такава болка заради смъртта на мъжа, който толкова дълго време я бе правил така щастлива?! Беше убедена, че да бе всичко друго, щеше да го изтърпи, но това... Дори Лоренцо да бе погледнал друга жена, което никога не бе сторил, тя смяташе, че можеше да устои на изпитанията на изневяратата. Де да можеше да е все още тук, все още реален и топъл, да се смеят и да се забавляват както досега... Но за това, което сега чувстваше, за тази зловредна буца в гърдите ѝ, за тази скръб, която се бе загнездила в най-големите дълбини на душата ѝ — за нея беше сигурна, че ще я убие. И това би било истинско спасение. Отпусна белите си ръце върху меча — неговия меч, който Грегорио бе върнал от бойното поле. След това се обърна към другото нещо, което Грегорио ѝ бе донесъл. То беше дълго и заплашително, направено от метална тръба и дървена дръжка, с извити метални хищни нокти, стърчащи от

едната страна. Дори и да бе достатъчно силна, пак не би могла да го вдигне.

— Какво е това? — бе прошепнала едва чуто. Грегорио стоеше пред нея и мачкаше в ръце качулката на кадифената си мантия, с очи, облени в сълзи.

— Наричат го аркебуз, милейди. Това е едно от новите оръжия. Прилича малко на оръдие, но може да се държи от един човек и стреля с фитилно запалване — посочи към овъглената връв на дръжката на странното нещо и S-образния спусък, прикрепен към тръбата.

— Защо си ми го донесъл? — попита с разтреперан глас тя.

— Защото именно едно такова нещо отне живота на господаря ми. Трябваше да ви го донеса, за да ви покажа, че той нямаше никакъв шанс. Познавате господаря. Той беше най-добрият войник, раждан някога. Идеалният рицар. Никой не бе в състояние да го надвие с меч. Обаче испанският маркиз Де Песхара ни изненада с над хиляда и петстотин стрелци с аркебузи. Видях как цели редици от френската кавалерия падаха като покосени под огъня на тези стрелци. Онези от мъжете, които не бяха уцелени, а само изхвърлени от конете си, побягнаха. А какъв шум беше само! Сякаш самият дявол се бе настанил сред нас и бе решил да ни оглуши с рева си — Грегорио се прекръсти върху изпокъсания елек, който пазеше бронята му.

Симонета преглътна тежко. Вече не можеше да има доверие на гласа си. Затова само кимна на Грегорио, за да го освободи, и отнесе двете оръжия — старото и новото — до прозореца, за да може да продължи да гледа навън.

„Глупак! — помисли си тя, внезапно вбесена на Лоренцо. Постави по една ръка върху всяко от оръжията, а студената стомана и на двете вледени пръстите ѝ. Миналото и бъдеще. — Да, ти наистина беше идеалният рицар. Но не успя да прозреш приближаването на всичко това, нали? Каква полза от рицарския ти код на честта и от кавалерските ти правила пред лицето на подобно ужасно нещо? Твоите традиции вече ги няма. Ражда се съвсем нов свят. Свят, в който правила като твоите са като крехки сламки.“ Симонета изобщо не беше сигурна дали иска да живее в такъв свят. Запита се, при това не за първи път, дали някак си не може да насочи този аркебуз към себе си и да отиде при Лоренцо в рая. Или пък да се обеси в бадемовата горичка като поредната изоставена девица. Ала знаеше, че това е най-големият

грях — грехът на най-презрения сред грешниците, Юда Искариот. Симонета бе отгледана от майка си в строго съблюдаване на всички религиозни догми и помнеше добре Деня на Страшния съд, изрисуван в баптистерия на родния ѝ град Пиза, където ходеха на литургия. Всеки ден тя седеше чинно, докато свещеникът напяваше добре познатия ѝ латински текст, и гледаше как дяволите поглъщат самоубийците, гризейки крайниците им и ближейки локвите кръв около тях с похотливите си езици. Те бяха едновременно ужасяващи и вълнуващи и тя започваше да се върти притеснено на семейната пейка, а лицето ѝ пламваше, сякаш огнените езици достигаха и до нея — докато майка ѝ не я щипнеше строго по ръката.

Не, тя не можеше да отнеме собствения си живот. Но животът ѝ — този, който познаваше — я беше напуснал. Не беше допускала, че бракът може да бъде толкова щастливо преживяване. Двамата с Лоренцо бяха живели като едно същество в красивия си дом. Организираха банкети, ходеха на лов, пътуваха до други аристократични дворове и фестивали, пиеха виното от лозята си и се хранеха от бадемовите си дървета. Ходеха на литургия веднъж седмично в „Санта Мария деи Мираколи“ — църквата на техния брак, но иначе предпочитаха да се наслаждават на по-земните удоволствия, които предлагаха леглото и масата им. Не бяха благословени с деца, но любовта им един към друг беше толкова пълна, че те не чувстваха никаква загуба от това. Бяха млади, разполагаха с цялото време на света. Когато чумата от 1523 година покоси семействата и на двама им, те почти не забелязаха случилото се. Живееха във високия си замък и се обичаха, далече от хищните нокти на черната гостенка. Непрекъснато се смееха — Лоренцо беше весел и остроумен и научи и своята жена да забелязва смешното и да отвърща, така че не след дълго тя вече не му отстъпваше по духовитост. Бракът помогна на Симонета да разцъфти и скоро тя загуби детинската си пухкавост. Превърна се в прочута красавица с ангелското си лице, водопада от червена коса, стелещ се по раменете ѝ, и с перленобелите си ръце. Не беше необходимо да се лишават от нищо — обединените им богатства им даваха възможност да се наслаждават на всичко, което поискат. Стените на имението им бяха покрити с богати гоблени, покровителстваха най-добрите художници и музиканти. Масата им се огъваше под блюдата, препълнени с най-фините меса и сладкиши, а

красивите им тела бяха облечени в скъпи кожи и кадифета. Дългите медночервени къдрици на Симонета бяха поддържани от перлени мрежички, покрити с шапчици от скъпоценни камъни и сребърни нишки.

А после дойдоха войните — години на хаос, раздори и битки между държава и държава, между гелфи и гибелини^[1]. Милано, Венеция, Генуа, Папските земи — всички те се превърнаха в пешки в борбата за територии, водена между различни сили — и местни, и чужди. Обучен още от рождение в изкуството на войната, Лоренцо скоро се прослави на бойното поле и се издигна до върховете на военното командване. Войните често го задържаха далече от дома му, така че неговата съпруга неведнъж празнуваше Архангеловден или Коледа сама, загледана тъжно в празния му висок резбован стол начело на масата. В такива моменти Симонета се чувстваше много потисната, но се отдаваше на някои от любимите си удоволствия като стрелба с лък или свирене на лютня с надеждата времето да мине по-бързо. Понякога, в отсъствието на Лоренцо, през главата ѝ минаваше мисълта за дете, за неговото дете, с което да се занимава, когато той отсъства. Но това желание отминаваше още в мига, в който забележеше коня му по пътя между бадемовите дървета и се втурнеше да го посрещне. Той я притискаше страстно към бронята си и я целуваше право по устата и макар че двамата веднага се оттегляха в спалнята си, тя вече не изпитваше никакво желание събирането им да даде плод.

А сега този плод никога нямаше да се роди. Защото от тази последна военна кампания, на която бе заминал под командването на фелдмаршал Жак дьо ла Палис, Лоренцо никога нямаше да се завърне. Великият френски генерал беше мъртъв, Лоренцо също бе мъртъв и едва сега Симонета си даде сметка какъв балсам за душата ѝ би бил един негов син или дъщеря. Пък и тя вече бе на седемнайсет и най-добрите ѝ години за раждане бяха отминали. И беше напълно сама.

Ето защо Симонета ди Сароно се питаше дали има Бог. Защото ако имаше, той не би допуснал подобно страдание, нали така? Той не би разделил така безмилостно и безвъзвратно две напълно отдадени един на друг същества, чийто съюз бе благословен чрез тайнство в Неговия дом, нали?

И тогава тя се изпълни със страх. Не се бе молила нито веднъж, откакто се появи Грегорио. А щом беше обърнала гръб на своя Бог,

значи сега ѝ предстоеше да пропадне в бездната и да поеме онзи, другия път, най-мрачния и зловещия от всички. И когато бъде завинаги прокълнатата в ада, никога повече нямаше да може да се срещне със своя Лоренцо. А това би било съдба много по-лоша от съдбата, която я бе сполетяла сега, защото единствено надеждата да се съберат отново в рая бе в състояние да ѝ даде сили да отвори очи за още един ден. Някога, когато беше щастлива, се молеше най-вече на Дева Мария, защото нали именно Божията майка бе познала мъжката любов и радостта от брака със свети Йосиф?! Затова сега тя взе решение — още утре ще отиде в църквата „Санта Мария деи Мираколи“ — църквата на чудесата, за да се помоли за успокоение на Богородица. Защото ако имаше нужда от нещо, то това бе ни повече, ни по-малко чудо. Симонета свали ръце от меча и пушката и най-сетне напусна своя прозорец. Приклепна на пода до леглото си, за да си каже молитвата за лека нощ, а после, увивайки се плътно в кадифената си наметка, се строполи като покосена върху кувертюрата на леглото си и заспа.

[1] Гелфи (понякога наричани „гвелфи“) и гибелини са враждуващи политически течения в Италия от XII — XIII век. Гибелините се опитват да обединят Италия под знамето на Свещената Римска империя, т.е. на немския император, докато гелфите са на страната на папата и се борят или за запазване на самостоятелността на градовете държави, или най-малкото за обединението им около църковните ценности и папата. — Б.пр. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

ДИВАКЪТ

— Бабо, бабо, в гората има дивак!

— Амария Сант Амброджо, крачиш на тази земя вече двайсет лета, а все още умът ти е колкото грахово зърно! Какви глупости приказваш сега, а?

— Ама наистина бе, бабо! Кълна се в самия свети Амброзий! Двете със Силвана бяхме на кладенеца и го видяхме! Освен това целият град говори за него. Викат му *Селваджо* — дивакът! — нареждаше възбудено Амария с очи като палачинки.

Старицата приседна на скромната им трапеза и се загледа във внучката си. Тя самата не бе много по-различна от дивак. Черната ѝ коса, която обикновено висеше чак до кръста ѝ, бе разчорлена, а из нея стърчаха тръни и цветове на зарасличе. Лицето ѝ, което обикновено имаше приятен загар, сега бе зачервено като домати от тичането. На фона на маслиненочерните ѝ зеници бялото на очите ѝ изпъкваше така, че ѝ придаваше вид на подплашен кон. Корсажът ѝ беше скъсан при деколтето и показваше повече, отколкото беше прилично, а връзките едва удържаха пицната ѝ гръд. Полите ѝ бяха вдигнати до коленете, за да улесняват бягането, и разкриваха здравите ѝ крака. Амария не можеше да бъде наречена дебела — ни най-малко, пък и скромните дажди в тяхната къща не стигаха за чревоугодие. Беше по-скоро приятно закръглено момиче, свежа прасковка, излъчващо неподправена женственост и блясък, и пълно с живот. С красивата си кожа и пицна красота тя бе същинско изкушение за всеки господин, който я видеше, въпреки царящата напоследък мода. Изисканите дами мечтаеха за алабастрова кожа и за да я постигнат, често втриваха оловна паста в лицата си — Амария пък имаше цвят на топъл пясък. Благородничките бяха тънки като вейки — Амария бе цялата в извивки и вдлъбнатости. Важните госпожи използваша всевъзможни багрила, за да изсветлят косата си до червено или златисто — водопадът, който се сипеше от главата на Амария, имаше синкавочерния блясък на

гарваново крило. И макар за бабата никоя друга жена да не бе по-красива от внучката ѝ, старицата вече се бе отчаяла, че някога ще може да я омъжи — защото кой би искал стара мома на двайсет, с малко повечко мръвка по костите и без капка разум в главата, при това без никаква зестра?! Още повече, когато се разхождаше из Павия, облечена по този начин — като леките жени, дето висяха по здрач на площада.

Бабата въздъхна и прехвърли щипката тютюн, която непрекъснато дъвчеше, от едната буза към другата. Обичаше Амария с цялото си сърце и даваше мило и драго за нея и тъй като любовта ѝ към детето бе толкова голяма, тя съвсем естествено се страхуваше за нея, което понякога я караше да ѝ говори доста по-грубо, отколкото възнамеряваше.

— Трябваше да се досетя, че Силвана има пръст в тази работа — отбеляза сега тя. — Поощрява всичките ти глупости. Хайде сега, дете, почисти се и си кажи молитвите! Поглеждай по-често към Бога, отколкото към тлъстата си приятелка, и вместо да бъбриш като папагал, по-добре изричай молитви!

Амария почисти косата си, приглади я и пусна надолу полите си. Беше свикнала на подобни мъмрения, ала те ни най-малко не намаляваха любовта ѝ към старицата. Взе игла и конец от полицата над камината и приседна, за да зашие корсажа си. По едно време изрече:

— Ама аз наистина го видях, бабо! Ние... се бяхме загледали във водата и затова първо видях отражението му. Имаше червена кожа, дълги нокти и козина, но очите му бяха добродушни. Дали пък не е някой горски дух, а?

— Червена кожа ли? Дълги нокти и козина? Горски дух? От къде ти хрумват такива езически глупости бе, дете?! По-скоро е някоя нещастна душа от последната битка, някой войник, който вече не е с всичкия си. Може да е испанец — те и без това нямат много мозък — от спокойния тон, с който бабата изрече последните думи, никой не би допуснал, че тъкмо испанците бяха опустошили живота ѝ. — И какво изобщо си правила на кладенеца, ако смея да попитам? Имаме си предостатъчно вода, че и отгоре, а доколкото ми е известно, чешмата на площада си е все така там.

Амария сведе очи над бродерията си и бузите ѝ пак пламнаха.

— Ами ние... Така де, Силвана... Силвана искаше да погледне в кладенеца на женитбата.

Бабата се изсмя презрително, но погледът ѝ омекна. Знаеше местното предание, че ако погледнеш в един от естествените извори в гората над Павия, ще видиш лицето на бъдещия си съпруг. Знаеше също така, че Амария си мечтаеше някой ден да се влюби и да се омъжи, но освен това си даваше сметка, че напредналата възраст на момичето и нищетата му не бяха предпоставки за щастлив брак, а нейната любов към детето не ѝ позволяваше да я хвърли в лапите на нещастен. Разочарованието от внучката ѝ я направи още по-критична към Амария от обикновено.

— Момичешки глупости! Повярвай ми, така е! Сигурно е бил някой отшелник или пък французин. Говори се, че френският крал бил пленен от испанците при Павия — свален бил от коня си от Чезаре Ерколани... Носеше ли корона този твой бъдещ съпруг, а?

Амария се усмихна. Не разбираше нищо от политика, нито знаеше нещо за последната битка. Известно ѝ бе само, че много мъже заминаха, а малко се върнаха, което пък намали още повече нейните шансове за добър брак. Но поне сега нямаше нужда да плаче и скърби за никого, нито пък всеки ден да пали свещи като вдовиците, дето се тълпяха в катедралата. Да, беше чувала обаче, че френският крал Франсоа е пленник на победителите испанци, които сега бяха окупирали Милано. Но не знаеше нищо за неговите поданици с изключение на това, че те имат опашки, а езикът им е толкова необичаен и пръхтящ, че могат да говорят и с конете си. Затова сега тя въздъхна и рече:

— Права си, бабо. Трябва да е бил някой луд. Или изгубен войник.

Продължи да шие, потънала в мълчание, но разговорът за войната и за французите накара бабата да плъзне очи към стената, където, точно над камината, висеше камата на Филипо. Наистина ли бяха изминали повече от двайсет години, откакто тя бе изгубила сина си, своя любим единствен син, слънцето на своя живот? Наистина ли бе изминало толкова много време от голямата битка при река Гариляно от 1503 година, когато тя, заедно с всички останали майки, се молеше да получи някакви новини за сина си? Ала нея не я сполетя съдбата на повечето от жените, които бяха принудени да се питат дали синовете им са живи или мъртви — испанците не ѝ позволиха да се усъмни нито за миг дали Филипо е жив или мъртъв, когато докараха в Павия

стотици трупове, за да ги хвърлят за назидание на площада. Майките часове наред оглеждаха зловещите купчини трупове, накацани алчно от мухи и мишелови, докато накрая тя откри любимото му лице, но вече обезобразено и окървавено. Градската управа издаде заповед труповете да бъдат изгорени, за да бъде предотвратено разнасянето на зараза, така че тя не можа дори да си вземе момчето вкъщи, за да го измие, както бе правила, когато беше малко, и да го положи в мястото му на вечен покой. Затова не можа да стори нищо друго, освен да склопи очите му и да измъкне от тялото му камата, която бе пъхнал в чорапа си — единственото, което главорезите испанци му бяха оставили. А после се бе върнала у дома с мисълта, че никога няма да забрави вонята на горяща плът, когато запалиха кладата. Пушекът бе толкова задушлив и висок, че най-сетне я дари със сълзите, които тя отдавна очакваше.

Можеше да продължи да си живее така, изпълнена със скръб и напълно безчувствена, ако Господ не ѝ беше пратил Амария. Защото някога я беше намерила край същия онзи кладенец, където днес момичето бе ходило — почти както бяха открили Мойсей сред папура. Там често оставяха нежелани бебета, а още повече сега, когато имаше толкова много войни и толкова момичета оставаха трудни от мъже, незавърнали се от бойното поле. Тогава старицата беше отишла на кладенеца за вода, тъй като градските извори бяха замърсени от труповете. Когато се бе навела над кладенеца, бе дочула нещастен, задавен плач откъм храсталаците. Разтваряйки тревата, бе открила голичко, покрито с кръв дете, размахващо крачетата и ръчички от силната светлина, и с вече тъмни очи, изпъкнали върху все още неясните му черти на новородено. Старицата бе увила детето в дрехите си и го бе отнесла у дома си, без да знае дали е момче или момиче. Единственото, което искаше, бе да има за кого да се грижи и да се научи отново да чувства, защото смъртта на сина ѝ бе вледила сърцето ѝ. Стоеше безучастно, докато бебето ревеше по цяла нощ от болка във венците, стоеше безучастно, докато то вресеше по цял ден от необходимост да суче, стоеше безучастно и докато то се мъчеше да се освободи от пеленката, в която го беше зашила, защото вече знаеше, че е момиченце. Старицата остана безчувствена чак до деня, в който бебето спря маслиночёрните си очи върху нейните и я дари със своята първа, беззъба усмивка — толкова искрена и тъй непоковарена

от бушуващата война и от всичко, което се бе случило преди. Тогава старицата притисна момиченцето до своето разбито сърце и се заплака — плака за първи път, откакто бе склопила очите на Филипо.

Бабата бе спасила Амария, а Амария бе спасила нея. Сърцето ѝ бе изпълнено с толкова много любов и толкова голяма скръб, че щеше да се пръсне, ако не беше намерила друга човешка душа, върху която да излее чувствата си. Бе нарекла момичето Амария от „*amore*“ — „любов“, а за фамилия ѝ бе дала името на светеца покровител на Милано — свети Амброзий, или „Амброджо“. По тези места сираците винаги биваха кръщавани по този начин с надеждата да получат закрилата на съответния светец в преждевременно попарения си живот. Беше казала на израстващото момиче да я нарича просто „бабо“, защото на четирийсет вече се смяташе за твърде стара, за да ѝ викат „майко“. Амария се бе превърнала в красиво, жизнерадостно момиче, което непрекъснато бърбеше — и смислени неща, и безсмислени. Красотата и добротата ѝ я правеха желана партия за не един и двама младежи, ала фактът, че бе сираче, при това доста бедно, караше всички кандидати да извърщат очи от нея. Амария бе благодарна на Бога, че си имаше баба, която я обичаше. Баба ѝ пък благодареше на същия бог, че е намерила някого, когото да обича. Давайки живот на Амария, тя бе заживяла наново. А сега, двайсет години по-късно, като че ли друг някой имаше нужда от помощ, пък бил той испанец или друг чужденец. Господ ѝ бе взел Филипо, но пък ѝ бе пратил Амария и тя се чувстваше благословена. Да не би сега да искаше от нея нещо в замяна? Загледа се с обич във внучката си, а после пак насочи очи към камата. Свали я от стената и я пхна в чорапа си — до десния глезен, на същото място, откъдето я бе измъкнала от чорапа на убития си син. Амария вдигна стресната глава, когато баба ѝ рече:

— Хайде, покажи ми къде го видя този!

* * *

Вървяха близо час. Камбаните за вечерня на базиликата и постоянното бърбене на Амария отбелязваха хода на времето. Докато минаваха през площада, старицата както винаги извърна очи от

катедралата. Не можеше да погледне това място, без да зърне отново кладата и да усети отново горящата плът на сина си. По този начин, за разлика от Амария, пропусна да види молитвите към Бог и всички светии, написани на листчета и прикрепени на вратата на църквата — молби за завръщане на близките, за избягване участието на смъртта.

Когато поеха по стръмния склон извън града, Амария подаде ръка на баба си и двете продължиха така. Старицата задиша толкова учестено, че ѝ се наложи да изплюе тютюна си. По едно време те спряха и се извърнаха към Павия — мястото, което наричаха „града на стотите кули“, вторият по значимост град в Ломбардия, отстъпващ единствено на Милано, който бе разположен недалече, на север. Баба и внучка приседнаха за момент на меката трева, за да си поемат дъх, обгърнали една друга раменете си. Загледаха се във враните, които кръжаха около високите камъни, сякаш пронизващи кървавочервеното небе на залеза. Червените рамене на катедралата подпираха хоризонта, а по хълма надолу се дуплеха една след друга къщи с кулички — чак до реката и до претъпкания кей, където се гушеше собствената им скромна колиба. Понте Коперто — прочутият покрит мост, приличаше на люспеста червена змия, прехвърлила реката. Водите на Тичино бяха с цвета на стомана. Отвъд реката, на юг, се простираше голямото поле, където напоследък бяха загинали толкова много мъже. Днес беше тихо и пусто — мрачна и скръбна долина, прочистена щателно от стърчащите крайници и загниващата плът. Докато слънцето потъваше зад базиликата, тухлите на къщите и кулите грейнаха под прощалните му лъчи, сякаш бяха почерпили от кръвта на полето подобно на цветя, черпещи вода от пръстта.

Притеснена от смрачаването, бабата помоли Амария да я изправи на крака и двете се запътиха към отдавна притъмнялата дъбрава. Накрая стигнаха мястото, което търсеха, но сред тишината и здрача зърнаха единствено тъмносините води на кладенеца. От дивака нямаше и следа. По едно време пропука клечка. Без да се мае, бабата измъкна камата от чорапа си. Тези трудни времена бяха обострили сетивата ѝ, пък и често идваше в гората, за да лови зайци за трапезата им. Старите ѝ уши чуваха много по-добре от тези на Амария. Сега тя се сниши, накара и момичето да го направи и я поведе през шубрака към скрития зад храсталаци отвор на една черна пещера.

Той беше там. Старата и младата жена приклекнаха в сумрака и Амария извика името, с което бе чула да го наричат:

— Селваджо!

— Глупачка! — просъска баба й. — Как ще отговори на име, което не знае, че има? — после самата тя се провикна на милански диалект: — Не се страхувай, страннико! Тук сме, за да ти помогнем в името на свети Амброзий! — настъпи неловка пауза, докато и двете жени тръпнеха от мисълта в какво ли се забъркват. После старицата си спомни за сина си и пак се провикна: — Ние не сме нито испанци, нито французи! Просто приятели!

Първо зърнаха ярките му очи, докато се придвижваше към светлината на отвора. Но когато изникна в цял ръст, Амария ахна от ужас. Съществуването бе болезнено слабо, ребрата му буквално се брояха. Червената му кожа се оказа всъщност засъхнала кръв, а козината — отдавна нересана и неподстригвана, сплъстена коса и отдавна небръсната брада. Хищническите му нокти бяха просто неподрязани нокти, които се бяха извили от само себе си навътре. Би могъл да бъде на всякаква възраст между седемнайсет и седемдесет. Но очите му бяха тревистозелени и точно както бе казала Амария, от тях се излъчваше доброта. Изглежда, че съществуването не можеше да говори, но пък чуваше — приближи се към тях, олюлявайки се, и едва не се срина в краката им от слабост. За първи път от двайсет години насам бабата усети, че очите й пак се насълзяват — защото така би изглеждал и Филипо, ако бе оживял и се бе върнал при нея. Не, този човек не беше дивак. Беше просто момче. Диваци бяха онези, които му бяха сторили това. Задържа уплашената си внучка с едната си ръка, а другата подаде на нещастния човечец. Не беше сигурна в онова, което изрече, но знаеше, че трябва да постъпи точно така.

— Ела си у дома — каза.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ХУДОЖНИЦИ И АНГЕЛИ

В мига на смъртта на Филипо на бойното поле край Гариляно един велик художник започна своята велика творба. В мига, в който от гърдите на Филипо излезе сетният му дъх, четката на майстора докосна платното за началото на картината, която щеше да се превърне в неговия шедьовър. Но в случая ни интересува не точно художникът, а неговият ученик — младеж, който бе на съвсем същата възраст като нещастния Филипо. Човек, който някой ден щеше да стане велик, но засега нямаше и помен от това; мъж, който бе ленив, развратен и похотлив; човек с талант, но без никакъв морал; мъж, на когото никога за нищо не му бе пукало или поне не толкова, че да даде живота си за него, както бе сторил Филипо. В същия този съдбовен ден, когато Бог отне един войник от майка му и дари един художник с глътка божественост, която да вложи в творбата си, онова същество на удоволствията вероятно е било далеч извън обсега на вниманието Му. Името на това същество бе...

* * *

— *Бернардино Луини!* — ечна из студиото. Това не беше вик, беше по-скоро рев.

Бернардино моментално позна този глас. Това беше гласът, който и той, и любовницата му се ужасяваха да чуят, докато снощи в покоите ѝ палуваха заедно чак до мига, когато зората обагри покривите на Флоренция. Ако трябваше да бъде честен към себе си, Бернардино не можеше да не признае, че страхът от завръщането на съпруга бе добавил така необходимата доза тръпка към съвкуплението им, защото дамата под него не бе от най-големите красавици — бе я срещнал в студиото на господаря си, където тя бе позирала за портрет.

Бернардино бе привикнал с гнева на съпрузи рогоносци, както ги наричаха през смях приятелите му, когато им се представяше за пореден път с насинено око или сцепена устна, опетняващи невиданата му красота. Ала днес в гласа на поредния измамен съпруг той усети такава жлъч, че побърза да остави четките си и да се огледа за удобно скривалище.

Навсякъде наоколо се виждаха платна, които бяха в процес на опъване или намастяване, рамки, които се сковаваха, или чираци, довършващи работата на майстора си. Удобно място за скривалище, за жалост, липсваше — или поне, докато погледът на Бернардино не падна върху платформата в другия край на дългата зала. Там седеше настоящата му любовница, с добродетелно кръстосани ръце, но леко премрежени от снощните гимнастики очи. Косата ѝ висеше на пепеляви къдрици около лицето ѝ, а зелената ѝ рокля ни най-малко не помагаше на жълтеникавото ѝ лице. Ако имаше повече време, Бернардино със сигурност би се запитал защо неговият учител и майстор Да Винчи толкова държи да я рисува — та тя не притежаваше дори блясъка на младостта и беше майка на двама сина! Когато и на него най-сетне му разрешат да рисува цяло женско тяло, ще си избере дама с божествена красота — ангел, който да е отражение на божествения заряд на четката му... Но сега не беше моментът за подобни размисли. Бернардино откри жадуваното си скривалище — зад главата на модела имаше дървен параван, нещо като триптих, който бе изработил лично той. Представляваше покрита с платно голяма дървена рамка, на която, по указание на учителя си, Бернардино беше нарисувал една пасторална прищявка на тосканската провинция — дървета, хълмове и поток. Тогава Бернардино се бе цупил много от тази задача — смяташе се за отдавна готов да рисува човешки фигури, но по някаква непонятна причина Леонардо продължаваше да дава на ученика си най-нисшата сред творческите дейности. Почти не му разрешаваха да хваща четката, освен ако не е, за да нарисува ръце. Ръце, ръце и пак ръце. Колкото и изненадващо да изглеждаше, Бернардино притежаваше природна дарба да се справя с тази най-трудна от всички задачи на живописеца, затова го караха непрекъснато да рисува ръце. Така и не можеше да се докопа до по-интересна работа, освен ако не е за скициране с въглен — графики, които после майсторът му довършваше със своя велик талант. Бернардино се бе

надявал Леонардо да Винчи да забележи бързо дарбата му за рисуване и да го възнагради с истинска поръчка. Но точно сега бе доволен, че талантът му не бе получил полагащото му се признание, защото параванът щеше да му свърши идеална работа. Докато тичаше към платформата, забеляза, че моделът ококори очи — жената също бе разпознала този глас и си даваше сметка, че сблъсъкът е неизбежен. Оказа се обаче, че не е имало нужда да се тревожи толкова — Бернардино бе страхливец. Той докосна бързо устни с пръст, показвайки ѝ да си мълчи, и се вмъкна зад паравана — секунди преди двойните врати на студиото да се отворят с гръм и трясък и вътре да влети самият Франческо ди Бартоломео ди Заноби дел Джокондо.

Бернардино надникна през една от цепнатините между пантите, където една от частите на триптиха се съединяваше с друга. Само един поглед към майстора му бе достатъчен да му подсказе, че Леонардо бе видял всичко — той винаги виждаше всичко. И макар че брадата му скриваше голяма част от емоциите на великия художник, нищо не бе в състояние да прикрие повдигнатите му от изненада вежди, докато продължаваше работата си.

Леонардо да Винчи не беше особено набожен, даже точно обратното — пренебрежението му към религията граничеше по-скоро с еретизъм. Затова бе повече от иронично, че със своята пищна бяла брада и коса той приличаше много на Бога, в когото изобщо не вярваше. Но майсторът не даваше и пет пари за шегите, които се носеха по негов адрес, а човешките слабости във всичките им проявления предизвикваха у него любопитство и снизхождение — особено любовните приключения на неговия любим ученик. Той бе превърнал момчето в свой фаворит още от самото начало, като му бе подарил прочутия си скицник, известен като „*Либричоло*“^[1] — петдесет страници, изпълнени с най-изящните гротески, виждани някога. На страниците на този скицник се виждаха уличница само с две дупки на мястото на носа ѝ; един тип с толкова големи издутини на врата, че изглеждаше сякаш има три глави; и една бедна твар, чиято уста бе защита от самата природа, така че можеше да се храни само през носа си чрез приспособление с нещо като сламка, измислено от самия Леонардо. Бернардино прекарваше часове наред в съзерцание на тези гротескни графики — факт, който Маестрото очевидно одобряваше. И често отбелязваше:

— Докато рисуваш изнежените си ломбардски красавици, Бернардино, гледай да не забравяш, че не всичко, създадено от природата, е красиво!

Но докато „*Либричоло*“ показваше грозотата в нейния най-естествен вид, то читателят на книжката бе толкова красив, че слуховете за него стигаха до цинизма да твърдят, че красотата му доставя удоволствие на Маестрото по начини, които са повече от естетични. Защо иначе, при завръщането си във Флоренция, Леонардо ще води със себе си един обикновен чирак от своето студио в Милано, едно момче, което никога до този момент не бе напускало плоския диск на Ломбардия, обграден от едната страна с планини, а от другата — с езера?

Бернардино видя как Франческо нахлува с широки крачки в залата и замята широката си мантия така господарски, че прекатурва почти всички платна, покрай които минава. Всички ученици се обърнаха, за да наблюдават сцената, която предстоеше, макар че никой не се съмняваше в причината — всички знаеха, че в основата ѝ не може да стои никой друг, освен Бернардино. Изходът от ситуацията обаче не беше многообещаващ. От двете страни на Франческо крачеха двама яки мъже с ливреи, понесли герба на фамилията Джокондо, а мечовете им дрънчаха при всяка тяхна крачка напред. Очевидно бе, че Франческо щеше да получи цялата подкрепа на флорентинския закон, която се полагаше на един от най-заможните търговци на този велик град държава. Измаменият мъж се спря пред Леонардо, а фактът, че едва полагаше усилия да сдържа гнева си, издаваше неговото явно презрение към художниците и цялата тяхна пасмина.

— Извинете нахлуването ми, синьор Да Винчи — започна богаташът по начин, който предполагаше, че извинението вече му е дадено, — но търся вашия ученик Бернардино Луини, който ми нанесе голяма обида.

Бернардино видя как очите на госта им се плъзгат към неговата съпруга, която стоеше като вкаменена на стола си. Франческо му напомни за котарака на баба му — лъскав, дебел и много опасен.

Синьор Да Винчи целенасочено нанесе още няколко щрихи с четката, преди да я остави настрана. Едва тогава се обърна да погледне Франческо, но преди да овладее чертите си, Бернардино не пропусна

да забележи пламъчето, проблеснало в очите му. Явно бе, че Маестрото възнамеряваше да се наслади на следващата сцена.

— Дълбоко озадачен съм, синьор Дел Джокондо — рече. — Ученикът ми е момче на двайсет и три, обикновен чирак в изкуството на рисуването. Каква обида би могъл да нанесе тъкмо той на такъв велик търговец като вас?

Франческо очевидно се смути. Бернардино се усмихна. Точно както и Да Винчи, той също бе наясно, че Франческо никога не би признал, че е бил направен роконосец от един толкова низш занаятчия като него. Знаеше също така, че интересът на Леонардо към тази история се ограничаваше само до работата му — ако Дел Джокондо решише да прибере жена си и портретът не можеше да бъде завършен, майсторът му щеше да се ядоса не на шега. Затова щеше да направи всичко възможно да защити репутацията на модела си, а оттам — и на своя разюздан ученик.

Франческо помести притеснено крака и отговори:

— Това е личен въпрос. Просто... бизнес.

Леонардо да Винчи се прокашля деликатно и изрече:

— В такъв случай, синьор, мога само да съжалявам, че не мога да помогна за изясняването на вашия... *бизнес* — тук веждите му пак се повдигнаха. — Опасявам се, че синьор Луини вече не е сред нас. Получих поръчка от Негово превъзходителство дожа на Венеция, та Бернардино току-що замина за тази държава, за да поеме работата.

Търговецът присви недоверчиво очи, в отговор на което Да Винчи извади от ръкава на робата си някакво писмо и отбеляза:

— Вероятно познавате отличителните знаци на дожа, нали?

Франческо пое подаденото му писмо и огледа внимателно печата. Кимна неохотно в знак на съгласие и започна да отваря писмото, но Леонардо побърза да го грабне от ръцете му с думите:

— Ще ме извините, синьор, но моите дела също са... лични.

На това богаташът нямаше какво да отговори, затова се опита да си възвърне контрола над ситуацията, като промърмори:

— Хубаво. Стига да не ми се мярка пред очите. Но да знаете, че зърна ли го още веднъж по улиците на Флоренция, ще го предизвикам на дуел и ще го убия!

Зад паравана Бернардино завъртя презрително очи. Ама сега вече е 1503 година, за бога! Изминали са цели три години от новия век, а

този човек все още разсъждава като любовник от античните дни на средновековните кралски дворове! Насочи поглед към своя съперник и го видя как протяга ръка към съпругата си, която продължаваше да седи на платформата.

— Хайде, госпожо!

Бернардино видя как Маестрото се вцепенява.

— Моля ви, госпожо, не мърдайте! — побърза да каже. — Синьор, не виждам причина, поради която да вземате жена си оттук. Сега, след като мъжът, който ви е обидил, го няма, не може да има никакво зловредно влияние, нали? Пък и каква вина може да има добродетелната ви съпруга за тази работа, а?

Това вече Франческо нямаше как да отрече публично. Видимо се поколеба, а Да Винчи използва ситуацията, за да го обърне на ласкателство.

— Помислете си само, синьор, какво може да стори този портрет за репутацията ви на покровител и почитател на изобразителните изкуства!

В интерес на истината, Франческо не бе нито почитател на изобразителните изкуства, нито разбираше нещо от тях. Но отлично знаеше, че Флоренция има огромна репутация сред градовете държави както по отношение на изобразителните изкуства, така и на архитектурата, и много добре си даваше сметка каква полза би извлякъл, ако се прочуе като част от тази репутация. Упорството му обаче го накара да продължи съпротивата си.

— Но това е само някакъв си портрет, а не някоя от вашите велики битки или сцена от Светото писание! Никой друг няма да го види освен тесния ми семеен кръг, тъй като портретът ще бъде поставен в моя дворец!

— О, не, синьор, много грешите! — възкликна Леонардо с цялата си артистична страст. — Този портрет ще бъде различен! Ще се превърне в образец на най-новата техника, която измислих! Виждате ли тук как съм постигнал сливане между светлината и сенките в това прекрасно *киарускуро*^[2]? А тук, при устните, виждате ли как четката ми леко замазва ъглите, за да направи изражението й двусмислено, по начин, който аз наричам *сфумато*^[3]? Можете да ми вярвате, господине, че съпругата ви ще се превърне в обект на възхита из целия свят, а като проявите добрината да я оставите, ще се докажете не само

като велик покровител на изобразителните изкуства, но и като най-великия от всички *съпрузи*!

Това вече свърши работа. Защото въпреки фамилното си име^[4] Франческо нямаше никакво чувство за хумор, а само огромна гордост. Какъв по-добър начин да заличи евентуалните слухове за разрив със съпругата си от това да позволи да бъде обезсмъртена в този портрет?! Затова той свали бързо подадената на жена си ръка, поклони се на Леонардо и напусна студиото му.

Бернардино отпусна облекчено чело върху дървената рамка на паравана. Вдиша сладките аромати на тополата и на маслото, а понадолу усети и нещо друго — сладкото ухание на сандалово дърво, което носеше неговата дама, и доста по-неуловимия, тръпчив вкус на нейната женственост, която той помнеше от предишната нощ. Този спомен запрати силна тръпка в слабините му и затова бе принуден да прекара следващите няколко секунди в усмирение на глупостта си — току-що бе отървал кожата си на косъм, така че не трябваше да позволява на похотта си да помрачава разсъдъка му. Налагаше се да остави на мира тази госпожа. На земята го върна гласът на господаря му:

— Вече можеш да излезеш, Бернардино!

Бернардино се измъкна срамежливо иззад паравана, посрещнат със смях и ръкопляскания на своите колеги. Поклони се театрално на всички и се ухили. Веждите на Леонардо скочиха нагоре така, сякаш бяха повдигнати с рибарска кукичка. Ученикът му побърза да му засвидетелства уважението си с вече истински поклон и промърмори:

— Благодаря ви, синьор! С ваше позволение, може ли да се върна към работата си?

— Можеш, Бернардино. Но не тук.

— Какво?

— Имаше приятната съдба на подслушвача да чуеш предварително какво ти предстои. Искам да отидеш във Венеция и да поемеш тази поръчка, защото това не беше история, която съм измислил, за да се отърва от съперника ти, а съвсем истинска молба от дожа — извади за втори път писмото от ръкава си и го размаха пред лицето на ученика си. — Освен това смятам, че за известно време за теб ще бъде най-добре да не се мяркаш пред погледа на синьор Джокондо.

— Венеция ли?

— Точно така. Негово превъзходителство пише, че ще плати триста дуката за фреска, която трябва да бъде нарисувана в църквата „Фрари“. Библейска сцена. Дева Мария, ангели — обичайните глупости. Мисля, че най-сетне си готов за това.

— Фигури? Цяла сцена?! Без ръце?

Леонардо да Винчи го дари с една от редките си усмивки и отговори:

— Точно така, фигури. Но е добре да имат и ръце, защото иначе не мисля, че дождът ще ти плати.

Бернардино усети, че главата му се замайва. Венеция! Не знаеше много за този велик град държава, освен че се носи по вода и че по тази причина жените са прокажени, а мъжете имат ципести крака. Във Флоренция му харесваше. За първи път бе на място, различно от родната му Ломбардия, и затова бе решил да се възползва максимално от предоставената му възможност. Тук имаше много приятели и... любовници. И обичаше Флоренция. От друга страна, във Венеция нямаше да бъде завинаги. Сигурно за година-две ще успее да свърши. Освен това за първи път му възлагаха цялостна работа, с всички фигури, а не само гората от ръце, която бе рисувал години наред. Все пръсти и кокалчета, пръсти и кокалчета — не искаше и да ги види повече. Парите също не бяха за изпускане. Най-сетне щеше да натрупа и той богатство. Пък и там трябва да има красиви жени, нали така? Пое писмото от ръката на своя Маестро и си взе развълнувано сбогом с него. Леонардо хвана лицето на Бернардино между двете си ръце и го загледа продължително в очите.

— Чуй ме добре, Бернардино! Не се възгордявай с гения си, защото нямаш такъв. Ти си добър художник, а би могъл да станеш и велик, но не и докато не започнеш да чувстваш! Ако сърцето ти се къса от мъка, че се разделяш с тази дама, ако кърви, значи още по-добре! Защото тогава работата ти ще започне да отразява страстите, които изпитваш, и едва тогава ще можеш да ги предадеш върху платното. Имаш благословията ми!

С тези думи Маестрото целуна топло ученика си по двете бузи. А Бернардино се обърна към модела, чиито очи го следваха неотлъчно на всяка крачка. Не, тя не беше красива, така че нямаше да има за

какво да крее по нея. Но тъй като не бе в състояние да се сдържи, той се приведе към ухото ѝ и прошепна:

— С вас се надявам да се сбогувам по-късно, госпожо. Когато съпругът ви не си е вкъщи.

* * *

Бернардино вървеше по улиците на своя любим град под прикритието на голямата качулка на мантията си — нямаше никакво желание да среща съперника си, докато не напусне по живо, по здраво града. Но докато се връщаше в квартирата си, реши да обиколи местата, които най-много обичаше. Вървеше в крачка със звъна на камбаните, които го разтърсваха чак до костите със сладката си какофония. Вървеше през Флоренция, която обичаше, през площада, където Джироламо Савонарола бе издигнал своята Клада на суетата, за да изгори после на клада и самият той. Бернардино нямаше никаква представа от огледала, така че не би могъл да знае, че докато си вземаше нежно „сбогом“ със скулптурната група около статуята на Нептун, която украсяваше Пиаца дела Синьория, испанският мрамор отразяваше напълно странния сребрист оттенък в очите му. Приведе се над топлите каменни перила, отделящи го от река Арно, и се сбогува с перфектните арки на Понте Векио — Стария мост. Залязващото слънце — неговата най-любима светлина — превръщаше камъните им от кехлибарени в златисти със странната си алхимия. Ала Бернардино не знаеше, че и собствената му кожа има същия бляскав нюанс. Докато се луташе из лабиринтите на „Санта Кроче“ и си вземаше „сбогом“ със светите отци, той не си даваше сметка, че качулките на тези свети мъже са черни като косата му. Нямаше и никаква представа за факта, че перленият мрамор на огромната катедрала е със същия бял цвят като зъбите му. Да, независимо дали го знаеше или не, Бернардино бе точно толкова красив, колкото и този невероятен град. Накрая отпи от фонтана на златното глиганче и потърка нослето му, за да е сигурен, че някой ден ще се върне. Бернардино не бе от хората, склонни към продължителни размисли за миналото. Знаеше, че този град ще му липсва, но младежкото му нетърпение вече вземаше връх. Докато се прибираще за последно у дома си, той вече гледаше към бъдещето.

Затова си запя тихичко една весела песничка, съчинена от самия Лоренцо ди Медичи — Великолепния.

Колко хубаво нещо е младостта, но колко е краткотрайна!

Нека онзи, който иска да се весели, да го прави!

Защото никой не може да знае

какво ни е подготвило бъдещето.

А в голямото студио Леонардо се закова за миг и се замисли за Бернардино. Стана добре, че момчето замина, защото бе прекалено красиво, за да бъде всеки ден пред очите му. Спомни си отново за блестящите черни къдрици, за огромните очи, които подсказваха произход, твърде отдалечен от Ломбардия, за дългите черни мигли, които изглеждаха като изрисувани косъмче по косъмче. На всичко отгоре Бернардино си имаше абсолютно всички зъби, при това снежнобели. Леонардо въздъхна мрачно и се обърна отново към своя модел. Виж тя не беше никаква красавица, нищо, че бе засипал съпруга ѝ с ласкателства. И въпреки това излъчваше нещо, пък било то само изящна сериозност на изражението. Предполагаше, че прякорът ѝ „Ла Джоконда“ ѝ беше даден по-скоро с ирония — по-скоро като игра на думи, а не заради характера ѝ. Но сега... да! Имаше нещо различно! Около ъгълчетата на устните ѝ играеше... почти, но не съвсем... усмивка ли беше това? Сериозността ѝ се бе разградила за миг под силата на това енигматично, но далече не порядъчно изражение. Леонардо не можа да не изпрати наум една ругатня по адрес на Бернардино. Но какво ѝ беше казало това развратно момче? Маестрото хвана отново четките и се зае да оправя устата. Мътните го взели този Бернардино!

* * *

Когато Бернардино се закле, че всяка жена, която рисува, ще бъде красива като ангел, той нямаше никаква представа, че ще трябва да

почака повече от двайсет години, докато я открие. Докато рисуваше стенописа за дожа, родителите ѝ тъкмо се бяха оженили. Когато започна своята „Пиета“ в Киаравале, близо до Рогоредо, тя тъкмо се раждаше. Когато през 1522 година нарисува една от най-великите си творби — величественото платно „Коронацията на Христос“, изработено за Конгрегацията на Светата корона в Милано, тя тъкмо се омъжваше за друг и се опитваше да прокара през гърлото си първия си бадем. Майсторството на Бернардино растеше, ала никога, нито веднъж, не успя да открие в моделите си лицето, което си струваше да нарисува. Не и докато през 1525 година не прие една нова поръчка, когато най-сетне се озова в една стая с обекта на естетическите си желания. Това стана, защото, по молба на кардинала на Милано, той се озова в църквата „Санта Мария деи Мираколи“ — „Мадоната на чудесата“ в градеца Сароно в същата онази сутрин, в която Симонета ди Сароно се появи, за да се помоли за чудо.

* * *

— Коя е тази?

Отец Анселмо извърна очи към своя гост. Доколкото можеше да прецени, художникът бе почти на същата възраст като неговата, някъде в средата на жизнения си път, ала гласът му издаваше чувствителност, доста различна от тази на свещеника. Докато Анселмо мислеше за Бога и въобще за небесни дела, този красив мъж пред него очевидно търсеше само земните наслади. Но макар да се познаваха само от четвърт час, отецът вече харесваше госта си. Това, разбира се, не му попречи да вложи лека предупредителна нотка в гласа си, когато отговори:

— Синьор Луини, това е синьора Симонета ди Сароно.

— Виж ти! — отбеляза очарован художникът, а от очите му заискри неприкрита жажда.

Анселмо погледна право в очите по-високия мъж и рече:

— Господине, тя е една от най-великите дами по тези части на страната!

— Сигурен съм, че по всички части, *падре*^[5].

Анселмо не се отказваше.

— Съвсем отскоро е *ведова*, вдовица от войната.

— Става все по-добре.

— Синьор! — възкликна шокирано свещеникът. — Как можете да говорите така?! Та войната опустоши цялата равнина на Ломбардия! Не само тази нещастна дама, а мнозина други жени страдат от загубата на свои близки! Страданието не подмина никого — нито големите, нито малките хора. А съпругът на тази бедна душа загина при последната битка, при Павия. А какъв човек беше само! Пълен с младост и енергия, и толкова набожен!

— Струва ми се, че той липсва и на вас, а?

Свещеникът се опита да отвърне на този крайно неприличен опит за хумор, като изрече:

— Тези войни, както и всички войни по света, не носят нищо друго, освен злини!

Напълно непредвидимият Луини само сви рамене и отбеляза:

— Войната невинаги е лошо нещо. Стотиците години войни на този наш полуостров са настроили градовете държави толкова силно един срещу друг, че всеки се опитва да надскочи съседа си по отношение на изкуството. Затова тук разполагаме с най-добрите художници на света, а също така и с най-добрите архитекти и най-вдъхновените хора на словото! Кажете ми колко швейцарски художници можете да ми изброите?

— Може би Бог обича повече мирната държава.

— Ха, мир! Те може и да нямат войни на тяхната територия, които да подтикнат развитието на изкуството, но ви гарантирам, че едва ли могат да бъдат наречени миролюбива държава! Швейцарците притежават най-добрите наемници в света! — възкликна Бернардино с пламнало от страстта на спора лице. — Добре че поне биха убивали и за двете страни, ако им се плати достатъчно. Трябва да им се признае — гледат много равнопоставено на убийствата. Та Господ няма начин да не е доволен от тях.

За Анселмо нямаше никакво значение дали ще излезе победител от този спор или не, стига да не засягат отново опасната тема за господарката на Сароно. Но мисълта на Луини не бе в състояние да стои за дълго настрани от темата за красивите жени.

— Ломбардия е покрита с кръв и бои. Кръвта я отмиват дъждовете, но боите остават вечно. Особено ако моделът е като тази

дама тук — рече той и се загледа отново в жената. — Значи казвате, че е набожна, така ли?

— Така е. Идва на литургия всяка седмица. Лично аз я венчах в тази църква, а и тя е най-близката до дома ѝ.

— Който е къде?

Анселмо поклати глава и отговори:

— Няма да ви кажа. Трябва да я оставите на мира.

Но художникът вече вървеше през църквата към параклиса на Дева Мария. Искаше да огледа жената по-отблизо. Анселмо побърза да го настигне и го дръпна за ръкава.

— Синьор, не трябва да я заговаряте в този момент! Когато се молим, говорим само с Бога!

Бернардино дръпна ръката си и рече:

— Като иска да си говори с него, може да го стори и по-късно.

Богатата дама бе коленичила до друга жена, за която Луини предположи, че е камериерката ѝ. Беше облечена цялата в черно и носеше воал, но той беше толкова тънък, че червената ѝ коса проблясваше под мрежата му. Молеше се не с приведена глава, а с вдигната, вперила очи право в статуята на Дева Мария. Притиснатите ѝ една о друга ръце бяха дълги и бели, но лицето ѝ... Какво лице само! Да, интуицията му не го беше подвела — тя наистина притежаваше лицето на ангел, което надскачаше всичко, създадено от него дори в най-добрите му платна. Сърцето му започна да бие лудо. Трябва да нарисова тази жена. Бернардино приседна на пейката пред нея, приведе се и просъска настойчиво:

— Синьора!

Видя как слугинята скача и се прекръства уплашено, но младата ѝ господарка просто насочи очи към него. Те бяха сини като водите на езерото Маджоре, където се намираше селото на неговото детство — Луино. Никога до този момент не бе харесвал езерото толкова, колкото сега — сега, когато можеше да го сравни с очите ѝ. Лицето ѝ не изразяваше абсолютно никакви чувства, беше почти безжизнено. Но дори и тази сериозност не бе в състояние да скрие красотата ѝ.

— Синьор? — изрече кратко тя.

Гласът ѝ беше тих и музикален, но излъчването ѝ беше ледено. Не би могла да бъде на повече от... колко? Може би седемнайсет? Но

пък каква осанка, какво достолепие само! Без да прави опити да снижава гласа си, Бернардино каза:

— Синьора, бих искал да ми позирате като модел. Искам да ви нарисувам!

Сега вече бе привлякъл цялото ѝ внимание. Симонета бе дошла тук, за да се помоли за чудо. Това ли ѝ бе изпратила Божията майка? Мъж, който бе най-малко на четирийсет, ако не и повече, висок, отвратително красив, отправящ ѝ предложение, което тя не разбираше. Да не би това да бе поредното изпитание? Какво би могла да има предвид с това Небесната царица?

— Да нарисувате... *мен*? — прошепна объркано тя.

Към този момент обаче отец Анселмо вече бе успял да стигне до тях — широката му роба не му бе позволила да върви по-бързо през църквата.

— Приемете извиненията ми заради този човек, милейди! — изрече задъхано. — Той е просто художник. („Велик художник“ — вметна Бернардино, обаче никой не му обърна внимание.) — Дойде да изрисува стените на тази църква и ако разбирам правилно безочливото му предложение, той желае да му позирате за... за една от фигурите тук!

— Не просто за коя и да е фигура — обади се накрая Бернардино. — А за главната фигура! За самата Дева Мария! — и за да подчертае значението на думите си, плесна весело намиращата се близо до него статуя на Богородица по задните части.

Това вече дойде в повече на Симонета ди Сароно. Напусна веднага църквата, следвана плътно от Рафаела. Тонът на този човек и непочтителното му отношение към Дева Мария бяха възмутителни. Но за внезапното ѝ напускане имаше и още една причина. Тя бе направила унизителното за себе си откритие, че въпреки огромната си скръб се е поддала вътрешно на неземната му красота. И сега нищо, нито дори фактът, че от много дълго време бе без Лоренцо в леглото си, не бе в състояние да ѝ опрости този огромен грях. Чувстваше се разтърсена до дъното на душата си и много виновна, затова реши да изкупи греха си с дълги часове пред домашния си олтар, където нямаше опасност да го види. Не чу извиненията на отец Анселмо, но много добре чу прощалните думи на своя мъчител. Той излезе на стълбите на църквата и се провикна към отдалечаващата се черна фигура:

— Ще ви платя!

* * *

Анселмо завлече Луини обратно в църквата и изрече с укор:

— Не говорете глупости, господине! Тя е една от най-богатите дами в Ломбардия! Няма нужда от вашите пари!

— Всички имат нужда от пари — каза Бернардино, загледан в нея. — Та като стана въпрос за това... — остави се свещеникът да го отведе обратно до олтара и да му обясни условията, при които го наемат.

— За всяка фигура на светец ще получавате по двацет и два франка на ден.

— Значи искате повече светци, така ли? — изгледа го с цинична усмивка Бернардино. — Повишават драматизма на помещението, нали така? Сърца, очи и гърди, изтръгнати от нещастното тяло на мъченика, и повече канонизирана карантия!

— Точно така — отговори безстрастно свещеникът. — Но набожните се идентифицират с техните страдания, особено в години като сегашните. Отправят молитвите си към тях, считайки ги за свои посредници пред Бога, кръщават децата си на тях, призовават ги, дори когато ругаят. Светците са вплетени в самата тъкан на нашия живот. А в Ломбардия те буквално вървят сред нас!

— Какво би трябвало да означава това?

Анселмо въздъхна, обърна гръб на своя мъчител и тръгна по пътеката между пейките, като промърмори:

— Някой ден може би ще разберете.

Бернардино тръгна след него, тъй като имаше още важни въпроси, свързани с поръчката.

— А как е решен въпросът с храната и подслона?

Свещеникът се обърна и поясни:

— Поръчано ми е да ви кажа, че ще получавате безплатно хляб и вино, а иначе можете да живеете тук, в камбанарията на църквата — тук свещеникът се усмихна гордо и допълни: — Сигурен съм, че ще се чувствате много удобно! Камбанарията е сравнително нова, построена

е от дарение, направено през 1516 година, и се счита за една от най-добрите в областта!

Но Бернардино изобщо не го слушаше. Само каза:

— Хубаво. За тези пари ще ви направя безплатно и едно Рождество!

Анселмо едва сдържа усмивката си. Прецени, че е безсмислено да показва на художника своята радост и гордост — парченце от Светия кръст, поставено в обсипаната с рубини мощехранителница в апсидата. Непочтителността на Бернардино не му допадаше, но пък не можеше да не го харесва като човек. Освен това само как рисуваше! Анселмо бе виждал неговата творба „Христос с трънен венец“, докато беше в семинарията в Милано. Всъщност именно благодарение на тази творба бе познал Луини още в мига, в който беше прекрачил прага на църквата — защото с присъщата си арогантност художникът бе изрисувал Христос по свой образ и подобие. Бернардино може и да имаше божествена външност, но репутацията му бе на човек безбожник и с нисък морал. Затова, чрез една много сполучлива игра на думи с името му и името на родното му село Луини, неговият приятел и колега по четка Вазари много точно му бе дал прякора „лупино“ — вълкът. Анселмо въздъхна вътрешно и се замоли творецът да не им създава неприятности. Предпочете да се върне към темата, като попита:

— Колко време ще отнеме изработката на толкова много стенописи?

Луини потърка брадичка и отбеляза:

— По принцип работя бързо. „Христос с трънен венец“ я направих за трийсет и осем дена, а онази фреска имаше сто и четиринайсет фигури — вдигна очи към красивия свод над главата си, изпълнен с възхита от архитектурата на интериора. Църквата беше много приятна, цялата в бяла мазилка и гипсови корнизи. Няколко анонимни художника бяха направили бледи опити да изрисуват колоните с библейски сцени, но съвсем скоро те изобщо нямаше да могат да се сравнят със стенописите, които той щеше да изработи. Постави ръка върху една от студените бели колони. Открай време беше свикнал да възприема църквите като живи, дишащи същества. Тази определено беше женска — корнизите й приличаха на бяла дантела, камбанарията излъчваше по-скоро нежност, отколкото натрапчивост,

външната засводена галерия бе опасана с красиви дървета. Сякаш приветствайки пристигането му, камъкът на колоната под ръката му се затопли и той започна да плъзга дланта си нежно нагоре-надолу, сякаш галеше бедрото на поредното си женско завоевание. — Пригответи се — изрече тихичко, сякаш говореше на жена. По някаква странна асоциация на идеи той се загледа към голямата празна стена на преддверието на църквата и каза по-силно: — В онзи край ще направя „Поклонението на вълхвите“. В центъра на композицията ще бъде Дева Мария, за чийто образ ще използвам Симонета ди Сароно — изрече името така, сякаш не искаше никога да го забравя.

Анселмо поклати глава, удивен от упоритостта на Луини, и отбеляза:

— Тя никога няма да се съгласи да ви позира.

Бернардино се усмихна и зъбите му проблеснаха като на вълка, на който го оприличаваха.

— Ще видим! — рече самодоволно.

[1] Книжлето (ит.). — Б.пр. ↑

[2] Chiaroscuro (ит.) — светлосянка. — Б.пр. ↑

[3] Sfumato (ит.) — мек, преливащ се тон или багра, нюансиране. — Б.пр. ↑

[4] Giocondo (ит.) — весел, жизнерадостен. — Б.пр. ↑

[5] Отче (ит.). — Б.пр. ↑

ПЕТА ГЛАВА

ПЕЙЗАЖЪТ НА ЛОМБАРДИЯ

Амария и баба ѝ работеха под светлината на свещите. В това отношение бяха извадили късмет, защото на дневна светлина външният вид на дивака сигурно би се понесъл трудно от почувствителните души. А светлината на свещите беше милостива. Превръщаше червеното на кръвта в черното на меласата. Скриваше зеленикавите петна на гангрениясалата кожа и позлатяваше болезнено жълтеникавата бледност на плътта под сплъстената коса. Обръщаше в златни пращинки въшките и бълхите, които пъплека из туфите на космите, и скриваше изпъкналите паяжини от венички в кръвясалите очи, за да остави единствено блясъка на добротата и на живота.

Бяха положили дивака, или *Селваджо*, както бяха решили да го наричат, върху скромната си дървена маса, която Амария беше покрила със слама, за да му бъде по-удобно на нещастните кости. Беше стъкнала огън със съчките, които бе събрала още в гората, и беше затоплила в огнището ведро с вода. Едва тогава бяха започнали.

Беше се наложило да разрежат дрехите му с ножиците на бабата, за да ги отделят от плътта му. Селваджо ги наблюдаваше, без да отрони и звук, но накрая, когато стигнаха до мястото, където платът бе залепнал здраво за раните му и заедно с него започна да се отлепва и кожата му, нещастникът изгуби съзнание от болка. Амария намокри обилно дрехите му с вода, за да улесни отделянето им, а после захвърли въшлясалите дрипи в огъня. Но около гърдите на дивака откриха фино тъмно платно — под светлината на свещите изглеждаше черно на цвят, но приличаше на някакво знаме, така че бабата го отдели за изпиране, в случай че после човекът си го поиска. Нямаше никакво съмнение, че знамето е било използвано, за да спре кръвта на най-голямата рана — рана, която беше толкова дълбока, че Амария тихичко изписка, а бабата се зачуди как така не го е убила. Ала това не бе единствената рана по тялото му — по плътта му се виждаха и други ранички, които обаче не бяха разрези, а по-скоро дупчици. Гърдите и

раменете му бяха изпъстрени с цяла гора от такива дупчици, кръгли като остриетата на стрели, само че без стрелите, и много по-мънички. Бабата се прекръсти и призова на помощ свети Себастиан — светец, за когото знаеше, че е приел в тялото си не една и две стрели. После се приведе и се загледа по-внимателно, покривайки лицето си с парче плат, напоено с бирена мая, за да не зарази с дъха си нещастника. И видя как от една от дупчиците наднича кръгло метално грахче. Раздвижи го и то се изтърколи от плътта, изтрополявайки тихичко на дървените дъски, върху които лежеше Селваджо. После и двете жени се приведоха над него, за да го огледат.

— Какво е това? — ахна Амария.

— Куршум — отговори бабата и дори самото изричане на думата ѝ прозвуча като изстрел. — Да, светът наистина е вече различен — вдигна внимателно металното грахче към светлината на огнището и то проблесна зловещо, подобно на прокълнато метално око. Бабата продължи да го оглежда. Откакто бе видяла да изгаря трупът на сина ѝ, тя се бе постарала да научи повечко неща за битките — при всяка поява на войник или наемник в града им тя се бе старала да слуша внимателно разговорите им и да гледа с широко отворени очи. — Това са миниатюрни гюлета, изстреляни от оръдие, което обаче е достатъчно малко, за да може да бъде държано от един човек. Наричат ги аркебузи. Големите жертви в последните войни се дължат именно на тези оръдия.

После бабата пое купата с вода от ръцете на Амария и я изля върху раните. За една девица не беше подходящо да докосва мъжка плът, дори и в случай като този, така че старицата си знаеше, че тази задача се полага на нея. После нагря острието на камата на Филипо в пламъците на огъня и започна да копае плътта на дивака с него.

— Но какво правиш? — провикна се тихичко Амария.

Без да вдига очи, бабата отговори:

— Тези метални мъниста трябва на всяка цена да бъдат изкарани от тялото му! Направени са от някаква оловна сплав и ако останат, ще отровят плътта му!

Амария завъртя първия куршум между пръстите си и отбеляза удивено:

— Ама те са идеално кръгли! Как ли ги правят?

— Вече ги правят навсякъде. Дори и тук, в Павия.

— Тук ли?

— Да. Знаеш ли онези две червени кули близо до църквата „Сан Микеле“?

— Да — кимна момичето. — Дето им викат „Дяволските крака“. Трябва да минеш между тях, бягайки с все сили, защото иначе Дяволът може да се изсере върху главата ти.

Въпреки сериозността на момента старицата не можа да не се усмихне на суеверието на внучката си.

— Така е, „Гамби дяволо“ — „Дяволските крака“. Тези неща тук са направени точно там. Дяволът вече сере куршуми.

— Наистина ли? — ококори се момичето.

— Разбира се, че не, дете — отвърна с угрижена усмивка старицата, докато продължаваше да дълбае нежната плът на дивака. Някои от куршумите бяха по-близо до повърхността, други — по-дълбоко. — Също както и повечето злини по света, и тези са дело на човека. От върха на кулата пускат надолу горещо, течено олово и когато падне, също както при капчиците вода, капките му стават идеално кръгли още във въздуха. Докато стигнат до земята, вече са сухи и твърди като ноктите на Христос — въздъхна и допълни: — Повечето от загиналите край Павия умряха тъкмо от тези оловни топчета.

После се умълча и продължи да вади метала от разкъсаните мускули на дивака. Раните се бяха скупчили върху бялата пустош на плътта му така, както бойните полета изпъстриха цялата плът на Ломбардия, а и целия полуостров. Докато оглеждаше пейзажа на тялото му за други коварни куршуми, бабата започна да реди като литания имената на битките. Пускаше куршумите в поставената наблизно чиния и те потракваха тихичко един след друг. Започна с Гариляно — реката, край която бе изгубила своя Филипо. Трак. Анядело. Трак. Чериньола. Трак. Бикока, Форново, Равена. Трак, трак, трак. Мариняно, Новара. Обсадата на Падуа. И последна от всички — битката за Павия. Войната бе пристигнала отдалече, за да се спре на самия им праг. Трак. Куршумите падаха един след друг в чинията като сълзите на Божията майка и се подреждаха сякаш в наниз — мъниста на една кървава броеница. За момент бабата приведе глава, за да отдаде почит на всички битки и на всички загинали в тях.

После пак грабна ножиците и накара внучката си да извърне глава, след което се зае да изрязва мъртвата жълтеникава плът около

кратера на голямата рана — тя поне беше със сигурност от острието на меч. Подаде обратно ножиците на Амария, като ѝ заръча да ги почисти, а след като изпълни заръката, внучката ѝ ги използва, за да се заеме с косата на дивака. Изрязва първо големите туфи на сплъстванията, докато накрая косата му не остана с еднаква дължина навсякъде. После я изми с вода и сок от лимон, за да премахне въшките, а докато режеше жълтия плод, за да го изстиска върху главата му, той като че ли се оживи. Клепките му изпърхаха — може би от сока на лимона раните го бяха смъднали — и тя се почувства длъжна да прошепне едно извинение, при което очите отново се затвориха. Бабата взе своята костна игла и натопен във восък конец и заши почистената рана толкова добре, колкото може. Беше чувала за подобни начини за лечение на бойното поле и намираше в тях огромен смисъл. А и шиенето бе неотменна част от живота ѝ. Ако нещо се скъса или разпори, просто го зашиваш, за да се затвори. В подобни моменти на ужас старицата се придържаше здраво към реалността на своя бит — защото, за да се съхраниш в този полудял свят, трябва да се захванеш за нещо сигурно. Докато шиеше, се опитваше да си представи, че кожата му е калъфка на възглавница и че сега тя шие, за да не позволи на пуха на възглавницата да излети, както и на вътрешностите от корема му.

Задачата на Амария беше по-лесна — тя наточи камата на Филипо върху камъните край огнището и започна да бръсне брадата, която покриваше лицето на дивака. Докато втриваше зехтин в кожата му, за да улесни бръсненето, почувства необичайно разтрисане в тялото си, когато усети топлината на кожата му и бодежа на космите на брадата му — никога досега не бе докосвала мъж. Не си спомняше нито грубата целувка на любящ баща, оставяща червенина по бузите ѝ от наболата брада, нито мускулестата прегръдка на брат. Всичко това бе за нея напълно ново — толкова ново и приятно, че лицето ѝ се зачерви под пламъците на огнището, а сърцето ѝ заби лудо в ушите ѝ. Старанието ѝ разкри лице с правилни, красиви черти и изискан външен вид, което бе много далече от дивака, за когото бяха нарочили този нещастник. Когато забеляза, че брадата я няма, бабата се извърна, за да го огледа добре. Оказа се млад, много млад. Беше си го представяла като Филипо, но сега, докато продължаваше да шие раната

му, осъзна, че дивакът е по-скоро момче — възрастта му бе повече като на внук, отколкото като на син.

Накрая Амария се зае да реже приличащите на нокти на граблива птица костни израстъци от пръстите на Селваджо. Когато приключи и с тази задача, тя изми ръцете му и втри в тях алое, за да успокои раните и мехурите му. Забеляза, че въпреки всичките си рани лявата му ръка е мека и изискана, като на благородник, а дясната ръка бе със загрубяла от мазоли длан, като на опитен войник, който всеки ден размахва меч си. Бабата намаза раните на човека с мехлем, който бе направила лично от градински чай и свинска мас. Преди да намаже и превърже по-дълбоките обаче, наля в тях вино. Двете жени работеха тихо, като само от време на време си промърморваха по нещо за нещата, които трябва да се направят. Часовете минаваха. Свещите и положеното на нара тяло напомняха на старицата за будуване около смъртник и тя отлично си даваше сметка, че в крайна сметка работата им може да завърши и така, защото раните на нещастника бяха толкова много, а някои от тях — толкова дълбоки, че имаше голяма вероятност да не дочака утрото. Но пък си даваше сметка, че дори и да издъхне, тя поне ще е направила онова, което трябваше да стори за сина си. Беше почистила всичките му рани, беше ги намазала и превързала и накрая покри момчето с чиста ленена завивка и го остави да спи — да заспи със съня на възстановяването и живота или на отчаянието и смъртта. Но когато сивата светлина на утрото омаломощи силата на свещите, клепките му отново изпърхаха, а върху изпосталялото му лице изби червенина, каквато до този момент не бе имал. А когато светлината на деня най-сетне заяви правата си и когато всички рани вече бяха скрити, случаят като че ли не изглеждаше вече така тежък, както преди. Затова двете жени си позволиха глътка надежда. Гостът им не изпадна в треска и не започна да бълнува, кожата му не се усещаше гореща на пипане, цветът му не се менеше. Лицето му се виждаше много добре. Когато се отвориха, очите му се оказаха зелени като босилек, а на дневната светлина косата му придоби червеникавокестенявия отблясък на крило на сокол чучулигар.

Когато се увериха, че гостът им спи дълбоко и здраво, бабата и внучката се прегърнаха от радост, а след това се измъкнаха на втория етаж на своята скромна колиба, за да могат също да поспят. Преди да заспят обаче, и двете пророниха по някоя и друга сълза — старицата

заради онова, което беше изгубила, а Амария заради другото, което беше намерила.

ШЕСТА ГЛАВА

НОТАРИУСЪТ

Симонета ди Сароно скри отчаяно лице в ръцете си. Тези дълги бели ръце, чиито средни пръсти бяха с еднаква дължина, покриваха напълно лицето ѝ. Досега си мислеше, че е достигнала дъното на своя кладенец на отчаянието, но ето че сега бе захвърлена към нови дълбини от човека, който седеше срещу нея от другата страна на масивната голяма маса в голямата ѝ трапезария.

Ала не плачеше. И мъжът, който седеше сега с нея, не беше Бернардино Луини. Всъщност тя бе положила огромни усилия да забрави този невъзможен човек и почти бе успяла да прогони лицето му от будните си часове. Сънищата си обаче не бе в състояние да опази от него — той проникваше там въпреки съпротивата ѝ, а на сутринта молитвите ѝ ставаха още по-пламенни.

Не, господинът, който седеше сега с нея, беше нотариус — Одериго Бекерия, човек на средна възраст, който се грижеше за парите и имотите на фамилията Ди Сароно и който съвсем доскоро се срещаше веднъж месечно с Лоренцо, за да прекара затворен с него часове наред. До този момент Симонета не си бе давала сметка колко незначителна е скръбта ѝ в очите на останалите, така че се стресна не на шега, когато на първото число на новия месец Одериго се появи у дома им със своята счетоводна книга и перо така, сякаш нищо не бе станало и Лоренцо все още си е у дома. Никога до този момент не ѝ бе хрумвало, че тя — жена, на която досега не ѝ се бе налагало да мисли за нищо друго освен за цвета на роклята ѝ и за вида на прическата ѝ, ще трябва да навлезе толкова дълбоко в сметките на своето домакинство.

А както изглеждаше, тези сметки не бяха в особено цветущо състояние. Без да увърта много, Одериго ѝ съобщи, че не било плащано нито на доставчиците им, нито на прислугата от средствата, оставени от Лоренцо — средства, които господарят му бил оставил, за да разпределя по време на отсъствието му, което се бе надявал да е

кратко. На този етап от разговора Симонета реши, че няма за какво да се притеснява. Съкрушена от загубата си, тя се бе уморила бързо от тези приказки за финанси и затова ѝ се прииска нотариусът вече да си тръгва, така че да продължи да се отдава необезпокоявана на своя траур. Затова извади трите бронзови ключа от колана си и се насочи надолу по стълбите към бадемовия склад. Както винаги, първо се огледа, за да се увери, че никой не я вижда как се насочва към задната част на склада. Под краката ѝ пукаха черупки на бадеми, докато вървеше към скритата в мрака врата. Беше толкова тъмно, че успя да намери само с опипване трите ключалки на вратата, зад която се криеше съкровището на фамилия Ди Сароно. Докато завърташе ключовете в съответния ред, тя бе напълно уверена, че вътре ще намери онова, което търси. Дори когато отвори първото ковчеже — онова с трите сребристи диаманта на тъмносин фон върху капака — и то се оказа празно, тя просто премина на следващото. Едва когато и всички останали ковчезета се оказаха празни, тя се върна на горния етаж, приседна и скри отчаяно лице в ръцете си.

Направи го, защото имаше чувството, че това е нейното наказание. В най-мрачните часове на скръбта си тя бе възроптала пред Бога, че няма никакъв смисъл да бъде богата и да има пари и имоти, когато Той ѝ е отнел единствения човек, когото обичаше. Е, Бог очевидно я беше чул и ѝ бе отнел богатството. И сега какво?

Одериго я изчака да дойде на себе си. За разлика от господарката на този дом той изобщо не бе изненадан от нейното откритие. От доста време сред bankerите и адвокатите на Сароно и Павия се носеха слухове, че Лоренцо ди Сароно е започнал да задоволява военните си амбиции до такава степен, че имало голяма опасност да разори собствения си дом. Като упорит, пламенен млад войник със свръхразвито чувство за чест, той бе счел за по-необходимо да осигури най-добрата екипировка на конете си и най-красивите униформи на своите войници, отколкото да се задоволи само с най-наложителните разходи, за да подсигури постоянен доход за имененията си и постоянна издръжка на персонала си.

Нотариусът изсумтя възмутено. Подобно неблагоприятие бе недопустимо за човек на предпазливото боравене с финансите като него самия. Одериго не беше злодей — просто беше безразличен към участта на Симонета. В работата си, а особено във времена като

днешните, той бе свикнал да се справя с клиенти, оказали се изведнъж разорени. Сега извади бавно от джоба си кърпичката, която носеше за такива случаи, но когато дамата вдигна глава, той с огромно облекчение забеляза, че очите ѝ са сухи. А каква жена беше само! За първи път през дългата си кариера нотариусът долови в сърцето си твърде непривичен проблясък на съчувствие, защото никога досега не бе виждал такова изражение на пълна безнадеждност върху толкова красиво лице.

— Милейди — започна, — не трябва да се отчайвате. Мога да ви спечеля малко време. Ще усмиря кредиторите ви и ще се върна след месец. Дотогава положете всички усилия да се прегрупирате, така да се каже. Продайте всичко, което можете, и намалете броя на слугите си — надявам се, че засега няма да се наложи да напускате поне къщата. Но имайте предвид, че пренастройката ви няма да бъде никак малка! Направете всичко по силите си и си оставете само най-необходимото, разбрахте ли ме?

За първи път, откакто беше дошъл, Симонета го погледна в очите. Боже, къщата! Никога, ама никога досега не ѝ бе хрумвало, че някога ще ѝ се наложи да напусне Вила Кастело. Не, за нищо на света! За нищо на света не би допуснала да изостави онова, което бяха споделяли двамата с Лоренцо, каквото и да ѝ струваше това! Кимна бавно на нотариуса, давайки му знак, че го е разбрала, и той си тръгна. Докато вървеше по алеята между бадемовите дървета пред къщата, Одериго Бекерия не спираше да превърта в ума си мига, в който Симонета ди Сароно го беше погледнала в очите.

* * *

Какъв месец беше само! Какво ограничение на разходите, какво падение! Каква разлика щеше да види Одериго, когато следващия път поеме по алеята между бадемовите дървета към Вила Кастело! Всяка слугиня и всеки слуга, които досега бяха работили в имението, трябваше да бъдат освободени — с изключение на скъпата Рафаела, от която Симонета се нуждаеше повече като приятелка, отколкото като камериерка. Грегорио също бе запазил мястото си по три причини — от милосърдие, заради раните, които бе получил във войните; заради

вярната му служба и безрезервната му лоялност към наскоро споминалия се млад господар; и заради привързаността, която Симонета виждаше да расте между някогашния оръженосец и Рафаела. След като самата тя бе откъсната от своята любов, не можеше да понесе да раздели други двама влюбени.

Един слуга и една камериерка трябваше да ѝ стигнат. Всеки ден Симонета обикаляше стаите на имението с Рафаела, за да решат кои скринове, кои фини драперии и кои картини могат да бъдат продадени. Отново заедно прегледаха гардероба на господарката. За бижутата, кожите и пищните рокли от по-щастливи времена бе настанал момент да бъдат продадени. Огромният гоблен, който покриваше цяла стена в голямата трапезария и изобразяваше обречената любов между Ланселот и Гуиневир, беше свален от рамката си. Докато го нагъваше за продажба, Симонета прокара тъжно ръце по изящните шевове и въздъхна. Обичаше тази сцена — страстната прегръдка между виновната кралица и нейния рицар в бляскави доспехи, наблюдавана иззад сенките от Артур, а отзад, в далечината, белите островърхи кули на Камелот, издигащи се над главите им като корона. Дрехите на Лоренцо, недокоснати, откакто бе тръгнал на война, също трябваше да си заминат. Симонета не си позволи да зарови лице в бельото му, за да усети неговия аромат, нито да си спомни, че под този кадифен ръкав бе усещала твърд, топъл мускул, когато се отпускате на ръката му, или широчината на гърба му под тази кожа, на която се бе наслаждавала, докато танцуваха. С пресъхнали от мъка очи тя се освободи от всичко негово — с изключение на един костюм за лов от домашно платно, който задържа със специална цел.

Сега, когато вече нямаха пари за месо, Симонета започна да възстановява уменията си с лъка. Спортът, на който някога се бе отдавала за разнообразие, тъй като подходеше перфектно на една изискана дама, сега стана за нея точно толкова важен, колкото бе и за най-бедния селянин. Час след час тя прекарваше пред прозореца си — обаче вече не плачеше, а изстрелваше стрели с все по-голяма точност към бадемовите дървета. Когато стрелбата ѝ се подобри, тя реши да изостави нещастните дънери, покрити с дупки от стрелите ѝ като тялото на свети Себастиан, и боядиса с червена глина само един бадем, който избра за своя мишена. След това продължи да боядисва по същия начин други дървета, разположени все по-далече и по-далече от

къщата, докато накрая прецени, че е станала истински професионалист с лъка. За да подобри още повече уменията си, тя си представяше, че стреля по испански войници, а понякога, тайничко, че стреля и по онзи художник, когото така и не можеше да забрави. Тази стрела е за сребристите му очи, тази е за тъмните му къдрици, тази е за влудяващата му усмивка с яркочерните зъби, която я преследваше непрекъснато — измъчваше я със спомена, че я бе стоплила там, където тя смяташе, че се е вледила завинаги. Понякога мислеше за него и докато се разхождаше из гората, облечена в стария ловен костюм на Лоренцо, докато поставяше капани и убиваше зайците, които ловеше. Изпитваше безмилостна наслада, когато откриваше нещастните същества да се борят за живота си, докато всъщност затягат още по-силно примката около вратовете си. Сваляше кожата им и ги изкормваше с неподозирано и за себе си умение. Докато топлатата им кръв шуртеше по белите ѝ ръце, тя се къпеше във вълните на гнева си и усещаше как сърцето ѝ се вледенява все повече. Подобно на някогашните езически жреци гадаеше бъдещето по вътрешностите им. Онова, което някога бе било силно и топло, сега бе студено и безжизнено. От време на време изправяше гръб и поглеждаше през гората към къщата си. Заскрежените бадемови дървета проблясваха като покрити със строшени диаманти, а ниското зимно слънце обагряше къщата в розово. Оглеждаше елегантната квадратна сграда с последните остатъци от топли чувства, които можеше да изпитва. Бог ѝ бе отнел любовта на живота ѝ — нямаше да му позволи да ѝ отнеме и къщата.

Свикна да носи непрекъснато ловния костюм на Лоренцо. Задържа си само една рокля — зелената сватбена рокля, която така и не облече нито веднъж след това. Когато крачеше из гората, приличаше по-скоро на момче — и още повече, заради най-голямата си саможертва. Мъртвите, червени листа на есента хрущяха под краката ѝ, напомняйки ѝ за нощта, когато Рафаела бе отрязала косата ѝ — когато ножиците шептяха в ушите ѝ, че никога повече няма да бъде красива. После събра червените плитки от пода и ги уви в тънък плат, за да бъдат продадени във Флоренция, където в момента рижавата коса бе на мода за перуки и добавки. Вече ѝ бе все едно. Не я беше грижа за красотата, която някога притежаваше — тъкмо обратното, зарадва се, когато видя, че фините ѝ бели ръце се покриват с мазоли, зарадва се,

когато осъзна, че най-хубавото у нея си бе заминало безвъзвратно. Преди да продаде сребърното си огледало, тя се погледна за последен път — видя, че косата ѝ все така упорито настояваше да се къдри приятно над раменете ѝ и около лицето ѝ, но това я изпълни със задоволство, защото така *той* никога повече нямаше да поиска да я рисува.

Трапезата ѝ също не можеше да се похвали с нещо особено. Вечерите със заек или катерица и от време на време някакви корени, които беше открила в гората, бяха единствената ѝ утеха. Някога, много отдавна, когато в земите на Кастело подготвяха изящните розови градини и алеите с тисове, никога не би хрумнало нито на нея, нито на Лоренцо, че земята би могла да се оползотвори по-добре, ако в нея се засадят зеленчуци. Вечерите си прекарваше сгушена пред оскъдното огнище, приготвено от Грегорио, и пееше без акомпанимент мелодиите, които някога изпълняваше на лютнята си, преди да я продаде. Когато усетеше, че очите ѝ се затварят от изтощението на дългия ден, тя се качваше в стаята си и се увиваше в единствената кожена мантия, която си бе запазила. Спеше направо на каменния под, защото изящното дървено легло от английски дъб — леглото, в което бе прекарала първата си брачна нощ, вече го нямаше. Есенните ветрове нахлуваха безпрепятствено през прозорците, защото кръглите венециански стъкла, които някога стояха там, също бяха заминали. През повечето нощи заспиваше бързо, защото умората ѝ надделяваше, но през нощта на последния ден от месеца не можа да заспи, защото знаеше, че все още не разполага с достатъчно пари, които утре да даде на нотариуса.

* * *

Дълбоко разтърсен от вида на къщата и нейната господарка, Одериго бе принуден да приседне на един дънер край огнището, защото и масата, и пейките около нея липсваха. Този път Симонета не беше сама — от двете ѝ страни стояха Рафаела и Грегорио, готови да се застъпят за своята господарка или да я защитят, ако нотариусът се разгневи. Той преброи монетите, които тя му даде, в пълно мълчание. Нямаше нужда да ѝ казва, че не са достатъчни. Задоволи се само да се

загледа в нея. Беше станала по-слаба и по-твърда, но в никакъв случай не бе по-малко красива. Най-голяма обаче бе промяната в поведението ѝ — много по-голяма от промяната, предизвикана от загубата на косата ѝ и от мъжките дрехи. Ако последния път, когато я беше видял, я бе сметнал за прекрасна, то днес тя му се струваше божествена. Първа заговори тя.

— Синьор — изрече Симонета с новопридобита увереност, — аз няма да напусна тази къща! Какво друго мога да направя? Кажете ми, къде бих могла да потърся помощ? Какво да сторя? Готова съм!

Одеригото отвори уста, но размисли и я затвори. Познаваше един човек, който би могъл да помогне, но като добър християнин нямаше никакво желание да я запраща по този път. Поклати глава, макар и по-скоро на себе си, но тя видя всичко.

— Какво? Кой? Кажете! — извика нетърпеливо. Приблужи се до нотариуса и пое нежно ръката му. — Знам, че можете да ми помогнете! За бога, кажете ми къде бих могла да потърся помощ?

— Милейди — въздъхна Одеригото, — наистина познавам човек, който би могъл да ви помогне. Но няма да го направи нито заради вашия Бог, нито заради моя, нито заради който и да било друг. Името му е Манодората.

Симонета чу ахването на Рафаела зад гърба си и видя как камериерката ѝ се свлича на пода и закрива глава с престилката си. Обърна се към Грегорио, който бързо започна да се кръсти и да нарежда някаква молитва. Озадачена, но все още неразбираща нищо, тя се обърна пак към нотариуса и рече:

— Манодората ли? И кой е той? Може ли да ми помогне?

— Да, той може да ви помогне, милейди.

— Тогава защо всички се плашите толкова от него? Що за човек е той? Да не би да ме пращате при самия Дявол, а?

Този път Одеригото нямаше сили да я погледне в очите, когато отговори:

— Може и така да се каже, милейди. Той е евреин!

СЕДМА ГЛАВА

МАНОДОРАТА

Във вратата беше издълбана някаква звезда. Странна звезда, с шест върха, създадена така, сякаш два триъгълника бяха втъкнати един в друг, а после завъртени, за да останат върховете им навън. Симонета не беше виждала никога нещо подобно и за момент страхът ѝ бе заменен от чисто човешко любопитство, когато пръстите ѝ проследиха дълбоките нарязи в тежката дървена врата. В този момент вероятно изпитваше противоречиви чувства, защото разговорът ѝ с Одериго Бекерия тази сутрин ѝ бе дал множество поводи за размишление. Беше ѝ се наложило да изтърпи воплите на своята камериерка и слугата си, които вкупом умоляваха Бога да изпрати наказание за човека, който живееше в тази къща, и за целия му народ.

Симонета винаги се бе считала за много религиозна — беше ревностно набожна до онзи ден преди един месец, когато бе отишла в църквата „Санта Мария деи Мираколи“. Беше се успокоявала, че не ходи на църква, защото скърби твърде много за Лоренцо, че има много работа с оправянето на проблемите в домакинството си и дори че мрази Бога, задето ѝ бе отнел съпруга. Така и не призна, дори пред себе си, че просто се страхува да не види отново *онзи* мъж.

Ала Симонета нямаше никакво намерение да обръща гръб на Бог завинаги. Просто в този момент не бе в състояние да мисли за него, нито да го възхвалява. Сърцето ѝ подсказваше, че няма почти нищо, за което да му благодари, и много, за което да се моли, но имаше усещането, че на Господ вече му е писнало да я слуша. Ала според нейните слуги сега вече бе изправена пред опасността да изгуби завинаги християнската си душа, и то само защото се кани да говори с евреин.

Никога досега не бе чувала подобни проклетия, никога досега не бе чувала подобни грозни думи от устата на любимата си камериерка, нито пък от нейния благ васал Грегорио. Защото, както разбираше от тях, евреите били истински демони. Мъжете били върколаци, а жените

— вещици. Били направо обезобразени, което пък им било наказанието заради смъртта на Христос, за която били пряко отговорни. Гениталиите на мъжете и жените били на практика едни и същи — те не можели да се чифтосват така, както бил предвидил Бог, нито пък да раждат по естествен път, а изплювали бебетата си през устата си в някакви кървави торбички. Пиели кръв и се хранели с плътта на християнските бебета. Не били в състояние да усетят топлината на слънцето и излизали само през нощта, никога през деня. Били много вещи в тъмните изкуства и можели да омагьосат и прокълнат добрите християни, които се разболявали и умирали. Използвали уменията си, за да трупат несметни богатства, които изстисквали от нещастните, богобоязливи християни.

Значи това бяха нещата, които Симонета трябваше да очаква сега. Но очевидно имаше и още нещо. Мъжът, на чиято врата се канеше да потропа, за да проси пари, бил най-лошият от цялата еврейска пасмина. Бил истинско създание на мрака. Имал лицето на Дявола и тялото на мечка. Говорел на някакъв лош език и ограбвал и последната риза на добрите, трудолюбиви мъже и жени. И буквално носел богатството си в ръкава, защото имал златна ръка („Истинско злато!“ — бе изпищяла Рафаела), която обладала силата да убива само с едно докосване. Именно тази ръка му бе дала името, с което бе известен — „Манодората“, или „Златната ръка“. Значи било по-добре да напуснат къщата, отколкото да я подхранват с неговото кърваво злато. Защото, дори и да се съгласял да им помогне, къщата само след няколко месеца щяла да стане на практика негова заради лихварството, което практикували евреите и което било строго забранено в Библията. Лихвата, която трябвало да му се плаща, щяла да ги съсипе окончателно.

Така нареждаха Рафаела и Грегорио, докато умоляваха господарката си да не се хвърля в лапите на този еврейин. И въпреки това тя си даваше сметка, че трябва да отиде. Защото нямаше представа как може да напусне Кастело и да започне отначало. Къде ще отиде? И какво ще прави? Чумата бе отнесла отдавна семейството ѝ, а войната — Лоренцо. Освен това, докато се насочваше към еврейската улица на Сароно, тя постепенно се изпълни с чувството, че колкото и зле да бяха нещата в живота ѝ, именно борбата за оцеляване беше онзи фактор, който ѝ помагаше да върви напред. Инстинктът за

оцеляване, който до този момент тя не бе подозирала, че притежава, бе единствената сила, която се противопоставяше на другото ѝ изкушение — да сложи край на всичко, като се наниже на меч на Лоренцо. Та ако евреинът пожелае да я изяде жива, нека я изяде. Ако нейният християнски Бог не искаше да ѝ помогне, то тогава нека поне опита другата страна.

Свали пръстите си от звездата, издялана във вратата, и почука — толкова силно, че кокалчетата ѝ се ожухаха. Надяваше се, макар че после се уплаши, че вътре няма никого. Но накрая орнаменталната решетка, поставена точно над звездата, се плъзна и в нея се материализираха чифт очи. Симонета се прокашля и изрече онова, което ѝ казаха да изрече:

— Казвам се Симонета ди Сароно и съм тук по препоръка на Одериго Бекерия.

Решетката се затвори и тя тъкмо се канеше да се отчая, когато се отвори цялата врата. Беше посрещната от собственика на очите — жена, облечена в пурпурна рокля и златни бижута, които струваха много повече от всичко, което Симонета беше продала. Симонета я взе за господарката на дома, докато накрая осъзна, че това е слугиня, чиято задача бе да отваря вратата. Гостенката последва слугинята през хладния вътрешен двор, в който шуртяха фонтани, под красивите арки и между елегантните високи колони. Всичко беше оцветено и изработено в странни, но симетрични форми, а усещането от обстановката бе по-скоро за изискан вкус, отколкото за крещящо безвкусие. Въпреки че къщата беше много голяма, в нея беше топло и във въздуха се носеха аромати на подправки. Всичко беше много чуждо, много впечатляващо и изключително съблазняващо. Да, Симонета наистина се бе запътила към нещо ужасно странно и непознато.

Но после, когато в главата ѝ отново нахлуха приказките на прислугата ѝ, повторно я обзе страх. Имаше чувството, че влиза доброволно в бърлогата на лъва. Скоро обаче зърна гледка, която съживи духа ѝ — под арката вляво забеляза две руси момченца, които си играеха със своята бавачка. Жената имаше три дълги тъмни плитки и яркочервена рокля и плъзгаше една сребърна топка между двете деца. В топката очевидно имаше звънче, чийто звън бе сподирян непрекъснато от веселия, жизнерадостен смях на момченцата.

Симонета не можа да не се усмихне. Смехът на децата и нежният поглед на бавачката ѝ вдъхнаха кураж. Очевидно бе, че евреите също обичат децата си.

Но докато навлизаше все по-навътре и навътре в къщата, страхът ѝ се върна, особено когато зърна една фигура, седнала зад бюро с перо в ръка. Усещането на Симонета, че действително бе влязла в друг свят, се подсили още повече, когато уплашеният ѝ мозък регистрира факта, че фигурата пише в огромния тефтер не отляво надясно, какъвто бе християнският обичай, а отдясно наляво. Освен това черните знаци, които изписваше, нямаха нищо общо с онези, на които бе учена от добрите монахини в метоха на Пиза, които се грижеха за образованието ѝ. Тялото на този човек изглеждаше много масивно, а освен това носеше огромна барета в милански стил, чието кадифе леко закриваше лицето му. Това наистина ли бе Дяволът, с когото бе дошла да говори? Като че ли да, защото слугинята я покани да седне в стол със златен филигран, поставен точно срещу фигурата зад бюрото. Човекът продължи да насочва перото с ръка, която обаче приличаше напълно на нормалните мъжки ръце, а масивното му тяло се оказва илюзия, защото, макар и вътре, бе наметнал на раменете си тежка кожена мантия. Ала Симонета не успя да се успокои — ужасяваше се от погледа, който щеше да срещне след малко. Най-накрая Манодората остави перото настрана и вдигна очи към своята посетителка. Оказа се, че лицето не било дяволско, но въпреки това в него имаше нещо, от което си струваше да се страхува. Очите му бяха като студена сива стомана, която проблясваше със страховит интелект. Устните му бяха необичайно пълни, но пък опасно стиснати. Във времена, когато модата диктуваше на мъжете да се бръснат добре, той носеше брада, която бе покрита с благовонни масла и подстригана остро, подобно на острието на кама. Косата и брадата му бяха черни, но лицето му изглеждаше старо — би могъл да бъде на петдесет, че и повече. Когато заговори, го направи на перфектен милански, но беше ясно, че езикът му е привикнал на съвсем друг акцент.

— Имате бизнес с моя приятел Бекерия, така ли? Макар че не бих могъл да го нарека нито приятел, нито враг. Би могъл и да се изплюе срещу мен, докато ме моли за пари. Бекерия все още не е решил какво да мисли за мен. И като повечето християни, и той смята,

че бизнес е мръсна дума. Затова подозирам, че сте дошла тук по собствена воля.

Симонета изпита огромно неудобство, че е разкрита толкова бързо. Осъзна обаче, че няма никакъв смисъл да играе игрички с евреина. Затова рече простичко:

— Дойдох да ви помоля за помощ.

— Значи сте си изгубила времето. Както и моето.

С тези думи Манодората отново вдигна перото си и направи знак на слугинята да изпрати посетителката. Симонета се изправи, но когато перото започна отново да скърца по хартията, заговори бързо:

— Моля ви! Може да изгубя къщата си!

— Виждам, че не сте свикнали да се молите. Номерът е да ми изтъкнете причина, за която ме е грижа. Е, можете пак да опитате.

— Изгубих съпруга си.

— Става, но не е достатъчно.

Симонета обори глава и издиша дълбоко, сякаш това бе последният ѝ дъх. И после заговори тихичко, по-скоро на себе си:

— Значи всичко е ясно, с мен е свършено. По-добре испанците да бяха убили и мен!

Перото спря да скърца.

— Испанците ли?

— Да. Край Павия.

— Испанците са убили съпруга ви?

— Да.

Манодората насочи върха на перото към стола и рече:

— Заповядайте, седнете!

Симонета отново приседна и сърцето ѝ заби с нова надежда.

— Ето, виждате ли, синьора Ди Сароно, хванахте му цаката на моленето! Участта ви не ме развълнува, но после изрекохте нещо, което събуди интереса ми. Защото, може би не знаете, но ние с вас имаме нещо общо. Аз също мразя испанците. И ми се ще да вярвам, че имам пълното основание да говоря от първо лице по този въпрос — защото мнението ми не се дължи нито на слухове, нито на догадки — прикова погледа ѝ със своите светлосиви очи и тя се изпълни с усещането, че той е напълно наясно с всичко, което ѝ бяха казали за него.

— Значи познавате добре този народ, така ли? — осмели се найсетне да изрече тя.

— Би трябвало. Защото, може би не знаете, но аз също съм испанец.

Главата на Симонета се замая.

— Наистина ли? — изфъфли.

— Наистина. Невинаги съм бил известен като Манодората. Роден съм в Кастилия като Захей Абраванел. Но това не ми пречи да мразя испанците. Защото те ми отнеха нещо, което аз също обичах. В моя случай обаче това е ръката ми.

И вдигна над бюрото ръката, която до този момент бе крил отдолу. Макар възпитанието да ѝ диктуваше друго, Симонета не можа да се сдържи и се вторачи ококорено в нея. Да, ръката му наистина беше златна. Проблясваше под светлината, нахлуваща през красивите остъклени прозорци. Загледа се с любопитство в нея. Забелязвайки интереса ѝ, евреинът приближи ръката си към нея. Беше солидна, пръстите бяха изработени изключително сполучливо. Виждаха се даже нокти и линии на дланта, когато я обърна. А в самия ѝ център, на мястото, където човек би могъл да постави монета, без да падне, се виждаше същата звезда, която Симонета бе зърнала и на вратата.

— Какво мислите за ръката ми? — попита домакинът.

— Мисля, че е изработена великолепно.

— Така си е. Даже може би по-умело от вашата, защото виждам, че три от пръстите ви са с еднаква дължина — нещо, което никой майстор не би допуснал. А моята ръка е изработена не от Бога, а от един от моите флорентински братя. Служи ми добре. И е единствената вярна част от историята, която разказват за мен.

Симонета усети, че по цялото ѝ лице се разлива руменина.

— Какво друго са ви казали? Че ям деца ли?

Тя само сведе очи.

— Останалото се обяснява лесно от рационалния ум. Може и наистина да им приличам на мечка, защото непрекъснато нося кожи. Но това се дължи на факта, че съм привикнал на доста по-топъл климат от вашия. И нямам никакъв афинитет към човешката плът. Имам съпруга и двама сина, които обичам от все сърце. Може би сте ги видели как играят навън.

— Съпруга ли?

— Да, казва се Ребека. А синовете ми са Еванджелиста и Джован Пиетро. Изненадана ли сте?

— Само от това, че играят заедно. Във великите... християнски семейства за децата се грижат само бавачките. Затова аз почти не познавах майка си — изрече тя, изненадвайки сама себе си с това признание пред напълно непознат човек.

— Значи тези семейства не са чак толкова велики. Чувам, че дори християнският крал Франсоа, който бе взет в плен в Павия, бил предложил вместо себе си своите двама сина — едно презрително изсумтяване бе напълно достатъчно, за да покаже презрението му към въпросния крал. — Що се отнася до богатството ми, натрупал съм го съвсем честно — благодарение на това, че разбирам принципите на банкирането и основите на арабската математика. Което, разбира се, ни връща директно към вашите проблеми.

Симонета се почувства окуражена от подобна откритост и обясни подробно ситуацията, в която се намираше. Манодората я слушаше внимателно, като от време на време поглаждаше брадата си със златната си ръка, сякаш продължаваше да усеща нещо с фалшивите си пръсти. Когато тя привърши разказа си, той замълча и тя го погледна притеснено. Накрая той я изненада с думите:

— Мисля, че трябва да посетя вашето имение. Най-вече, защото бихте могли да ми го дадете като гаранция, ако не успеете да ми върнете заема — вдигна ръка, за да парира протестите ѝ. — Подобна практика е напълно нормална, повярвайте ми! От друга страна, след като го видя, вероятно мога да измисля начин да накарам имението да ви се отплати. Защото, разбирате ли, за да го задържите, може да ви се наложи да накарате земята да заработи за вас, а аз трябва да се уверя, че има начин това да стане. Ще ви посетя след една седмица, но имам едно условие. Преди това вие трябва да изкарате някакви пари съвсем сама. Сред обичайните практики е и да ми предложите някаква сума като аванс за помощта ми. Виждам, че сте благородничка и не сте свикнали да работите, но ако искате да ви помогна, трябва да се научите да работите!

— Но как? Онова, за което ме молите, е напълно невъзможно! Ако можех да изкарвам пари, нямаше да бъда тук, при вас!

— Помислете си, госпожо! Няма ли някакъв начин, някаква възможност, която да ви е била предложена? Използвайте ума си,

защото аз помагам само на онези, които знаят как да си помогнат и сами.

Разбира се, че си спомняше. Прощалните думи, с които *той* я беше изпратил, думите, които навремето ѝ се сториха толкова обидни. Но ето че сега онова споменаване за заплащане можеше да се окаже нейното спасение.

— Ами... имаше един човек, който искаше да ме рисува. За църквата — тук, в Сароно. Но това беше преди известно време. И оттогава аз малко... се промених. Сега може и да не иска вече да ме рисува.

Стори ѝ се, че забеляза проблясването на весело пламъче в очите на евреина, но устните му си останаха все така безстрастни, когато изрече:

— Не ме бива много по комплиментите, синьора, но мога да ви уверя, че всеки мъж, който ви е зърнал, би искал да ви нарисува, ако можеше — след това се изправи рязко, показвайки, че срещата им е приключила. — Ще оставя това решение на вашия здрав разум. След седмица ще ви очаквам с аванса. Ако не се появите, деловите ни отношения приключват дотук.

И ѝ подаде дясната си, златната си ръка, забелязвайки колебанието ѝ, преди да я приеме.

Ръката се оказа изненадващо топла на пипане — очевидно металът се затопляше от чуканчето, към което беше прикрепена. Симонета срещна погледа на евреина. Разбра, че е забелязал колебанието ѝ, което му бе подсказало, че тя е наясно с условията. И за първи път, откакто я прие, той се усмихна, но истински, и усмивката трансформира цялото му лице.

— Не се плашете, синьора — рече човекът, когото наричаха Манодората. — Ръката ми няма да ви убие!

ОСМА ГЛАВА

ПРОБУЖДАНЕТО НА АМАРИЯ

Когато Селваджо най-сетне отвори очи, единственото, което видя, бяха дървени дъски.

Първоначално не можеше да помръдне дори очите си. Дъските бяха почти на сантиметър от носа му. Гладки, изтъркани, изгладени от годините. Не бе в състояние да погледне нито наляво, нито надясно, затова за момент си остана така, вперил поглед право напред, примигващ. Сигурно се намираше в ковчегата си. Сигурно беше мъртъв.

Не беше очаквал смъртта да се усеща така. И ако беше мъртъв, то тогава как така още усещаше нещо? Защо гърдите и коремът му се раздираха от непоносима болка? Опита се да помръдне — не успя. Значи по-добре да си стои неподвижен и да съзерцава ковчегата си. Да си почива. Проследи с поглед жилките на дървото — плавни, красиви линии, като миниатюрен пейзаж. Леки наклони и дълги равнини с мирна, плодородна земя. Или пък вълните на спокойно море, издигащи се и падащи в унисон, тук-там разнообразявани от тъмните риби, на които приличаха възлите. Имаше чувството, че линиите потичат в него, че го обгръщат. Превърна се в едно цяло с пейзажа. Прах при прахта. Дървото бе красиво нещо — защо не го бе забелязвал преди? Защо го виждаше едва сега, сега, когато беше вече в своя ковчег, а може би дори и в земята?

* * *

Не, нямаше как да е под земята, защото отнякъде нахлуваше светлина — светлина, от която очите започнаха да го болят. И някъде далече, над пейзажа и отвъд морето, се носеше и жужеше ядосана муха, отскачайки от прозорец, опитвайки се да излезе, и тя като него в капан.

С херкулесовски усилия Селваджо помръдна очи отляво надясно и главата му започна да пулсира. Въпреки раздиращата болка обаче вече започваше да осъзнава къде се намира — лежеше на дълга маса, покрита със слама. Сламата гъделичкаше носа му, на места златиста, на места почерняла от кръв. Неговата кръв. Лежеше на една страна, с лице само на сантиметри от стената. Дъските, които в началото беше видял, се оказаха подпорите, върху които бе направен плетът на стената. Опита се да извика с надеждата някой да му помогне, но от пресъхналата му уста не излезе ни звук. Не си спомняше нищо, абсолютно нищичко — нито как се е озовал тук, нито какво се е случило с него, нито откъде е и какъв е. В паметта му нямаше нищо от преди дъските, които видя, когато се събуди — беше като ученическа дъска, но изтрита от всичко написано преди, беше като новородено. Разбра, че усещането за ковчег е огромна грешка — оказа се, че дъските за него бяха начало, а не край. В началото бе дървото. И въпреки всичко преди него трябва да е имало нещо — така, както дъските, изграждащи стената, преди са били дърво, което се е издигало в гората, в някакъв друг живот и на някакво друго място. Как обаче знаеше за моретата и рибите и за ковчезите и други такива неща, щом не си спомняше собственото си име? Как знаеше думите за всичко, което виждаше и чувстваше, но не бе в състояние да произнесе дори една сричка? Знаеше всичко и същевременно не знаеше нищо. Съдът на съзнанието му, издуващ се непрекъснато като новородено стъкло, вече бе препълнен с въпроси. Как се е озовал тук? Защо лежи на тази маса? Защо е настрани? Селваджо се претърколи по гръб и бързо научи урока си — беше моментално прободен сякаш от милион остриета, като че ли се бе претърколил върху дъска с гвоздеи. В агонията си се претърколи наново настрани, обаче този път се строполи право на пода. Строполяването му бързо доведе в стаята тичащата Амария.

* * *

Когато Амария постави ръка върху челото на Селваджо, веднага разбра, че вече е във от опасност. Беше спал на масата им върху наръча слама един ден и една нощ. Двете с баба й бяха избутали масата до стената, за да намалят вероятността да падне от нея, когато се събуди.

И той не се събуди, или най-малкото, докато камбаните на катедралата не отброиха деветия час на деня. Не беше усетил нито смяната на превръзките, нито смъденето на горчивия мехлем, който старицата втриваше в раните му. Не беше чул и как Амария приготвя *полента*, каша на огъня, нито пък, когато бе изпуснала гърнето. Но когато постави пръсти върху челото му там, на пода, където сега той лежеше, тя веднага разбра, че дивакът ще живее.

Амария си казваше, че трябва да провери да не би да има температура, но всъщност ѝ се искаше да усети отново топлата му кожа. Когато очите му се спряха върху нейните, тя се стресна, а после се усмихна сконфузено. Неговите устни не ѝ върнаха усмивката — направиха го очите му. И тя побягна да доведе баба си.

Старицата беше на двора и разпъждаше кокошките с пръчка. Изсумтя, когато чу новината, че дивакът се е събудил, но сърцето ѝ претупа от радост, от онова негово кратко събуждане, когато го бяха довели в дома си, тя не си бе позволявала да чувства нищо към него, защото знаеше, че може и да не оживее. Затова се бе държала изключително сдържано. Но сега вече не бе в състояние да се преструва на безразлична, когато се втурна бързо към къщата след бърбивата си внучка. Завари младежа вече повдигнат на лакът. Двете жени моментално го вдигнаха под мишниците и му помогнаха да се върне на импровизираното си легло. Амария пъхна под раменете му навита овча кожа за възглавница, а после се втурна към огнището да вземе гърнето с кашата и през цялото това време нито за момент не млъкна.

— Бабо, ти придържай главата му. Можеш ли да държиш главата си мирна? Можеш ли да си отвориш устата? Ето, хапни малко от това. Ще ти се отрази добре. Бабо, изтрий му брадичката. Това е обикновена каша, но я направих по-лека, с малко козе мляко, зехтин и хубав пармезан. Имаме си една бучка от това сирене в килера, увита е в платно и я пазим само за специални случаи като Пасха и Юл, и денят на свети Амброзий. Той е нашият светец, ако не знаеш — искам да кажа, че е светец на Ломбардия и на Милано. И специално мой светец, защото нося неговото име. Но реших, че пармезанът ще ти дойде добре. В крайна сметка, щом нещо има добър вкус, трябва да е добро и за човека, нали така?! А за тази вечер мисля, че ще заколим една

кокошка. Нали така, бабо? Мисля, че ще ти се отрази много добре, защото нашите кокошки са най-хубавите в Павия, нали така, бабо?

— Нищо подобно.

— Както и да е. Мисля, че една топла пилешка супа ще те изправи скоро на крака. А утре може и да открия някакви корени в гората, може би розмарин за кашата. Розмаринът е много полезна лечебна билка, а аз разбирам малко от такива неща. Баба винаги казва, че съм си същински лекар, тя има много високо мнение за моите умения.

— Не съм казвала нищо подобно.

— Можеш да питаш и Силвана, ако не ми вярваш. Тя е моята приятелка. Миналата пролет изкара една толкова лоша треска, че си мислехме, че ще я изгубим. Обаче моята отвара от градински чай я спаси от сигурна смърт! Вярно, кожата ѝ леко жълтееше в продължение на седем дни и нощи и езикът ѝ малко се поду, но после се почувства като нова!

— Жалко, че езикът ѝ не се схвана завинаги, Амария. А това би било най-доброто лечение за нея, защото бъбривостта ѝ може да се сравни само с твоята.

— В името на всички светци, забравих да ти кажа името си! Не сме се запознали както трябва. Аз съм Амария Сант Амброджо, а това тук е моята баба. Намерихме те в гората. Ти беше в ужасно състояние, обаче ние се погрижихме за теб и сега изглеждаш значително по-добре. Не смяташ ли и ти така, бабо?

— Опасността още не е отминала — промърмори старицата.

— А ти ще ни кажеш ли името си? От Милано ли си?

Това вече дойде в повече на старицата и тя извика:

— В името на свети Амброзий, дете! Как очакваш от човека да говори с уста, пълна с каша, а и ти не спираш да му бъбриш в ушите, а?! Дай му малко време да си поеме дъх! Времето и тишината ще му помогнат много повече от твоята настойчивост!

Тук и двете жени се загледаха в пациента си с погледи, пълни с очакване. Той бе хапнал съвсем малко, но не бе откъснал от тях очи по време на целия разговор. Очите му като че ли се усмихваха. Очевидно разбираше и дори отвори уста, за да каже нещо, но не излезе нито звук. Притесни се от неспособността си да говори и се напъна, но старицата вдигна ръка и рече:

— Не се напъргай, човече! Все още ти е твърде рано за такива неща. Когато се нахраниш както трябва и се възстановиш, тогава ще му мислим по-нататък.

Ала за Амария бе невъзможно да продължава да мълчи. Тя го погледна в очите и този път заговори по-бавно:

— Но ти ни разбираш, нали? Говориш милански, нали? Можеш ли да кимнеш?

Селваджо кимна бавно, но после веднага се строполи обратно на импровизираната възглавница от овча кожа. Бабата го видя и отсече:

— Остави го на мира, дете! Върви сега да прекършиш врата на една кокошка — червената е най-добре. През това време момчето ще си почине, а по-късно може да хапне и супа.

Когато Амария излезе, старицата оправи завивката на странника и той бързо заспа. Тя също щеше да стори всичко по силите си, за да го изцели, но сега, когато вече бе сигурна, че ще оживее, виждаше, че няма нужда да бърза. Защото, когато той се възстановеше и проговореше, щяха да завалят въпроси, които искат отговори, и планове, и кроежи. И накрая щеше да се върне там, откъдето беше дошъл. Старицата се заслуша в отдалечаващите се стъпки на внучката си и хвана нежно ръката на Селваджо. Обгърна мазолестата му ръка, онази, която бе държала меча, в своите разкривени старчески пръсти и я стисна така, както бе стиснала ръката на Филипо, преди да тръгне на война. Тя не знаеше почти нищо за този дивак, но беше сигурна в едно — че не иска той да си тръгва оттук.

За Амария пък стана добре, че излезе. Сърцето ѝ беше препълнено от емоции. Бе твърдо решена да помогне на своя Селваджо да си стъпи на краката. Подгони червената кокошка из двора, вдигнала високо полите си, крещейки от радост като дете. А после внезапно спря. Не трябваше да вика така — можеше да притесни Селваджо. Пусна полите си до прилична дължина и забави стъпки. Приглади коса и втъкна непослушните кичури зад ушите си. Имаше важна работа, важна отговорност. Досега Амария не бе имала никого, за когото да се грижи — тя бе главната грижа на баба ѝ, нейната любима внучка, и беше гледана като красиво цвете. Въпреки нищетата им баба ѝ винаги се бе старала да ѝ осигури всичко необходимо — винаги ѝ даваше най-добрите порции месо от скромната им трапеза, последния комат хляб и последната глътка вино. Беше се опитала дори да ѝ даде собственото

си легло, когато момичето бе израснало твърде голямо за детското си креватче — така наречената им спалня беше малко по-широка от стълба и се затопляше единствено от огнището под тях. Но това вече Амария беше отказала, тъй като уважаваше твърде много възрастта на старицата и не искаше да я лишава от легло. Стигаше ѝ да се свие върху овчата кожа на пода.

Амария бе израснала като единствено дете и никога не ѝ се бе налагало да се примирява с някое сополиво по-малко братче или сестричка. Никога не бе носила отговорност за отглеждането на нещо повече от кокошките, които сега кълвяха зърно около нея. Бе ги превърнала в свои деца, те бяха и куклите ѝ в една къща, твърде бедна, за да разполага с кукли. И затова винаги бе обръщала гръб, когато баба ѝ скършваше врата на някоя от кокошките. А ето че сега трябваше да си замине червената кокошка — нейната любимка. Амария въздъхна и без повече суетня приклеци в ъгъла безмозъчната птица и я улови в полите си. Досега баба ѝ никога не я бе молила да прекършва вратовете на кокошки, но днешният ден бе различен — имаше друг човек в нужда и баба ѝ държеше тя да отвърне на предизвикателството. Което Амария щеше и да стори. Стисна червената кокошка здраво в едната си ръка, а с другата ѝ скърши врата.

Докато се връщаше обратно към къщата с още топлата птица, увиснала от ръцете ѝ, тя вече вървеше с доста по-високо вдигната глава. За тези няколко мига в скромния им двор Амария беше пораснала изведнъж. Баба ѝ се бе грижила за нея, при това добре. А сега тя, Амария Сант Амброджо, щеше да се грижи за Селваджо.

ДЕВЕТА ГЛАВА

ЧУДЕСАТА НА БЕЗБОЖНИЦИТЕ

Докато отец Анселмо наблюдаваше художника как работи, имаше чувството, че става свидетел на чудо. Задълженията му в тези размирни времена бяха предимно сърцераздирателни и обременителни, затова когато не раздаваше милостиня на бедните, не утешаваше скърбящите и не извършваше погребения и опела за мъртвите войници, той успокояваше духа си, като наблюдаваше Бернардино как атакува белите стени на църквата му и им вдъхва живот. Свещеникът гледаше с изумление как Луини почиства най-старателно стените с вода и оцет, прилежен като перачка. Беше в църквата и когато Бернардино се разхождаше наоколо с въже и пръчка и вземаше мерки, които отбелязваше директно върху стените. Беше там и когато Бернардино смеси своя хоросан с креда и темперни бои от яйце. Беше там и когато започна първото от чудесата — рисуването на скиците с широк замах на въглена. От черните вълни на линиите се раждаха прекрасни едноцветни изображения на светци и грешници, на ангели и демони, на апостоли и еретици. А после, когато художникът започна да добавя и цветовете, на какви чудеса стана свидетел Анселмо! Видя как Бернардино полага първите сенки в чисти цветове, нанасяни пласт по пласт. Такива силни червени нюанси, такова синьо, такова зелено и златисто, които Анселмо не беше подозирал, че съществуват в Божия спектър! Бернардино изработваше боите си сам, така, както го бе учил Да Винчи, използвайки плодовете на природата — но възможно ли е природата да е родила толкова ярки багрила? Даже най-яркото цвете и най-пъстрият папагал биха бледнели пред работата на Бернардино Луини! А после, за очертанятията на образите, бяха използвани нюансите на същия цвят, но вече в по-малки количества и смесени с малко бяло. А какви пастелни, приглушени тонове се появиха оттам нататък — мекото синьо на лятното небе, свенливата руменина на розата и трептящото жълто на жълтъка. Никога досега свещеникът не бе виждал такива картини — изработени

с такава прецизност, с толкова топли цветове. Бернардино създаваше истински чудеса, докато балансираше на свой риск на нестабилното скеле от дъски и въжета. Четките и палитрите му висяха около него, поддържани от находчиво направена система от колани и върви. Художникът работеше само по панталон и риза, но ризата скоро заприлича на дъгоцветно стъкло от многократните изтривания на изцапаните му с багрила пръсти. Когато дните бяха по-топли, той захвърляше нетърпеливо ризата от тялото си, усещайки, че се сгорещява. В подобни моменти самата му плът се сдобиваше с тези племенни белези, а мускулите му ги раздвижваха подобно крила на райска птица.

По време на ежедневните литургии Бернардино се щуреше нетърпеливо в задната част на църквата, докато паството зяпаше с изумление недовършените фигури, които изникваха една след друга по стените на църквата. Луини никога не взе участие в тези ритуали, никога не изрече „амин“, нито пък приклепна в молитва — просто нямаше търпение службата да приключи, та да може да продължава работата си. Свещеникът не можеше да повярва как Луини е в състояние да рисува сцени, излъчващи такава святост, и да придава на лицата на фигурите си такова набожно изражение, без самият той да е вярващ. Ако трябваше да бъде честен към художника, би могъл да определи светогледа му в най-добрия случай като класически, а в най-лошия — като езически. Анселмо оставаше при Луини толкова често по време на работа и двамата разговаряха толкова много, че свещеникът се изпълни с надежда, че би могъл да повлияе до някаква степен на новия си приятел. Чувстваше се привлечен от него — толкова талантива, а същевременно толкова изгубена душа, чадо Божие, което не познаваше Бога. Накратко казано, той замечта да успее да спечели душата на Бернардино и чрез наставленията си да му помогне да прозре божественото начало на човека и на работата му. Но все още не знаеше, че в това отношение му предстои огромно разочарование.

— Бернардино, знаеш ли, че според свети Йероним изобразителните изкуства са най-божествените от всички останали, защото те рисуват очите на вярващите, насочени към Бога!

Бернардино се усмихна и продължи да рисува. Вече познаваше много добре тази игра и бе наясно как трябва да отговори. Анселмо

щеше да се опита да вкара Луини в Божията кошара, а Луини ще се опита да го шокира, при което и двамата ще се провалят.

— В Древния Рим художниците на Цезар улавяли сцените на оргиите за фризовете, като карали роби да се съчетават пред тях — каза сега.

Анселмо пак опита:

— Във Ватикана има една картина на Дева Мария, която излъчва такава божественост, че рони истински сълзи за греховете човешки. Този пример е само един от множество други за това как талант като твоя може да трансформира живота на вярващите, ако картината е изработена със сърце, отдадено на Бога.

— Древните май някога зазиждали в основите на храмовете си живи девизи. Представяш ли си колко сълзи са се ронели през онези дни, а?!

— В Константинопол има изображение на сватбата в Кана Галилейска, от което тече истинско вино. Нарисувано е от монах, който отдава чудото на редовното си самобичуване и молитвите си за покаяние.

Бернардино се обърна на увисналата от тавана дъска, която се разклати опасно. Втъкна четката зад ухото си и отпи от водата в мяха, поставен на кръста му. После сведе надолу очи, пълни с много обич, към закръгления свещеник, който му правеше компания през всичките тези дни и часове, и попита:

— Да не би да искаш да ми кажеш, *падре*, че ако стана набожен, рисуният ми ще се подобри?

Анселмо приседна на стълбите пред олтара и тонзурата на главата му изчезна, когато вдигна очи към своя увиснал на скелето приятел.

— Вярно е, синко, че талантът ти е голям — отвърна. — Но се опасявам за душата ти. А и нищо чудно все пак да се забележи *някакво* подобрене дори в *твоята* работа, ако приемеш Бога, защото Бог е създател на съвършенството.

— Глупости! Работата ми и без това си е вече съвършена. Губиш си времето, отче! — контрира го бързо Бернардино. — Ако искаш да знаеш, рисуването се доближава повече до науката, отколкото до религията. Художник без чувство за перспектива е като философ без граматика. Аз разсъждавам чрез мерки и уравнения и нямам нужда от

духовна насока. Намирам утеха в хубавото вино, а рай — в обятията на лошите жени — млясна доволно с устни и допълни: — Това ли е целта на целия този катехизис, дето ми го редиш напоследък? Да ме покръстиш?

— Защо иначе ще идвам всеки ден при теб, а?! — ухили се Анселмо. — Да не мислиш, че е заради компанията ти?

Бернардино му обърна гръб и се загледа в образа на света Агата, който рисуваше. После рече:

— Предполагам, че си дошъл да оплакнеш око в женските форми, както е обичаят на всички цинични свещеници. Но ще бъдеш дълбоко разочарован — утре света Агата ще бъде вече облечена и няма да остане повече плът за твоята похотливост!

Анселмо поклати глава. Никога не би могъл да признае пред Бернардино, че за него мъжката форма излъчва много по-голямо очарование, отколкото женската. Но подобни сравнения бяха изцяло на естетическа основа, тъй като обетът, който бе положил, му забраняваше всякакви наслади на плътта. И той бе доволен от целомъдрието си, но знаеше, че Бернардино не е. Тази мисъл му напомни за Симонета ди Сароно и за нейното притеснително отсъствие от литургиите напоследък. Надяваше се това да не е свързано с непочтителността на Бернардино при последното ѝ посещение. Може би ще бъде добре да се разходи лично до Вила Кастело и да приеме изповедта ѝ у дома, ако тя реши да се изповяда.

Мълчанието на свещеника не убягна от вниманието на Бернардино и той подхвърли:

— Е, да не би за днес да приключи със Светото писание? Свободен ли съм вече от училище?

Анселмо нямаше никакво желание да събужда наново интереса на Луини към вдовицата, като си признае накъде са го отвели мислите му, затова се озърна с надеждата нещо да му подскаже какво да отговори.

— Просто се наслаждавах на работата ти — рече накрая. След това погледът му се насочи към обширното пространство над олтара под главния купол на църквата — девствено бяло и недокоснато дори от въглен. Там нямаше никакви обозначения, липсваха даже мерките, които Бернардино бе поставил на всички други места. Нямаше нищо. — За какво си предвидил онова пространство там, Бернардино? Да не

би да си изчерпал материалите си? Ако ти трябват пари, инструктиран съм от кардинала да ти отпусна такива в случай на нужда.

Бернардино скочи от скелето и изтри пръсти в гърдите си. Космите му станаха аленочервени. Вторачи се към празното пространство, за което го питаше свещеникът, и отговори:

— Това пространство е за Поклонението на влъхвите.

— А защо още не си го започнал?

— Централната фигура в тази сцена е Дева Мария. При раждането на сина си тя е най-красива и най-свята. Затова чакам Симонета.

След тези думи художникът се втрени отново в стената, сякаш вече виждаше величието, което щеше да бъде там един ден.

Анселмо въздъхна, а когато заговори, го направи спокойно и бавно, все едно говореше на дете:

— Синьора Ди Сароно няма да дойде да ти позира. Откакто последния път я обиди така, тя не смее да се появи в църквата!

— Защото е влюбена в мен.

Свещеникът се изсмя презрително и отбеляза:

— Ама ти наистина имаш голямо самочувствие! Надуваш прекомерно красотата си, а онази жена обиждаш, както и паметта на съпруга ѝ. Съветвам те да си я избиеш от ума!

Бернардино се зае да изтрива ръцете си в един парцал. По едно време вдигна очи към свещеника, дари го с вълчата си усмивка и отсече:

— Да, тя определено би могла да надуе доста някои от красотите ми. И ще се върне! Ще бъде мой модел! Гарантирам ти!

Едва изрекъл тези думи, вратите на църквата се отвориха с трясък и на прага им се материализира дамата, за която ставаше въпрос. Беше облечена в мъжки дрехи, а косата ѝ се къдреше високо над раменете ѝ. Изглеждаше драстично променена, но красотата ѝ си бе все така същата. Когато тръгна с широки крачки към тях, приличаше на ангел отмъстител.

Надменността на Симонета беше изцяло илюзия. Държеше брадичката си високо вдигната, за да си вдъхне сама кураж. Беше приковала очи в двамата така различни мъже, които я очакваха. Единият закръглен и дребничък, с мило лице, което не бе в състояние да скрие изненадата му. Другият висок, мрачен, изтощителен (Всички

светци да ме пазят!), без риза, изрисуван като дивак и без капка изненада по лицето, което тя никога не можеше да забрави. Обърна се към втория с директен, многократно репетиран въпрос:

— Колко?

ДЕСЕТА ГЛАВА

ПЕТ СЕТИВА И ДВЕ ИЗМЕРЕНИЯ

Симонета се стареше да седи колкото е възможно неподвижно. Беше обиграна в това изкуство — чрез дългите дни и нощи, които бе прекарала на прозореца в скръб по Лоренцо. Сега вече можеше да си мисли за него, колкото искаше, като при това ѝ плащат за седенето. Но колкото и да искаше да мисли за Лоренцо, не можеше. Сега против волята си тя мислеше за друг.

Имаше чувството, че с миналото ѝ е свършено. Тя живееше на този свят и животът ѝ продължаваше, колкото и да не ѝ се искаше. Живееше и дишаше в света на четирите стихии. Радваше се на употребата на петте си сетива и сега, в църквата на чудесата, се възползваше максимално и от петте. Усещаше хладината на църквата, тъй като синята мантия, увита около нея, не ѝ предлагаше никаква защита срещу зимата. Усещаше с носа си миризмата на маслените бои и дима от мангала, който любезният свещеник бе поставил близо до нея. Усещаше камъка под краката си, изсмукващ топлината от плътта ѝ с ледените си плочи. Усещаше вкуса на познатата горчивина от постоянния глад върху езика си. Ала онова, което виждаше, превземаше всички останали сетива и постепенно те отстъпиха назад.

Колко невероятна бе работата на този иначе нагъл, похотлив човек! Колко божествен бе талантът му, колко ангелски, колко богоподобен! Но как е възможно човек, който и да е човек, да създава такива неща?! Треперещи светци, чието страдание бе изписано недвусмислено по лицата им, ангели с крила, които като че ли поддържаха напълно тежестта им — всяко перо от тях бе изписано до най-дребната подробност, до всяка жилка и всяка нишка. Симонета не можеше да повярва, че тя също ще бъде трансформирана в подобно изражение, ще премине от три измерения към две, обезсмъртена в такива багри и форми. Истински апотеоз на съществуото ѝ.

Но не толкова божественото, колкото човешкото бе онова, което атакуваше сетивата ѝ. Въпреки чудесата, които я обкръжаваха, защо

очите ѝ непрекъснато се връщаха към техния създател? Защо, при всички тези красоти, които я връхлитаха отвсякъде, тя не бе в състояние да отвърне очи от лицето му? Той работеше със страст, бързо и точно, оглеждайки лицето и тялото ѝ с очи, които като че ли не я виждаха напълно. Какви изчисления и сметки протичаха в този светкавичен мозък, какви математически уравнения, та да насочи четката към носа ѝ, да отбележи разстоянието с палец, а след това да го предаде със съвършена точност на бялата стена? Ала не наука бе това, което той създаваше — това бе изкуство, изкуство в най-висша форма. Докато той рисуваше тялото ѝ, тя оглеждаше неговото. Висок, макар и малко по-нисък от Лоренцо, с височина, която бе обезпокоително близка до нейната, така че, когато се поглеждаха, очите им бяха почти на еднакво ниво. Тези очи, тези странни сребристи очи, подобни на вълчи, повдигаха чак косъмчетата на тила ѝ и ѝ шептяха за огромна опасност. И ако нейните очи бяха спокойни и ведри като небето, отразяващо езерото, и като езерото, отразяващо небето, неговите не бяха такива. Неговите очи бяха енергични, интелигентни и хищнически. Погледът му никога не стоеше на едно място — вършееше навсякъде. Той гледаше, но не виждаше. Мислеше, но не чувстваше. Или поне според Симонета. Но тя не знаеше колко много греши.

* * *

Бернардино погледна към Симонета и разбра, че е роден, за да я нарисува. Нямаше нито фалстарт, нито колебания, нито триене. Не бе в състояние да отлепи поглед от нея. Осанката ѝ, извивката на раменете ѝ, нежните мускули на ръцете ѝ, несравнимото лице. Дължината на крака и дъгата на ходилото, меката издутина на гърдите ѝ под синята мантия — всичко това го очароваше и пленяваше. Дори косата ѝ бе съхранила своята красота — вече късата ѝ прическа обрамчваше и галеше лицето ѝ така, както дългите ѝ плитки преди това никога не бяха правили. Тя беше самото съвършенство. А може би не съвсем — защото Създателят ѝ беше дал ръце с приятна асиметричност. Тези ръце — неправилни и същевременно правилни, приумица на съдбата и същевременно много по-красиви от ръцете на коя и да е друга жена. За

художника тази шега на създателя, този символ на несъвършенството означаваше, че когато пръстите ѝ се раздалечат като рамената на пергел, за да измерят разстоянието на карта, ще изглеждат с абсолютно еднаква дължина. Подобни грешки на природата арабите обичаха да втъкават в своите рогозки или мавърските си украси по същата причина, за която бе говорил и отец Анселмо — че само Бог е в състояние да създаде съвършенство. Но ако Бог или Аллах може да създаде съвършенство, значи бе решил да остави Симонета грешна — нещо, за което безбожникът Бернардино му беше особено благодарен. Той не я възприемаше като Небесна царица, за него тя си оставаше плът и кръв. Въпреки божественото ѝ изражение. За първи път Бернардино гледеше жена и наистина я виждаше — не като някакъв ефимерен модел на красотата, а като жива, дишаща жена. Съпругът ѝ бе мъртъв, но тя бе жива. И от този момент нататък Бернардино също заживя.

* * *

— Какво искате да кажете с това „колко“? — бе решил да си поиграе с нея Бернардино, макар да знаеше много добре защо е дошла и макар да я беше очаквал толкова дълго.

— Искам да кажа, че ще го направя. Казахте, че ще ми платите. А сега имам нужда от пари. Така че колко?

Бернардино започна да кръжи около нея с проблясващи очи. Тя го възбуждаше и той бе решил да я подразни, за да зърне пламъка в очите ѝ.

— Е, заплащането може и да бъде намалено донякъде. Днес сте облечена с... как да се изразя... мъжки ловен костюм. И изглеждате примамливо мръсна. А що се отнася до косата ви, само един господ знае какво сте сторили с нея.

Симонета стисна устни. Мразеше го. Анселмо, който до този момент не бе успял да затвори уста от изненада, най-сетне възвърна гласа си и се провикна:

— Синьора Ди Сароно! Радвам се, че ви виждам отново тук! Тревожех се от дългото ви отсъствие. Всичко наред ли е при вас? Тези дрехи... косата ви... Може би някакво лично покаяние?

Симонета поклати глава и къдриците ѝ се разхвърчаха около лицето и врата ѝ по начин, с който все още не беше свикнала.

— Не от покаяние, отче — отговори, — пък и за какво имам да се покаявам?! — прогони от съзнанието си мисълта за Бернардино. — Просто от необходимост, от същата необходимост, която ме доведе при вас. Но не търся съчувствие, а просто работа, за която се надявам да ми платят.

Бернардино поглади брадичка и промърмори:

— Хмммм — след това вдигна решително поглед и отсече:

— Четири месеца, по три часа седмично, по два франка на час!

— Какво?! — та Симонета бе свикнала да харчи само за едната си обувка по три франка за панделка и по още три за другата!

— Толкова мога да ви дам, ако искате приемоте, ако ли не — недейте. Кардиналът не плаща за модели, ако ще и да са толкова благородни като вас, така че парите ви ще дойдат от моя джоб.

— Синьор Луини — намеси се Анселмо. — Не можете да искате подобно нещо от госпожата! Към нея трябва да се отнасяте съобразно ранга ѝ!

— Отче, спокойно! — вдигна ръка Бернардино, който се наслаждаваше на сцената, предизвикана лично от него. — Позволете ми да осъществя тази сделка по единствения начин, който ми е известен. Щом ще работи за мен, тя вече няма да е дама — тя става модел, а аз — неин работодател. Значи аз съм по-висш от нея. И като такъв мога да определям надница, която, според мен, е повече от щедра. Но, от друга страна, не съм чудовище. Госпожата би могла да повиши надниците си, ако се съгласи да... извършва услуги, които излизат извън ролята ѝ на модел.

Симонета само затвори очи, но добрият Анселмо не издържа и избухна:

— Синьор Луини! Или ще покажете на тази жена дължимото уважение, или ще напуснете веднага моята църква! Синьора Ди Сароно е благородничка, вдовица, а освен това тук сме в Божия дом!

— Добре, де. Тогава три франка.

— Не в това е въпросът, синьора — рече Анселмо, пристъпвайки към Симонета. — Не сте длъжна да го правите. Вярно, времената са ужасно трудни, но аз бих могъл да ви предложа милостиня...

— Не, отче — поклати глава тя. — Аз си имам покрив над главата, облечена съм и имам достатъчно за ядене. На света съществуват хора в много по-голяма нужда от мен, така че си запазете милостинята за тях. А аз мога да работя тази работа и както и да ме третират този мъж тук, ще се наложи да изтърпя всичко. Бог намира странни начини, по които да изпита вярата ни. А както изглежда, последните два месеца и бъдещите са моето изпитание.

Бернардино се почеса по главата. Значи наистина е набожна. Е, ще бъде по-трудно, отколкото си мислеше. Тръгна бързо по пътеката между пейките, като й направи знак да го последва. Свещеникът, който прецени, че дамата има спешна нужда от придружител, тръгна след тях. Когато стигнаха до апсидата, Бернардино й подхвърли огромна синя пелерина и заповяда:

— Съблечи се! И се увий в това тук! Краката ти да са боси, ако обичаш!

Симонета имаше чувството, че пелерината, която й беше подадена, прогаря пръстите ѝ.

— Но това не е прилично! — промърмори тихо. — Пък и ще замръзна!

— Стига си хленчила! Трябва да видя формата на плътта ти под гънките, начина, по който платът пада и се нагъва. Трябва да видя цветовете, които този нюанс на синьото ще придаде на кожата ти. И искам от теб да престанеш да се оплакваш! Това е моят миг и моята територия! Така. Сега седни под тази голяма стена!

— Кога, сега ли?

— Какъв по-добър момент от сегашния!

Анселмо въздъхна и промърмори:

— Ще донеса мангал — а на Бернардино размаха пръст и изрече предупредително: — Като начало един час! Нито минута повече! И прояви уважение!

Художникът не каза нищо, просто изчака свещеникът да се махне. След това започна да забърква боите в палитрата си, но изпод вежди наблюдаваше Симонета как се измъква от мъжките си дрехи под прикритието на пелерината. Тя беше самото съвършенство, а синият цвят караше очите ѝ да пеят и плисваше дъга върху кожата ѝ. Виждаше всеки нюанс на плътта ѝ, сякаш гледаше във вътрешността на стрида.

Тя вдигна предизвикателно очи. Той се приближи и погледите им се сплетоха.

— И така, Симонета — каза той, — само ще оправя пелерината около теб. Не се притеснявай. Днес няма да прелюбодействаме. Тези неща могат да почакаат за по-късно.

Симонета вдигна ръка с намерение да го зашлеви през лицето, но той улови светкавично ръката ѝ и се ухили.

— Наричай ме „синьора Ди Сароно“, животно такава! — просъска тя. — И ако пак ме докоснеш, ще те убия!

— Хайде, хайде сега, Симонета! — смъмри я като дете Бернардино. — Не бъди толкова лоша! — придърпа я към себе си и тя си помисли, че ще я целуне. Той се приведе толкова, че тя усети топлината на дъха му, но само каза: — Ти имаш нужда от пари, аз — от модел. Хайде да започваме!

* * *

Първият час от съвместната им работа бе преминал в ледено мълчание от страна на Симонета. Бернардино говореше само дотолкова, колкото да поправи наклона на главата ѝ или мястото на ръката ѝ. Тя се поправяше веднага, точно и без нито една думица. Беше най-добрият модел, когото някога бе имал. Когато камбаните звъннаха, отброявайки часа, тя се облече, взе си парите и излезе от вратите на църквата, все така потънала в мълчание. Когато остана сам, Бернардино се изкатери бързо на камбанарията. Чувстваше се напълно изцеден — така, както се чувстваше само след като е бил с жена. Запали една свещ и се строполи върху сламеника си, намятайки се с кожената си мантия. Отчупи комат хляб, наля си чаша вино, но не ги докосна. Само след миг беше пак на крака и гледаше през прозореца. Гледаше как Симонета си тръгва. Метна се на коня си като мъж, без седло — сигурно ѝ се бе наложило да си продаде и седлото. Какви ли бедствия, какви ли крайни нужди са я сполетели, за да я накарат да го потърси — въпреки начина, по който, той бе сигурен, се чувстваше? Видя я как сритва животното с пети — яздеше така, сякаш бягаше, или по-скоро, сякаш се опитваше да надбяга Дявола. Не откъсна поглед от нея, докато не се изгуби от очите му. А после отпусна горещо чело

върху студената стена на църквата и затвори очи. Но какво бе това, което се случваше с него?

ЕДИНАЙСЕТА ГЛАВА

СИМОНЕТА ПРЕКРАЧВА ВАЖЕН ПРАГ

Зелените бадеми зрееха. Плодовете се поклащаха, черупките им се втвърдиха и започнаха да се пукат, разкривайки вкусните ядки. Висяха в очакване по клоните си. Тъмнозелените листа, изострени и назъбени, се поклащаха под есенния бриз. Една ръка премина през плодовете, преценявайки тежестта им, нарушавайки покоя на листата им, а после пусна клонката и те зазвъняха като наниз звънчета. Ръката улови светлината на ниското слънце и проблесна в златисто. Манодората се обърна към Симонета и попита:

— И това е всичко? Никакви маслини, никакви лози? Поне животни нямате ли?

Симонета поклати глава. Едва сега започваше да си дава сметка колко безразсъдно са се отнасяли двамата с Лоренцо към тяхното богатство. Бяха мислили единствено за удоволствията, а не за практичните неща — за красивото, а не за полезното. Дърветата бяха тук по щастливо стечение на обстоятелствата — преди много столетия, при завръщането си от Светите земи, един отдавна споминал се член на фамилията Ди Сароно бе донесъл първата фиданка от Йерусалим, която бе родила много други и създавала бадемовите горички, на които те сега се наслаждаваха.

Манодората отпусна златната си ръка до тялото си и поклати глава. Изглеждаше нелепо тук, сред дърветата — бе по-скоро създаване на града, което се чувстваше по-удобно сред филигранните стени на дома си или сред черното и златистото на своя храм. В тази селска обстановка се превръщаше във върколака, от когото всички се страхуваха — дебелите кожи по тялото му метяха листата зад него при всяка негова крачка. Пътеките между бадемовите дървета бяха пусти, защото вече нямаше слуги, които да се грижат за тях. А що се отнася до Рафаела и Грегорио, когато разбраха, че евреинът ще дойде в дома им, предпочетоха да отидат на пазар. Не бяха в състояние да стоят в близост до Дявола.

Манодората продължи да крачи още известно време, след което се обърна, погледна в очите Симонета и отсече:

— *Шакад!* — и преди да бе успяла да попита, преведе: — Бадеми! — презрителното му махване със златната ръка обясни предоволно мнението му за бадемовата горичка.

— Значи познавате тези плодове? — възкликна изненадано Симонета, но после се наруга мислено. Как е възможно такъв начетен човек да не е наясно с едни толкова прости неща.

— Разбира се, че ги познавам. Само че никога не съм вярвал, че биха могли да растат чак тук, в мразовития север.

— Топографска случайност. Предците на Лоренцо... Предците ни са ги донесли по време на кръстоносните походи и тази топла равнина в подножието на планините очевидно е успяла да допадне поне на по-горчивата им разновидност.

Той кимна, но тя не беше сигурна дали е чул думите ѝ или не.

— На иврит ги наричаме „*шакад*“. Думата има дълбок смисъл — означава „бързо пробуждане“ или „очаквам“. Прекрасно олицетворение на вашето положение, не мислите ли?

Тя предпочете да не отговаря, смутена от странното му чувство за хумор.

После той продължи с по-мек тон, като че ли по-скоро на себе си:

— В Палестина цветовете се появяват още през януари, възвестявайки пробуждането на цялото мироздание. Много красиви цветове, в бяло и розово.

Симонета схвана, че странният ѝ спасител вече не беше при нея, а някъде далече на Изток.

— Жезълът на Аарон е бил всъщност бадемова клонка, а плодовете на бадема са сред избраните за украсяването на златния свещник на скинията. Евреите и до ден-днешен носят цъфнали бадемови клонки в синагогата на големите си празници.

Симонета предпочете да замълчи, за да не издаде невежеството си относно тези ритуали. Почти всяка дума ѝ звучеше непознато — изобщо не бе в състояние да проумее значението на подобни обичаи. Но Манодората приключи с емоционалното си отклонение и премина към деловите въпроси.

— А събирате ли тези бадеми? Използвате ли ги по някакъв начин?

Симонета сви рамене и отговори:

— Преди слугите ги беряха през есента и ги складираха в избата, където някога държахме съкровищата си — тук се усмихна, спомнила си една история, която реши да разкаже на госта си. — Преди години една прислужница и един прислужник се влюбиха един в друг по време на беритбата на бадеми. Казвали се Орсолина и Джузепе. Набрали си малко плодове и приготвили от тях сладки, наречени „амарети“, за да ги подарят на кардинала на Милано. Поднесли му ги в църквата на Сароно, за да благослови съюза им — усмивката ѝ угасна, припомнила си собствената сватба в същата тази църква — щастлив съюз, от който вече не бе останало нищо. Вдигна очи към Манодората, за да провери дали не е разчел мислите ѝ, но той имаше отнесено изражение и тъжна усмивка.

— Е, за настоящия кардинал обаче не мисля, че някой ще се сети да направи сладки.

— Какво искате да кажете? — попита тя.

— Нищо — отвърна евреинът, вече дошъл на себе си. — Просто ми хрумна. Моля, продължете, слушам ви!

Тя предпочете да остане само на делова тема и продължи:

— Бадемите могат да бъдат осолявани и прибирани в качета или пък използвани за овкусяване на месо и сладки. Англичаните правят от тях един деликатес, наречен „марципан“. Могат да бъдат консумирани и в естествения им вид, разбира се.

— Достатъчно хранителни ли са? Имат ли приятен вкус или някакви медицински качества?

Симонета протегна ръка и откъсна един бадем. Свали умело зелената му черупка с ловджийския си нож и го поднесе на госта си.

— Ето, опитайте сам, синьор!

Манодората огледа неуверено плода, а после го пое с нормалната си човешка ръка. Постави го в устата си и започна да го дъвче. Но после изражението му се промени и той извади една копринена кърпичка от джоба си и деликатно изплю остатъците от бадема в нея.

— В името на Яков, има вкус на дърво!

Симонета се усмихна и рече:

— И аз си помислих така, когато преди години опитах за първи път бадем. Но имат един особен вкус, след като се подъвчат още мъничко.

Манодората свали ръкавицата си със зъби и започна да души останките от плода, очевидно не особено убеден в положителните страни на този деликатес. После изрече властно:

— Заведете ме у дома си! Искам да огледам счетоводните ви книги и скиците на имотите ви.

Симонета сведе очи. Беше обещала на Рафаела, че ще посрещне евреина в градината и няма да го пуска в къщата — слугинята ѝ се ужасяваше, че ако евреинът прекрачи прага им, къщата ще бъде прокълната. Беше ѝ обещала това по-скоро в името на спокойствието си и изобщо не вярваше на суеверията и предразсъдъците на тази проста жена, но пък имаше обичая да спазва обещанията си. Затова предпочете да смени темата, вместо да ядосва госта си.

— А какво ще кажете за тези дървета и плодовете им? Има ли някаква полза от тях?

— Може би — отговори Манодората. — Но както виждам, имате достатъчно акри земя под тях. Ако се прочистят и се засадят маслини, ще ви донесат много пари. Лозя няма смисъл да се засаждат, защото са необходими твърде много години, докато израснат и започнат да дават достатъчно плод. Иначе дървеният материал от тази горичка изглежда добър — може да бъде насечен и продаден за дърва за огрев или пък за онези военни машини, които засега като че ли млъкнаха, но които няма начин да не се завърнат.

Симонета се загледа с много тъга в обречените дървета. Протегна дългите си пръсти и погали ствола на най-близкото. То потрепери лекичко под ръката ѝ и отрони няколко сълзи роса. Щеше да ѝ бъде непоносимо да ги гледа как падат под ударите на брадвите — бадемите се бяха превърнали в неразривна част от наследството на Кастело. Те бяха част и от самото име на Ди Сароно — дори семейният герб носеше три бадема. А после си спомни, че тъкмо тези отличителни знаци бе носил Лоренцо при смъртта си. Болката в гърдите ѝ стана толкова остра, че тя сграбчи здраво ствола на дървото, докато не усети и болката в дланта си. *Лоренцо!* Какво ли щеше да кажеш, ако знаеше какво ми предлагат?!

Когато заговори, тонът ѝ излъчваше лекота, която успешно прикриваше истинските ѝ чувства.

— Древните гърци имат една легенда за красивата принцеса Филида, която се влюбила във войник на име Демофонт. В деня на сватбата си го чакала пред олтара, но той не се появил. Продължила да го чака на същото място години наред да се върне от войните, но накрая се обесила на едно бадемово дърво — тук Симонета си спомни, че по едно време и тя бе мислила да избере пътя на самоубийството. — В знак на съчувствие към ориста ѝ боговете превърнали Филида в същото онова клонче, на което се обесила. Когато изпълненият с угризения Демофонт се завърнал, заварил Филида, превърната в дърво без листа и без цветове. Прегърнал дървото и то автоматично се разлистило и разцъфтяло, с което доказало, че дори смъртта не е в състояние да победи любовта и вярата. И до ден-днешен в земята на гърците бадемовото дърво е символ на надеждата.

Манодората се загледа втренчено в нея и постепенно странните му сиви очи омекнаха.

— Долавям в тази приказка едновременно истина и лъжа. Съпругът ви няма да се завърне, но смъртта му няма да може да победи любовта и вярата в него. Никой не знае това по-добре от моя народ! — той отново потъна в мисли, а после обърна гръб на горичката и се насочи нагоре по пътеката към къщата, като я подкани: — Хайде, елате! В замяна и аз ще ви разкажа една приказка.

Симонета тръгна до него, заслушана в разказа му.

— Много далече и много отдавна имало една крепост, наречена Масада. Била построена от цар на име Ирод — същият, който във вашите свети писания искал смъртта на човека, когото вие наричате Исус. Крепостта била изключително здрава, но също така и много красива. Била разположена на планина, която гледала към един затворен сред сушата океан, наречен Мъртво море. В продължение на много години била римски гарнизон, докато не била превзета от хора, познати като зелоти.

— Евреи ли? — попита Симонета.

— Евреи. Когато град Йерусалим паднал в ръцете на римляните, зелотите потърсили убежище в Масада. Римляните отвърнали, като обградили крепостта. Зелотите се били храбро, но не били в състояние да сторят нищо срещу могъществото на Рим. Разбрали, че краят им

наближава. Водачът им Елиезер бен Яир заповядал всички зелоти да бъдат убити. Избрал десетина, които да убият останалите, след това един от тези десет, който да убие другарите си и накрая да се самоубие.

Симонета се закова на място, слисана от чутото. Но гостът ѝ продължи да върви напред, както и да разказва:

— С падането на крепостта Масада идва и краят на държавата Израел — земята, която ни е била обещана. И оттогава насам ние сме разпръснати по целия свят — мразени и осмивани, но продължаващи да живеем. Нашата смърт, както и смъртта на нашите братя през вековете, е свидетелство за неугасващата сила на нашата любов и надежда. Защото Масада всъщност не е краят. В Йорк евреите били затворени в кулата Клифърд и изгорени, до последния човек. В Майнц след първия кръстоносен поход всички членове на еврейската общност били изкарани на площада и един по един обезглавени. В Испания, доста наскоро, лично аз... — тук спря, очевидно потънал в спомени, и смени темата. — Е, отлично знаете какво говорят за моя народ дори и в този прекрасен и уж *цивилизован* град — усмихна ѝ се тъжно, а тя отмести очи, мислейки си за Рафаела и Грегорио.

— Но защо толкова ви мразят? — осмели се да попита накрая.

Манодората сви рамене и отговори:

— Някои християни обвиняват евреите за смъртта на Христос. Един такъв е свети Августин от Хипо, чиито мощи лежат в църквата „Сан Пиетро“ в Павия.

— Да, виждала съм гроба му — кимна Симонета. — Почитат го като велик учител.

— Да — вдигна тъмните си вежди Манодората. — Обикновено го изобразяват с горящо, пронизано от стрела сърце в ръка, което символизира силата на неговата набожност. Ала за моя народ той е проводник на голямо невежество, тъй като самият Христос е бил *евреин* и е убит от *римляните* по заповед на Пилат Понтийски, както пише съвсем ясно и във вашето писание. Значи може да се каже, че *вашите* предци са по-отговорни за тази смърт, отколкото *моите*. И въпреки това тези обвинения ни преследват векове наред. А тук, в този град, аз съм мразен по сходни обвинения в убийство.

Симонета замръзна и внезапно съжали, че е останала съвсем сама.

— Убийство ли? — изхриптя.

— Че съм убил съпругата на един мъж.

Симонета се обърна рязко и огледа лицето на госта си за признаци за черен хумор. И ги видя — тънките устни потрепнаха и после пак заговориха:

— А престъплението ми се състои в това, че съм пресякъл същия площад, който била пресякла и тя, но в посока, обратна на часовниковата стрелка, при това в нощ, когато луната е дебела и пълна. Жената развила млечна треска, разболяла се и умряла. Сега съпругът ѝ хвърля камъни по децата ми, когато ги види на улицата — Симонета се опита да каже нещо, но той продължи: — Не ме разбирайте погрешно, не търся съчувствие. Поуката от моя разказ е следната: някои от моите предшественици — зелотите, са били обградени от някои от вашите предшественици — римляните. И въпреки това ето ни сега — дишаме, живеем. Вие сте имали съпруг, а аз... — тук очите му отново омекнаха. — ... имам съпруга. И, моля да ми простите, но вие сте млада и нищо чудно отново да срещнете любовта.

— Това никога няма да стане! — отсече домакинята и закричи бързо напред.

Манодората се усмихна лекичко, защото разбираше много повече, отколкото тя му казваше. Тръгна след нея, хвана ръката ѝ и я извърна към себе си.

— Кажете ми, синьора, молите ли се?

— Да се моля ли?

— Вие сте християнка. Е, молите ли се, ходите ли на литургия?

— Да... ами аз... правех го някога.

— Но сега се обръщате за утеха към класическите легенди, така ли? Може би за вас ще бъде по-добре, ако се обърнете към вашия християнски бог!

— И това го казвате вие? Вие, чийто народ е преследван от християните векове наред? И продължава да бъде преследван?

Манодората поклати глава и поясни:

— Обидите, които са ми нанесени, са нанесени от хората, не от Бога. Гарантирам ви, че ако се върнете към вярата си, тя ще ви помогне. Аз не тая никаква омраза към вашия Христос, само към онези, които безчинстват в негово име!

Симонета беше сащисана. Тя не познаваше подобна сила да се прощава. И знаеше, че Грегорио, Рафаела и мразещите евреи граждани на Сароно никога не биха демонстрирали подобно състрадание и разбиране към друга религия. Усещаше, че трябва с нещо да компенсира несправедливостта, извършена спрямо този човек и неговия народ, но какво можеше да стори? Той насочи сивите си очи към нея и сякаш разчете мислите ѝ.

— Можете да сторите много, като направите нещо малко. Ако се отнасяте към мен с уважение, ако ме поканите в къщата си, тези малки ваши стъпки биха могли да променят цели светове!

И ѝ предложи ръката си, като че ли ѝ отправяше предизвикателство да демонстрира добра воля. Тя с радост го хвана под ръка и двамата поеха към къщата. Рафаела и Грегорио сигурно вече се бяха върнали от пазар и вероятно гледат от прозорците, но за нея това нямаше никакво значение. Докато вървяха под колоните и тя водеше Манодората към прага на дома си, усети, че се изпълва с благодарност. В едно сърце, което беше раздирано било от смразяващия хлад, причинен от загубата на Лоренцо, било от изгарящия огън в погледа на Бернардино, тя долавяше една нова топлина — бе открила приятел.

ДВАНАЙСЕТА ГЛАВА

СЕЛВАДЖО ПРОГОВАРЯ, АМАРИЯ ПРОГЛЕЖДА

Амария никога нямаше да забрави първия звук, който излезе от устата на Селваджо. Бяха минали няколко седмици, откакто го бяха спасили, и състоянието му се подобряваше с всеки изминал ден. Постепенно той започна да изпълнява дребни задачи в къщата и в двора, за да помогне на онези, които бяха помогнали на него. Не бе произнесъл още и думица, но делата му говореха за добро сърце, докато цепеше дърва, грижеше се за кокошките или хранеше прасето. Зае мястото си в живота на двете жени по толкова незабележим, но и толкова перфектен начин, че те едновременно рядко усещаха промяната, но и не можеха да си представят какво би било без него. Усещаха болезнено отсъствието му, когато отидеше за вода или до пазара, и ги оставеше сами дори само за два часа. Не отлепяха очи от него — старицата, за да вижда отново сина си, а Амария с чувство, което все още не можеше да определи. Облякоха го в старите дрехи на Филипо, хранеха го и се грижеха за него като за дете, но и той започна да се грижи за тях така, както те за него. Стана ясно, че не само не можеше да говори, но и да пише — пробваха го на няколко пъти с парче дърво и овъглена пръчка. Единственият звук, който издаваше, бе дишането му. Понякога за Амария това бе най-приятният звук, докато седяха край огнището и тя го слушаше как си поема въздух и как издиша, напомняйки ѝ за океана, който никога не бе виждала. Обикновено в подобни моменти той държеше в обезобразените си ръце парче дърво и камата на Филипо. Изглеждаше прехласнат по жилките на дървесината, по усещането ѝ в ръцете си. Стискаше здраво парчетата дърво или треските, които дялкаше, сякаш бяха нещо фундаментално, някаква природна стихия — работеше с дървото толкова всеотдайно и пристрастено, че Амария и баба ѝ достигнаха до извода, че сигурно в предишния си живот се е занимавал с

дърводелство. Тогава все още двете нямаха представа, че дървото няма нищо общо с предишния му живот, но пък е било първото нещо, което е зърнал в сегашния си. Първите фигури, които издялка, бяха груби и несъразмерни, затова ги хвърли директно в огъня. Но с напредването на времето уменията му нараснаха и той започна да изработва малки фигурки, които забавляваха много Амария. В края на всяка такава вечер тя скриваше изработеното от него в полите си и пазеше всяко негово творение — шкафът ѝ започна да се препълва от тази непрекъснато нарастваща тълпа дървени куклички. Бе в състояние да наблюдава Селваджо часове наред — и го правеше. Говореше му почти непрекъснато, а когато той се засмееше, както правеше напоследък, представляваше странна гледка — лицето и тялото му се разтърсваха като на повечето развеселени мъже, но от него не излизаше нито звук.

Но звукът най-сетне дойде. Веднъж Селваджо бе решил да запуши веднъж завинаги дупката във вратата, от която бе паднал един чвор и сега оттам нахлуваше непрекъснато студен въздух. Докато ковеше новата дъска, той удари ръката си и извика. Амария се втурна към него, а той изпусна чука и се загледа в ударената си ръка. После двамата се спогледаха невярващо и се разсмяха — нейният смях музикален, а неговият — беззвучен както винаги. Амария го отведе до огнището, хванала го за наранената ръка, накара го да седне и донесе мехлем, за да спре кръвта. После извика:

— Хайде, опитай пак! Възможно е да успееш да проговориш! Хайде, давай!

Той като че ли забрави болката в ръката си, докато кривеше уста в опит да повтори вика. След няколко опита от гърлото му излезе някакъв звук — плоско, гърлено „О-о-о!“ като вик на мармот. Амария се засмя и плесна с ръце. Неспособен да сдържи вълнението си, Селваджо скочи от столчето и се разтанцува из стаята, размахвайки от щастие ръце. Превръзката му се разви и се понесе около него като панделка. Амария се въртеше като пумпал с полите си, повтаряйки непрекъснато „О-о-о!“. Така ги завари баба ѝ, когато се върна. А когато чу звука, излязъл от устата на Селваджо, тя едва не се изкуши да се присъедини към танца им, но възрастта и достойнството ѝ не ѝ позволиха. Пък и едно тъничко гласче в сърцето ѝ шептеше, че това може да се окаже началото на края, че скоро той може да напусне техния дом.

* * *

От този момент нататък Амария Сант Амброджо се зае с мисията на живота си — да научи един дивак да говори. Тази мисия събуди цялата ѝ топлина, всеотдайност и жизнерадостната ѝ природа и тя ѝ се отдаде с наслада и огромно търпение. Самата тя заклетата бърборана, Амария изпитваше удоволствие да го слуша как бавно, но сигурно усвоява сричките. Крачката от „о“ до „и“ беше малка, а оттам дойде ред на „е“, докато накрая всички гласни си дойдоха на мястото. Бърбораната вече го изчакваше търпеливо да произнесе думата си, онази, която доскоро не млъкваше, сега мълчеше, докато той се бореше със словото, говорителят се превърна в слушател. Бабата наблюдаваше внучката си как обучава Селваджо. Не можеше да не забележи новопридобитата ѝ зрялост — момичето действително бе израснало за една нощ чрез задачата, която си бе поставило. Вече не беше задъханата, неспираща да бърбори девойка, а жена със съвсем нови качества — почти майчинска, всеотдайна загриженост и внимание, които допълваха великолепно женската ѝ красота. Дори и критичното око на баба ѝ не бе в състояние да отрече, че новата роля на Амария ѝ подходеше напълно. Само един бог знаеше какви ли опустошения ще нанесе тази нова Амария на изгубения младеж — мъж без име и без семейство. В Амария той би могъл да открие едновременно майка и любима, страстно сърце и две успокояващи ръце. Тя бе цялата живот, здраве и топлина, докато единственото, което бе познал той, бе студената смърт. Старицата наблюдаваше внучката си как учи Селваджо със сърце, изпълнено едновременно с гордост и грозни предчувствия.

И въпреки това тя не можеше да не се зарадва, когато Селваджо изговори първите си думи. Веднъж, когато се върна от събиране на дърва, завари двамата млади, едва сдържачи вълнението си. Бяха репетирали нещо за нея и затова тя приседна край огнището, за да ги гледа — като човек, който сяда, за да се наслади на хубава комедия. Те приклегнаха с лице един към друг, сякаш се канеха да се закълнат във вечна вярогност, и после Амария посочи ръката си.

— *Мано* — изрече Селваджо. Бабата се надигна с намерение да излее възторга си от видяното чудо, но се оказа, че има и още от

представлението.

Амария посочи към сърцето си.

— *Куоре* — изрече дивакът.

И накрая, макар и съвсем ясно, той изрече „бока“, когато момичето посочи към устата си. Бабата прегърна и двамата, благодари на Бога, но сърцето ѝ все така не се успокои.

От този момент нататък Амария търпеливо го научи на думите за всички части на тялото и за всички неща в къщата и непрекъснато го караше да повтаря, докато не се увери, че той изговаря перфектно думите за маслина, казан или огън. После продължиха нататък. Заведе го в Павия и го накара да научи всяка една от стоте кули на града. Влязоха и в наситения с аромат на тамян мрак на голямата червена катедрала и изговориха имената на всички светци, проблясващи под светлината на свещите — с лица, изпълнени с благоговение, и ръце, вдигнати едновременно нагоре към сводовете. Сред тях бе и личният покровител на Амария — свети Амброзий, който в този ден изглеждаше особено благоразположен, докато неговата дъщеря го представяше на дивака. После двамата тръгнаха заедно по Виа Кавалоти, гонейки гъските и биволите, запътили се към пазара, и влязоха в църквата „Сан Микеле“. Тук обаче Амария се оказа крайно озадачена, защото дори и тя не знаеше думите за странните полуживотни и риби, които се гонеха и плуваха по фризовете и капителите, водейки битки с човеците за техните души. Прекосиха моста Понте Коперто и спряха, за да надникнат в занаятчийските работилници и да погледат течащата вода. Докато наблюдаваха екзотичните, натоварени с подправки кораби, които пореха водите на река Тичино, Амария не можа да не се запита от коя ли от четирите точки на компаса идва Селваджо. След това тя го заведе в гората, за да му покаже всички птици, цветя, дървета и билки. Веднъж се отбиха дори и към мястото, където тя за първи път го бе видяла — кладенеца на женитбата, и се загледа с блага усмивка към момичетата, които се мотаеха около него под претекст, че са дошли за вода. Смяха се като деца, докато ловяха млади зелени жаби в бутилка за прочутия специалитет на баба им — *ризото кон ране*. Сърцето на Амария се изпълваше с неземна радост, когато Селваджо започна да ѝ говори попълноценно, докато се опитваше да съчетава изречения като малко дете, после като ученик, а накрая и като млад мъж. Тембърът му бе

нисък, а в гласа му имаше някакво странно грачене, като че ли и гърлото му бе пострадало от онова, което му се бе случило. Но звукът бе приятен, а акцентът му стана истински милански, въпреки че колебливостта му при говорене си остана.

Докато Амария готвеше скромната им вечеря, Селваджо обикновено седеше до нея край огъня и ѝ говореше. А после, докато споделяха скромната си яхния и отпиваха по чаша вино, говореха и тримата. Той не си спомняше нищо нито за името си, нито за участта си, нито откъде идва. Бабата го разпитваше много подробно как е получил раните си или за ужасите, на които бе станал свидетел. Но при всеки подобен въпрос Селваджо се връщаше към своята метафора за дървото, която бе първата му мисъл, когато бе дошъл на себе си.

— Дали парчето дърво знае, че някога е било дърво? — казваше, като вдигаше някоя цепеница от камарата пред огнището и започваше да я върти в ръка. — Не, то не си спомня къде е стояло, в равнина или в гора. Не си спомня и дъждовете, които са го напоявали, и ветровете, които са го разклащали, и слънцето, което го е топлело. Не си спомня, че през зимата се е освобождавало от листата си, за да се сдобие отново с тях през пролетта, и така сезони наред, докато кръговете в сърцевината му са нараствали. Само ние знаем, че то наистина е живяло така, макар сега да е просто цепеница. Аз също сега съм тук, макар че някога съм бил някъде другаде, но къде е било това, не знам. Нямам представа дори колко лета съм бил на тази земя, нито пък какво място съм заемал в света, докато съм бил жив.

Старицата кимна и най-сетне се успокои, че Селваджо си е изцяло техен и никога няма да ги напусне.

А слънчевата душа на Амария никога не се бе съмнявала, че той ще остане, пък и определено не можеше да си представи той някога да си тръгне от нея. Когато той започна да разговаря с нея, тя установи, че ѝ е точно по вкуса — вкусовете и предпочитанията му бяха точно като нейните. Селваджо обичаше гората и изворите много повече, отколкото чудесата на града. Изпитваше много по-голямо удоволствие от сребристия отблясък на подскочила над водата риба, отколкото от фантастичните морски създания, нарисувани по стените на „Сан Микеле“. Той обичаше природата и не се интересуваше от изкуството, обичаше простичката работа по дялкане на дървото или простичкия вкус на домашното вино. Изпитваше огромна наслада от подбирането

на прекрасните зеленчуци на пазара, избирайки най-доброто за скромната им трапеза с монетата, която имаха — възхищаваше се и на пурпурния отблясък на патладжана, и на кървавочервените домати, и на дребните като морски камъчета зелени маслини. За него тези зеленчуци, израснали от земята, напоена и с неговата кръв, бяха много по-красиви и от най-финото цветно стъкло, което бореше мрака на катедралата. Нито едно от изящните изкуства не бе в състояние да докосне сърцето му — музиката почти не проникваше през ушите му, въпреки че обожаваше песента на течащата река. Импозантната снага на катедралата също не го впечатляваше — предпочиташе да извива назад врат, колкото може, за да види върховете и на най-високите сред дърветата. А иконите с женски образи в „Сан Пиетро“ го караха да спира очи по-скоро върху възторженото лице на Амария до него. Светците имаха тайнствени изражения, очите и костите им бяха отдавна мъртви, но Амария бе жива и с всеки изминал ден красотата ѝ разцъфтяваше все повече и повече. Сърцето на Селваджо вече биеше с ритъма на земята, а не по такта на дворцовата музика.

Двамата се разхождаха из града, винаги заедно, говорейки си за какво ли не. Най-добрата приятелка на Амария — Силвана, бе крайно озадачена — доскорошната ѝ дружка и дивакът бяха толкова често заедно, че езикът на Селваджо не бе единственият, който се упражняваше в приказки. Но двамата млади не знаеха нищо за сплетните на Силвана, нито ги интересуваше. Всичко между тях бе съвсем естествено — до деня, в който сестрата погледна брата по съвсем нов начин.

* * *

Зърна го една сутрин в двора, без риза. Беше се навел над ведрото с леденостудена вода и плискаше лицето и тялото си. Намокри косата си и тогава тя зърна под кожата му формата на мускулите му, вече зарасналите белези и изпъкналите вени, които се очертаваха по китките му като жилки на листо. Сякаш усетил погледа ѝ и в гръб, той вдигна капещата си глава и ѝ хвърли един поглед, едновременно топъл и любопитен. Зимното слънце превърна очите му в пролет, които блеснаха в тревистозелено като млади филизи. Амария отстъпи бързо в

спасителната прегръдка на тъмните сенки на прага им и прехапа устни. Лицето ѝ пламна, сърцето ѝ заби силно в гърлото и тя усети, че краката ѝ се подкосяват така, че едва се задържа права.

ТРИНАЙСЕТА ГЛАВА

ЕЛИЯХ АБРАВАНЕЛ ХВАЩА ГЪЛЪБ

— Какво ще кажете вече да поговорим, синьора? Последните ни няколко срещи преминаха в гробовно мълчание.

Бернардино казваше истината. Три сесии подред Симонета бе останала няма като риба, а погледът ѝ — красив и студен като на ястреб, всяваше в сърцето му тревога. Вече бе преминал етапа на ожесточеното скициране и на страстното нанасяне на основните цветове — все неща, за които се изискваше пълно мълчание. Сега обаче бе на фазата на светлосенките и дреболиите и обикновено на този етап предпочиташе да разговаря с моделите си. Бе настанал моментът да проведе разговор, за който доскоро не би и помислил. Това, разбира се, щеше да бъде само до мига, в който щеше да се заеме с довършването на лицето ѝ (което винаги оставяше за края) — период, през който тя задължително трябваше да мълчи. Никога не би могъл да улови изражението на тези устни и на тези очи, ако се оживят от приказки. Ала сега, докато довършваше робата ѝ, един неангажиращ разговор би улеснил значително работата му. Но само при изричането на тези думи Симонета насочи към него очи, неспособни да скрият презрението ѝ.

Бернардино въздъхна и остави четката си. Бе получил отговора си, но не бе от хората, които се отказват лесно. Протегна се и се прозя, показвайки розовия си език и белите си зъби. „Като вълче“ — помисли си тя.

— Е, в такъв случай ще отскоча до пивницата. Щом не искате да разговаряте с мен, ще си потърся такива, които ще искат. Но докато ме няма, изобщо да не сте помръднали! — и тръгна надолу по пътеката, подрънквайки монетите в джоба си. *Нейните* монети. Тя се надигна стреснато и най-сетне наруши мълчанието си.

— Какво искате да кажете с това?

Той се обърна, както си вървеше, но не спря. Продължи да върви заднишком. „Дано се спъне и си счупи главата!“ — помисли си тя.

— Казвам, че ще се върна по-късно, след като съм се насладил на малко компания. Ако държите да се правите на безсловесна статуя, ще се наложи да удължим сесиите си. Но не се тревожете — до полунощ ще свършим!

Вече бе стигнал до вратата.

— Почакайте! — извика Симонета. Вътрешно беснееше, но по никакъв начин не можеше да му позволи да ѝ удължава мъчението. — Щом толкова желаете, ще говорим — промърмори.

Той постави ръка зад ухото си и изрева:

— Какво?

Тя въздъхна вбесено и повиши глас, за да отговори:

— Казах, че щом толкова желаете, ще говорим!

Бернардино се върна, седна и грабна отново четките си.

— Много добре! — кимна, погледна я и я подкани с глава.

— Е, за какво искате да говорим? — попита сдържано Симонета.

— Хмммм — отбеляза той, отпуснал брадичка върху ръката си.

— Труден въпрос. Защото между такива като нас разговорът очевидно ще бъде доста скован.

— Какво означава това?

— Искам да кажа между такива като нас, които имат чувства един към друг!

— Какво имате предвид?

— Имам предвид омразата, разбира се. Защото вие ме мразите, нали? Какво друго бих могъл да имам предвид, според вас?

И действително — тя надали друг път го бе мразила толкова силно, колкото го мразеше в този момент. Но възпитанието ѝ я накара да замълчи.

— Е — усмихна се ехидно той, — бихме могли да процедираме по следния начин. Вие ми задавате въпрос — но трябва да бъде интересен! А после аз ви задавам въпрос. И всеки от нас трябва да отговори напълно искрено.

— Вие сте луд!

— Да тръгвам ли към пивницата?

— Не, не! И кой трябва да започне това конкретно мъчение?

— Предлагам да сте вие. Дамите винаги имат предимство, пък били те и най-обикновени модели на художниците.

Тя предпочете да не му отвърща и се замисли. Но умът ѝ не ѝ помогна особено. В безизходицата си изтърси:

— Къде сте роден?

— О, Симонета, по-досаден въпрос не можахте ли да измислите?! Казах, че въпросът трябва да бъде интересен! Но така и така ме попитахте, добре — роден съм в Луино, на езерото Маджоре. А сега е мой ред. За какво толкова ви трябва пари?

Симонета сведе очи към ръцете си и промърмори:

— Защото моят... ние... бяхме разорени от войните.

— За какво толкова ви трябва пари?

— Току-що ви отговорих.

— Нищо подобно. Ще продължа да задавам въпроса си, докато не ми отговорите. За какво толкова ви трябва пари?

Симонета въздъхна, изгубила търпение, и отвърна троснато:

— Имахме големи разходи — прислуга, множество подобрения на имуществото ни, забавления, подобаващи на ранга ни.

— За какво толкова ви трябва пари?

Това вече беше прекалено.

— За какво може да трябва пари на един човек? — повиши несдържано глас Симонета. — Защото разходите му надвишават приходите му и... защото Лоренцо пръсна всичките ни пари във войните! — избухна накрая тя, разгневена от любопитството му. — Прахоса ги за въоръжение и за хората си, за униформите и конете си, а когато отидох до нашата съкровищница, за да взема пари и да се изплатя на нотариуса, не открих нищичко. Е, доволен ли сте вече?

Забеляза сълзи в очите ѝ и веднага съжали за настойчивостта си. Но го бе сторил, защото по някакъв начин усещаше, че именно съпругът ѝ е виновен за това нейно състояние. Нещо дълбоко в него държеше да се увери, че Лоренцо се е провалил, но не бе нужно да се прави на велик, обиждайки паметта на бедния мъртъв нещастник. Той бе изгубил живота си, както и Симонета бе изгубила своя. Сега Бернардино съжеляваше за недостойния си подтик, с който я бе притеснил толкова много — тя беше принудена да си даде сметка, че съвършенството, което идва със смъртта, е само илюзия, а той не можеше да не ѝ съчувства. Не че изрече на глас нещо — само смекчи тона си.

— Да, доволен съм. А сега е ваш ред. И гледайте въпросът ви да бъде интересен — нещо, което не очаквам.

Добре тогава!

— Чували ли сте за Масада? — запита Симонета. Съзнанието ѝ все още не можеше да се отърве от приказката, която бе чула вчера, а и това със сигурност не беше въпрос, който той би очаквал.

Но проклетият Луини се оказа прекалено обигран, за да покаже изненадата си.

— Не — отговори спокойно. — Е, мой ред е — замисли се, но тя определено го бе заинтригувала и той искаше да разбере за какво става въпрос. — Добре де, казвайте! — подкани я учтиво. — Какво е Масада?

— По-скоро къде, а не какво — поясни победоносно тя, но когато започна да разказва историята, която не бе в състояние да забрави, бе отново обзета от добре познатото униние. Но докато тя редеше думите си, той продължаваше да рисува с напълно безстрастна физиономия, а когато разказът завърши, той само сви безгрижно рамене. — Не ви ли заболя поне мъничко? — провикна се възмутено Симонета.

— Това ли е въпросът ви? Не, изобщо не ме заболя. А ето и моят въпрос към вас — защо да ме заболи?

— Защото става въпрос за хора като нас! И те са живели, дишали са, обичали са!

— Твърде много битки по света се водят в името на религията. Тъкмо затова религията изобщо не ме интересува. Тя не е сред важните неща в живота ми.

— А кое е най-важното в живота ви?

— А, не, не е ваш ред! А моят въпрос към вас е — кой ви наговори тези неща?

— Един евреин, когото познавам. Той ми помага така, както... повечето християни никога не биха ми помогнали.

Бернардино спря да рисува, погледна я право в очите и отсече:

— Ако бях на ваше място, не бих се сближавал с евреи. Те са лоши хора и не носят нищо друго освен неприятности!

— Вашето мнение не ме интересува! — срязва го тя.

Той пак сви рамене и подметна:

— Ваш ред е!

— Добре. Кое е най-важното нещо в живота ви?

— Да ме оставят на мира и да ми позволят да рисувам. За мен няма нищо друго по-важно от това на този свят.

Симонета се изсмя презрително, а когато камбаните удариха шестия час на вечерта, тя си събра дрехите и с горда походка напусна църквата. Луини, мразещият евреите. Ха! Още една причина да го ненавижда!

Бернардино се загледа след нея. Беше нарушил правилата на играта — не беше особено искрен в отговорите си. Особено с последното си изявление. То си беше чиста лъжа. Някога беше вярно, но днес вече не.

* * *

Изпълнена със справедливо възмущение, Симонета нахлу в Кастело и веднага разказа на Манодората за случилото се. Той се бе усамотил в опразнената голяма зала и преглеждаше инвентара ѝ. Но когато тя заговори, той остави перото си и се загледа внимателно в нея. Завършвайки разказа си, тя очакваше от негова страна гняв, а може би и няколко не особено ласкави изявления във връзка с християните, обаче той я изненада — усмихна се.

— Но как е възможно да се усмихвате на това?! — възкликна сащисана тя.

— Защото той не е говорил искрено. Позволете ми да ви разкажа нещо, което се случи със сина ми.

* * *

— Елиях^[1] Абраванел, какво държиш в ръката си? — повиши глас Ребека Абраванел, забелязала леко засрамената физиономия на големия си син.

Той я дари с типичната си пакостлива усмивка, която размекваше сърцето ѝ, и отвърна:

— Нали името ми вече трябваше да бъде „Еванджелиста“, след като бях кръстен?

Ребека му върна усмивката, въпреки че последното събитие не бе сред най-приятните за нея, и отговори:

— Прав си. Но това е християнското име, с което те наричаме извън тези стени. В нашата къща ти си все така моят Елиях. А сега бързо ми покажи ръката си!

Ребека се запъти към по-големия си син и го накара да разтвори дланта си. Но изобщо не бе очаквала да види онова, което откри там. Видя бял гълъб — красиво изрисуван върху дланта му, като жив. Бе представен в полет, а в човката си носеше маслиново клонче. Беше толкова съвършен, че перата му сякаш пърхаха от вятъра, а сребристосивото на маслиновите листа улавяше лъчите на слънцето. Оперението на птицата беше снежнобяло, но при по-внимателен оглед разкриваше цяла дъга от цветове, съставляващи перата му и образуващи най-бялото от всички бели цветове. И всичко това беше толкова миниатюрно, че се скриваше напълно върху детската длан.

Ребека приклепна пред детето. Знаеше, че не то бе нарисувало гълъба. Не бе възможно да бе дело и на камериерката Сара. Йовафет бе твърде малък за подобна изработка, а дори и бащата на децата й, който иначе имаше множество таланти, не бе особено надарен с четката.

Елиях си даде сметка, че не си струва да крие, че е нарушил вечерния час, и затова предпочете да каже истината:

— Направи я рисувачът. Онзи, дето оцветява църквата.

Макар да знаеше, че не може да напуска къщата без майка си или Сара, Елиях се бе поблазнил от виковете на пътуващия търговец и знаеше, че ако иска да си купи от черните топчета, които бе зърнал в деня на Йом Ришон, трябва да тръгне веднага. Тези топчета бяха истинска легенда — бяха направени от стъклото, което плюят вулканите, онези огнени планини, за които му бе разказвал баща му. Елиях си взе един дукат от скривалището между дъските на пода (дори и брат му Йовафет не знаеше това скривалище) и излезе извън пределите на вратата със звездата.

Тръгна след гласа на пътуващия търговец през тълпите, като се стараеше да избягва кучетата и локвичките урина след тях. Накрая зърна пелерината на търговеца, която се ветрееше като платно на вятъра, и я последва зад ъгъла. Елиях навлезе нетърпеливо в малката странична уличка. Обаче там не срещна търговеца, а нещо много лошо.

Сблъска се с тълпа християнски деца, малко по-големи от него и доста на брой. Играеха на челик на улицата, но когато той тръгна към тях, всички вдигнаха глави и го загледаха враждебно. Елиях бе наясно, че облеклото и подстрижката на косата му го отличават от тях, и започна да отстъпва още преди да бе разбрал защо го прави. Оказа се, че интуицията му не го бе подвела. Християнските деца го подгониха и той побягна като попарен.

Той тичаше с намерение да стигне по-скоро до убежището на вратата със звездата, но те очевидно се бяха досетили за това и му бяха блокирали пътя. Той се приведе и побягна още по-бързо — така, че дробовете му щяха да се пръснат. Сълзите в очите му почти замъгляваха чертите на невестулчените им лица, но не съвсем. Ударите на сърцето му почти го оглушаваха за думите, които крещяха по негов адрес и този на баща му и майка му, но не съвсем. Нямаше представа накъде отива, докато пред него не изникна вратата на голямата църква. Знаеше, че не трябва да влиза на такива места, но зейналата тъмна паст на църквата предлагаше спасение, затова той се втурна право вътре. Докато не попадна директно в ръцете на Бернардино Луини.

Бернардино отдалечи леко момчето от себе си и промърмори:

— Какво по...

— Моля ви, синьор! — извика задъхано детето. — Те идват! Трябва да се скрия!

Без да се колебае, Бернардино хвърли огромната роба на Симонета върху момчето и го накара да седне, без да мърда, на стъпалата, където приличаше на купчина дрехи. Едва привършили с прикритието и ето че бандата се появи. Но дори и членовете ѝ проявиха достатъчно разум, та да забавят стъпките си и да понижат глас в дома на техния Господ. Обаче бяха посрещнати не от него, а от Бернардино Луини, скръстил ръце на гърди.

Луини ги изгледа злоещо и изсъска:

— Вие какво правите тук, а?! Как не ви е срам да ми прекъсвате работата?! Веднага се махайте, хайде, бързо!

— Ама, господине — изрече водачът им с повече храброст в гласа, отколкото в сърцето, — търсим детето на Дявола! Едно еврейче, побягна насам!

Луини поклати глава и намръщено отсече:

— Не е идвало тук. Щях да го забележа.

— Ама то е демон, господине! Може би е използвало черна магия, за да се скрие!

— Сериозно? Това не знам, но ще ви кажа нещо, което знам. Познат съм като вълка. За мен се знае още, че когато настъпи нощта, аз се превръщам в животно, което се втурва право към непослушните деца, за да ги разкъса! А сега... — и посочи навън към небето, което вече се здрачаваше. — Както виждате, вечерта настъпва. Затова ви съветвам веднага да си обирате крушите оттук, по дяволите!

Това вече свърши работа. Куражът на водача окончателно го напусна и той хукна пръв към вратата, следван от бандата си.

Бернардино затвори бързо тежките порти на църквата и се насочи право към стъпалата пред олтара. Синята роба се тресеше от плач. Той я надигна и срещна уплашения поглед на ужасеното момче, което ридаше и подсмърчаше едновременно от ужас и облекчение. Започна да говори несвързано — нещо за пътуващия търговец и за черни топчета, и за Сара и Йовафет, и за дуката...

Бернардино пое момчето в прегръдките си, без сам да осъзнава какво точно прави. После тихичко прошепна:

— Хайде, спокойно! Всичко свърши!

Вдигна глава над главата на детето и се огледа в търсене на нещо, с което да го разсее. И го видя.

— Виж сега! — каза, като сложи момчето на коленете си. — Ще ти покажа една магия! Протегни ръка!

Елиях протегна ръка, на чиято длан все още личаха очертанятията на дуката, който бе стискал и който бе изгубил, докато бягаше. Луини приглади червенината, топна четката си и започна да рисува.

— Гъделичкаш ме! — изкиска се по детски момченцето.

Бернардино също се усмихна, а очите на детето се разшириха още повече, когато видя как върху дланта му се появява един съвършен гълъб, като истински.

— Ето, виждаш ли? — обади се доволно художникът. — Ако затвориш и после отвориш ръка ето така — показва, — гълъбът ще полети!

Момчето изпълни онова, което му беше казано, и после възкликна от удоволствие, когато видя как гълъбът сякаш размахва криле.

— Сега го остави малко да поизсъхне — заръча Бернардино. — Тъкмо да се уверим, че онези момчета са се махнали далече оттук. Как се казваш?

— Елиях. Искам да кажа... Еванджелиста — разликата в имената не убягна от вниманието на художника, както и фактът кое бе изречено първо.

— А откъде си, Елиях?

Елиях осъзна, че самоличността му е разкрита, и реши да не крие произхода си.

— Живея на еврейската улица. В къщата със звезда на вратата.

Бернардино веднага схвана ситуацията и отсече:

— В такъв случай е крайно време да се прибиращ при майка си, Елиях!

Елиях се загледа неуверено към небето отвън, което вече бе станало пурпурночерно като марципан.

— Не ми позволяват да излизам вечер навън. На никого от нас не позволяват. За евреите има вечерен час.

Бернардино въздъхна. Взе отново огромната мантия на Симонета и я метна на раменете си. Ухаеше на цъфнали бадеми — нейният аромат. Но сега не беше време за подобни размисли. После грабна момчето и загърна и двамата им с широката роба. После рече:

— Няма проблеми. Аз ще те отведа у дома.

Минаха незабелязано по смрачаващите се улици. Елиях се държеше здраво за врата на Бернардино и шепнешком го насочваше. Накрая стигнаха до вратата със звездата и Елиях каза:

— Точно тук, синьор.

Бернардино го остави на земята, а после приклегна, за да се сбогува с момчето.

— Хайде, влизай, Елиях! Аз ще остана, за да се уверя, че си влязъл по живо, по здраво. Довиждане!

— Довиждане, синьор! И благодаря за гълъба!

— Нищо работа! Но би могъл да ми се отблагодариш с нещо!

— Да, господине?

— Нали се сещаш за... онази фраза, дето я използвах пред децата, а?

Елиях се усмихна и малките му бели зъбки отразиха луната, когато попита:

— Имате предвид „по дяволите“ ли, господине?

— Същата. Няма нужда да споменаващ пред майка си, че знаеш такива думи. Те не са хубави за деца.

— Добре, господине.

— Е, хайде, довиждане!

Бернардино похлопа на вратата и видя как решетката отзад се дръпва. Изчака, докато се увери, че момчето е отново в безопасността на своя дом, и го видя как попада в щастливата прегръдка на разтревожената си майка. А после понесе собственото си топло сърце към студеното си легло.

* * *

— Ето, виждате ли? Усмиввам се, защото съм сигурен, че не е бил искрен към вас — завърши Манодората. — Той не е човекът, за когото се представя пред света. Преструва се. А това е изкуство, което самият аз отдавна съм усвоил.

— И точно той е извършил всичко това? — извика изумена Симонета.

— Не само това, но и много повече. Тази приказка си има и край, но това не е краят на опашката на скорпиона — краят ѝ е сладък като петмез.

* * *

Елиях си играеше в двора на своя дом, защото сега изтърпяваше наказанието си да не излиза навън в продължение на цяла седмица. Мислено оплакваше загубата на черното топче, направено от вулканично стъкло — предполагаше, че пътуващият търговец отдавна е напуснал града. Затова се стараяше да бъде доволен и от собствените си не особено интересни топчета от венецианско стъкло. И полагаше огромни усилия да бъде доволен, защото беше добро дете. Когато чу първото почукване по външната врата, реши, че му се е сторило. Затова си примъкна едно столче и се качи на него, за да провери какво става. Точно в този момент през процепа се промъкна миниатюрна

торбичка и падна в краката му. Момчето скочи обратно на земята и отвори торбичката — всъщност тя се оказа парче старо платно, завързано с връвчица. А вътре, черно като нощта, лежеше черното топче — неговата най-голяма мечта. Елиях извика от радост и тъкмо се канеше да захвърли старото парче платно, когато нещо улови погледа му. Познаваше добре християнските букви, защото майка му го беше обучила перфектно на тях, затова изумено прочете: „За Елиях“. А за следващата руна, която видя, не му бяха необходими умения, за да отгатне от кого е — беше миниатюрен гълъб.

[1] „Елиях“ е оригиналното еврейско звучене на името, познато в българската традиция като „Илия“, а в англоезичния свят като „Илайджа“. — Б.пр. ↑

ЧЕТИРИНАЙСЕТА ГЛАВА

НЕ МЕ ДОКОСВАЙ

— Кога ще свършиш стенописите?

Без да вдига очи от работата си, Бернардино отговори на въпроса на Симонета:

— Скоро. Имам поръчка от манастира в Павия. Мълчаливите монаси ще ми се отразят доста добре след непрестанното ти бърборене.

Тя се усмихна на думите, които съвсем доскоро би приела като обида. Започваше да свиква с номерата му. А после кимна, внезапно натъжена, че той напуска толкова скоро. Според нея вече бяха постигнали някакво примирие и дори вървяха бавно към установяването на приятелство. Откакто бе научила какво бе сторил художникът за сина на Манодората, бе започнала да го гледа с нови очи. Вече го виждаше по-скоро като момче, нищо, че бе доста по-стар от нея. Прозираше през позата му, през маската, която представяше пред света и която не беше негова, както и думите, които не мислеше. Беше по-скоро картина, която светът искаше да вижда — подобно на собствените си творби, в които представяше човешки състояния, които не бяха истински. Всичко беше театър. Мария — Богородицата, чийто първо образ в момента бе Симонета, бе изпитала болките на любовта, на раждането и на загубата на сина си, така че няма начин в живота си да е изглеждала така спокойна и ведра, каквато я рисуваше той. Светците пък, които са умрели в страдание, няма как да са го сторили толкова героично и примирено, колкото и силна да е била вярата им. Подобно на нейната собствена вяра, и тяхната е била подложена на изпитание чрез мъченията и болките на тялото и душата. При мисълта за това тя се усмихна леко на своята арогантност — не би трябвало да сравнява собствените си дребни страдания с тези на светците. Тя бе страдала в скръбта си, но не бе претърпяла физическите мъчения на една света Лучия, чиито очи са били изтръгнати, или на една света Агата, чиито гърди са били отсечени от тялото ѝ.

Той видя само усмивката ѝ, а не мрачните мисли. Наскоро бе направил приятното откритие, че когато Симонета се усмихваше, носът ѝ леко се събърчваше. Това я правеше някак си по-земна и достъпна, не толкова хладна и далечна. Внезапно се почувства абсурдно щастлив и отвърна на усмивката ѝ с не по-малко бляскава усмивка.

— Само не ми казвай, че искаш да си тръгваш! — подкачи я приятелски. — Само не ми казвай, че сесиите ти с мен не ти доставят наслада!

— О, няма съмнение, че за мен е голяма чест да бъда рисувана като Дева Мария... — започна тя.

— О, не ми казвай, че вярваш във всички тези глупости! — прекъсна я безцеремонно Бернардино. Пренебрежителният жест на ръката му обгърна цялата поредица от почти завършени фрески — Сватбата на Дева Мария, Поклонението на влъхвите, Въвеждането на Христос в Храма — все епизоди от живот, в който той изобщо не вярваше.

Вперила поглед право напред, тя отговори:

— Разбира се, че вярвам! Това е *лапалисиано* — думата излезе от устата ѝ, преди да успее да се спре, и тя посърна от мисълта, че е използвала точно нея. Защото *лапалисиано*, което означаваше „очевидно вярно“, беше нова дума за ломбардския език и произхождаше от името на същия онзи генерал, който бе командир и на Лоренцо — маршал Палис. Той бе точно толкова уважаван и верен, и мъртъв като Лоренцо. За да прикрие смущението си, побърза да го парира: — Защо, а ти не вярваш ли?

— Не. Не вярвам на нито една сричка от Светото писание.

— И защо? — не се предаваше тя.

Той ѝ обърна гръб и започна да рисува с яростна концентрация небесния отблясък на нейната синя мантия. Лазурносиньото на бурята, която завихряше четката му, го върна далече назад в детството и той заговори:

— Когато бях малък, живеях на брега на езерото Маджоре. Баща ми беше рибар и всеки ден излизаше за риба. Езерото е много голямо, много синьо и се простира докъдето поглед стига. А за малко момче, каквото бях тогава, изглежда огромно. Мислех си, че това е морето. През лятото много обичах да седя на брега и да го съзерцавам —

четката на Бернардино се свлече към края на ръката му, но той продължи: — Представях си всички земи, които лежах откъд този огромен океан, всички гледки, които можеха да бъдат видени по света, всички непознати твари и интересни люде. Камъчетата под краката ми често се впиваха в кожата ми, обаче аз не им обръщах внимание — буквално потъвах в синевата. Когато примижавах срещу слънцето, езерото се превръщаше в небе, а небето — в езеро. Срецаха се на хоризонта и бяха в еднакво синьо. Онова синьо... Никога не съм успявал да го нарисувам — обърна се и я погледна в очите — там се криеше същото синьо и го наблюдаваше, но той не ѝ го призна. Само продължи: — Обичах да гледам водата как се плиска в краката ми, навътре-навън, навътре-навън... Миеше камъчетата... Една вечер попитах майка ми защо водата се държи така — пое си дълбоко дъх, за да овладее болката, а после издиша и заговори отново: — Майка ми нямаше много време за мен. Беше твърде заета с чичовците ми. Имах много чичовци, които обичаха да идват всеки следобед, когато баща ми беше излязъл за следобедния улов. Майка ми непрекъснато ми повтаряше да не споменавам пред баща си за гостите ѝ. Казваше, че се били скарали и не си говорели — Бернардино вдигна за малко глава и устните му се разкривиха в усмивка, която всъщност не беше усмивка. — Толкова много чичовци, а нито един от тях не приличаше поне малко на баща ми! — отново ѝ обърна гръб и продължи бързо, от страх тя да не го прекъсне: — Та тогава майка ми отговори, че на брега седели ангели и вдишвали и издишвали и че техният дъх движел водите и причинявал приливите. Аз я попитах защо тези ангели не се виждат, а тя отговори, че това се дължало на факта, че всички сме били грешници. По това време при нея беше един от чичовците ми, който се разсмя, когато чу това. Допълни, че тя била съвсем права и после целуна рамото ѝ. Смехът му не ми допадна, затова предпочетох пак да отида на брега на езерото, за да чакам баща ми — тук Бернардино несъзнателно стисна четката си толкова здраво, че едва не я строши. — Та през целия въпросен следобед се старах да бъда добро момче и да си мисля добри неща, така че да видя ангелите. Когато баща ми слезе от лодката, аз си бях все така там. Той ме попита какво правя, а аз му казах, че се опитвам да видя ангелите, които причиняват приливите с дъха си. Той въздъхна, приседна до мен на брега и рече: „Бернардино, на брега няма ангели, момчето ми!“. Към този момент вече бях много

уморен и сгорещен, а главата ми ме болеше от слънцето и от опитите ми да се концентрирам, за да видя ангелите. Затова казаното от него ме разстрои и аз се разкрещях: „Не, ангели има, има ангели!“. „Кой ти наговори такива неща?“ — попита баща ми. Напълно слънчасал и забравил предупрежденията на майка ми, аз изтърсих: „Майка ми! И моят чичо!“. Баща ми се вцепени. „Кой чичо?“ — попита. В този момент вече си спомних за семейната вражда, но бях казал твърде много, за да си върна думите назад, затова отговорих: „Нямам представа кой. В къщата идват много. Каза ми го онзи, който беше там днес“. След тези мои думи баща ми се изправи и се загледа продължително във водата. Когато се обърна отново към мен, в очите му блестяха сълзи. „Бернардино — рече, — майка ти е лъжкиня! И винаги е била такава!“. Гребна вода в шепата си, приближи се, топна пръст в нея и ми го поднесе. „Ето, опитай! — заповяда. — Водата е сладка, а не солена! Това не е море, Бернардино. И тук няма нито приливи, нито ангели. А аз нямам братя.“ Постави нежно ръка на рамото ми, погледна ме тъжно и тръгна към къщата ни. През рамо подвижна: „Това е просто езеро, Бернардино! Само едно езеро!“.

Симонета зачака останалата част от историята със затаен дъх. Бернардино прекара през челото си ръка, която остави върху кожата му синя следа. После изрече:

— Това бяха последните думи, които чух от баща си. Когато се прибрах у дома, него го нямаше. Майка ми, разбира се, стовари цялата вина върху мен. Започна да пие още повече. В началото така наречените ми чичовци поспряха с гостуванията си, но после пак заприиждаха. Аз пък започнах да рисувам с въглените, които си правех на плажа, използвайки стари дъски, отломки и други подобни. Реших, че щом ангели не съществуват, аз мога да ги създам. Веднъж, когато бях на петнайсет, изрисувах цялата ни колиба със стенописи. Ангел до ангел, херувим до серафим — цялата небесна компания. Майка ми побесня. Започна да крещи неистово, а чичото, който в онзи ден беше при нея, ме наби с колана си. Изчаках ги да си легнат и откраднах коня му. Бях чул, че великият майстор Леонардо да Винчи в момента е в Милано и работи за херцог Лудовико Сфорца, затова взех колкото можах от рисунките си и яздих цяла нощ. Чаках цяла седмица пред студиото на Да Винчи и се стараех да се мотая пред очите му всеки божи ден, докато накрая му дойде до гуша от мен и ме прие. Почти не

погледна рисунките, които му занесох — само ми връчи въглен и ме накара да нарисувам ръка — тук Бернардино погледна към пръстите на Симонета и се усмихна при спомена за онзи първи ден. — И веднага след това ме нае за свой чирак!

След тези думи художникът се взря в собствената си ръка. Беше стискал четката толкова силно, че на мястото, където ноктите му се бяха впивали в дланта му, се виждаха четири червени полумесеца. После вдигна очи към ангелите — неговите ангели, които се носеха над главата му и надуваха тропетите си от капителите на колоните.

— Леонардо също не вярваше — изрече по посока на тавана. — Казваше, че е напълно възможно да вдъхваш религиозен плам у другите, без самият ти да го чувстваш. Почиташе единствено Мария Магдалина, а аз — майка ми, друга паднала жена. Онова, което майка ми бе започнала, моят учител завърши. Вярата ми окончателно отлетя. Да Винчи отдаваше огромно значение не на набожността на хората, а на техните чувства.

— Какви чувства например? — обади се най-сетне Симонета, възвърнала гласа си.

„Например любов“ — помисли си Бернардино. Спомни си прощалните думи на своя учител — затова как едва когато започне да чувства, ще стане добър художник. И се оказа вярно. По време на лесните си завоевания, на въргалянето с жени и момичета, с девици и матрони той така и не бе успял да надмогне безчувствеността, останала му от загубата на майка му. В деня, в който тя го бе излъгала, а баща му ги бе напуснал, той бе изгубил невинността си — бе изгубил представата си за нея като за най-идеалната сред жените. Бе я поставял в сърцето си на пиедестал, сякаш бе някоя от статуите на Божията майка. Обаче тя го бе излъгала, бе му крещяла и накрая го бе прогонила от колибата си, захвърляйки го в обятията на леки жени и на празни връзки, които бе търсил, но на които никога не се бе радвал. И всичко това — в името на преследването на едно-едничко нещо, на свещения граал на Любовта. Отвори уста, за да изрече простите две срички — онези срички, които вече бяха всичко за него, но не означаваха нищо за жената, която значеше за него много повече, отколкото някога щеше да узнае. Но установи, че не е в състояние да говори. Гласът му заглъхна в гърлото му, очите му се напълниха със сълзи. Боже, сълзи! Не бе плакал от онази нощ, когато бе потеглил с

коня от брега на езерото към Милано и когато вятърът отнасяше сълзите от очите му, а горещата нощ изсушаваше лицето му в мига, в който се намокреше. Както тогава, така и сега го водеше една и съща мисъл — трябва веднага да се махне оттук!

А после направи нещо крайно нехарактерно — остави четките си да съхнат направо върху палитрата. Лицето на Дева Мария бе все още един празен бял овал, ала днес той не бе в състояние да работи повече. Едва не падна от скелето си. Докато минаваше покрай Симонета, тя, несъзнателно и за самата себе си, протегна ръка към него. Той извърна глава настрани и тя го чу да промърморва тихичко: „*Noli me tangere*“.

И така, за втори път през живота си, Бернардино избяга от жена, която обичаше. Изкатери се бързо по стъпалата към камбанарията, където спеше, без да се обръща назад. Но ако го бе сторил, щеше да зърне гледка, която едновременно щеше да го озадачи и съсипе — същата онази гледка, която така отчаяно се опитваше да избегне. Езерносините очи на Симонета го наблюдаваха с изражение, което не бе нищо друго, освен огромно съжаление.

Едва по-късно същата вечер Симонета си даде сметка какво точно ѝ бе казал той в онзи злощастен миг, когато тя бе протегнала ръка към него. Но, разбира се! Тя се присегна за семейната Библия, която лежеше на нощното шкафче до главата ѝ, и започна да разлиства пожълтелите страници, докато не намери в латинския текст онова, което търсеше — думите на възкръсналия Христос към Мария Магдалина, жената, която някога бе обичал и която също го обичаше, първият човек, когото той бе избрал да стане свидетел на възкресението му.

„И Исус ѝ рече: Не ме докосвай! Защото още не съм се възнесъл към моя Баща! Но отиди при братята ми и им кажи: Аз се въздигам при моя Баща и при вашия Баща, към моя Бог и към вашия Бог!“.

Не ме докосвай!

ПЕТНАЙСЕТА ГЛАВА

СВЕТИ ПЕТЪР ОТ ЗЛАТНИЯ НЕБОСВОД

Амария вдигна очи към своя светец. От него не изпитваше страха, който пораждаха в душата ѝ някои други светци — например пронизаният със стрели свети Себастиан или одраният жив свети Вартоломей. Не, този светец беше нейният светец — Сан Амброджо, свети Амброзий, нейният пазител, нейният баща, нейният покровител и приятел. Под светлината на свещите очите му изглеждаха тъмни и благи. Тя го харесваше и особено много харесваше начина, по който бе изобразен в тази църква — „Сан Пиетро Чиел д’Оро“.

Свети Петър от златния небосвод.

Повтаряше си името като поема — толкова красиво ѝ звучаха думите. Представи си свети Петър с огромната връзка ключове, потракващи из целия златен небосвод, а някъде близо до него и свети Амброзий. В същата тази църква, в каменен саркофаг с барелефи по него, изобразяващи сцени от живота му, лежаха и тленните останки на свети Августин от Хипо. Повечето от сцените върху саркофага показваха как ковчегът се пренася от Картагена до тук от краля на лонгобардите — Луитпранд. Амария прокара пръсти по малките каменни фигурки. Но техните проблеми ѝ изглеждаха твърде далечни, а и самият свети Августин с прободеното му пламтящо сърце не я интересуваше особено. Той не беше част от семейството ѝ така, както беше свети Амброзий, той не носеше името ѝ. Костите на Августин, бродили някога из пустошта на Картагена и поддържали мускулите, кръвта и останалите му органи, ѝ изглеждаха по-малко реални дори от двуизмерните икони на свети Амброзий. Тя не знаеше почти нищо за произхода на своя светец — знаеше само, че е бил велик християнин още по римско време, разнасял словото Божие сред езичниците. Но Амария не се притесняваше от незнанието си — беше ѝ напълно достатъчно да е наясно, че някога той е бил човек като всички останали. Следователно можеше да му се усмихва, без да показва неуважение, и сега наистина го стори — усмивката ѝ беше толкова

широка, че едва ли не стигна до ушите ѝ. Защото тази година сърцето ѝ бе препълнено от благодарности. Днес бе седмият ден на декември. Тя запали свещ в сандъчето с пясък под изображението на светеца и изрече: „Честит имен ден, свети Амброзий! И много ти благодаря за Селваджо!“.

* * *

Амария тръгна през площада, вдигайки качулката на мантията върху главата си. Днес бе сплела косата си и бе увила плитките си по нов начин. Свободно пуснатата, сплъстена коса, пълна с мъх и листа от гората, бе отдавна забравена. По нейна молба Селваджо ѝ бе изработил дървен гребен, който тя използваше всяка вечер, за да разресва сплетената си грива, докато не я принуди да блесне като абанос. За именния си ден бе сплела къдриците си по миланска мода — бе вързала през челото си червена панделка, а в тежките черни плитки, събрани на тила ѝ, бе втъкнала миниатюрни розички. Бе облякла най-хубавата си рокля — червеникавокафявата, и бе втрила червило в и без това розовите си устни. Искаше да изглежда най-красивата в очите на своя светец, но докато се молеше в църквата, съвестта ѝ шептеше, че всички тези неща бяха сторени всъщност за Селваджо. Защото именно той бе човекът, който веднъж бе избрал зимна роза за косата ѝ, изтъквайки, че много ѝ отива. Именно той се бе възхитил на червеникавокафявата ѝ рокля, когато я бе облякла за Архангеловден, подчертавайки колко обича цветовете на земята. Именно той ѝ бе подсказал, че косата ѝ стои най-добре, когато я държи назад от лицето си, защото така може да се наслаждава на хубостта ѝ. При тези спомени, въпреки хапещия студ бузите на Амария пламнаха.

Загледа се в дъха, излизащ от устата ѝ, който се виеше като дим напред, за да посрещне падащите от небето снежинки. Смрачаваше се и ставаше късно за далечни разходки, затова тя реши, че ще отиде да напълни с вода ведрото, което носеше, и после веднага ще се прибере у дома при баба си и... при него.

Беше толкова студено, че ѝ се наложи да чупи леда, покрил фонтана, за да напълни ведрото си. Когато накрая го напълни, се

вторачи за миг в отражението си в бляскавата водна повърхност. А после вдигна очи и зърна грубите черти на един швейцарец.

Вече познаваше тези лица добре — целият град ги познаваше. Бляскавите доспехи, странният гърлен език, който звучеше по-скоро като кашлица, и наглостта, която идваше от самочувствието им на най-добри наемници в целия свят. Тези мъже от Швейцария не бяха никак красиви — бяха обезобразени и макар и млади, лицата им бяха така обветрени от войните, че изглеждаха като стари. Освен това бяха голяма напаст — в кметството бяха подадени множество жалби, че швейцарските войници задяват жените на Павия, а с мъжете се бият. Бяха изпълнени с разочарованието на войници, останали без работа — на такива, които са били обучени за война, но които са принудени да живеят в мир. Затова имаха нужди от битки и щом не можеха да ги намерят на бойното поле, си ги създаваха на площадите. Мразеха бездействието и непрекъснато си търсеха белята, в очакване да бъдат призовани на следващата фронтова линия. Бяха се самонарочили за спасители на Павия заради участието си в последната битка, затова се бяха натрапили на града, за да изливат отегчението и неспокойствието си върху невинните му жители. Амария и друг път бе задявана от тях — не разбираше какво ѝ казват, но се досещаше. Всички те неизменно повтаряха една и съща пантомима с ръцете си, за да демонстрират проташкия си възторг от заобленостите ѝ. Но преди винаги беше със Силвана. Силвана, която бе изоставила заради Селваджо, когото обаче не бе довела със себе си днес. Защо ли? Защото искаше да благодари за него на своя светец, а той не трябваше да знае това. Ето защо днес беше сама. А днес швейцарците пред нея бяха трима.

Амария се огледа. С настъпването на нощта и падането на температурите по калдъръмения площад се виждаха само шепи хора. Войниците я обградиха и започнаха да я задяват, смеейки се. Събориха ведрото от ръката ѝ и водата нахлу директно в краката ѝ, превръщайки ги на лед. Преди да осъзнае какво става, тя беше повалена на земята и в замаяността си видя как снежинките изчезват в разляната в краката ѝ вода. С периферното си зрение забеляза, че и малкото жители на града, които се намираха до този момент на площада, се изпокриха. Те нямаха желание да се противопоставят на трима войници, които искаха да отнемат девствеността на едно бедно момиче. Очевидно за тях подобно усилие не си струваше. Амария усети няколко ръце върху

главата си, докато се гърчеше и крещеше за помощ, която така и не идваше. Лицето ѝ бе навряно в камъните по земята и тя усети вкуса на кръвта. След това чу изваждането на меч — боже, да не би да се канеха да я обезглавят? Не, още по-лошо — защото мечът изтрака върху калдъръма на няколко сантиметра от лицето ѝ и тя чу как войникът разкопчава колана си. Другите двама я хванаха здраво за ръцете и тя разбра, че не може да стори нищо. Вторачи се в сребристото острие на меча на своя насилник, лежащо пред очите ѝ и засипвано от снега. Войниците започнаха да вдигат полите ѝ. После си помисли, че от ужас е превъртяла, когато забеляза груба кожена обувка да се пъхва под острието на меча и да го изстрелва във въздуха. Войниците я пуснаха и тя вдигна глава, последвана от главите на тримата наемници. Всички заедно проследиха с изумление как мечът полита високо над камбанарията на „Сан Пиетро“, прорязва снежната пелена и после пада обратно право в ръката на самия Селваджо. По-висок от преди, гордо изправен и с пламнали очи, той приличаше не толкова на милия Селваджо, когото тя познаваше досега, колкото на ангел отмъстител. Амария видя как само с един замах той прерязва гърлото на нейния насилник — кръвта му рухна и всички камъни около него почервеняха. Със следващото движение на ръката си той заби меча право в корема на втория войник, умело намирайки пролуката между гръдната кост и презраменния ремък на меча му. С третото си движение той насочи меча назад, пъкна го под мишницата си и го заби директно в третия наемник, без изобщо да гледа какво прави. И всичко това стана само за миг, тихо и ефективно, а земята около Амария се покри с трима мъртъвци. Червените зимни рози бяха изпадали от косата ѝ и бяха превърнали сцената в погребална картина. Върху тях падаше снегът — бяло и червено, мраз и жегга, вплетени в едно около ручеите на струящата от труповете кръв. Амария се вторачи невярващо в касапницата около себе си, а после и в Селваджо, който пък погледна първо нея, а после меча — мечът, който сега висеше вяло от ръката му, сякаш никога досега не познала меч.

След секундите гробовно мълчание, настанило се между тях, Амария най-сетне намери сили да проговори.

— Значи преди все пак си бил войник — рече.

Все така загледан отнесено в меча, той проговори с нов глас:

— За миналото не мога да кажа. Но днес съм войник.

А после я погледна право в очите — по същия начин, по който я бе гледал онази сутрин на двора, докато се миеше. Амария така и не разбра дали беше от тройната смърт, която я заобикаляше, или от погледа на нейния спасител, но изгуби съзнание и припадна. И не разбра, че Селваджо я улови точно преди да се свлече на земята.

Притиснал към обятията си това така красиво в празничната си премяна момиче, Селваджо вдигна глава към небето и без да си дава сметка какво прави, отвори уста, оставяйки снежинките да ваят право в нея. После понесе Амария към дома им, изпълнен с неземна радост под златния небосвод.

ШЕСТНАЙСЕТА ГЛАВА

ДИХАНИЕТО НА АНГЕЛИТЕ

Отец Анселмо беше зашеметен от стенописите, които виждаше около себе си. Въртеше се под купола и не можеше да повярва на очите си. Ето, в малкия напречен неф се виждаше Сватбата на Дева Мария, където Богородица и свети Йосиф бяха в идентично, бляскаво езерно синьо — свети Йосиф поставяше брачна халка върху странната дясна ръка на Симонета ди Сароно, а обърнатото ѝ в профил лице гледаше с обожание към съпруга ѝ. Анселмо не можеше да не се запита какво ли е струвало на момичето да позира по този начин, при това на същото място, където бе венчана с вече мъртвия си съпруг. Сигурно не беше случайно, че макар и само обикновен дърводелец, свети Йосиф имаше благородното излъчване на Лоренцо ди Сароно. Срещу този шедьовър се разкриваше друг — Христос сред лечителите. Тук, с присъщата си арогантност, Луини бе нарисувал себе си в ролята на зрелия Христос, който спореше с разперени ръце и оживено лице така, както го бе наблюдавал да прави често и самият Анселмо. Приликата беше толкова поразителна, че добрият отец се почувства притеснен да стои под него редом до двойника му. Симонета присъстваше и там, но този път като по-възрастна жена, и чрез някаква игра на перспективата — доста по-импозантна от сина си. Беше облечена в същото яркосиньо и протягаше към него едната си ръка, докато другата бе поставила на сърцето си. Внезапно Анселмо се изпълни с необяснимо безпокойство. Луини никога не му бе разказвал за семейството си, но прозорливият свещеник изведнъж си даде сметка колко много всъщност означаваше Симонета за художника — тя не бе просто обект на моментна похот, която може да обладае и захвърли, а негова истинска, дълбока любов, която той възприемаше като своя майка, любима и съпруга. Не ѝ бе добавил никакви украшения, нямаше ги дори отдавна почитаните символи на Дева Мария. Тя не държеше нито позлатена лилия, нито разцъфнала роза. Никакви бадемиви клонки не красяха косата ѝ — дървото, чиито цветове символизираха непорочността на Богородица,

пък и биха добавили допълнителен смислов пласт към модела на художника. Луини не може да не е знаел всички тези метафори и всички тези символи, ала ето че ги бе пренебрегнал до един в полза на най-обикновеното, човешко, смъртно изображение. Бе представил просто една мирянка сред любимото ѝ семейство. Изведнъж Анселмо си спомни за светеца, на когото беше кръстен Бернардино — Бернар от Клерво, който също се бе прекланял най-вече на Дева Мария и я бе почитал с изгаряща страст. Изпълнен с леко неудобство, свещеникът се насочи към главния купол на църквата. Луини го последва като сянка. Там се виждаше сцена от Въвеждането на малкия Исус в Храма и там отново беше Симонета в същото небесносиньо, загледана в детето си с майчина обич и гордост и сключила дългите си бели ръце в молитва за нейния възлюбен син. Сред хълмовете в далечния план на стенописа се съзираше друго чудо — неговата собствена църква „Света Мария на чудесата“, сякаш пренесена от Сароно сред възвишенията на Витлеем, възправяща се бяла и елегантна наред чуждоземните посеви. А ето там идваше най-яркият и най-прекрасен от всички стенописи — Поклонението на влъхвите. На него Симонета, в онова безбрежно синьо, държеше на ръце Младенеца, който всъщност беше Зорницата, а влъхвите се тълпяха към ярките лъчи на нейния изгрев. Всичко бе съвършено и прекрасно — оборът бе предаден в перспектива толкова добре, че сякаш извираше от самата стена; по влъхвите и тяхната свита блестяха скъпоценни камъни, които бяха точно толкова светли, колкото тъмна беше кожата им; а зад тях с горди осанки наблюдаваха камилите и бойните коне. И въпреки всички тези чудеса очите им бяха приковани към онази умиротворена фигура в синята роба.

Застанал до него, Бернардино мълчеше като гроб, с подпряна на бузата ръка. Анселмо се обърна към приятеля си и отбеляза:

— Дори за мен, който съм виждал всеки етап от работата, всичко това пак изглежда като чудо!

— Хмммм.

Анселмо изгледа косо приятеля си. Мълчанието не беше типично за него — обикновено нямаше търпение да изтъкне собствената си значимост и талант.

— Бернардино, добре ли си? — попита добрият отец.

Художникът не беше много сигурен. Определено се чувстваше като болен. Ако вярваше в медицината, сигурно щеше да отиде при

някой аптекар. Но тъй като винаги бе бил невероятно здрав, неподвластен на болести и изпълнен с презрение към всички, които страдаха от тях, не беше свикнал да вярва на способностите на подобни хора. Още по-малко пък вярваше в силата на молитвата — изцелението чрез по-висша сила. Но иначе беше вярно, че не беше в обичайното си състояние. Виното и храната вече не му носеха никаква наслада, а още по-малко — жените. Не че в Сароно нямаше достатъчно красиви жени и момичета — бе зървал доста такива, докато бродеше из мрачните сенки на църквата в нетърпеливо очакване края на литургията, за да може отново да се хване за четките си. Би могъл да има всяка една от тях — бе наясно, че талантът му добавяше към него привлекателност, която лицето му вече имаше в изобилие. И въпреки това не бе опитал нито една от тях. Всъщност, откакто бе пристигнал тук, не бе имал жена. Но сега бе длъжен да отговори нещо на Анселмо, затова изрече:

— Много добре, благодаря! Кой не би бил добре, след като е сътворил подобни чудеса?!

Това вече беше доста повече в негов стил. Изпълнен с облекчение, Анселмо събра смелост да зададе един въпрос, който не му даваше мира, откакто го забеляза. Нещо липсваше в тази картина.

— Завършен ли е този стенопис? — попита.

— Да, Анселмо. Реших да оставя Дева Мария без лице. За някои вкусове вероятно ще дойде малко модерно, но аз съм готов да защитя позицията си.

С това Анселмо окончателно се увери, че приятелят му се чувства по-добре — сарказмът и остроумието му се бяха върнали. Свещеникът се приближи до фреската и се загледа — да, наистина, на мястото на лицето на Богородица се виждаше един празен овал. Нямаше представа как досега не го бе забелязал — може би, защото излъчването на Дева Мария отвличаше погледа от всичко останало. Синьото на мантията и гънките ѝ и светлината, която сякаш струеше от Божията майка, насочваха вниманието директно към лицето ѝ, което всъщност липсваше. Представляваше странно, нелепо празно пространство — като че ли Богородица носеше венецианска маска, само че такава, която няма отвори за устата и носа. Леко притеснително.

Бернардино провлече крак след него с твърде нетипичния маниер на вярно кученце.

— Но днес и това ще бъде завършено. Още една сесия с Великата синьора, кралицата на замъка, и всичко ще приключи!

— Точно днес ли ще дойде? — ококори се Анселмо, неспособен да скрие изненадата си.

— Да. Защо? — присви подозрително очи художникът. — Днес сме... какво? Двайсет и четвъртият ден на февруари. Да не би да е поредният смехотворен християнски празник, за който не знам? Например първото дрискане в гърне на бебето Исус?

Анселмо изгледа строго безбожника, но предпочете да остави чутото без коментар.

— Нищо подобно — отговори само. — Но е много добре, че почти свършваш, защото ни предстои много важно събитие. Решил е да ни посети самият кардинал! На път към Павия утре ще се отбие при нас и ще води литургията! Държи да види лично работата, която е поръчал. Голяма чест, не мислиш ли?

— Миланският кардинал? Утре?

— Да. Днес получих писмото му, донесено от вестоносец — и размаха плика пред Луини. — Познаваш ли Негово Високопреосвещенство?

— Само по име.

Анселмо кимна и допълни:

— Говори се, че е много... взискателен. Но лично аз не го намирам за толкова рязък и груб, колкото го описват. Смятам, че в службата си на Бога той просто изисква много от себе си, а това на свой ред го прави взискателен и към останалите. Набожността ни води по много и различни пътища.

Бернардино се усмихна, усещайки нов прилив на вдъхновение заради предстоящото събитие.

— Мен пък изобщо не ме интересува какви са методите му на работа — поясни, — стига набожността му да го кара да ми дава нови поръчки! — плесна щастливо с ръце и ги потърка, за да ги затопли. Изведнъж се изпълни с усещането, че спасението му се крие в бягството му от Сароно, затова нямаше търпение да си тръгне оттук и никога повече да не се връща. Колкото и да не му беше приятно да си признае, осъзна, че болестта му е по някакъв начин свързана със

Симонета ди Сароно. Нищо чудно да го бе омагьосала, проклела или нещо подобно. — Е, значи се разбрахме! Ще рисувам още един, последен ден. А после всичко ще свърши!

И нямаше предвид стенописите.

* * *

Истината бе, че той нарочно бе проточвал, за да забави края на работата си. И причината за това бе, че за първи път през живота си той не бе много сигурен дали задачата, която си бе поставил, е по силите му. Не бе сигурен дали би могъл да улови изражението ѝ достатъчно сполучливо, когато е в пълен анфас. На останалите фрески Богородица беше в профил, загадъчна, а огромните ѝ очи бяха извърнати от наблюдателя. Засега не бе опитвал да предаде с четката си пълната сила на невероятната красота на Симонета, втренчена право напред, като при това я предаде върху стена. Напоследък тя бе станала доста по-мила с него и той се чувстваше в огромна опасност. Бе вледенил сърцето си и се държеше с нея още по-грозно и надменно и от преди, обаче имаше усещането, че маската му вече не можеше да я заблуди — че с тези нейни очи вижда чак до душата му. Вярно е, че битките между тях продължаваха, но сега ролите бяха разменени — тя бе по-милата, а той — по-грубият. Откакто ѝ бе разказал за детството си (проклета слабост!), бе зървал неведнъж и два пъти в очите ѝ така омразното му съжаление. Няколко пъти дори се бе засмяла, докато го подкачаше за нещо, и той бе установил, че звукът от смеха ѝ му действа много особено. Лицето му се свеждаше от небесното към земното, а телесните му течности завираха заедно с кръвта, струяща щастливо през вените му. Обаче днес бе решил да бъде още по-груб. Никакво внимание на красотата ѝ!

* * *

Когато тя влезе, той не се обърна. Позна я по музиката на стъпките ѝ, която чуваше и в съня си. Не обърна внимание на

вълнението, което го обзе при приближаването ѝ, и ѝ хвърли мантията, без да я поглежда.

— Пригответи се по-бързо! — отсече троснато. — Имаме много работа, защото утре тук ще пристигне самият кардинал на Милано и всичко трябва да бъде завършено!

Тя не помръдна и той бе принуден все пак да се обърне към нея. Изглеждаше унила и бледа, върху очите ѝ сякаш беше паднала сянка. Погледът, който му отправи, излъчваше поражение, а не обичайната ястребова острота. Нещо в нея беше много различно. По някаква причина изглеждаше слаба. Той я изгледа триумфално и подвикна:

— Хайде, какво стоиш още там? Нямам време за губене!

— Синьор Луини... — да, определено беше различна, защото никога досега не го бе наричала „синьор“. — Днес не мога да позирам за вас.

— Защо да не можеш?

— Аз съм... неразположена.

— Неразположена ли? Че мен какво ме интересува? Месечните ви проклетия са си ваша работа! Ако ще и да беше надула корема от някой хъшлак, пак нямаше да те освободя от работа! Защото тук работим с по-висша материя! Това тук е Изкуство! Хайде, бързичко се пригответяй!

Тя ахна при тази негова грубост, но не му отвърна по привичния за себе си начин. Бернардино бе крайно озадачен от тази нова Симонета. Нямаше представа как да я тълкува. До сега си мислеше, че ѝ е взел мярката, ала ето че днес тя му показваше съвсем ново лице. Беше объркан, изгубил почва под краката си, а това го накара да бъде още по-безмилостен, когато изкрещя:

— Е, какво чакаш?

Едва чу отговора ѝ.

— Не е никое от тези неща. Просто днес... се навършва година, откакто изгубих съпруга си.

Бернардино стисна юмруци, за да удържи прилива на съчувствие, който се надигна в гърдите му. Издигаше се така мощно, че заплашваше да го погълне и да го удави в мъката ѝ. Съжаляваше, много съжаляваше, че ѝ е причинил тази болка. За нищо на света не би я наранил. Обърна ѝ гръб, протягайки ръка към четките си — не би ѝ позволил да забележи колко ужасен се чувства от собствената си

жестокост. Знаеше, че ако го стори, ще бъде изгубен завинаги. Изпитваше неистов страх от нещата, които чувстваше.

— Сядай! — изкомандва я строго и тя се отпусна, като че ли веднъж завинаги сразена.

Симонета не знаеше дали изобщо беше възможно, но болката, която изпитваше тази година, беше още по-силна и от миналогодишната. Докато Лоренцо бе умираше на бойното поле, тя бе живяла във Вила Кастело, изпълнена с надежда. Бе прекарала зимата, без да знае, че той вече е мъртъв, мислейки си, че с пролетта ще се завърне. Ала пролетта бе довела обратно само Грегорио ди Пулия, за да ѝ съобщи, че Лоренцо е бил убит през февруари, а трупът му е бил затрупан бавно от снега. За нея стана невъзможно да си представи, че той е умираше, докато тя е живеела. Дори беше танцувала и похапвала с васалите си по време на банкета за Сретение Господне, а през това време той вече е гниел. Спомняше си отлично празненствата през онзи ден. Тя и цяла тълпа благородни дами бяха играли играта на златната възглавничка, при която участниците трябва да хвърлят и хванат една позлатена възглавничка, а наградата е чаша безценен хипокрас^[1], пазен от Господаря на хаоса. Играта бе спечелена от Симонета, която бе пленила възглавничката, а докато е отпивала от чашата, поднесена ѝ от шута, кръвта на Лоренцо е изтичала някъде из замръзналите земи на Ломбардия. Изпитваше странна, нелогична вина, че по някакъв начин не е усетила мига, в който той е издъхнал. Все пак съпругът е плът от твоята плът, с която си съединена чрез най-свещения от всички свещени ритуали, така че една добра и богобоязлива съпруга би трябвало веднага да усети последния дъх на съпруга си, нали така?! Обаче не, тя не беше усетила нищо. Вината не я бе оставила на мира. Значи трябва да е била лоша съпруга — но точно тук поне паметта ѝ не я беше предала. Не видя в миналото си никакви прегрешения, никакви забегки. С Лоренцо ги бе свързвала не просто страст, а дълбока любов. Бяха като един човек и един ум за всички неща. Като съпруга тя беше покорна, изпълнителна и целомъдрена. Тогава защо носеше товара на тази вина? И вината ѝ включваше не само отчаянието, че не е била до Лоренцо в последния му път, а и осъзнаването, че още от първия ден, в който бе зърнала лицето и тялото на Бернардино Луини, противно на самата себе си тя го бе определила като най-красивия мъж от всички мъже, които някога бе виждала, в това число и мъртвият ѝ

съпруг. Дяволското изкушение, което той символизираше, превръщаше нейния скъп Лоренцо в много по-мил и уравновесен, много по-божествен в нейните очи. Тя копнееше за него и страдаше по него. През изминалата година, след първите урагани на скръбта и последвалите месеци на празнота, тя бе открила нов повод за гняв и нов източник на решимост покрай бедността си. Паричните проблеми ѝ бяха предложили запознанство с двама много различни мъже — Манодората, който бе станал неин приятел, и Бернардино, който бе неин враг. И двамата я държаха жива, макар и по различни начини. Манодората я бе дарил с подкрепата си, а Бернардино — с новия гняв, а тя бе достатъчно прозорлива, за да си даде сметка, че дължи живота си и на двамата. А сега, след като бе изминала цяла година от смъртта на Лоренцо, тя бе започнала постепенно да осъзнава, че на загубата ѝ няма да има край — че него ще го няма и на следващата година, и на по-следващата и така, до края на живота ѝ. Затова днес не бе в състояние да се ядоса на Луини, каквото и да ѝ приказваше. Чувстваше се изхабена и изцедена, а единственото, което виждаше пред себе си — чак до Деня на Страшния съд — бе пустошта на бъдещето. Затова сега Симонета се отпусна безсилно на стъпалата пред олтара в синята си мантия и от безжизнените ѝ очи рухнаха сълзи.

Бернардино ги зърна веднага, защото нито за миг не бе свалил очи от лицето ѝ. Именно от това се бе страхувал толкова много — от нейните сълзи. Бе наясно, че няма да може да устои на сълзите ѝ. В очите ѝ се събираха диаманти и капеха бавно по бузите ѝ — същите очи, които го бяха подмамили в тресавището на чувствата му. Същият онзи цвят на небето над любимото езеро на неговото детство — езерото Маджоре; на езерото и небето, небето и езерото; на синята цялост, когато присвиеше очи... Ангелите движеха водите на езерото с диханието си, предизвиквайки прилив, какъвто всъщност нямаше... Последното докосване на ръката на баща му върху рамото му, преди да напусне завинаги сина си... Любовта му към майка му — последната жена, която го бе направила истински щастлив... Не, той не можеше да издържа повече. Приблужи се към Симонета. Беше отново на брега, къпейки се в прилива на сълзите ѝ. Приклепна като за молитва. Прие я в обятията си и впи страстно устни в нейните. Усети ръцете ѝ около врата си и устата ѝ да се открива за неговата. Вкуси сълзите ѝ — солени, не сладки — и разбра, че това е вкусът на неговото изцеление.

И веднага, най-сетне, си даде сметка какво го бе боляло толкова много — и веднага всичко си дойде на мястото. Той бе открил своя граал. Бернардино обичаше Симонета ди Сароно и в този невероятен, изумителен момент осъзна, че тя също го обича.

[1] Хипокрас — напитка, съставена от медовина, гроздов сок и билки. — Б.пр. ↑

СЕДЕМНАЙСЕТА ГЛАВА

ГРЕГОРИО ПРЕОБРЪЩА ОЩЕ ВЕДНЪЖ ЖИВОТА НА СИМОНЕТА

Грегорио ди Пулия отново бе започнал да пие. Откакто бе настъпила зимата, той бе принуден да изостави задачите си по двора и да прекарва по-голямата част от времето в кухнята на Вила Кастело, наблюдавайки Рафаела как готви. Кухнята бе единственото топло място в къщата, защото огънят гореше по цял ден. Огромните тухлени фурни, които някога ревяха часове наред, за да приготвят пищните блюда за този дом, днес бях черни и празни, домове единствено на птиците, които изпъстриха почернелите камъни със снежнобелите си изпражнения.

И така, Грегорио седеше на масата и наблюдаваше Рафаела как ръси брашно върху дървената повърхност, за да приготви скромната им дажба хляб за вечеря. Сняг, брашното се сипеше като сняг — снегът, който той не желаше да си спомня. Грегорио надигна отново пръстената купа. В имението нямаше почти нищо за ядене, но той бе успял да си приготви собствена *grappa*^[1], използвайки семената на гроздето и един примитивен казан, който си бе сглобил сам. Получената отвара беше кристално бяла, вонеше отвратително и прогаряше гърлото, но с нея зимните дни минаваха много по-бързо.

Рафаела също помагаше за това — тя беше красиво момиче и през изминалата година го бе забавлявала много. Ала днес дори гледката на полюшващите ѝ се гърди, докато месеше тестото, не бе в състояние да го успокои. И той отлично знаеше защо е така. Днес се навършваше година, откакто се бе бил рамо до рамо със своя господар, а после господарят му бе загинал, а той бе останал жив.

Грегорио не подозираше, че чувствата му бяха доста сходни с тези на Симонета — господарката, за която не знаеше почти нищо. През изминалата година той също бе изпитвал непоносимия товар на вината и също се бе съмнявал в лоялността си към Лоренцо. Защото

нямаше ли някакъв друг начин, някаква друга поза или някакъв друг вид замах на меча, които би могъл да използва, за да спаси човека, когото бе обичал като брат? Или пък защо просто не се хвърли пред пороя от куршуми, които напълниха Лоренцо? Вечер, пред купата с ракия си казваше, че е сторил за господаря си всичко, което е можал, и се разчувстваше, спомняйки си, че не той, а един аркебуз бе виновен за смъртта му. Но в светлината на деня, докато главата го болеше в сивата виделина, съвестта му отново се събуждаше и той си даваше сметка, че според рицарските закони той е бил длъжен да даде, ако трябва, и живота си и да не позволи смъртта на своя господар. Дватамата с Лоренцо бяха участвали заедно в безброй битки и си бяха разказвали безброй шеги по пътя, докато конете им вървяха в тръс един до друг. При хранене бяха споделяли една и съща купа, а понякога дори и постелята си наред полето, събирайки завивките си заедно, за да ги топят по-добре. Лоренцо нито веднъж не се бе възгордял, че е велик господар — двамата бяха на една и съща възраст и затова бяха израснали като братя. Бащата на Грегорио беше оръженосец на бащата на Лоренцо, така че Грегорио познаваше Лоренцо от много повече време, отколкото го познаваше дори съпругата му. Лоренцо никога не говореше за разликата между тях и научи Грегорио да чете и да пише така, както самият той беше научен. Съпругата му обаче се държеше далеч по-надменно и аристократично. Когато Лоренцо се ожени и доведе Симонета в Кастело, Грегорио бе оставен на заден план. Според законите на рицарската обич той знаеше, че обичта между васал и господар е любов, която никой не може да разруши, ала ето че предаността на Лоренцо към красивата грациозна девойка бе разрушила връзката между тях за известно време, измествайки рицарските идеали със сладостите на земната, на семейната любов. И въпреки това Лоренцо отново се бе върнал при него — в мига, в който избухна нова война, двамата отново бяха на път, обикаляха Ломбардия и се биеха в името на каузата — на която и да е кауза, защото любовта на Лоренцо към войните нарастваше успоредно с любовта му към богатството, което му носеше бракът му. Не след дълго двамата млади мъже бяха отново заедно така, както са били винаги.

Грегорио почти не познаваше Симонета. Тя му се бе сторила срамежлива и недостъпна, но след смъртта на Лоренцо бе открил у нея и топлота, каквато не бе подозирал. Дватамата се оказаха обединени от

скръбта и гнева от загубата и той започна да я харесва и уважава така, както никога преди. След като обектът на тяхното преклонение вече го нямаше, те се съюзиха, а обичта на Рафаела към нейната господарка, която разцъфна при отсъствието на мъжете, само спомогна Грегорио да подобри значително мнението си за нея. Симонета се бе показала като смела и храбра в разорението, което ги сполетя, и макар Грегорио да не одобряваше съюза ѝ с евреина, отлично разбираше, че тя има някакъв план, чрез който да спаси Кастело и фамилиното име — името на Лоренцо. Затова в днешния ден той си мислеше и за своята господарка, защото знаеше, че тя също страда.

Замаяният му от ракията мозък, объркан още повече от спомените за снега и кръвта, го накара да се присегне към гърдите на Рафаела, за да потърси в тях успокоението, което винаги намираще. Рафаела, която в този момент делеше тестото на питки, го плесна през ръката и му остави брашнени петна.

— Остави ме на мира сега! — скастри го тя. — Трябва да направя този хляб, преди господарката да се е върнала, защото в противен случай няма да имаме нищо за бдението довечера!

Симонета беше планирала за тази вечер бдение — тримата да коленичат със свещи в ръце и да се молят за Лоренцо. А хлябът, който трябваше да бъде направен във формата на кръст, трябваше да символизира неговата смърт и да се помоли за възкресението му. Грегорио промърмори нещо. Искаше му се малко да се повъргал в леглото, за да стопли кокалите и сърцето си, но примирено изсумтя:

— Добре, де. Ама къде е отишла точно на днешния ден?

— Как къде? — вдигна очи към него Рафаела, изтри чело и духна от лицето си един непослушен кичур черна коса. Той обаче се настани върху челото ѝ като рана от меч. Това отново събуди спомените на Грегорио — такава рана бе получил и господарят му. — Къде, според теб, ще е отишла, а? В църквата, естествено! За да се помоли за мъртвия си съпруг! Може би и ти трябва да сториш същото!

Днес на Рафаела не ѝ се занимаваше с Грегорио. Погледът му на вярно кученце ѝ идваше в повече. Вярно, че го обичаше, но днес предпочиташе да не ѝ се мотае из краката.

Грегорио се изправи не особено уверено и промърмори:

— Хубаво, де. И аз ще отида на църква и ще се помоля за най-добрия човек, когото съм познавал!

Рафаела веднага съжали за грубостта си. Защото добре знаеше, че той също обича господаря си.

— Добре, върви! — изрече вече с доста по-мек тон. — Тъкмо ще доведеш у дома господарката, защото студът навън става непоносим.

И така, Грегорио пое още веднъж по пътя за Кастело. Но изминалата година бе донесла и някои промени. Миналата година той бе вървял по посока на къщата, а сега вървеше в обратната. Миналата година той си бе давал отлично сметка, че му предстои да преобърне завинаги живота на Симонета. А сега не знаеше какво му предстои. Тази година Грегорио ди Пулия се запъти към църквата, където бе стоял, за да гледа венчавката на Лоренцо и да слуша как двамата със Симонета изричат брачните си обети. И така, както някога, днес пак видя милейди Ди Сароно, само че този път не я завари плачеща на прозореца, а я зърна на същите стъпала пред олтара, където се бе венчала, в страстна прегръдка с друг мъж.

[1] Грапа (ит.) — гроздова ракия. — Б.пр. ↑

ОСЕМНАЙСЕТА ГЛАВА

ЛЮБИМАТА КАРТИНА НА КАРДИНАЛА

Габриел Солис де Гонзалес, епископ на Толедо и самопровъзгласил се кардинал на Милано, имаше особена слабост към работата на Паоло Учело^[1]. Кардиналът беше голям почитател на изобразителното изкуство — или поне тогава, когато обичайните жестокости на неговото призвание му позволяваха да му се наслаждава. Възхищаваше се на композицията на Фернандо Галего, на рисунъка на Луис Далмау и на перспективата на Педро Беругете в градовете на родната си земя. Но за неговите вкусове нищо друго в този християнски свят не можеше да се сравни с изображенията на олтара на църквата на Конгрегацията „Корпус Домини“ в Урбино. Ала тъй като Учело бе проявил невероятната дързост да се спомине, преди кардиналът лично да има властта да му поръча религиозни картини, той бе принуден да прояви благоразположение към Бернардино Луини и себеподобните му. В изпълнението на образите Луини може би надминаваше Учело, нищо че бе далеч по-малко просветен от него във връзка с религиозните въпроси. И въпреки това стилът му определено превъзхождаше този на неговия предшественик. Кардиналът се забавляваше, докато провеждаше надуту дисекция на стиловете, оказали влияние върху Луини — лунните нюанси на неоготическия стил на Бергононе бяха в приятен контраст с пълнокръвния, ярък реализъм на Фопа, а може би и лек намек за археологическия класицизъм на Брамантино? Да, Луини безсъмнено бе автор на няколко много впечатляващи творби, най-вече в абатството на Киаравале, където уменията му за първи път привлякоха вниманието на Негово Високопреосвещенство. Постиженията му там го превърнаха точно в човека за работата, която кардиналът имаше предвид. Задачата не беше никак маловажна — да се върне религиозния плам и църковното послушание в един регион, доста отдавна заболял от апатия — грехът на леността в лоното на Църквата.

След прогонването на евреите от кралство Испания, при което им беше предоставен изборът или да се покръстят, или да заминат в изгнаничество, за тях бе напълно естествено да се заселят тук, в новата испанска провинция Милано. Тази втора инвазия обаче тревожеше значително кардинала и всъщност беше част от причината, поради която държеше да има красиви стенописи точно тук, в сърцето на всичко, за да се събуди набожността сред ломбардците. Ломбардия беше врящ казан, при това още от 1230 година, когато ломбардците бяха дали убежище на катарите и цялата област се бе превърнала в крепост на еретизма. А сега, столетия по-късно, войните бяха отключили отново криза във вярата — след човешки трагедии простолудието задължително поставяше под въпрос ролята на Бога. Но не това бе главната грижа на кардинала — най-голямата му тревога бе притокът на нежелани елементи. Откъм Испания бяха задухали зловредни ветрове, които ги бяха довели дотук заедно с армията. При тази мисъл кардиналът постави обсипаната си с пръстени ръка върху устата си, като че ли се опитваше да се спаси от зловонието. Те бяха пристигнали тук с ветровете, подобно на напаст; бяха докарани с корабите, подобно на чума. И Църквата изобщо не ги бе спряла. Каноническият закон им позволяваше да дойдат тук при условие, че ще дават пари назаем на християните. Кардиналът нямаше представа дали Бернардино Луини е искрено набожен, но в интерес на истината характерът на художника нямаше никакво значение, стига творбите му да подтикваха простолудието към подчинение на Църквата. Учителят му Леонардо да Винчи бе добре познат в двора на херцозите Сфорца едновременно като пророк и лунатик.

И така, на път към литургията в чест на откриването на стенописите в църквата „Санта Мария деи Мираколи“ в Сароно кардиналът позволи на мисълта си да се зарее към една друга църква, в Урбино, където трябваше да се изкатериш по високия хълм, за да стигнеш до огромните порти и да влезеш в напоения с тамян мрак. После, сред топлината на дима, се насочваш към олтара, за да спреш пред него, изпълнен с изумление. Защото над олтара се намираще чудото на чудесата — „Чудото на осквернената нафора“, любимата рисунка на кардинала. Изображението на Учело, с прочутата сцена на евреите, горящи на клада, бе толкова зашеметяващо и нарисувано толкова достоверно, че човек сякаш усещаше миризмата на горящата

плът на неверниците и чуваше пращането на съчките в огъня около тях. Беше ходил в тази църква още като младеж и чужденец, когато му бяха дали пропуск за Ватикана — бе заминал право за Урбино, за да се наслади на този шедьовър. И докато наситените цветове и златото от фреската проблясваха под светлината на свещите, младият тогава кардинал Солис де Гонзалес преживя същински религиозен екстаз. Защото наред пустия, обгорен пейзаж, под черното небе и едно дърво, което раждаше звезди, един евреин в червена шапка, туника и син елек наблюдаваше в агония как пламъците лижат краката му. А по-надолу в пламъците, почти погълнати от тях, вече горяха две златокоси деца, облечени в черно. Десетима мъже и четири коня стояха отстрани и наблюдаваха изгарянето с изражения, които бяха точно толкова безчувствени, колкото и това на младия кардинал, проточил врат, за да се наслади по-добре на мъките на неверниците. Той наклони глава, като че ли отпиваше от болката им, като че ли поглъщаше кръвта — същата онази Божия кръв, която евреите бяха осквернили. Ако можеше да се изкачи по стълба, по черна стълба, подобно на онази от рисунката, същата, която отвеждаше към дървото и ангела, кръжащ отгоре като свидетел, би притиснал лице към картината, изпаднал в истински религиозен и садистичен екстаз. (Впоследствие, когато анализираше чувствата си от онзи момент, кардиналът се запита дали пък изображенията на това *аутодафе* не са му напомнили за родния дом.) Над сцената на горящите евреи, на олтара, върху горния панел на полиптиха бяха изобразени и херцог Федерико да Монтефелтро и неговият антураж. Кардиналът одобряваше херцога и неговото виждане за същинските размери на предизвикателствата към християнския начин на живот, зародили се на този полуостров. Защото той поставяше външните заплахи, особено инвазията на османските турци, далеч назад в скалата на тревогите си, чието първо място се заемаше от главния вътрешен враг — местните евреи. По мнението на кардинала град, прочистен от подобни елементи, би бил по-скоро утопия. Според него това прочистване трябваше да се превърне в реалност във всеки голям и малък град на полуострова — така, както беше някога в неговата родина. Символичното трябваше да стане реалност, а богохулственият акт по оскверняването на нафората трябваше да бъде отмъстен.

Беше видял този стенопис още като младеж, ала никога не го бе забравил. Косата и брадата му се бяха посребрили, очите му бяха отслабнали, но и до ден-дневен виждаше тези картини в съзнанието си. Младите му ученици го почитаха все повече, защото започваше да наподобява образа на Бога, който обикновено представяха художниците — за съжаление обаче в този човек нямаше и капчица доброта. Омразата към евреите изгаряше садистичното му сърце, придавайки му доста по-тъмен нюанс от обичайния. Кардиналът изобщо не бе сред поддръжниците на Мартин Лутер — с тази негова Реформация човекът бе донесъл на Църквата колкото добро, толкова и зло. Но поне в едно отношение бе напълно съгласен с него — в писмото си до приятеля на кардинала, преподобния Спалатин от Генуа, Лутер бе написал:

„Стигнал съм до заключението, че евреите никога няма да престанат да кълнат и сквернят нашия Бог и неговия пратеник Христос, както са предrekli и всички пророци преди него...“

Но за нищо на света не можеше да се примири със следващото по-нататък твърдение:

„Защото гневът Божи ги е предвидил за порицание, в случай че станат непоправими, защото, както казва Еклесиаст, всеки, които е непоправим, става по-скоро лош, отколкото добър, ако бъде подложен на превъзпитание.“

* * *

Кардинал Солис де Гонзалес вярваше в поправянето на непоправимите и възнамеряваше да го приложи на практика.

Както това бе сторено от Инквизицията в родната му Испания.

Такива бяха приятните мисли, изпълващи благочестивото му сърце, докато влизаше в Сароно с носилката си, следван от своята охрана в яркочервени ливреи. Знаеше, че във фреските в този град нямаше как да очаква подобна религиозна категоричност, но все пак му доставяше наслада да види вярата си, отразена чрез средствата на изящните изкуства, и се изпълваше със задоволство, че е поръчал тази работа — така, сякаш самият той я бе изпълнил. Размахваше вяло обсипаната си със скъпоценни камъни ръка от прозореца по посока на гражданите, които бяха изпълнили улиците, за да наблюдават шарения му спектакъл. Тук-там се долавяха единични опити за поздрав. Кардиналът огледа небрежно тълпата, изпълнен със съжаление и презрение. Знаеше, че простолюдието не бе в състояние да устои на изкушението на една такава процесия като неговата, особено в настоящите времена на бедност и нищета — пищните церемонии бяха за тях като бадем за папагала. Знаеше също така, че и тук се бяха заселили евреи, но се зарадва, че днес поне никой от тях не сквернеше улиците — още преди време им бе наложил строг вечерен час, както и пълна забрана да излизат навън, когато Негово Високопреосвещенство преминава.

Но все пак един от тях се бе осмелил да го направи — да наблюдава пристигането му. Стоеше в дъното на тълпата, скрит под огромна качулка, и не помръдваше. Светлосивите му очи — със сивото на студеното море, което бе пресякъл, за да дойде дотук, се бяха вторачили в носилката и в лицето на човека, който се намираше в нея. Този човек познаваше добре кардинала, както и кардиналът — него. Ако кардиналът бе погледнал наблюдаващия с истински очи, а не през призмата на болното си въображение, изпълнено от любимата му садистична картина, щеше да забележи как покритата с огромната мантия фигура се обръща в мига, в който той преминава, и как мантията се разтваря за миг и под нея проблясва чисто злато.

[1] Паоло Учело (1397 — 1475) — флорентински художник, покровителстван от Медичите. Представител на ранния Ренесанс и един от създателите на линейната перспектива. — Б.пр. ↑

ДЕВЕТНАЙСЕТА ГЛАВА

БЕЗЛИКАТА МАДОНА

Симонета усещаше, че сетивата ѝ я предават.

Слушаше думите на литургията, които напяваха отпред, но едва чуваше какво точно казват. Гледаше кардинала и неговия антураж, докато напредваха тържествено в пищните си одежди и скъпоценните си камъни към олтара, но не виждаше почти нищо. Не бе в състояние нито да улови аромата на тамяна, нито да усети вкуса на луннобялата нафора, която поставиха върху езика ѝ. Нямаше сили да вдигне очи над бокала, докато отпиваше от Христовата кръв пред олтара. Но иначе все още чувстваше, и то как! Отпечатъкът от горещите устни на Бернардино беше легнал върху устните ѝ като петно от червено вино. Насочи дългите си пръсти към устните си, за да го изтрие от себе си, да заличи знака на безчестието. Чувстваше се напълно съкрушена от срам.

Беше дошла тук да се помоли, защото греховете ѝ бяха големи. Как изобщо се остави той да я целуне, при това на същите тези стълби, където бе дала брачния си обет пред Лоренцо? Споменът, че той първи я бе целунал, не бе никаква утеха — нищо не можеше да я накара да забрави, че нейните устни също се бяха открили под неговите, че езиците им се бяха докоснали, че тя бе потънала в прегръдките му. Беше се притиснала в него силно и с благодарност, изпитвайки щастие, каквото вече беше забравила. Всъщност, ако трябваше да бъде честна към себе си, това беше щастие, което тя никога не бе имала. След това бе побягнала от него, ридаеща, знаейки, че никога повече няма да се върне. На прага се бе сблъскала с някакъв човек и го бе избутала, но не беше видяла лицето му, защото вече беше напълно заслепена от сълзите на огромното си унижение. Бернардино беше хукнал след нея, обаче тя срита коня си и пое в буен галоп напред, без да обръща внимание на заледените пътища, по които конят ѝ би могъл да се подхлъзне и да си счупи крак. Снегът биеше в лицето ѝ, но така и не успя да охлади пламъка върху бузите ѝ.

Прекара една дълга, безсънна нощ, посветена на сълзи и съжаления, но когато сивата зора обагри хоризонта, взе важно решение. Знаеше, че той ще я потърси и че тя няма да има сили да го отпрати. Затова се налагаше да отиде в църквата още веднъж, за един последен път, за да се срещне с него под защитата на множеството и да му каже, че двамата не могат да бъдат заедно. Еднакво болезнени ѝ бяха както мисълта, че ще го види, така и осъзнаването, че никога повече няма да го види. Да седи в света на багрите и светостта, които той бе създал в тази църква, за нея бе истинско мъчение. Да съзерцава делата на чудодейния му талант и да знае, че тъкмо този мъж я желае, беше много повече, отколкото бе в състояние да понесе. Пред образа на Мадоната — нейния образ — тактичният отец Анселмо бе поставил огромна мощехранителница. Той не знаеше нищо за инцидента — единственото, което знаеше, бе, че Дева Мария не е завършена. А зад чудовищната кутия, съдържаща фрагмент от Кръста, седеше безликата Божия майка. Анселмо смяташе, че само трима души знаят за този факт, но всъщност бяха четирима. Симонета потрепери. Бе наясно, че Бернардино е някъде в задната част на църквата и дебне наоколо като вълк. Усещаше погледа му върху себе си, който я изгаряше. Изгаряха я и сълзите, които бе принудена да преглъща.

* * *

Той се движеше от единия край на църквата до другия, въртейки се отново и отново, описвайки като вълк невидими осмици. Днес повече от всякога нямаше търпение литургията да свърши. *Трябваше* да говори с нея. Беше обзет от нетърпение, но също така и от радост, и от очакване. Подобно на него, тя вече би трябвало да е наясно, че го обича. Целувката му бе казала това — бе го казала и на двама им. Той най-сетне беше открил центъра на своя живот. Всичките му болки бяха изцелени. Какофонията, която бе звучала доскоро в сърцето му, се бе превърнала в истинска хармония и отмерваше сладък акорд в душата му. Главата му беше пълна с поезия, тялото му беше препълнено от желание. Нямаше търпение да я обладае — всичко останало бе длъжно да отстъпи пред тяхната любов. Идеите на трубадурите за рицарската любов не бяха за Бернардино — всичките тези напразни въздишки и

стенания за някаква далечна дама, която никога не би могла да бъде истински притежавана. Уплахата, скрупулите, съпругът и дори богът на Симонета не би трябвало да значат нищо за тях. Щяха да живеят по старите обичаи на старите времена, когато езичниците не са имали никакво желание да слушат църковни хорове, а единствено ударите на собствената си кръв. Там нямаше нито рай, на който можеха да се надяват, нито отвъден живот. Защото раят бе единствено тук, а когато някой ден си заминеха, костите им щяха да се превърнат в прах, легнали един до друг в земята до края на вечността.

Виждаше я много добре от мястото, където се намираше — впрочем би я познал навсякъде. Тя седеше сред тълпата точно до онази нейна слугиня, свела покритата си с качулка глава. Ала той познаваше толкова добре начина, по който платовете се дигнаха около тялото ѝ и наклона на главата ѝ, че би я познал веднага, дори и сред по-гъста тълпа. Тя отказваше да го погледне, но ако можеше да поговори с нея, ако успееше пак да я прегърне, всичко щеше да бъде отново наред — знаеше го.

Рафаела погледна към господарката си. Нямаше представа какъв е изворът на болката ѝ, но предполагаше, че е същият като болката на Грегорио. Бе наясно, че вчера и двамата бяха много унили и скръбни в деня от смъртта на Лоренцо, но бе станала свидетел на такава разтърсваща болка, че ако не знаеше, би си помислила, че господарят ѝ се е споминал току-що. През цялата изминала нощ господарката ѝ бе стояла будна, изпълнявайки обещанието си да извърши бдение около запалените свещи в памет на Лоренцо, но реакцията на Грегорио беше още по-странна — той изобщо не се бе появил на бдението. Бе се прибрал на зазоряване директно от пивницата, вонящ и със зачервени от сълзи и вино очи. Изобщо не се бе извинил на господарката — тъкмо обратното, бе я изгледал с такава ненавист, че Рафаела нямаше как да не го забележи. Момичето бе безкрайно изумено от поведението му, защото досега той винаги се бе държал изключително почтително към господарите си, но прецени, че на този етап е по-добре да се въздържа от въпроси. После Грегорио се свлече на сламеника си за една пиянска дрямка, а двете с мълчаливата ѝ господарка трябваше да се приготвят за църква. Предположи, че след литургията всичко ще се изясни. Затова, след като взеха причастието, тя последва господарката си до техните места и плъзна поглед из тълпата наоколо в търсене на

засрамения Грегорио. Но от него нямаше и следа. Сигурно все още отспиваше виното си и въобще няма да се появи на църква. Така предполагаше Рафаела. Но се оказа, че много греши.

Докато всички бяха потънали в беззвучна молитва на благодарност за нафората, вратите на църквата внезапно се отвориха с трясък и прогърмяха над смълчаното паство. Всички вкупом обърнаха глави назад. Беше Грегорио, едва държащ се на крака. Той се заклати по пътеката към олтара и хората го проследиха с погледи. Бернардино се закова на място, изпълнен с грозно предчувствие, защото веднага разпозна в него човека, който снощи се бе появил неочаквано в църквата. Човека, с когото и той, и Симонета се бяха разминали на прага, докато тя бягаше, а той я гонеше.

Кардиналът продължи да напява „Аве Мария“ с очи, приковани в Книгата на книгите. Но в момента, в който изрече името на Мадоната, Грегорио започна да се смее. Смехът му беше толкова маниакален и толкова грозен, че кардиналът беше принуден да спре. Фиксира натрапника с леден поглед и направи знак на скритата в сенките охрана. Мъжете със скъпи ливреи се измъкнаха като един иззад двете срещуположни колони пред олтара и се насочиха към натрапника. Подхванаха го под мишници и започнаха да го влачат към вратата. Рафаела простена. Но пътеката между пейките беше доста дълга, така че Грегорио разполагаше с достатъчно време да си каже онова, за което беше дошъл.

— Да бе, Небесна царица, ха! Знаете ли, Ваше Високопреосвещенство, моделът за *Дева Мария* всъщност не е Божията майка, а Мария Магдалина, първата сред *падналите жени*! — Бернардино се плъзна напред светкавично, като животното, на което го бяха кръстили. Не знаеше дали да удари оръженосеца, или да направи опит да му затвори устата с думи, но нямаше време да реши, защото веднага след това бе принуден да спре. — Аха, ето го и прелъстителят! — изграчи грозно Грегорио. — Вашият гений, великият Бернардино Луини! — слугата бе научил всичко, което трябваше да се знае за Луини, снощи, в пивницата, и нито едно от нещата, които чу за него, не му хареса. Пиянската му жлъч избликна отново и потече с пълна мощ. — Как е възможно мъж като този, дето просто рисува хубави картини, да прелъстява съпругите на добрите войници — мъж, който нито е виждал някога бойно поле, нито е държал някога меч в ръката

си, нито е почувствал някога острие в плътта си! И същият този човек и онази дама си стоят, разбираш ли, и си гукат сладко като две гълъбчета, ама в Дома Божи! Плюя и на двама ви, разбрахте ли ме?! — и придружи думите си със съответното действие, но слюнката му само се плъзна по разкривената му челюст, смесвайки се със сълзите. — Как можахте да сторите това, милейди?! — занарежда жалостиво, почти виейки от скръб. Погледна право към Симонета и тя му отвърна на погледа, само че веднага извърна очи, ужасена от онова, което зърна в неговите. — Та вие бяхте венчана тук! Венчана! При това за мъж, който струва хиляда такива като онзи! Мъж, който се би и умря за всички нас! Като Христос! Да, като самия Христос! — Грегорио извиси глас, усещайки, че възвръща контрола над мислите си, и сравненията започнаха да се редят като наниз от устата му. — Като Христос, който умря на кръста, а сега неговият кръст крие техния срам! — изпълнен с ревностен плам, той се откъсна от ръцете на охраната и скочи към мощехранителницата. И преди някой да успее да го спре, той я събори на земята, за да разкрие безликата Мадона в центъра на фреската „Поклонението на влъхвите“. Чудовищната кутия се претърколи, но рубиненият обков задържа непокътнато парчето дърво вътре — единствено трясъкът върху земята стресна присъстващите. Охраната побърза отново да сграбчи Грегорио, ала той успя да извика над мелето: — Да, ето я и нея! Обаче не е завършена, защото бяха твърде заети да се отдават на плътските наслади, за да мислят за небесните!

Паството започна да се споглежда, шокирано от подобно богохулство. Погледите се отправиха първо към недовършената Дева Мария край олтара, а след това се насочиха към господарката на Сароно. Бернардино се бе заковал на място, а Симонета се изправи и се вкамени като колоните наоколо. Пиянският призив на Грегорио, сълзите и болката му я бяха разтърсили много повече от неговия гняв, много повече от падането на мощехранителницата, много повече от разкриването на целия стенопис. Но тя не можеше да му се сърди — той беше прав и много по-лоялен от нея.

Отпуснат и хленчещ, слугата най-сетне беше изнесен навън и изхвърлен като парцал от охраната на кардинала. Симонета и Бернардино се оказаха единствените изправени хора в църквата. Вторачиха се един към друг през пустошта на човешката

безчувственост, разделени завинаги. Тя сведе очи и се отпусна обратно на мястото си с пресъхнали очи и напълно съкрушено сърце. Тълпата около нея зажува като кошер. Всички очи се превърнаха в стрели, думите станаха бодли за плътта ѝ — но тя знаеше, че заслужава всяка една от тях. Бернардино остана съвсем сам, изпълнен с ужас, че едва поникналите нежни филизи на тяхната любов бяха опустошени от безмилостния мраз на скандала, още преди да са имали шанса да израснат. Очите на целия свят бяха вперени в тях — съдеха ги, претегляха стойността им с грубите си и мазни пръсти и ги определяха като недостойни.

От церемониалния си трон кардиналът съзерцаваше и двамата с хладни, бледи, заплашителни очи. Не можеше да повярва на онова, което току-що беше чул и видял. Беше сигурен единствено в едно — че безбожието, еретизмът и прелюбодейството са нахлули в Божия храм и са осквернили фреските, за които той толкова бе мечтал и за които бе платил. И сега, в неговите очи, тези чудодейни стенописи бяха изгубили блясъка си. Той вече не виждаше светци или ангели, а само грозните, разкривени усмивки на греха, изписани по лицата им. Погледна към мъжа и жената пред себе си и видя върху техните лица същите грехове. Гробовното мълчание бе нарушено от връщането на охраната му. И тогава кардиналът заговори — изрече първите думи, които не бяха на латински, а на милански, за да могат всички да ги разберат:

— Арестувайте го!

ДВАЙСЕТА ГЛАВА

СВЕТИ МАВРИЦИЙ И СВЕТИ АМБРОЗИЙ ВЛИЗАТ В БИТКА

— Дали ще го арестуват? — извика Амария с лице, сгърчено от притеснение.

— Кой да го арестува, общината на Павия ли? — изгледа я баба й. — Няма начин! Швейцарците нямат приятели тук и няма да липсват на никого. Пък и никой не обича наемниците. Семействата им са много далече, чак в Швейцария, и никой няма да ги търси. Труповете ще изчезнат и никога няма да бъдат открити. Гражданите на Павия може и да са страхливци, но когато стане въпрос за разчистване след някоя неприятна случка, нямат равни на себе си. Така че всичко ще бъде оправено по най-бързия начин, можеш да бъдеш сигурна! И без това из града вече назрява брожение заради швейцарците, които се задържаха прекалено дълго при нас. Дано това да им е за урок и на останалите!

Селваджо седеше мълчаливо пред огнището и разтриваше ръката си, която бе държала меча и която бе кънтяла заедно с ударите. Три удара и всеки един от тях — смъртоносен. Мечът се бе прибрал вкъщи заедно с тях. С жест, който не си спомняше като свой, Селваджо го бе препасал в колана си, за да се отбранява и да я пази от по-нататъшни посегателства по пътя към дома. По-късно щеше да го зарови, но засега го бе оставил в ъгъла до огнището. Инкрустиран в дръжката, примигващ укорително под светлината на огъня, се виждаше образа на свети Мавриций — светецът покровител на Тиванския легион. Швейцарците много ценяха медалите му и разчитаха изцяло на неговата защита. Ала ето че днес бе надвит от свети Амброзий. В съзнанието на Селваджо двамата светци бяха влезли в бой, в който свети Мавриций бе изгубил. В деня на своето име свети Амброзий бе избрал да защити своето — това прекрасно момиче, което носеше името му. Селваджо погледна към Амария, която седеше на единствения стол в къщата и се топлеше край огъня. Старицата беше

увидя треперещата си внучка в овча кожа и ѝ беше дала чаша бульон. Нещата, които ѝ разказаха, я разтърсиха не на шега, но фактът, че Селваджо е спасил Амария, я бе стоплил толкова много, че вече нямаше нужда от огън. Макар и увита, зъбите на Амария тракаха като на маймунка, а ръцете ѝ трепереха и едва успяваха да задържат дървената купа. Селваджо притисна и двете ѝ ръце около топлата купа, за да им помогне да се стоплят по-бързо.

— Всичко свърши — прошепна тихичко. — Вече ги няма и не могат да те наранят!

Ала Амария не му каза онова, от което се страхуваше най-много. Защото, макар да бе поласкана от силата и умението му, с които я бе спасил, тя се страхуваше, че Селваджо, че нейният скъп Селваджо, който не би наранил и муха, също вече го няма.

ДВАЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

КАМБАНИТЕ НА ЦЪРКВАТА НА ЧУДЕСАТА

Както Грегорио съвсем правилно бе изтъкнал, Бернардино не беше войник. Затова той побягна. Ако имаше време да размисли, щеше да се разсмее на ироничния обрат на съдбата си — защото, ето че след двацет години той отново бягаше от шайка охранители с ливреи, и то пак заради една жена. Но за разлика от предишния, този път изобщо не му беше до смях — бе изгубил любовта на живота си, но не възнамеряваше да губи и свободата си.

Изходът на църквата бе строго охраняван, затова, без да знае защо, той се вмъкна през страничната врата, отвеждаща към камбанарията — неговата камбанария. Изстреля се по стъпалата и после по кожената стълба чевръсто като корабна маймунка. Вече познаваше отлично пътя през тъмнината, познаваше и заплашителния шепот на камбаните. Изкатери се в стаичката си, където бе спал през последните няколко месеца. Охраната на кардинала не се чуваше. Все пак бяха по-тежки от него, а и въоръжени, но в крайна сметка щяха да го открият. Бернардино осъзна, че сам е влязъл в капана. Заслуша се отново. И после разбра — те нямаше да дойдат. Кардиналът имаше по-ефективен начин да го накара да слезе.

Бернардино видя в ням ужас как въжетата на камбаните се опъват и как масивните чудовища се вдигат нагоре, извиват се и му се присмиват с огромната си зейнала паст. Покри уши точно миг преди огромните им езици да паднат, но въпреки това силата на звука им разтърси тялото му като удар, способен да спре сърцето му. Той се разпищя, но не чу гласа си. Докато двата гиганта се надпреварваха да реват, той се загледа през четирите прозореца и се изправи лице в лице с четирите ветрове, които го принудиха да се дръпне обратно навътре, заслепявайки го с мразовитото си дихание. Не бе в състояние да види нищо под себе си, тъй като от зимния въздух и непоносимата песен на камбаните очите му се насълзиха. В знак на съчувствие ушите и носът му започнаха да кървят. Знаеше, че трябва да се махне оттук, преди да

е полудял, но и не можеше да се смъкне обратно надолу в бърлогата на лъва. В крайна сметка избра северния прозорец — защото именно на север бе разположено езерото Маджоре, и се хвърли надолу в звездната нощ.

Приземи се с трясък. Очакваше да е разбит на парчета, но се оказа, че под гърба му се разстилат клоните на един спасителен храст, което му подсказа, че е спасен. Само дето не можеше да се изправи сам. Имаше нужда от помощ — и я получи. Над него се извиси една тъмна фигура и му подаде ръка. Бернардино я пое и веднага беше изправен на крака.

— Можете ли да вървите? — прошепна настойчиво спасителят му.

— Да.

— А да бягате?

— Мисля, че да.

— Тогава тръгвайте след мен!

Без да чака повторна подкана, Бернардино последва подобната на мечка фигура. Минаха по тесни улички и тайни сокаци. Мускулите на художника проскърцваха, ребрата го боляха. Снегът щипеше раните от падането по лицето му, а в устата си усещаше кръвта, която камбаните бяха извикали от носа и ушите му. Може би отиваше право в поредния капан, но в момента му беше все едно — всичко би било за предпочитане пред копоите на безмилостния кардинал.

Накрая стигнаха до една врата. Спасителят му почука и после се обърна да си върви. В главата на Бернардино се събуди някакъв спомен. Веднъж, пред една друга врата, той бе сторил почти същото за едно малко момченце, което имаше нужда от него. При тази мисъл той сграбчи ръката на спасителя си, точно преди да потъне в нощта. Човекът се обърна и изпод тежката качулка проблеснаха две стоманеносиви очи.

— Къде ме доведохте? — изфъфли Бернардино с уста, пълна с кръв.

— В дома на свещеника. Той ви е приятел, нали?

— Защо правите това?

— Защото ако помогнете на мен и на всичко мое, на вас също ще ви бъде помогнато!

И с този загадъчен отговор спасителят на Бернардино се сля с нощта. Вратата се отвори и художникът падна директно в обятията на чистачката на отец Анселмо. Добрата душа се засуети около него, защото го познаваше добре покрай приятелството му с нейния господар. Замаян от случилото се през деня, Бернардино не бе в състояние да отговаря на въпросите ѝ. Сигурно падането бе повредило главата му, защото можеше да се закълне, че ръката, която му помогна да се изправи на крака, беше направена от злато.

ДВАЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА АЛЕСАНДРО БЕНТИВОЛИО И МОНАСТИРЪТ В МИЛАНО

Бернардино се луташе из изрядно подредената къща, вдигаше разни предмети и после ги оставяше пак на мястото им. Когато имаше време да помисли за нещо друго извън изгубената си любов, той не можеше да не се зачуди как така Анселмо, който винаги му беше правил впечатление на скромен, божи човек, е получил толкова голям бенефиций — такъв импозантен васален имот, с толкова слуги и такова луксозно обзавеждане. Разполагаше с предостатъчно време да се запознае детайлно с къщата — Анселмо го бе предупредил да не излиза навън, защото хората на кардинала продължавали да го търсят и за него било твърде опасно да се разхожда по улиците на града. Кардиналът на Милано не беше от хората, които забравяха обидите, и отмъщението му бе страшно и безмилостно.

Течеше третият ден, откакто Бернардино бе избягал от църквата. Тялото му бе оздравяло, ала сърцето му — не. Защото бе научил, че Симонета се е обрекла на доброволно заточение — беше се затворила в къщата си като девица, пазена от дракон.

Не ѝ беше написал писмо, защото не умееше да се изразява добре с думите, а и като калиграф никак не го биваше. Вместо това бе предпочел да ѝ изпрати рисунка — върху малко парче велен, което си приготви сам от щавена агнешка кожа. Вложи целия си талант в тази рисунка, защото знаеше, че тя е най-важната в живота му. После изпрати като вестносец отец Анселмо. С неизчерпаемата си доброта свещеникът се бе съгласил да отнесе парчето велен, макар че никак не одобряваше тази връзка. Едва след като Луини му се закле, че срещата, която е видял Грегорио, е била с най-чисти намерения и водена от истинска любов, домакинът му се съгласи да отнесе посланието. Бернардино зачака нетърпеливо завръщането на свещеника от замъка, а когато вратата се отвори, той веднага се втурна към него.

— Видя ли я?

— Да.

— И?

Анселмо поклати глава и промърмори:

— Отказва да се срещне с теб. Моли те да я оставиш на мира.

— Даде ли ѝ рисунката? Не може да не е разбрала посланието!

— Бернардино, разбира се, че ѝ дадох рисунката! Но тя иска да сложи край на тази история и смятам, че ти трябва да се съобразиш с желанието ѝ.

— Значи трябва да отида там лично!

* * *

И го направи. Но наградата му се състоеше само в това, че най-сетне видя големия замък с неговите кули и импозантни прозорци — почти същият, какъвто си го бе представял. Със силните си очи бе видял на един от прозорците и една фигура — фигура със златисточервена коса до раменете, облечена в червеникавокафяв мъжки ловен костюм. Тя беше там и държеше в ръка някакъв пергамент. Видя го, но се обърна толкова рязко, че сякаш заби в сърцето му стрела. И макар никак да не му се искаше да си признае, той разбра, че по този начин я измъчва. Затова реши да се върне в къщата на свещеника, за да помисли какво да стори по-нататък, как да стигне до нея. На връщане беше толкова ядосан, че прояви безразсъдство и влезе в града гологлав. Целият град гъмжеше от хора на кардинала, които, макар и на третия ден, продължаваха да го преследват, и той остана със странното усещане, че е забелязан и разкрит. Кръгът около него се стесняваше. Ала противно на очакванията си успя да стигне спокойно до къщата на свещеника. После, под светлината на свещите, двамата с Анселмо проведоха разговор и Бернардино разбра, че е надарен с искрен приятел — защото чу онова, което вече знаеше.

— Излагаш се на огромна опасност, като продължаваш да стоиш тук.

— Не ме интересува.

— И със самото си присъствие нараняваш жената, която твърдиш, че обичаш. Това поне интересува ли те?

Бернардино замълча. Нямаше никакво желание да причинява болка там, където носеше само любов, но, от друга страна, не можеше да си позволи да се откаже от нея. Усещаше как вътрешностите му изтичат от него като пясък от пясъчен часовник и знаеше, че ако не озапти прилива, ще бъде изгубен. Но пък какво повече би могъл да стори на този етап? Не можеше да й организира обсада, защото тя беше ужасно решителна, а с времето той щеше да бъде разорен и ще умре от глад. Не можеше и да нападне замъка, за да нахлуе вътре и да я грабне в обятията си, колкото и да му се искаше. Усещайки отстъплението му, Анселмо реши да настъпи, защото вече имаше план как да спаси своя добър приятел.

— Има един велик човек на име Алесандро Бентиволио — започна Анселмо. — Той е голям покровител на изкуствата и сред начинанията му е изписването на стените на един от големите манастири в Милано, на който той е патрон. Най-голямата му дъщеря е монахиня там. Манастирът е посветен на свети Мавриций.

— Свети Мавриций ли?

— Свети Мавриций е мъченик от Тиванския легион.

— Виж какво, отлично знаеш, че по теология не ме бива много — изсумтя нетърпеливо Бернардино.

По лицето на Анселмо се разля усмивка на удоволствие, че има възможност да се разпростре повече по една тема, която обичаше. Започна важно:

— Евхерий, епископ на Лион, споменава изрично непосредствения си източник като Исак, епископ на Женева, който пък бил научил историята от друг епископ — Теодор, познат повече като Теодор от Октодурум...

— Давай по същество! — подкани го художникът.

— Най-важното от всичко е, че свети Мавриций е християнски мъченик — побърза да смени тактиката Анселмо, защото предпочиташе да пропусне подробностите, вместо да изгуби публиката си. — Той е бил центурион, който е бил посечен заедно с целия си легион, защото отказали да участват в езическите жертвоприношения преди битка.

Бернардино не можа да не забележи иронията в ситуацията.

— Значи така — аз, който бях публично поруган, че не съм войник, сега трябва да възхваля чрез работата си един военен мъченик! Вашият Бог има доста странно чувство за хумор, Анселмо!

— Но смятам, че работата ще ти хареса. Представи си само — цял манастир, заедно с прилежащата му църква! А междувременно ще можеш да помислиш по-ясно върху положението тук.

— Но защо точно Милано? Нали там е престолът на същия онзи човек, който ме търси, за да ме убие! Защо да се набутвам сам в бърлогата на лъва?!

— Защото лъвът никога не търси плячката си в центъра на своята територия. Най-добре ще се скриеш от Негово Високопреосвещенство, като отидеш точно под носа му, в собствения му град!

— А няма ли да посети по някое време манастира?

— Не му е позволено, защото манастирът е само за жени. Макар до църквата да имат достъп всички, в самия манастир могат да влизат само сестрите. Затова зад стените му ще бъдеш в безопасност. Фреските там ще бъдат приписани на „художник от ломбардската школа“, докато не стане безопасно да разкрием авторството ти. Знаеш как понякога стават тези неща.

Бернардино замълча. Осъзнаваше, че му предлагат убежище. А и ръцете вече го сърбяха да хване четката — откакто се помнеше, никога не бе издържал толкова време без рисуване. От момента, когато бе нарисувал посланието си до Симонета, бяха минали цял ден и цяла нощ.

Окуражен от реакцията на приятеля си, Анселмо продължи:

— И още едно нещо, Бернардино. Знам за репутацията ти на вълк за нежния пол. Но в „Сан Маурицио“ ще бъдеш сред свети жени, затова трябва да се държиш почтено. Не забравяй, че това е последната ти възможност за спасение от правосъдието и ако се провалиш, аз няма да мога да ти помогна.

Бернардино издиша рязко и отговори:

— Повярвай ми, Анселмо, с мен сестрите ще бъдат в пълна безопасност! Сърцето ми принадлежи на господарката на онзи замък на хълма. Нито една свята кукла в расо не е в състояние да ме изкуши, когато по земята върви такова създание като Симонета!

— И аз така си помислих — усмихна се благо Анселмо. — Преди това за нищо на света не бих те препоръчал за тази работа. Но

сега смятам, че ще бъдеш безобиден като монах. Не — допълни с крива усмивка, — не точно като монах, защото не всички монаси са почитени. По-скоро като евнух — зачака напразно приятелят му да се усмихне така, както в добрите стари времена, и накрая реши да смекчи силата на удара. — Не е необходимо да бъде завинаги. Засега обаче за теб ще бъде най-добре да бъдеш далече оттук!

В този момент Бернардино отново бе връхлетян от спомена за принудителното си изгнаничество от Флоренция.

— Освен това покровителят ти е много добър човек — продължи свещеникът. — Войник и аристократ, който обича изкуствата!

— Откъде знаеш?

След кратко колебание свещеникът отговори:

— Той ми е чичо.

Бернардино присви очи. Бе живял достатъчно на този свят, за да знае какво означават тези думи.

— Искаш да кажеш, че ти е баща! — изтъкна.

— Така е — призна Анселмо. — Баща ми е. Биологичният ми баща. Той е добър човек, но като всеки човек и той не е безгрешен — тук домакинът му сведе очи към пръстените на ръката си и продължи бързо: — Беше много добър към мен, защото, макар да нося позорния печат на незаконороден, той ми помогна значително — обгърна с жест къщата си и всичко в нея. — Стигнах доста далече. Възможно е дори да отида още по-далече. Но един скандал или обвинение, свързани с името ми, ще ме дръпнат рязко назад — при тези думи той присви очи и погледна сериозно Бернардино, за да се увери, че е схванал смисъла им.

Сега беше ред на госта му да сведе глава.

— Разбирам те — промърмори. — Застрашавам свободата си. Застрашавам и щастието на онази, която взе сърцето ми. Но само заради тези две неща не бих напуснал този град. Не бих допуснал обаче да застраша теб, който ми бе най-скъп приятел! Затова добре, приемам. Препоръчай ме на твоя чичо. Ще отида.

Прегръдката, която последва, бе прегръдка на истински братя.

Само няколко часа по-късно, докато камбаните призоваваха за вечерня, Анселмо го проследи как се изгубва под покроба на нощта и се замисли с тъга за разговора им. Когато каза, че и добрите хора не са безгрешни, той наистина го мислеше. Защото, когато някой ден

застанеше пред райските порти, ако свети Петър го отбележеше в тефтера си като добър, пак щеше да се наложи да отговаря за факта, че макар сърцето на Бернардино Луини вече да принадлежеше на една жена, самият той пък бе притежател на друго сърце — на отец Анселмо Бентиволио.

ДВАЙСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

ТРИМА ПОСЕТИТЕЛИ В ЗАМЪКА

Симонета отново седеше загледана през прозореца. Видя свещеника да идва, прие го в дома си и го изслуша в пълно мълчание. Но Анселмо разбра, че тя е обърнала гръб на Бога, и се изпълни със съжаление. Изрази надежда да я види някой ден на литургия, но знаеше, че тя няма да дойде, докато е обект на всеобщ присмех и осъждане. И докато бадемовите дървета му махаха за сбогом, той си каза, че макар отгук нататък да му предстоеше да вижда изображението ѝ всеки ден в своята църква, лично нея надали щеше да види повече.

После Симонета пак застана на прозореца. И тогава той дойде, както тя знаеше, че ще направи. Видя го от прозореца и задържа велена в бялата си ръка. Срещна погледа му, макар и от това разстояние, и го видя сякаш зад решетките на клоните на розовия храст, уловен от бодлите му. Побърза да му обърне гръб, преди да бе видял сълзите ѝ, и смачка посланието му в ръката си. Когато отново се обърна, той си беше отишъл и тя се почувства едновременно доволна и съсипана.

Може и да бе загърбила Бог, но все още не можеше да отиде при Бернардино. Не можеше да си позволи да си купи толкова евтино щастие. Обичаше го, но не можеше да му се отдаде — подобно начало като тяхното не можеше да има добър край. Освен това, дори и да забравеше Бога, нямаше да забрави Лоренцо, както и публичното унижение, което сама си бе причинила.

Сега вече бе абсолютно сама. Рафаела се бе появила при нея, обляна в сълзи, и ѝ беше казала, че Грегорио настоявал тя да напусне Кастело заедно с него, иначе нямало да го види повече. Симонета веднага освободи любимата си слугиня, защото, макар да бе ужасена от предателството на Грегорио, не можеше да не признае, че е имал право. Като жена, която е била откъсната два пъти от мъжете, които е обичала, тя не би допуснала да причини подобна мъка на друга душа. Затова каза на Рафаела, че може да си върви.

Преди си беше мислела, че на света няма по-голяма болка от загубата на съпруга ѝ. Но сега разбра, че е грешала. Оказа се, че да изгуби Бернардино, преди любовта им да е имала шанса поне да разцъфти, е още по-лошо, а всички тези размисли само подклаждаха допълнително болката ѝ и чувството ѝ за вина. Знаеше, че ако го види отблизо само още веднъж и му позволи да ѝ говори, ще се втурне при него и двамата ще заживеят заедно в тайна, страстна разруха. Но макар и изгубила религията си, тя не бе изгубила своя морал. Все още разпознаваше доброто от злото, макар да се питаше каква полза има от това. В пустата си студена крепост тя се радваше на безполезното утешение на топлото си сърце, както и на изпълнения с угризения спомен за неговата целувка, който заместваше изгасващия вечер огън. Потръпваше както от студ, така и от спомена за докосването му. Скиташе из заскрежената бадемова горичка и наблюдаваше как листата падат от дърветата, които бе спасила от брадвата. Усещаше, че не ѝ остава много време на това място. Приходите ѝ от позирането за стенописите бяха секнали внезапно, а Манодората не бе идвал да я посети от онзи инцидент в църквата. Не можеше да се надява на помощта на един почтен човек, ако ще и той да бе от църква и вяра, различни от онази, която тя бе опетнила. Изпитваше ужас от присмеха и укорите на гражданите на Сароно, затова предпочиташе да си стои сама. Не смееше да отиде до града и да се опита да се срещне с евреина в къщата със звезда на вратата.

Но се оказа, че го е подценявала. Симонета нямаше представа, че човек, който също е живял с присмеха и подигравките на околните, може да обърне и другата си буза. И нямаше представа, че онези, които са били обект на присмех, са в състояние да вземат самостоятелно своите решения, преди да изберат кого да съдят. Нямаше представа също така, че осъждането от страна на християните само засилваше уважението му към нея.

Симонета стоеше за трети път пред прозореца, потънала в съзерцание. И когато Манодората се появи на пътя към Кастело и тя зърна уподобяващите го на мечка кожи, се изпълни с такава благодарност и топлота от появата на един приятел, че се втурна навън, застана под колоните пред входа и протегна ръце, за да го посрещне. Нямаше представа, че жестът ѝ неволно копира голите

бадемови клони, които също бяха разперили към него тъмните си пръсти.

ДВАЙСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

СВЕТИ МАВРИЦИЙ И НЕГОВИЯТ ЛЕГИОН

Когато Бернардино Луини пристъпи в параклиса на манастира „Сан Маурицио“ в Милано, имаше чувството, че прекрачва прага на затвор.

Това впечатление се бе зародило у него още на зазоряване, когато влизаше през портите на самия град, облечен като монах и яздец скромно муле. Беше пуснат през великата римска порта „Тичинезе“ без никакви въпроси от страна на стражите, което го бе направило толкова наперен, че дори си позволи да изобрази знака на кръста като благослов над главите им. Но когато пиките се скръстиха отново зад гърба му, той се почувства като в капан. Милано беше затворено място, опасно от броеница от стени, кули и порти. Улиците му бяха предназначени да показват славата и значимостта му на един от най-перфектните градове в света — дълги, широки пътища, с масивни сгради от сребрист камък, където не беше никак лесно да останеш анонимен за разлика от лабиринтите, характерни за средновековните улички на старите градове. Столицата на Ломбардия бе същинска градска утопия и предпочитано място по-скоро за придворни и аристократи, отколкото за прости селяни. Бернардино премина под елегантните римски колони на колонадата „Сан Лоренцо“ и под студената сянка на импозантната базилика, посветена на същия светец. Докато вървеше, си каза, че въпреки блестящите нови сгради и широките улици дълбоко в сърцето си Милано си оставаше античен град — римският му произход се долавяше и виждаше навсякъде, новото вървеше ръка за ръка със старото, миналото и настоящето споделяха един и същ ритъм — величие и цивилизация, далеч надхвърлящи времето си. Бернардино потрепери и се уви по-плътно с расото си — хилавото сутрешно слънце все още не бе успяло да проникне в улиците и лишени от него, грандиозните архитектурни чудеса на града изглеждаха голи и мрачни. Дори и чудодейната готическа катедрала, с нейната гора от сребристи шпилове, приличаше

по-скоро на дъска с гвоздеи, предназначена да го прониже. Бернардино познаваше добре този град — бе прекарал много години тук в студиото на Леонардо, преди Маестрото да го отведе във Флоренция и познанството им да приключи с неговото заточение във Венеция. Ала днес той не изпитваше никакви топли чувства към някогашния си дом. Може би се дължеше на факта, че преди няколко години Леонардо да Винчи бе починал и вече го нямаше тук, за да приветства с добре дошъл любимия си ученик. Или може би беше от това, че оттук нататък не би могъл да почувства като дом никое друго място освен Сароно. Неговото пристанище беше Симонета, котвата му бе там, където е и тя, а сега тази котва беше прерязана и той бе тласнат да се носи безцелно из водите на живота, за да бъде уловен в мрежа, която с всеки изминал ден се стягаше все по-плътно около него. Чувстваше се като рак в гърне. Великолепието на гърнето нямаше никакво значение за него — то пак си оставаше капан.

Ала не всичко тук беше толкова величествено. Вечерта, докато сритваше умореното си муле нагоре по Корсо Маджента, където би трябвало да се намира манастирът, Бернардино се оказа пред съвсем обикновен вход на една гола каменна фасада, изпълнен с чувството, че Анселмо не го е упътил правилно. Помещението, в което влезе, беше квадратно, студено и тъмно. Когато очите му привикнаха с мрака, той постепенно осъзна, че се намира в преддверието на манастирската църква, а илюзията за куб се пораждаше от стената, която се издигаше високо в мрака и спираше точно под сводовите греди под тавана. Зейналата паст отгоре подсказваше, че следва друго пространство. Високо в стените се виждаха кръглите прозорчета в ломбардски стил, така обичани от Лудовико ил Моро — Мавъра. Те бяха единственият източник на светлина в помещението. Бернардино тръгна напред, за да огледа стената. Докато вървеше, стъпките му отекваха в празната църква. Скрити зад дървени панели се виждаха две малки решетки и залостени врати — единствената връзка с онова от другата страна. Докато Бернардино оглеждаше помещението, дъбовите врати, през които току-що беше влязъл, се затръшнаха от вятъра. Така усещането му за затвор стана пълно. И както би сторил всеки затворник, художникът също започна да търси изход — накрая откри отворена врата в страничната стена на един от мрачните параклиси, опасващи църквата. След нея следваше друга зала, но вече по-скоро правоъгълна

и по-голяма. Запъти се точно към купола и спря под него, оглеждайки засводеното пространство. Колоните се издигаха високо нагоре и свършваха някъде в мрака над гредите. Художникът, работил преди него — безсъмнено с повече ентузиазъм, отколкото талант — бе изрисувал златни звезди върху тъмносиньо небе, които сега закръжиха над главата на Бернардино. Вече не беше в затвор, но и не беше свободен. В съчетание със студа тази рисунка просто му създаде усещането, че е навън.

Впрочем той не бе изпитал никаква топлина от мига, в който бе напуснал обятията на Симонета. Сега приседна на най-близката пейка и отпусна глава в ръцете си, ужасен от задачата, която му предстоеше. Защо се съгласи на това? Как е възможно той, който се чувстваше мъртъв, да накара това място да оживее — две главни зали и кой знае колко параклиси?! И къде, по дяволите, са всички? Беше му студено и към студа се прибави невероятна умора. Идваше му да легне право върху студения под и да заспи.

Но не можеше. Ако искаше да оправдае парите, които му бяха платени, първата му задача бе да изрисува покровителите си. Винаги беше така. Навсякъде, където търсеха услугите му, дори и да ставаше въпрос за толкова свято място като това тук, покровителите му винаги бяха настоявали техните изображения да бъдат изрисувани първи — даже преди Дева Мария, светците и самия Исус Христос. Днес той бе пристигнал тук със своите пръчки и кредити, с въглените, въжетата и скелето си, за да се заеме с образа на Алесандро Бентиволио — великият господар и баща на неговия най-добър приятел.

* * *

Беше се запознал със синьор Бентиволио тази сутрин, веднага след като бе пристигнал в града. Осъзнаваше, че първо трябва да изкаже почитанията си на своя светски покровител и едва тогава да се преклони пред Бог в манастира. Беше прекосил мраморните коридори на разкошния дворец на синьор Бентиволио на Борго дела Порта Коменсе и бе приет от човек, който го изуми с тихото си достолепие. Нямаше съмнение, че патронът му бе изключително подходящ модел за рисуване — мъж на преклонна възраст, но със силни черти и с брада

и коса черни като на мавър. Бернардино като че ли беше очаквал по-скоро развратен бохем, който пилее думи и богатства и заселва цяла Ломбардия с незаконородени деца като Анселмо. Но докато скицираше образа на Алесандро Бентиволио, причината за неговата сериозност постепенно се изясни — когато домакинът му започна да говори за втория покровител, който Луини трябва да нарисува — съпругата му. Голямата любов на Алесандро — Иполита Сфорца Бентиволио, се оказа патрон на бенедиктинския орден „Сан Маурицио“, поради което трябвало да бъде изобразена в същия ръст като неговия.

Когато заговори за съпругата си, гласът на благородника омекна толкова много, че Бернардино неволно вдигна очи от скиците си. Почувства родство с чувствата на този човек, защото неговата любов му напомняше за собствената му. Закле се да вложи цялото си умение в изобразяването на дамата и допълни:

— Ако ми направите честта да ми позволите да скицирам и дамата, мога да ви обещавам, че портретът ѝ няма да спести нито едно от добрите ѝ качества!

Тъжните, каменносиви очи на благородника срещнаха неговите и той каза:

— За съжаление няма да можете да го сторите. Ще ми се да беше възможно!

— Синьор — изрече сред кратко колебание Бернардино, — ще постъпя според желанията ви, разбира се, но съм длъжен да ви предупредя, че портретът винаги става по-добър, ако е направен на живо!

Очите на възрастния мъж внезапно бяха облени като камъчета от прилива на сълзите, когато отговори:

— Съпругата ми е мъртва вече от пет години. Можете да я рисувате само въз основа на онова, което другите са уловили от нея приживе.

Ето такава щеше да бъде началото на неговата работа за „Свети Мавриций“ — един меценат и един призрак. Беше ужасен от историята му и почти беше плакал с модела си, чието позиране накрая беше завършило с пълно мълчание. Усещаше, че благородникът го оглежда изпитателно, а топлотата, с която се сбогува с Бернардино, остави у художника впечатлението, че му се изказва благодарност за съчувствие, каквото не изпитва. Вярно е, че съжеляваше новия си

господар — в това нямаше спор. Ала сълзите, които беше пролял, бяха изцяло егоистични. Единствено собствената му загуба бе в състояние да го разчувства толкова много — загубата на Симонета.

Затова, когато се издигна на своите стълби и платформи, първото, с което се зае, бе образът на Алесандро. Очевидно никой нямаше намерение да идва да го посреща — огромната зала продължаваше да бъде празна. Отвъд стената, върху която той започна рисунката си — границата, която обикновените хора нямаха право да преминават, най-сетне долови някакво раздвижване — очевидно сестрите бяха дошли за поредната си служба. От процепа над стената той чуваше молитвите и песнопенията на монахините, но не гледаше към тях. Всъщност самотата му допаднаше. Искаше да бъде сам поне в началото, за да се увери, че талантът му не го е напуснал.

В един момент усети, че въгленът отново му се подчинява, и съумя да пренесе успешно скицата на образа върху основата, която беше положил. Постепенно Алесандро започна да се очертава. Докато рисуваше, Бернардино слушаше месите, които се пееха от другата страна. Обикновените напеви на сестрите обаче бяха толкова красиви и сладки, че звукът изведнъж като че ли започна да застрашава самообладанието му. Имаше чувството, че потъва, че приливът скоро ще нахлуе и в неговите очи и че ще бъде завинаги изгубен във водите му. Присви строго вежди и тръсна глава. Песента спря. И едва тогава си даде сметка, че някой го наблюдава.

В църквата стоеше жена, висока и неподвижна. Имаше осанката на благородничка, но лицето ѝ беше като на селска девойка — зачервено от търкане със сапун. Кожата ѝ беше загоряла, тънките ѝ устни бяха сухи, очите ѝ — дребни, тъмни и благоразположени. Би могла да бъде на всякаква възраст между двайсет и трийсет, но беше трудно да се определи, тъй като беше загърбила всички превземки и украси, които дамите с нейното потекло обикновено използваша, за да подобрят външния си вид. Беше без труфила и помади и очевидно беше свикнала да работи навън. Въпреки това обаче аристократичността ѝ личеше от всичко — с изключение на факта, че беше облечена в расо на монахиня. Не беше красавица, но излъчваше невероятен покой, а когато се усмихна, лицето ѝ се озари отвътре с такъв блясък, че на Бернардино му се прииска да може да я нарисува. Почувства се успокоен от нея, още преди да бе изрекла каквото и да

било. Тя беше като балсам за наранените му чувства. Изпълни го усещането, че я е виждал и преди, че я познава. След усмивката дойдоха и думите ѝ:

— Вие трябва да сте синьор Луини! Съжалявам, че нямаше никой, който да ви посрещне, но така се случи, че дойдохте по време на ежедневното ни мълчаливо обхождане на манастира, когато със сестрите ми оставаме единствено с Бога. О, не — вдигна ръка тя, когато художникът започна да слиза от скелето си, — не слизайте! Изглежда ми много опасно! — тук пак го дари със сладката си усмивка, добавяйки: — Приятно ми е, аз съм сестра Бианка, абатеса на този дом.

Бернардино се вторачи невярващо в нея. Тя вдигна към него пръстена на своя сан и той се приведе, за да го целуне. Докато устните му се приближаваха към пръстена, не пропусна да го огледа. Представляваше червен кръст от бохемски гранат. Имаше цвета на топла кръв, но при досега до устните му се оказа студен като камък. А той си мислеше, че само по-възрастни дами се стремят към подобни отличителни знаци.

С невероятна прозорливост тя изрече:

— Сигурно сега си мислите, че съм твърде млада, за да заемам подобен пост.

— Извинете — сведе очи Луини. — Аз просто... така де, мислех си... — запелтечи, — че жена като вас... ами, по света има много неща, които да се видят... — пое си дъх. — Мислех си, че жените влизат в монашеските ордени само като овдовеят или... — не довърши.

Абатесата го спаси от конфузното положение, като се усмихна отново и отбеляза:

— Но когато Бог реши да ви призове, може да го направи на всякаква възраст, синьор! Влязох в този манастир преди цели четири години — по същото време, когато нашият господар, херцог Франческо II Сфорца завладя отново този град. Ритмите на живота, които важат за останалите жени — възраст за брак, възраст за раждане на деца и така нататък, не значат нищо за мен. Аз разпределям живота си според ритъма на каноническите часове, а годината ми минава според Божия календар.

— Сестро Бианка — осмели се да отвърне на усмивката ѝ Луини, — имате ли нещо против да продължа работата си? Трябва да уловя момента, когато ме осени, а днес като че ли имам подходящото вдъхновение!

Абатесата се приближи и отбеляза:

— Да, вижда се. Върви много добре. Много прилича на него.

Луини се обърна и продължи да рисува. По-скоро усещаше, отколкото виждаше, че абатесата стои зад него и гледа. Това му напомни за Анселмо в църквата в Сароно и го накара да се усмихне. По едно време абатесата попита:

— Нали нямате нищо против да ви погледам?

— Обикновено не ми е приятно. Но в дадения случай нямам нищо против, защото ми напомняте за един друг човек, който много обичаше да ме наблюдава така, както вие сега. Той също беше свят човек като вас.

— Сигурно е бил запленил от дарбата, която Бог ви е дарил. Не е никак малко нещо да можете да накарате даден човек да се появи на стената така, сякаш наистина е в помещението! Пък и за нас, светите хора, не е обичайно да виждаме всеки ден пред нас да се ражда чудо, нищо че непрекъснато четем за чудесата на светците. Сигурно сме се излъгали, че времената на чудесата са минали. Обнадеждаващо е да знаеш, че това изобщо не е така!

Днес Бернардино бе забравил обичайната си арогантност. Под погледа на абатесата той се почувства недостоен за комплимента, затова се огледа за опорна точка, в която да се захване. Погледът му падна върху човека, когото рисуваше.

— Какъв човек е вашият покровител? Изглежда ми много достоен и благороден.

— Той е войник, поет и още много други неща — беше бързият отговор. — Освен това е много набожен, заради което държеше да бъде нарисован така, както сега го рисувате — коленичил за молитва. Смята, че нашата скромна общност може би най-ефективно от останалите би могла да предаде силата на вярата на миряните от Милано. Ето, виждате ли? — и посочи с ръка ограничителната стена. — Тази стена отделя Залата на монахините от Залата на вярващите, в която се намираме с вас сега — устните на Бернардино се изкривиха от иронията на това наименование и неговото присъствие точно в тази

зала, но абатесата продължи: — Влизането и излизането става само през тайните врати в страничните параклиси. На сестрите е забранено да минават отсам, както и на миряните — да влизат в нашата манастирска зала. Ние с вас сме единствените изключения от това правило — защото вие трябва да навлезете в моя свят, а аз трябва да изляза във вашия. Въпреки това всички следваме заедно литургията. Ето там! — посочи нагоре. — Виждате, че стената не стига до тавана — целта е миряните да могат да чуват песните ни. — А тук — посочи двете малки решетки, скрити в панелите на стената — тези решетки ни позволяват да вземаме участие в най-свещените части от литургията — през тази малка врата откъм страната на евангелието можем да наблюдаваме издигането на нафора, а през тази решетка от страната на причастието можем да се прекланяме пред нашия Бог Отец — усмихна се отново с лъчезарната си усмивка. — Заради тази голяма вяра и заради факта, че всички я споделяме, нашият покровител подкрепя нашия орден и целия манастир на свети Мавриций.

Тук Луини си спомни за историята, която Анселмо му бе разказал за този светец. Даде си сметка, че старият му приятел му липсва.

— Защо синьор Бентиволио почита точно свети Мавриций?

— Защото синьор Бентиволио е служил като *кондотиере*^[1] при швейцарците по време на битката при Новара. А в Швейцария свети Мавриций е на голяма почит — в Агаунум има огромна църква, посветена на него. Знаете ли историята му?

Бернардино се канеше да отговори положително, но тъй като Анселмо много му липсваше, а и абатесата му напомняше донякъде на него, отговори нещо съвсем различно:

— Защо не ми я разкажете, стига да имате време, разбира се?

— Легендата разказва, че по време на управлението на Тетрархията на съимператорите Диоклециан, Максимин, Константин и Галерий, в Горен Египет имало римски легион, познат като Тиванския легион — започна тя. — Той наброявал 6600^[2] мъже, всички до един християни, командвани от офицер на име Мавриций.

Гласът ѝ беше толкова музикален, че историята сякаш оживя. Бернардино никога досега не бе срещал подобна дарба — дарбата да помогнеш на слушателя буквално да види разказа ти. Вече му ставаше ясно как тази дарба ѝ помага в нейното призвание, защото всеки, който

я чуеше да разказва или да чете откъс от Светото писание, нямаше начин да не повярва на всяка дума. Художникът се обърна, за да я погледне, а след това вдигна очи към празната стена над главата ѝ. И пред очите му голата стена отгоре, това огромно сиво пространство, започна да се затопля в цвят и да приема форма с всяка нейна следваща дума. Наложиха му се да примигне, за да пропъди римския легион, който тръгна в боен марш над главата на сестра Бианка.

— В Лето Господне 286-то легионът бил част от формиране, водено от Максимин, което имало за задача да потуши бунта на християните в Галия. След като бунтът бил усмирен, Максимин издал заповед, че цялата му армия трябва да присъства на жертвоприношенията — включващи убийството на християни с цел умилостивяване на римските богове — за да може мисията им да бъде доведена до окончателна победа — Бернардино притисна слепоочията си, усещайки кръвта и долавяйки писъците на умъртвяваните човеци. — Само Тиванският легион се осмелил да откаже да участва в този ритуал. Легионът се оттеглил и си издигнал лагер близо до Агаунум.

Максимиан побеснял от неподчинението на Мавриций и заповядал всеки десети човек от легиона му да бъде екзекутиран.

— Значи Мавриций и хората му си седели спокойно, нищо че всеки десети от тях трябвало да умре? Че кой би сторил подобно нещо? Кой би проявил подобна храброст или по-точно — подобна глупост?!

— Човек, който искрено вярва, че онова, което прави, е правилното. Наказанието било изпълнено, но легионът пак отказал да присъства на ритуала. Максимиан се вбесил още повече и наредил повторно унищожение на всеки десети човек. А когато Мавриций и легионът му продължавали да отказват да присъстват на жертвоприношенията, императорът заповядал и всички останали да бъдат екзекутирани. Мъжете не се съпротивлявали — отишли на смърт, напълно убедени, че ще станат мъченици.

— И всичките умрели?! Всички до един?! Шест хиляди и шестстотин човека?!

— Всеки един от тях бил индивидуално посечен, в това число Мавриций и неговите подофицери. Онези от членовете на легиона, които не били в лагера край Агаунум, били издирени и също обезглавени.

Бернардино поклати глава. Сцената пред вътрешния му взор вече бе напоена с кръв — цял легион от мъченици, паднали мъртви на бойното поле.

— Каква загуба... — промърмори тъжно.

— Защо да е загуба? — погледна го меко сестра Бианка. — Те са вярвали достатъчно силно в нещо, за да умрат за него! Вие може и да си мислите, че не вярвате в нищо — погледна го право в очите, — но трябва да знаете, че всеки вярва в нещо. Не е ли истина, синьор, че и вие вярвате в нещо или някого достатъчно силно, та да умрете за него?

Бернардино замълча за момент, защото вече наистина имаше един човек, за когото би дал живота си, без да му мигне окото. И въпреки това не се предаде толкова лесно.

— И какво добро е произлязло от тази саможертва?

Абатесата махна с ръка и отговори:

— Този манастир е съграден в негово име и предоставя убежище на голяма част от бедните и нуждаещите се в Милано. И не само този манастир — редица други са изградени в чест на светеца. Нашият покровител е на моето мнение — че това е история за надеждата. Надеждата и вярата не умират, както не умира и любовта. Върху гроба на свети Мавриций е издигната църква. Тук синьор Бентиволио прави същото.

— Струва ми се, че знаете доста добре основанията му.

— И би трябвало. Защото, докато живеех във външния свят, преди Бог да ме нарече сестра Бианка, бащиното и фамилното ми име бяха Алесандро Сфорца Бентиволио. Нашият покровител е мой баща.

Бернардино се обърна стреснато. Нищо чудно тогава, че абатесата му напомняше в известна степен за Анселмо — все пак беше биологична сестра на свещеника от Сароно! Дали ѝ е известно, че има брат? Дали бащата е признал пред тази неземна жена своите грехове?

Сестра Бианка възприе обръщането му по друг начин и изрече бързо:

— Виждам, че искате да работите. Оставям ви.

Бернардино се обърна, за да я увери, че не иска да я гони, ала тя вече бе изчезнала в манастирската част на църквата. Той се качи обратно на скелето си и се загледа към стената, където бе видял във въображението си сцените, описани от нея и брат ѝ. Кръвта вече я нямаше, мъртвите легионери — също. „Любовта не умира — помисли

си той. — Наистина не умира, Симонета!“ (Нямаше представа, че един добър човек бе казал наскоро на Симонета същите думи — мъж от различна вяра, с различна легенда, но със същото послание. Само дете тогава двамата не бяха в параклис, а сред бадемов лес.) Докато художникът съзерцаваше стената, пред очите му израсна зелена трева, а след нея красив град. Свети Мавриций, отново силен и отново жив, основа своята църква върху костите на своите шест хиляди и шестстотин войници. От земята изникна надежда. Бясно, преди този образ да бе избледнял, Бернардино започна да рисува.

[1] Condottiere (ит.) — командир. — Б.пр. ↑

[2] Според някои източници — 6666, но тази версия вероятно има връзка с християнската идея за дяволското число. — Б.пр. ↑

ДВАЙСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

КАЗАНЪТ ЗА РАКИЯ

— И сега какво смятате да правите?

Симонета и Манодората седяха на пода на някогашната съкровищница. Мястото не беше никак удобно, подът беше още пълен с черупки от бадеми, но гостът ѝ очевидно държеше на уединението. Той беше седнал първи, с кръстосани крака като мавър, а тя, отново облечена в ловния костюм на Лоренцо, бе решила да последва примера му и осъзна, че позата всъщност е изненадващо удобна.

— Нямам представа — въздъхна Симонета.

Манодората сведе очи към пода и рече:

— Този човек, художникът, Луини — замина си. — Това беше изявление, а не въпрос.

Симонета се насили да отговори, като се стараеше да не позволи на гласа си да се разтрепери.

— Да. Замина си.

Манодората кимна дълбокомислено. Тя знаеше, че не е необходимо да му обяснява каквото и да било, нито да го пита откъде знае какво е станало в църквата, която не беше от неговата вяра. Беше сигурна, че той няма да я съди. Отдавна беше ѝ казал, че някой ден отново ще се влюби и ето че се бе оказал прав. Обаче не я беше предупредил, че този път ще боли повече, отколкото първия път. Сивите му очи, толкова приличащи на едни други очи и същевременно не толкова, ѝ предлагаха цял един свят на съчувствие и разбиране. После той заговори:

— Добре е станало, че е заминал. Кардиналът е много отмъстителен човек. Жаждата му за отмъщение не познава граници. Изпълнен е с огромна ненавист към хората и знае да чака своя час.

Симонета побърза да се загърне по-плътно с мантията си, усещайки заплахата от кардинала като студен повей.

— Значи познавате този човек, така ли?

Манодората въздъхна примирено и дъхът му излезе подобно на последен повей на вятъра преди отпускането на платната. После рече тихо:

— Да, познавам го. Защото именно той ми отсече ръката — очите му се разшириха и той продължи: — Да, за всяка приказка си има време, а на тази като че ли времето ѝ е сега. Трябва да знаете какво се случи с мен — вдигна от пода един загнил бадем и започна да го бели с едната си ръка, докато говореше. — Преди три години в Толедо Габриел Солис де Гонзалес беше кардинал и работеше в една нова църковна институция, наречена „Светата служба“.

Симонета го погледна неразбиращо.

— Но е позната повече под друго име — Инквизицията.

Въобразяваше ли си или Манодората действително сниши глас, произнасяйки с ужас тази дума?

— Толедо беше моят дом. Аз бях банкер и лихвар с отлична репутация. Наскоро се бяхме оженили с Ребека, а Елиях и Йовафет бяха все още бебета — усмихна се при този спомен, но усмивката му скоро угасна. — Обичахме се много, ала светът започна да ни мрази. Бяхме принудени да живеем в *юдериас* — място, което венецианците по-късно нарекоха *гето*.

„Точно както Еврейската улица в Сароно“ — помисли си с горчивина Симонета.

— Но това очевидно не им беше достатъчно. Под натиска на Инквизицията аз бях принуден или да приема християнството, или да напусна страната.

Симонета ахна — можеше само да си представя страданията, които този човек беше преживял в името на вярата си. В отговор на възклицанието ѝ Манодората реагира отбранително.

— Така е, това не е нещо, с което се гордея. Но покръстването беше само за пред хората, защото вкъщи ние продължихме да си спазваме нашите обичаи, макар и тайно. Но аз държах да защитя семейството и дома си.

Симонета протегна ръка в мрака и докосна рамото му.

— Не ме разбрахте правилно — прошепна. — Не се възмуцавам от вас, а на онези, които са ви принудили да извършите подобно нещо.

Той кимна и продължи:

— Накараха ни да дадем християнски имена и на момчетата, и ние избрахме „Еванджелиста“ за Елиях и „Джован Пиетро“ за Йовафет, та поне да звучат близо до оригиналните имена. За външния свят се стараехме да живеем като християни, но въпреки това продължавахме да бъдем обект на присмех и поругание. Наричаха ни *маранос* — „прасета“ — поклати глава. — Ала и това не беше достатъчно за Инквизицията. Бях арестуван и разпитван от същия онзи човек, който сега търси вашия любим — самият Габриел Солис де Гонзалес, който буквално си беше попаднал на мястото в Светата служба, поддържайки най-твърдата линия на Църквата срещу моя народ.

Сега беше ред на Симонета да поклати глава. Каква беше тази съдба, дето е довела кардинала точно тук, за да го постави на пътя на човек, на когото вече е причинил достатъчно злощастия?! Но нямаше много време да разсъждава по въпроса за това колко малък е светът, тъй като екзотичният акцент на Манодората зазвуча отново, като прилив, носещ новини.

— От мен се искаше да издам онези от моя народ, които бяха покръстени, но които бяха приели християнската вяра като прикритие за неугасващия си юдаизъм. И там стигнах края на пътя. Вече бях дал достатъчно от себе си и от своята гордост в името на семейството ми. Бях поругал вярата си и мястото си в лоното на Авраам. Но всичко това бях сторил по своя собствена воля. По тази причина няха никакво право да говоря от името на останалите. Затова го погледнах право в злоещите дяволски очи и му заявих, че няма да предам никого — направи пауза, преди да нанесе последния удар. Всяка дума излизаше насечена като удар на брадва — и после ми отсякоха ръката.

Симонета затаи дъх от ужас.

— Спомням си вонята от собствената ми горяща в огъня ръка, където я захвърлиха, както и очите на Гонзалес, които горяха по-ярко и от пламъците, които я лижеха. Пуснаха ме едва когато се увериха, че наистина няма да им кажа нищо. Една вечер приятелят ми Абатар се появи у дома, за да ме предупреди, че кардиналът искал живота ми. Бил ме пуснал само за да мога да го отведа при други бележити евреи. Затова още на следващия ден отплавахме за Генуа. Когато стигнахме до вашите брегове, помолих флорентинците да ми изработят златна ръка, което беше нещо като предизвикателство. После се установихме

тук, в това тихо място, защото се надявахме поне на това място да намерим толерантност и разбиране. И наистина ги намерихме.

— И вие наричате преживяванията си тук *толерантност*?! А онова, което аз самата... — не довърши.

— Имате предвид думите и обидите ли? — усмихна се горчиво Манодората. — Приказките на невежите ли? О, такива неща не причиняват истинска болка. За моя народ толерантността е равнозначна на един ден без счупени кости. Един ден, в който се прибираш у дома и виждаш, че къщата ти не гори. Един ден, в който имуществото ти не е ограбено, а децата и жените в семейството ти са живи и здрави. Такива са дните ни, откакто заживяхме в Сароно. До онзи ден, когато злата съдба отново довя на пътя ми кардинала.

— Какво искате да кажете? — присви очи Симонета. — Той още тук ли е?

— О, не е в негов стил — изсмя се тъжно Манодората. — Той е побързал да се върне в двореца си в Милано, в комфорта и лукса си, но със сигурност е оставил след себе си своите копои. В търсене на приятеля ви той откри домовете и бизнеса ни и видя, че има достатъчно евреи, които живеят и работят в неговия район. Гарантирам ви, че няма да ни позволи да живеем така още дълго. Спокойствието ни тук свърши.

Симонета замълча. Вече и двамата бяха аутсайдери. Защото, докато миналата седмица бягаше от църквата, всички жители на града бяха крещели след нея, присмивайки ѝ се, а един-двама дори се бяха изплюли в краката ѝ. Едва сега тя осъзна какво е бил длъжен да търпи през целия си живот еврейският ѝ приятел.

— И така — прекъсна мислите ѝ Манодората, — дойдох да ви кажа следното: ако решите да останете тук, трябва да действате бързо, за да осигурите спокойствието си. Защото е много вероятно вече да не бъда в състояние да ви помагам.

— Да не би... Нали не искате да кажете, че Гонзалес иска да ви причини нови злини?

Очевидно гостът ѝ искаше да каже точно това, макар че се опита да я успокои:

— Разбира се, че не. Той няма представа, че точно аз живея тук. Искам да кажа, че след като знае за нашата общност тук, най-вероятно ще поиска да изझे имуществото ни или пък да ни забрани да

търгуваме. И така — гласът му отново стана делови, — разговорът ни направи пълен кръг и пак се връщаме в началото. Та, ще останете ли тук?

Симонета се вторачи като хипнотизирана в бадема в ръката на Манодората. Той символизираше фамилията на Лоренцо, както и собствената ѝ, и всичко, което беше тук, в имението Кастело.

— Да — отговори накрая, повтаряйки онова, което му бе казала и преди година. — Нямам къде другаде да отида. Вие по-добре от всички трябва да знаете какво би сторил човек, за да запази дома си.

— Много добре — кимна с разбиране той. — Утре ще доведе тук група еврейски работници. Те ще донесат брадви, ще отсекаат дърветата ви и ще подготвят земята за засаждане на посеви. Знам няколко добри земеделски похвата, например онзи, при който ако садиш на ротационен принцип отделните парцели, запазваш земята плодovitа години наред.

Тя кимна. Той захвърли бадема, който държеше, към мрака в дъното на съкровищницата и се нареди да се изправи.

Бадемът се приземи върху нещо стъклено. Двамата се спогледаха и Симонета побърза да се изправи на крака. Направи предпазливо няколко крачки към ъгъла на подземие и след малко се появи, носеща някаква странна група бутилки, свързани с тръбички. Манодората се запъти към мястото, откъдето се бе появила тя, и намери там мангал и медна чиния.

Симонета остави странното приспособление на земята и възкликна:

— Но какво е това?

— Това е казан. Някой тук е варил алкохол — помириса бутилките. — *Граппа*. А това тук... — дръпна корковата тапа от гърлото на една глинена амфора и пак подуши, но бързо се отдръпна и отсече: — Бренди!

— Но как работи това? — продължаваше да оглежда с неразбиране уреда Симонета.

— Това е много древно изкуство, с което, за жалост, не съм много добре запознат. Но мисля, че принципът е да сложиш ферментиралите сокове тук.

— Сокове от какво?

— Алкохол може да се приготви от всичко. Например грапата, която е много коварна, се прави от гроздови семена. Нагриваш ги отдолу, докато станат течни, и после ги пускаш през този филтър ето тук...

— Но от къде на къде това нещо е тук? Лоренцо... той обичаше само вино!

Манодората се усмихна кисело и отбеляза:

— По този въпрос бих се обърнал към скоропостижно напусналия ви слуга. Напоследък никак не го държаха краката горкичкия.

При други обстоятелства Симонета би се усмихнала, но събитията от последната седмица и безмилостното предателство на Грегорио все още бяха твърде пресни в съзнанието ѝ, за да ѝ позволят да се усмихне. Грабна амфората и направи жест като да я изхвърли. Манодората задържа ръката ѝ.

— Симонета, аз не съм лекар, но ако съм на ваше място, бих отнесъл тази амфора до леглото си, за да се наспя поне една нощ добре. Защото, ако не се лъжа, от онази литургия насам не сте спали като хората!

Което си беше самата истина. Тя не можеше да заспи, защото непрекъснато мислеше за Бернардино и за начина, по който си взе сбогом с нея. Преценявайки, че е време да я остави насаме с мислите ѝ, Манодората си взе довиждане и си тръгна. Останала сама, тя се загледа в амфората, после сви рамене и тъкмо се обърна, за да я отнесе в стаята си, когато се случи нещо странно. Обръщайки се, тя видя как бадемят, който гостът ѝ беше белил по време на разговора им, проблясва в тъмнината като звезда. Спря, приклепна и остави амфората на пода. После се насочи към блестящия бадем, както и към други негови побратими, нахвърляни по земята. За първи път от онази фатална неделя насам Симонета забрави разбитото си сърце.

Беше осенена от страхотна идея.

ДВАЙСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

ДЪРВОДЕЛЕЦЪТ

Старицата седеше на новия стол край огнището и се полюшваше, дивейки се на удобството, което никога досега не бе познавала. Мъжът, когото считаше вече за част от семейството си, я наблюдаваше със скръстени на гърди ръце. Около кръста му беше вързан парцал за лъскане на дърво — така, както беше синьото знаме навремето, когато го бяха открили. Наблюдаваше произведението си с присвити очи.

— Добре ли е? — попита по едно време.

— Прекрасен е! — усмихна се щастливо старицата и в устата ѝ блеснаха колкото дупки, толкова и зъби.

И наистина беше прекрасен. Както и новите греди, които беше поставил на ниския им покрив — бялото кедрово дърво проблясваше под светлината на огнището и от него от време на време прокапваше смола. Вратата ѝ също беше чисто нова и здрава, касата — поправена и окончателно спираща всякакви студени течения. Беше изработил дори нов курник в малкия им двор, за радост и удобство на кокошките. Непрекъснато събираше дърва, режеше, дялаше, вземаше размери и оформяше и изпод ръцете му се раждаха истински чудеса благодарение на новооткрития му талант, с който не би посрамил дори самия свети Йосиф, бащата на Нашия Господ Бог и пръв сред всички дърводелци. Накрая мъжът се усмихна, наслаждавайки се на мига заедно с нея. Тя кимна в такт с полюшването на стола. Да, Селваджо беше истински дар от Бога!

И сега тя беше принудена да си признае нещо, за което доскоро не си беше давала сметка. Винаги го беше сравнявала с Филипо и беше гледала на Селваджо като на преродения си син. Ала днес бе принудена да признае, че този човек бе далеч, далеч по-добър от родния ѝ син, когото беше изгубила. Паметта ѝ не ѝ спести факта, че когато Филипо беше вкъщи, или захвърляше ботушите си край огъня и се излягаше, или ходеше да играе на зарове с циганите край огньовете им под моста Понте Коперто. Предпочиташе да прекарва времето си с

тях заради хазарта и сладкото им вино, заради смуглите им момичета и цигулките им, затова често забравяше за огнището на майка си. Старицата осъзна, че за разлика от някога, сега вечерите ѝ бяха истинска радост и наслада за душата ѝ. Заедно с двамата млади тя седеше край огъня, наслаждаваше се на топлината, на компанията им и на тяхната обич.

А напоследък имаше и редица други неща, на които да се радва — защото от известно време Селваджо бе установил, че може и да пише. През една от техните огрени от огъня вечери той бе грабнал една овъглена пръчка и бе започнал да пише върху камината букви, които бяха ясни и красиви и говореха за добро образование. За него беше удоволствие, че е в състояние да научи Амария да пише, с което ѝ връщаше дара на речта, даден му от нея. Но същевременно изпитваше и някакво странно притеснение. Докато момичето рисуваше същите онези букви, които го бе научило да изрича, в главата му се бяха нароили въпрос след въпрос. Откъде е научил това умение? Да не би да е бил писар или нотариус? Или може би учител?

Защото с писането се появи и сродното му умение — четенето. Виждайки новото развитие на нещата, старицата бе извадила от дълбокия шкаф семейната Библия. Тя самата не бе в състояние да чете и разбира латинския текст, но когато Селваджо отвори страниците напосоки, отведнъж започна да чете и превежда. Гласът му бе все още стържещ, но четеше гладко и мисълта му бягаше далеч напред пред наскоро преобърналия му се наново език.

Блажен е онзи, който се страхува от Бога и който върви по неговите пътища.

Защото ще се храниш от труда на ръцете си, ще бъдеш щастлив и ще живееш добре.

Жена ти ще бъде като плодоносна лоза, децата ти ще бъдат като маслинови клонки около масата ти.

Вижте, блажен е онзи, който се страхува от Бога.

Нека Господ благослови онези извън Цион и нека виждате доброто на Йерусалим през всичките дни на живота си.

Нека видите децата на своите деца! Мир над Израил!

* * *

Селваджо затвори книгата, изпълнен с доволство от този урок. Защото Бог не принадлежеше на никоя катедра. Той не стоеше сред белоснежните облаци на безценните фрески, нито сред изящните припеви на хора. Господ беше в простите неща — в плода на лозата, в храната, семейството, децата. Огледа се и видя огрените от огъня лица на двете жени, които се грижеха за него. И тъкмо в тях намери истинската красота и истинската доброта.

Оттогава насам всяка вечер Селваджо оставяше настрани резбите и дърветата си, за да чете притчи и други свети текстове. Баба им слушаше, кимайки над кърпенето на нещо или над дантелата, която плетеше, а Амария се упражняваше в писане на букви. Библейските текстове се оказаха познати за Селваджо, но не само защото ги четеше сега — знаеше, че ги е чувал и преди, чувал ги е напявани от някой свещеник в някоя далечна църква. И знаеше, че мелодиката на четенето му, издигането и падането на тона на думите, които четеше, не са негови собствени, а са му дадени от онзи непознат и далечен проповедник.

Не след дълго Селваджо започна да учи Амария и да чете. Дватама привеждаха глави над Книгата на книгите — една тъмна глава и една светла, и бабата постепенно осъзна, че е грешила много за Селваджо. Той не се е нуждаел единствено от майка, която да го гледа и да се грижи за него — нуждаел се е и от дете. Той, който нямаше нищо, беше дал толкова много, защото е искал да се чувства необходим, да даде нещо в замяна. В Амария той бе открил цялото семейство, от което бе имал нужда. Бабата го виждаше как се наслаждава на ролята си на учител на онази, която доскоро бе обучавала него. Доставяше му голямо удоволствие, че може да превърне дома им в по-добро място чрез мебелите, които беше изработил. Постепенно стана толкова добър в занаята си, че започна да продава по малко от курниците си из града, благодарение на което вече си позволяваха по-добро месо и зеленчуци, както и по-хубаво вино. От вниманието на старицата не убягваше блесналото от щастие лице на младия мъж, когато носеше у дома тези хубави храни и напитки, купени от труда на ръцете му, което ѝ подсказваше, че той е добър човек. Наблюдаваше го над сключените си за молитва ръце, докато всички се молеха по време на неделната литургия в църквата „Свети Петър от златното небе“. Виждаше как се моли съвсем искрено и

разбираше, че благодарение на четенето на Библията той се бе събрал наново с една вяра, която очевидно бе живяла в него и преди. Виждаше в него морална сила и решимост да заживее почтено новия живот, даден му от Бога, като върши добрини. В подобни моменти изпитваше известни угризения, че собственото му семейство, изгубило такъв син или брат, сигурно страда много от липсата му. Но веднага след това сърцето ѝ ѝ напомняше за онова, което беше спечелила, затова бързаше да се отърси от тези мисли. След литургията тримата се връщаха в малката си колиба край реката и споделяха скромната си вечеря от ризото или полента. Понякога бабата се оттегляше в спалнята си порано, за да остави двамата млади за малко насаме, защото усещаше, че имат нужда от това. И сега, докато се люлееше напред-назад в новия си стол, тя се усмихна на живота. Селваджо ѝ върна усмивката, приемайки я като благодарност за неговия подарък.

— Моделът е от Фландрия — започна, но после внезапно спря и сбърчи вежди. — Нямам представа откъде го знам.

Бабата спря да се люлее и попита с натезало сърце:

— Да не би да си започнал да си спомняш, Селваджо?

Той се почеса по тила и поклати глава.

— От време на време ме спохождат спомени, но проблясват като звезди в нощта. И точно както звездите, когато протегна ръка към тях, те се стопяват в небето, като че ли е настъпил денят. Всичките ми сетива носят някакъв спомен — вкусове, миризми, дори докосването до нещата.

Бабата поднови люлеенето си, изпълнена с облекчение.

— Гледки също — продължи Селваджо. — Например спомням си една къщичка за гълъби, обаче не знам откъде — поклати глава и допълни: — Няма значение. Може пък да взема да направя една такава за Амария и това ще ми освежи паметта.

Дали старицата си въобразяваше, или той наистина се изчерви и сведе очи, когато спомена името на внучката ѝ?

— Ако се чудиш къде е Амария, в момента храни кокошките — рече тя.

Той долови закачливостта в тона ѝ и хвърли по нея парцала за лъскане на дърво. Тя го хвана лесно, а докато той излизаше през наскоро направената от него задна врата на колибата, си каза, че дори

главата му да си спомни онова, което трябва да си спомни, сърцето му пак ще го задържи тук.

ДВАЙСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

ЛИКЬОРЪТ

Трябваше да активира всичките си вкусови умения.

Симонета затвори очи и спря притока на шумове към ушите си. Поне за една нощ бе спасена от болката в сърцето си. Нямаше нужда да се напряга, за да чуе гласа на Бернардино, нашепващ нежни слова с всяко полюшване на листата на обречените бадемове дървета, през които сега се разхождаше и между чиито клони бавно пъплеше нощта. Нямаше да търси лицето му във формите на вечерните облаци над нея, тъмни отгоре и огненочервени отдолу от отиващото си слънце. После се върна в замъка и приседна на изтърканата дървена маса. Запали восъчна свещ и огледа апаратурата пред себе си. Тази нощ щеше да я води езикът ѝ, щяха да ѝ помагат вкусовите ѝ умения.

Беше изнесла казана от подземиято парче по парче — първо го бе разглобила, за да го сглоби наново на масата в кухнята. Беше носила много внимателно, почти като бебе, всяка отделна тръба и всяка бутилка. После бе събрала всичко така, както го бе видяла, и го бе почистила внимателно с мека кожена кърпа, потопена в смес от вода и оцет, удивлявайки се на блясъка на топлата мед на огромната купа и на зелените нишки на стъклото. Накрая бе наляла в медния съд *граппа* — местната ракия, смесена с вода, добавяйки и няколко капки от старото бренди. После бе взела свещичката и с нея бе запалила огъня под мангала. Докато огънят умираше в огнището, мангалът се загоря, накара течността да заври и от нея се понесоха тежки пари. Едва сега добави и шепа бадеми, обелени до бяло, ярки и твърди като кост. Докато парата се издигаше и се отлагаше в диамантени капчици, тя вкуси бистрия като вода сок, който изтичаше в последния съд на апаратурата. Сокът имаше вкус на ракия и бренди, нищо повече. Симонета се изправи, взе хаванчето и чукалото и този път счука внимателно бадемите, докато не ги превърна в ситен пясък. Добави зехтин към този прах с цвят на слонова кост и получи гъста и гладка смес. След това прецеди сместа през фин плат директно в медния съд и добави

вода, получавайки млечнобяла емулсия. След като подгръ отново мангала, долови отчетлив аромат на бадеми. Нито чуваше камбаните на църквата, отброяващи всеки следващ час на вечерта, нито виждаше нещо друго освен апаратурата пред нея. Слушаше единствено вкуса и обонянието си. Те ѝ подсказаха, че е необходима повече от въпросната смес, така че започна да добавя още и още. Ускори действията си — знаеше, че се надпреварва със зората. Измъкна от долапа огромния счетоводен тефтер, подостри перото, топна го в мастило и започна да записва онова, което беше направила. Добре обучената ѝ ръка описваше целия процес, стъпка по стъпка — отначало бавно и старателно, но с напредването на времето все по-бързо и неравно.

После стана и започна да се разхожда из кухнята, като отваряше бурканите на Рафаела и добавяше към сместа ту билка, ту подправка. В една инкрустирана с камъни кутия откри буца кафява захар — деликатес, който някой заможен гост очевидно им бе донесъл като подарък. Пусна в сместа и захарта и се загледа в бучката, която придоби отначало златист цвят, след това меден, а накрая цялата течност се обагри в красиво кехлибаренокафяво. Сместа забълбука и от нея се понесе сладко и силно ухание. Течността, която излезе в края на апаратурата, се оказа едновременно сладка и горчива.

Но все още не беше както трябва.

Симонета имаше превъзходни вкусови умения. Още като дете бе опитвала само най-добрите вина, в които топваха медните ѝ близалки. После, след като се омъжи за Лоренцо, бе разширила познанията си в тази област, опитвайки различни видове бира и бренди, *grappa* и *лимончело*. Масата им се огъваше под гарафите с най-добрите вина на Ломбардия и отвъд — със *сасела* и *грумело* от Валтелина, с червените вина на Валкалепио и белите на Олтрепо Павезе, „Сан Коломбано“ от Лоди и *киарето* от западните брегове на езерото Гарда. Тя бе напълно наясно какво доставя удоволствие на езика и сега полагаше усилия да го постигне. Работи цяла нощ, призовавайки светите отци на „Шартръоз“, работещи в Божието име. Тази нощ Симонета бе сестра на арабските номади, които, макар и в пустинята, дестилираха своя арак. Опитваше отново и отново, докато накрая главата ѝ не се завъртя и вкусовите ѝ умения започнаха да я предават. Очите ѝ не бяха в състояние да се фокусират, а, подобно на пощенски гълъби, мислите ѝ отново се върнаха у дома, при Бернардино. В състоянието на омая, в

което беше изпаднала, тя си представи, че приготвя отварата за него. И започна да слага в нея всичко, което таеше сърцето ѝ към него. Излезе в нощта и откъсна малко кайсии от прикрепените към решетки плодни фиданки в уханния мрак. Плътта им бе все още топла от слънцето, кожата им беше мека като бебешка. Кайсии за сладост, за всепоглъщащата сладост, която бе усетила, която той я целуна онзи един-единствен път. След това добави и карамфил от буркана с китайски подправки — черен карамфил като косата му и горчив като спомена за заминаването му, за последния път, когато той ѝ бе обърнал гръб и се бе запътил към хълмовете. Виещата се обелка на зелената ябълка, която пълзеше бавно между пръстите ѝ като змията от райската градина, ѝ напомни за божествения грях, който бе изпитала в обятията му. Но жълтият пламък на златистия лимон лизна раните по кокалчетата ѝ, сякаш наказвайки пръстите ѝ, които бяха придърпали лицето му към нейното. Едва тогава, когато се остави споменът за него да ѝ помогне, когато съчета горчивото и сладкото, които бяха белязали цялата им среща, разбра, че е постигнала желаното. Отпи голяма глътка от завършената смес, а после започна да записва като обезумяла всички съставки, които бе използвала, и всичките им пропорции. Накрая главата ѝ падна върху черните ѝ от мастило пръсти и челото ѝ докосна бледобежовите страници на тефтера и тя си представи, че вдига наздравица заедно с него, че двамата са някъде много далече и се смеят, и слънцето топли телата им, и те пият ли, пият — така, както сигурно никога нямаше да стане.

* * *

Събуди се от проскърцването на ботуши. Чувстваше се като вдървена. Вдигна глава и в нея автоматично заудряха хиляди чукове. Устата ѝ сякаш бе пълна с пепел, а очите ѝ, зачервени и подпухнали, буквално горяха. Едва успя да повдигне тежки клепачи, за да види срещу себе си Манодората — по патриархалната му физиономия играеше закачлива усмивка. Главата ѝ внезапно натежа и тя я отпусна върху ръцете си. Някой наоколо стенеше. Не, май беше тя. Манодората погледна към дестилатора, но не каза нищо. Единственото, което изрече, беше:

— Дървесекачите са тук. Да им кажа ли да започват?

Незнайно защо гласът му беше различен, достигащ сякаш много отдалеч. Без да знае какво прави, тя само кимна. Той отиде до вратата и подвикна някаква команда към мъжете. Командата дойде малко височка за главата на Симонета. После се върна и седна срещу нея.

— Тази нощ май сте експериментирали — заяви. Никакъв отговор. — Може ли? — кимна по посока на чашата. Тя си даваше сметка, че втори път ѝ бе невъзможно да кимне, затова само притвори очи, което той прие като съгласие. Вдигна чашата и изрече: — *Шалом!* — После отпи.

Едва продължилата повече от обичайното тишина успя да я накара да насочи подпухналите си очи към лицето му. И там откри неземно удивление.

— Алхимия! — възкликна накрая еврейският ѝ приятел.

— Сериозно? — изсумтя тя.

Той вдигна златната си ръка и отсече:

— Заклевам се, че както моите флорентински приятели превърнаха златото в плът, така и вие сте постигнали невъзможното! Какво е това, в името на Йехова?

— Предимно бадеми — отговори тихо тя.

Кръвясалите ѝ очи се приковаха в сивата стомана на неговите. Напрежението нарасна и той изведнъж извика:

— Бравите! — скочи на крака и добави: — Вие отивайте в леглото си, аз ще ги спра!

Докато се качваше по стълбите, които днес ѝ се струваха стръмни като виещи се стъпала на висока кула, Симонета го видя как тича и крещи като обезумял:

— Не пипайте дърветата! Не пипайте дърветата!

Никога досега не бе допускала, че Манодората може да бяга. Никога досега не го бе чувала да крещи. Когато се изстреля от кухнята, ѝ заприлича на побесняла мечка. Докато се отпускаше в леглото си и затваряше очи, за да се спаси от падането на тавана върху главата си, Симонета си позволи да се усмихне.

ДВАЙСЕТ И ОСМА ГЛАВА

КУЛАТА НА РИМСКИЯ ЦИРК

Постепенно Бернардино започваше да чувства манастира като свой дом. В килията му нямаше нищо друго освен легло, кръст и Книгата на книгите, но и не му трябваше повече. Постави тетрадката на Леонардо, великата „*Либричоло*“, която му беше неизменен спътник в скиталчествата, точно до Библията. Партньорството на двете книги го накара да се усмихне — по-странни спътници човек трудно можеше да си представи. Облеклото му тук се състоеше от обикновено монашеско расо — грубо, кафяво, скоро цялото покрито с боя, но пък напълно достатъчно за нуждите му. Обутите му непрекъснато в сандали крака бяха постоянно студени, но не след дълго той престана да им обръща внимание. Килията му, която се намираше в южния край на манастира, гледаше към малък вътрешен двор със зелена трева, отвъд който бе разположена уханната билкова градина. В ъгъла на манастира се извисяваше кръгла червена кула, чийто долен етаж бе зает от зимната градина, а горният — от препълнената с книги и ръкописи библиотека. Не се бе простил напълно с усещането, че се намира в затвор, защото при един скорошен разговор със сестра Бианка стана ясно, че ако иска да не бъде заловен от преследвача си, за него ще бъде най-добре изобщо да не излиза в града. Кардиналът имаше репутацията на отмъстителен човек, поради което Бернардино действително не смееше да излезе в града, в който живееше в момента. Не че това го вълнуваше. В младостта си бе прекарал много години в Милано — когато учителят му бе поканен тук от тъмнокожия херцог Лудовико ил Моро, когато Леонардо бе пленил с идеите си за автоматизирани мостове, издигащи се сами нагоре стълби и други чудеса на машинарията. Бернардино бе започнал обучението си при своя Маестро в началото на неговия най-велик шедьовър — „Ченаколо“, или „Тайната вечеря“. Стенописът се бе проточил три мъчителни години, прекарани в близкия манастир „Санта Мария дела Грацие“, изпитвайки докрай търпението и на добрите братя там, и на

самия херцог. Но пък тогава Бернардино бе имал възможността да компенсира дневното си заточение в манастира със сладки ноци с добрите, както и с лошите дамички на Милано. Сега обаче целият му свят бе единствено тук, в „Сан Маурицио“, редуващ се между Залата на вярващите и Залата на монахините, а и той нямаше никакво желание да излиза извън тези стени след вечерния час. Иначе казано, затворът му — ако изобщо можеше да се нарече такъв — му харесваше. Вече бе започнал да опознава и да харесва надзирателя си и не спираше да се диви на потеклото и образованието и на останалите обитателки — все едно се намираше в царски двор или в летен дворец. Манастирът бе приютил няколко наследнички на фамилията Сфорца, цял наниз от Борджии и една представителка на великата фамилия Есте. Жената, която переше расото му, пък беше наследничка на Медичите. Освен това монахините не бяха нито грозни, нито оцетени от възрастта си. Сред тях имаше доста приятни лица — лица, които съвсем доскоро със сигурност щяха да го изкушат или най-малкото — да го накарат да съжалява, че са станали Христови невести. Ала сърцето му вече беше дадено и той бе приключил с жените — с изключение на една, а щом тя не можеше да бъде негова, не искаше никоя друга. Нуждаеше се единствено от приятелство, а тук, в обителта на свети Мавриций, той намери приятелство в изобилие. Постепенно започна да опознава монахините. Сестра Уголин управляваше билковата градина и обичаше да му приготвя градински чай, когато главата го заболеше от дългите часове рисуване. Сестра Петра му носеше храна и пиво всяка сутрин и всяка вечер, защото не беше благопристойно да се храни заедно със сестрите. Старицата обикновено присядаше до него и започваше да говори, докато той поглъщаше с благодарност скромната си дажба от спагети или месо. Разказваше му приказки от външния свят, които беше изкопчила от просяците, висящи всеки ден пред манастирските порти в очакване на милостиня. Сестра Петра имаше особен афинитет към злоещото и докато Бернардино дъвчеше, тя го заливаше с цветистите си разкази за най-новите зверства в града. Разказа му, например, как един добре познат разпространител на чума бил изгорен жив на Пиаца Ветра зад базиликата „Сан Лоренцо“.

— Сан Лоренцо, представяш ли си само?! — кискаше се тя с широко отворена беззъба уста, сръгвайки художника между ребрата. —

Усещаш ли Божията ирония в цялата работа? Защото не беше ли именно свети Лоренцо онзи, който е бил опечен на скара и помолил римляните да го обърнат, защото от едната страна вече бил готов? Чудя се обаче дали онзи зловреден разпространител на чумата се е сетил да отправи молитва към този светец, докато е горял!

Така Бернардино си хапваше едновременно новини и храна. Той кимаше и се усмихваше, докато не изпратеше добрата старица, но не можеше да изпита никакво съчувствие към беззащитния чумав просяк, който му изглеждаше твърде далече.

Доста по-близки обаче му бяха историите, които слушаше от сестра Концепционе, библиотекарката. Висока, суха и страховито интелигентна, добрата сестра позволяваше на Бернардино да пристъпва в нейната светая светих и в нейно присъствие да чете за светлия живот на светците. Особено му допаднаше една книга — „Златни легенди“ от Якоб де Воражин^[1]. И там, в тази прочута книга, в просторния скрипториум, чиято тишина се нарушаваше единствено от скърцането на перата на прилежните монахини, там, сред изящните черни букви и ярките цветове на полетата, той намираше своето вдъхновение за работата си. Приведен над големия том в светлината на утрото, използвайки уменията си за четене, предадени му от Леонардо, той бе научил много неща за светостта. Докато четеше, си спомняше какво му бе казвал някога неговият любим учител: „Трябва да се научиш да четеш на латински, Бернардино! Защото това е езикът, на който са написани всички тайни на света — апокрифни и не чак толкова апокрифни“. Именно в книгата за живота на светците той научи най-сетне подробната история на света Лучия. Докато четеше за главоломното пропадане на тази нещастна девица в пропастта на проституцията, той си спомни за майка си. Собствените му очи го заболяха, докато четеше как са изболи очите на Лучия, но пък не можа да не изсумти цинично, когато прочете, че Господ бил намокрил сноповете съчки на кладата, на която я вързали да я изгорят, затова се наложило да бъде посечена с меч.

— Питам се — чу дрезгавия глас на сестра Концепционе над рамото си — какво ли ще да има в тази свята книга, което да предизвика този особен шум, излязъл от устата ви? — но се усмихна и той й върна усмивката, не особено убеден дали може да бъде откровен, без да я обиди.

— Ами питах се... — запелтечи — така де... Питах се дали приемате тези разкази за чиста монета? Вярвате ли, че Господ наистина е изгасил лично огъня под краката на Лучия? Защо ми се струва, че по-вероятно е в този ден просто да е рукнал дъжд?

— О, да. Мъченицата от Сиракуза — изгъгна Концепционе с глас, сух като пергамент. — Естествено, че е била спасена от времето, но не е ли Нашият Небесен Отец онзи, който прави времето и който решава настроенята му?

Бернардино сви рамене и се осмели да зададе следващия си въпрос:

— Тогава защо Господ не е спасил Лучия и от меча? Защо не е спасил и очите ѝ?

— Понякога става така, че някоя душа се отдава на мъченичеството, така че да се поучим от страданието ѝ. Нашият Господ Бог може би е спасил Лучия от една съдба, така че да я дари с друга. Но пък света Аполония — тук тя се приведе и обърна на съответната страница, за да му покаже — съвсем доброволно скочила в кладата, предпочитайки да умре, вместо да богохулства срещу името Христово!

— Сериозно? — ахна ужасено Бернардино. — Съвсем сама и по собствено желание? И никой не я е принудил?

Концепционе заклати глава толкова силно, че черната ѝ колосана забрадка едва не падна. После поясни:

— Тази египетска мъченица е била подложена на големи страдания от Домиций, неговите войници и тълпите — всичките ѝ зъби били изтръгнати и челюстта ѝ е била счупена, затова обикновено я обрисуват с клещи за вадене на зъби, с които са я изтезавали. Но да, наистина е скочила на кладата доброволно. А когато вие нарисувате Аполония с изтръгнатите зъби или Лучия с извадените очи в нашия параклис долу, страданията им ще отведат редица други души към Бога.

Бернардино пак поклати глава и смотолев:

— Ами Агата? — попита и обърна страницата и позлатеният ѝ ръб проблесна под слънчевите лъчи, нахлуващи през прозорците. — Нали са отсекли гърдите ѝ! Защо Господ не е спасил и нея от тази съдба, от загубата на самия символ на женствеността, а?!

— Синьор Луини — започна високата монахиня — не Господ е пратил тези страдания на въпросните свети жени, за които четете! Изтезанията им са дело на хората! Елате с мен, ако обичате!

И бавно, с крачки, които издаваха неопределена преклонна възраст, библиотекарката поведе Бернардино надолу по стъпалата, докато не излязоха във вътрешния двор. После се обърна и посочи към постройката, от която бяха излезли — кръглата червена кула.

— Тази кула не е издигната заедно с манастира — много по-стара е. Това е кулата на стария римски цирк, построен по времето, когато императорът направил Милано столица на Западната Римска империя. Тук, където сега стоим с вас и където ние, сестрите, четем и провеждаме богослуженията си, отглеждаме целебните си билки, е било арена на кървав спорт и на смърт. Тук е бил центърът на забавленията на безбожниците римляни. Лучия е станала мъченик по време на гоненията на Диоклециан, Агата — по време на преследванията на Деций. Страданията, които са изтърпели, са им наложени от смъртни хора, от езичници, повечето от тях могъщи мъже на своето време, царе и императори. А точно тази кула е била затвор за първите сред християнските мъченици — Жервас, Протас, Набор и Феликс. Тук, в този цирк, са обикаляли колесници и са се били гладиатори за удоволствие и наслада на император Максимин.

— Максимин ли? — извика Бернардино, спомнил си нещо.

Сестра Концепционе извърна към него влажните си старчески очи и рече:

— Да, същият. Чували ли сте за него?

— Да — кимна художникът, спомняйки си разказа на абатесата. — Именно той е превърнал в мъченик свети Мавриций. Убил е шест хиляди и шестстотин мъже.

— Точно така — дари го с беззъбата си усмивка възрастната монахиня и тръгна да се връща в кулата си. — Учете се, синьор Луини. Учете се!

И той наистина започваше да се учи. Въртеше се из манастирския двор като пумпал. Въртеше се от удивление пред връзките, които съзираще. Историята на свети Мавриций, която беше оживяла пред очите му над главата на абатесата, вече се доказваше от съществуването на реалното, живяло и дишало чудовище — императора, който някога се е отдавал на зловещите си удоволствия на

същото това място, където сега стоеше той. На същото това място, което сега се почиташе в името на човека, когото той беше убил. Бернардино легна замаяно на тревата и се загледа в бързо носещите се по небето облачета. С него бе настъпила промяна. Той се учеше.

И пряко себе си, като че ли започваше да вярва.

[1] Архиепископ на Генуа от края на XIII век. — Б.пр. ↑

ДВАЙСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА

АМАРЕТО

— Аманте?

— Амаре?

— Амареца?

Симонета и Манодората седяха един срещу друг на масата в кухнята. Всеки от тях държеше по една чашка със сладкия кехлибарен еликсир и всеки от тях от време на време вкушваше от напитката, докато се опитваха да измислят име за течната алхимия на Симонета.

— И така — започна пак Симонета — да се върнем в началото. Думата за бадем е *мандорла*...

— Доста близо до моето име.

— Наистина! Защо да не вземем тогава да кръстим напитката „Манодората“? Защото не би могла да се роди, ако не бяхте вие!

Манодората поклати тъмната си глава и кадифеният шлейф на шапката му се разлюля над раменете му.

— Не става! — отсече. — Аз съм добре познат по тези части на страната, а една асоциация с евреин няма да помогне с нищо на продажбите ви! Нека по-добре се насочим към други варианти.

— Ами... старата латинска дума за бадем е *амигдала*...

— Което означава какво?

— Доколкото знам, сливица в гърлото.

— Ха! — изсмя се Манодората. — И това ако е подходящо име за напитка! Нещо друго?

Симонета отново опита еликсира си. Все още не се чувстваше готова да разкрие на приятеля си просветлението, което бе получила, докато приготвяше напитката, защото в нея бе дестилирала и щастието си, и болката си, родени от чувствата ѝ към Бернардино.

— Прави ми впечатление, че питието е едновременно сладко и горчиво. А думите за любов — *амаре*, и за горчица — *амареца*, са много близки.

Манодората кимна и отбеляза:

— Би могло да се каже, че където има любов, има и горчилка, защото думата *амаре* се съдържа в началото на *амареца*.

— Значи любовта завършва с горчилка, така ли? — усмихна се тъжно Симонета. — Не особено окуражаващо, не мислите ли?

— Ала вярно.

— Не и за вас. Ето, вие си имате вашата Ребека, имате си и прекрасните синове!

— Дори и най-влюбените рядко умират в един и същи ден. В крайна сметка всеки от нас остава сам, но любовта живее вечно, както вече обсъждахме с вас.

Симонета потрепери при мисълта за Бернардино. Дали още я помнеше, или вече лежеше в обятията на друга жена, където и да се намираше? Да, горчива мисъл наистина.

— Хайде тогава да наречем питието *Амарето*! Защото горчивината му е съвсем мъничко. И освен това имаме всички основания да вярваме, че вкусът му ще ни доставя радост поне за времето, отредено ни на тази земя!

Ето как ликьорът „Амарето“ получи името си. И от мига, в който това стана, Симонета и Манодората се задействаха светкавично. Манодората доведе цяла група еврейски работници, които да оберат бадемите и да подрежат дърветата правилно за следващата реколта. Процесът се надзираваше от господарката на замъка — тя обясни на дърварите онова, което ѝ бе обяснил Лоренцо: „Клоните трябва да бъдат разположени така, че между тях да може да премине лястовица, без да си свива крилето“. Когато това беше направено и клоните на дърветата бяха подходящо разредени, Симонета се загледа изпод сводовете на входа на дома си и действително зърна една от въпросните дребни птици да се спуска между клоните на горичката. И точно както трябваше да стане, лястовицата нямаше нужда да свива криле, за да прелети. Потрепери от лошо предчувствие — спомни си, че римляните някога бяха възприемали като зла поличба да видиш лястовица в полет. Побърза да се отърси от това чувство и влезе в кухнята, където жените, наети от еврейския ѝ приятел, жужаха като огромен кошер пчели, заети да приготвят неповторимата бадемова смес.

Манодората беше помислил за всичко. Вложи пари, за да докарат буци кафява захар от Константинопол, лимони от Кипър и ябълки от

Англия. Карамфилът и останалите подправки пристигнаха с корабите от Черно море и бяха донесени от вестоносци от Генуа. Казанът работеше денонощно и работливите евреи отново вдъхнаха живот на къщата, изпълвайки я с напевния си език и странните, красиви песни. Из стаите се носеха прекрасни мелодии и гърлени разговори.

От Венеция пък пристигна най-ценният товар — прозрачни бутилки от кристално стъкло, увити поединично в коприна като бебета. Когато Симонета отвори първия сандък и извади първата бутилка, ахна — бутилката беше истински образец на изкуството, ясна като огледало, бистра като вода и с елегантната форма на римска амфора, само че с плоско дъно, за да може да стои права. И всичко това се завършваше от тапа във формата на бадем, завързана с панделка в същото синьо като фамилния герб на Кастело.

* * *

Симонета нито знаеше, нито смееше да попита Манодората колко дуката е вложил в това начинание. Но докато първите бутилки се пълнеха, затваряха и подреждаха в сандъците, на нея ѝ предстоеше да разбере, че приятелят ѝ не бе приключил с инвестициите си. Един ден той се изкачи по стълбите до нейната стая, почука и влезе. Носеше в ръцете си огромен червено-златист куп, който почти го скриваше от очите ѝ.

Симонета се обърна от прозореца и свали лъка си, с който тъкмо стреляше по гълъби, за да напълни с нещо гърнето за вечерята си. Беше си все така в стария ловен костюм на Лоренцо. Косата ѝ вече беше по-дълга и сплъстена, едната ѝ буза беше зачервена от подпирането на ръката с лъка, пръстите ѝ я боляха и бяха целите в рани от тетивата и от почистването на плячката. С дълбока въздишка Манодората захвърли купчината върху леглото и вдигна очи.

— Какво е това? — попита го тя.

— Едно време не би задала подобен въпрос. Това е рокля. Да не би да си забравила, че съществуват и такива неща?

Симонета се загледа в материята, която сякаш блестеше отвътре. Изтри ръка в бричовите си, преди да се осмели да докосне плата, който се оказва мек и студен като сняг. Рубиненочервеното беше изпъстрено

със златни нишки и там, където нишките се срещаха, светеха перли като звезди. Испита внезапна необходимост да усети роклята върху кожата си.

— За мен ли е? — извика изумено.

— Като гледам, на мен няма да ми подхожда особено — отговори Манодората и приседна на леглото. — Симонета, аз не мога да продавам твоя ликьор. Това вече трябва да направиш сама. Ти си дама с добро положение и освен ако не съм забравил основните правила на успешната търговия, смятам, че съвсем скоро ще се превърнеш в преуспяващ търговец!

— Кой, аз ли?! — ококори се тя. — Ама аз... така де... не мога!

— Защо, какъв е проблемът? — изгледа я изпитателно приятелят ѝ, очевидно вече знаещ отговора.

Тя въздъхна и рече:

— Не съм родена да търгувам. Родена съм благородничка, в класата на аристократите. И не разбирам нищо от... бизнес. Баща ми и майка ми, а и Лоренцо... Биха казали, че посрамвам името си, а и тяхното...

Манодората я погледна с мъдрия си поглед и отбеляза:

— Много неща за човеците си остават за мен пълна мистерия. Една от загадките е християнската гледна точка относно думата „търговия“, която я определя като едно от най-лошите проклетия на този свят, а самото ѝ изричане — равносилно на богохулство. Но нещата се променят, Симонета. Старият свят вече го няма. Името ти вече няма да бъде достатъчно, за да сложи на масата ти месо, а в огнището ти — дърва. Но в съчетание с този ликьор името ти е в състояние да помести и планини! — пое брадичката ѝ в ръка и добави: — Ти ще бъдеш лицето на тази напитка, носът на кораба, така да се каже, и в тази своя роля нямаш право да се обличаш като зле платено конярче!

Симонета се отдръпна и сведе жален поглед към дрехите си. Тайничко бе започнала да копнее да облече отново женски одежди, но до този момент все бе смятала, че е длъжна да отдаде почит на паметта на Лоренцо.

— Хайде, облечи я! — подкани я приятелят ѝ. — А тук — извади нови съкровища — съм ти донесъл едно огледало, също от Венеция. Както и гребен, и розово масло за ръцете ти — постави малката

стъкленица върху леглото. — И накрая... — вдигна в ръка едно блестящо съзвездие, което сякаш разцъфна между пръстите му. Беше шапчица за косата ѝ, изработена от златна мрежичка и перли. — Това е нещо, чрез което да обуздаеш това птиче гнездо на главата си! По-подходящо е за врабчета, отколкото за дама! — отсече и изчезна.

Симонета затвори кепенците и захвърли старите си дрехи. Изми се от глава до пети с дъждовна вода — от студа тялото ѝ започна да потръпва. Зъбите ѝ затракаха, а очите ѝ блеснаха от възмущение. После облече роклята и я стегна толкова, колкото може — коприната скоро затопли кожата ѝ. После започна да реши сплетената си коса и я реса, докато не я превърна в красив водопад, стичащ се по гърба ѝ. След това се зае да я сплете в дълга плитка. Пръстите ѝ бяха забравили старите привични движения, които ѝ бяха втора природа от времето, когато беше съпруга и дама. Накрая постави шапчицата и пъкна непослушните къдрици под фината мрежичка. Накрая си изгриза ноктите, докато не ги видя напълно равни, и втри в ръцете си розовото масло. Пощипна бузите си и си прехапа устните, за да им върне червенината, и едва тогава се осмели да вдигне венецианското огледало. Онова, което видя в него, я накара да подскочи от възторг. Очите ѝ бяха огромни и блестящи, кожата ѝ — перленобяла. Устните ѝ бяха яркорозови, а очите ѝ — сини като панделките на нейния ликьор „Амарето“. Изглеждаше по-слаба, отколкото си се спомняше, и в очите ѝ като че ли беше легнала някаква сянка, но косата ѝ светеше в същото златисточервено и блестеше по начин, който спокойно можеше да съперничи на перлите и златото, които я украсяваха. Свали огледалото надолу, за да види отражението и на роклята, и забеляза, че ръцете ѝ са по-стегнати и здрави, с непознати доскоро мускулчета. Талията ѝ беше като на фиданка. После излезе от стаята си и заслиза по стълбите. Работниците спряха работата си и я зяпнаха. Дори Манодората изгуби самообладание за момент. Очите ѝ внезапно се навлажниха, когато зърна възхитата на хората — прииска ѝ се Бернардино да беше тук, за да може също да я види. Обърна се към Манодората и прогони мисълта за Бернардино, като се усмихна с благодарност на благодетеля си. И когато той не каза нищо, тя го подкани:

— Е, така ставам ли за нашата работа?

— О, да! — закима доволно той и по лицето му се разля усмивка.
— Ставаш и още как!

* * *

Беше денят на големия панаир в Павия, първият за пролетта и най-големият в региона. Симонета облече червената си рокля и излезе пред входа на имението си. Новата ѝ бяла кобила, кръстена Рафаела в чест на някогашната ѝ прислужница, беше оседлана, а гривата ѝ украсена с червени и златисти панделки. До нея чакаше и едно муле, натоварено със сандъци бутилки „Амарето“, които подрънкваха и създаваха усещането за руска шейна. Докато Симонета слагаше ръкавиците си за езда, Манодората, който бе дошъл да ѝ пожелае сполука, избута пред себе си една мургава млада жена, която до този момент бе крил в сенките. Беше висока и изглеждаше много оправна, с тъжни черни очи и красота, която говореше за юга на полуострова.

— Това е Вероника от Таормина — представи я евреинът. — Днес ще ти помага. Няма да предизвика приказки, защото е християнка, а не еврейка.

Симонета кимна, оценявайки тактичността му.

— Приятно ми е, Вероника! — поздрави тя момичето.

След това Манодората продължи:

— Вероника ще ти помага на пазара, но и ще те пази по пътя. Може ли? — това последното беше към младото момиче, което кимна, и той разтвори деликатно мантията ѝ, под която се разкриха цял набор кинжали, всеки от които във формата на малтийски кръст. — Тя ще защитава теб и печалбите ти. Там, откъдето Вероника идва, е пълно с повече разбойници, отколкото плодове.

Това вече събуди любопитството на Симонета и тя се обърна към момичето с думите:

— Може би ще ми разкажеш за това повече, докато пътуваме?

Тъжните очи на Вероника срещнаха нейните и тя поклати отрицателно глава. Манодората вметна:

— Опасявам се, че точно с това момиче няма да можете да си размените никакви приказки нито по пътя, нито където и да било.

Симонета ги изгледа последователно и накрая попита:

— Тя не говори ли нашия диалект?

— Някога говореше — отговори Манодората и сведе очи към земята. — Познавам Вероника, защото се омъжи за човек от нашия

народ, Хосе от Леон. Но тъй като е християнка, а се е омъжила за евреин, нейните хора са я подложили на мъчения, изтръгнали езика ѝ, а после убили съпруга ѝ.

Симонета беше шокирана и побърза да прегърне крепко момичето. За пореден път я изпълни мисъл за болката, която носи любовта, и за препятствията, които светът поставя пред човешката любов. В дадения случай това бяха излишни препятствия, издигнати уж в името Божие. Лично тя напоследък нямаше много време за своя Бог — и случаят с Вероника беше просто една от многото ѝ причини за това.

Двете жени поеха по пътя за Павия, всяка потънала в размисли за мъжете, които бяха изгубили, но иначе по пътя им имаше доста неща, които да повдигнат духа им. Симонета се загледа с наслада в зелените крайпътни плетове и се отдаде с удоволствие на топлите лъчи на слънцето. Стана ѝ толкова приятно, че започна да си тананика. След малко Вероника се присъедини към нея. Установиха, че все пак могат да разговарят по някакъв начин — едната задаваше въпросите, а другата отговаряше с кимания и усмивки.

С навлизането им в Павия тълпите се състиха толкова, че едва можеха да се придвижват напред. Шумът беше непоносим — подвиквания на хора, лай на кучета, мучене на говеда. Минаха покрай шут, който подхвърляше запалени факли, покрай продавач на пилета, който бе разперил ръце над стоката си подобно на квачка. Докато прекосяваха прочутия покрит мост на Павия, бяха принудени да слязат от конете си и да ги поведат за юздите. Водеше Вероника и странното ѝ, безпрекословно и авторитетно излъчване беше напълно достатъчно, за да разчиства пътя за нейната нова господарка. Поеха нагоре по хълма, където тълпите станаха още по-многобройни — ако това изобщо беше възможно. Най-сетне стигнаха до големия площад зад квадратната червена катедрала, където какофонията определено достигна своя връх. Министрели измъчваха лютните си и се опитваха да надвикат продавачите, които пък се надпреварваха да хвалят стоката си. Деликатният аромат на пайове и пасти се биеше с непоносимата воня от овча урина и кози изпражнения. Двете жени намериха разпоредителя с квадратната шапка, който им показва сергията им с измъчен, делови вид. С не малко удоволствие Симонета забеляза, че сергията, която им беше отредена, се намира в абсолютния център на

шестовърха звезда, изобразена от бели павета, поставени между сивите. Реши да възприеме това като знак — стана ѝ приятно, че макар и неволно, този явен еврейски символ се намираще в непосредствена близост до християнска постройка, и се изпълни с надежда това да е поличба за късмет. Симонета разтовари бутилките, а Вероника свали дисагите от мулето и подреди сергията. Стотици други търговци се конкурираха на това място и Симонета се изпълни със съмнение дали ще успеят да продадат и една бутилка от безценния си еликсир. Но все пак покри сергията със синьо кадифе и подреди прецизно кристалните бутилки върху платното, опитвайки се да ги направи колкото е възможно по-примамливи за окото. По идея на Манодората беше отворила една от бутилките и беше донесла чаша на верига, която Вероника прикрепи към крака на масата, така че ликьорът да може да бъде опитван от евентуалните купувачи на цената на един сантим. После се отдръпнаха лекичко и зачакаха, докато слънцето се издигаше нагоре и хората се нижеха пред сергията им. Както беше предположил и Манодората, много хора започнаха да се събират пред тях, привлечени от дамата с червената рокля, но ето че имаше и такива, които останаха, за да опитат, а после и да си купят по бутилка. С всяка следваща продажба Симонета ставаше все по-храбра — забрави свенливостта си и започна да бърби весело с хората, очаровайки благородните сред тях с потеклото си, но използвайки слугински приказки за търговците и прислужниците. Вероника беше едно солидно, сигурно присъствие зад гърба ѝ — броеше получените пари и ги съхраняваше и не изпускаше нищо от поглед. Изритваше просячетата, които се опитваха да се пъхнат под масата, за да се облажат с някоя и друга капка от напитката им, или да грабнат някоя паднала монета. Два пъти сграбчи в железния си хват ръцете на един джебчия, а веднъж забеляза, че една уж благородна дама, която опипваше материята на роклята на Симонета, се опитва да къса перлите от нея. Само едно проблясване на малтийска кама бе достатъчно, за да накара дамата да се покрие завинаги в тълпата. Към момента, в който камбаните на катедралата забиха за началото на сутрешната служба, те вече бяха продали всички бутилки и целият град жужеше с новината за чудодейната нова напитка. Докато двете жени си събираха багажа, започнаха да получават толкова много поръчки за доставки, че Симонета помоли Вероника да вземе назаем

перо и пергамент от някой нотариус, за да може да си запише и да не пропусне някого. По обяд вече бяха напуснали града с обещанието скоро да се върнат. На връщане и двете запяха вече с цяло гърло, а около врата на мулето на Вероника подскачаше голяма торба, пълна с дукати.

* * *

Пристигнала на пазара, за да купи смокини, Амария Сант Амброджо зърна чудото на жената с червената рокля и вкуси от чашката на верига. Реши — както правеше винаги, когато се срещаше с нещо хубаво — че непременно трябва да доведе и Селваджо, за да опита. По-рано би вдигнала полите си и би побягнала като хала към дома си, ала сега, спазваща приличието, на което вече се бе научила, просто ускори крачка, без да показва излишна плът. Завари Селваджо в работилничката, която си беше стъкмил в задния им двор, и веднага го хвана за ръка и го задърпа, нищо че не бе свалил дърводелската си престилка. Двамата се втурнаха заедно към площада зад катедралата, за да видят прочутата красавица и да вкусят от чудния ликьор от бадеми. Но докато стигнат до катедралата, слънцето вече беше високо в небето, а сергията беше празна. Амария спря един минаващ покрай тях разпоредител и го попита къде е жената с червената рокля. Разбра, че току-що си била тръгнала. След нея останаха единствено разказите на гражданите на Павия — добрите бургери се надпреварваха да сипят хвалби за благородничката в червено и за невероятния ѝ бадемов еликсир. Даже Амария, която напоследък бе станала доста поддържана в приказките си, не спря да говори за тази жена по целия път към дома им и дори я сравни по красота със самата Небесна царица. Сърцето на Селваджо обаче не трепна — за него единствената красавица на този свят бе онази, чиято ръка държеше сега, и която му разказваше тези небивалици.

ТРИЙСЕТА ГЛАВА

ПОГРОМ

Увит в мечите си кожи, Манодората вървеше през площада на Сароно. Днес дори и някой от добрите граждани на града да се бе изплюл в краката му или да се бе прекръстил, минавайки покрай него, той не го забеляза. Съзнанието му беше изпълнено от все по-нарастваща тревожност, която го бе обхванала още в мига, в който бяха сложили край на поста си с Ребека и момчетата. Денят беше ясен и студен и нищо не изглеждаше по-различно от обичайното, но той не се чувстваше спокойно нито в стола си пред бюрото, нито в градината си. Не бе в състояние нито да седи спокойно, нито да стои, затова бе решил да се разходи с надеждата да разсее страховете си. Ала грозното предчувствие за нещо ужасно лошо бе надвиснало над него като сянка. Не си бе сложил огромната яка с къдриците, но въпреки това вратът му продължаваше да го сърби. Прокара пръст покрай яката си, но пак не усети облекчение. Чувстваше се като човек с глава на дръвника — с оголено, изстинало гърло, очакващ стоварването на брадвата.

Докато минаваше покрай църквата, периферното му зрение улови потрепване на нещо бяло. Насочи се към вратата с все по-нарастващ страх. И наистина, там се намираше източникът на основателното му безпокойство. Чувствата, които го бяха тормозели тази сутрин като единични оси, го бяха довели тук ненапразно — осите бяха ставали все повече и повече, докато сега се оказваше, че идват оттук — от гнездото на оси. Беше съобщение, написано на изряден латински, с перфектна калиграфска точност и носещо печата на кардинала. Онова, което прочете там, го накара веднага да се обърне и да се насочи към дома си.

Щом се озова зад вратата със звездата, той захвърли кожата си и веднага повика Ребека. И за втори път, откакто се бяха оженили, ѝ събщи, че трябва да напуснат дома си, за да се спасяват. Защото кардиналът беше постановил, че правото на евреите да притежават имоти и да въртят търговия в този регион се отнема и всеки, който се

опита да се противопостави на този указ, ще бъде изгорен на клада. Ребека обгърна врата му с нежните си ръце и той се почувства поуспокоен, след което я увери, че имат достатъчно време да си съберат багажа и утре сутрин да тръгнат.

И това беше фаталната му грешка.

В името на синовете си решиха да не променят с нищо обичайните си дейности — нахраниха се заедно, помолиха се заедно, след което момчетата отидоха да си легнат. Елиях държеше две бели свещи в ръце, докато изричаше вечерната молитва, изчервен до ушите от невиджаната досега привилегия.

„Дай ни мир в съня ни, Адонай, Боже наш; дай ни здраве и живот в утрешния ден, Царю; и разпрости над нас убежището на своя покой.“

Младото му гласче звънтеше като камбанка, млечнобелите свещи бяха високи почти колкото него, пламъците осветяваха златните му къдрици и го превръщаха в ангелче. Гордост и закачливост се смесваха и играеха по лицето му. Родителите му му се усмихнаха, а Манодората усети пронизваща болка в сърцето си. Никога досега не бе обичал големия си син така, както го обичаше тази вечер. Елиях бе достатъчно интелигентен, за да забележи, че майка му и слугинята опаковат багажа им в сандъци, но вярваше достатъчно на родителите си и знаеше, че ще му кажат какво става тогава, когато му дойде времето.

Не след дълго и двете момчета вече спяха и Ребека отново дойде при съпруга си.

— Да легна ли при теб тази вечер? — попита със закачлива усмивка тя.

Той усети свежестта на кожата ѝ и долови треперенето ѝ от страх въпреки игривостта, която се опитваше да си придаде. Усмихна ѝ се и поклати глава.

— Не сега, съкровище мое! Трябва да си починем добре, защото утре ни предстои дълъг път.

После я придърпа към себе си за нежна целувка и леко подръпна гъстите ѝ черни плитки така, както беше правил през първите месеци на брака им.

Когато тя се прибра в стаята си, му дойде гост — Исак, син на Абатар, голям приятел, облечен в непогрешимите черно-бели одежди на еврейски теолог. Исак приседна край камината, където беше

поканен, и пое подадената му чаша вино, но не след дълго отново скочи и заговори възбудено:

— Захей, сигурно вече си научил за указа срещу нас! Къде ще отидеш?

— В Генуа — отговори с въздишка Манодората. — Ще потърсим кораб и ще заминем на изток, може би към Османската империя. Зависи от това на какъв кораб ще се качим.

— Генуа, значи — почеса се замислено по брадата Исак. — Град, ненавиждащ евреите и пълен с чумави. Отвратително място.

— Прав си. Но пък е най-близкото голямо пристанище, а във времената, които настъпиха, е трудно да се каже кой би се осмелил да помогне на нашите хора.

Исак кимна дълбокомислено.

— Добре, но защо се бавиш? Ако тръгнете тази нощ, до шабат ще сте стигнали до Генуа!

Манодората се усмихна горчиво с очи, скрити в сенките на огъня.

— Исак, приятелю мой, нямаш представа какво е да имаш жена и деца! Не искам да плаша синовете си. А и още няколко часа няма да имат никакво значение.

— Надявам се да си прав — кимна Исак и пресуши чашата си. После подаде ръка и рече: — Повече няма да се видим. Но ти ми беше добър приятел, затова ти желая сполука и дълъг живот! *Шалом!*

— *Шалом!* — отговори и Манодората. — За пореден път съм задължен на семейството ти за голямото ви приятелство — защото именно баща ти Абатар, мир на праха му, беше онзи, който ме предупреди да напусна Толедо.

Ученият кимна и отбеляза:

— Но пък твоят дар от пари без лихва, които даде на баща ми, ни спаси от нищета и ни помогна ние също да избягаме тук! Така че да не говорим за дългове!

В отговор на тези думи Манодората му подаде живата си ръка и привлече Исак в прегръдката си. Когато приятелят му си тръгна, той седя край огъня още близо час, гледайки въглените как изстиват и същевременно не виждайки нищо. Когато му стана студено, най-сетне се сети да се качи в стаята си. Легна върху кожената кувертюра така,

както си беше облечен. Изведнъж се почувства прекалено уморен, за да се съблича.

* * *

Манодората бе споходен от странни и плашещи сънища. Сънуваше, че е облечен в червен кадифен елек и синя шапка и е привързан за дърво. Отстрани виждаше черна стълба, която отвеждаше към звездите. Синовете му Елиях и Йовафет бяха привързани към краката му, и двамата облечени в черно, по едно момче на всеки крак. Когато наведеше глава, виждаше проблясващите им руси коси. И двамата плачеха. Бяха обградени от десетима мъже и четири коня. Мъжете носеха белезите на ездачите на Апокалипсиса и наблюдаваха онова, което ставаше с него, с безизразни, безстрастни лица. Над главата му небето бе черно, обсипано със звезди, подобни на цъфнали дървета. Същите цветове се поклащаха и от дървото, за което бе привързан. Под краката си усещаше някакъв кръгъл камък. А след това усети и горещината, когато подпалиха въжетата, и той започна да гори и да се задушавя. Чу писъците на момчетата, когато пламъците ги обхванаха. Златната му ръка се нагорещи и чуканчето започна да гори. И тогава се събуди.

* * *

Леглото му беше в пламъци, обхванали завесите и четирите колони, и вече лижеше кувертюрата. Златната му ръка беше точно на пътя им и той не я чувстваше. Скочи от леглото си и хукна към стаята на Ребека, но огънят го отблъсна. Къщата се бе превърнала в същинска пещ. Отстъпи и побягна към стаята на синовете си. Едва не се разплака от облекчение, когато видя, че огънят не е стигнал още до тях и те спяха дълбоко. Вдигна ги заедно с одеялата, с които бяха увити, и хукна надолу по стълбите. Насочвайки се към вратата със звездата, чу виковете на тълпата отпред. Приведе се одве и хукна през двора. Елиях започна да задава въпроси, а Йовафет — да плаче, но той заповяда и на двамата да мълчат. Срита вратата до градината с билките и премина

като мечка през оградата. Вдигнал високо момчетата, той се втурна в нощта, оставяйки зад гърба си останките от своята къща и на всички къщи по тяхната улица. Накрая се озова в покрайнините на Сароно и без да се обръща назад, пое бързо по добре познатия му път към Вила Кастело.

* * *

Симонета ги видя да идват. Станала рано, защото днес щеше да се състои поредното бране на бадеми, тя стоеше, както винаги, на прозореца, когато ги зърна да минават между дърветата. Побягна надолу, защото веднага усети, че нещо не е наред. Иначе безупречният Манодората днес вонеше на пепел и беше целият покрит със сажди. Със сажди бяха покрити и момчетата, а по-голямото — май се казваше Елиях? — имаше бели ивици по лицето там, където се бяха търколили сълзите му. Когато тя започна да го разпитва, приятелят ѝ само поклати глава и вече:

— Нямам време да отговарям на въпросите ти. Моля те само да приютиш момчетата. Аз трябва да се върна обратно. Ребека... — не довърши и лицето му се разкриви от болка.

Тя веднага разбра и пое момчетата в обятията си. Манодората се обърна и полетя обратно по пътеката.

— Таткоооо! — развика се след него Елиях.

— Спокойно — изрече тихо Симонета. — Той ще се върне! — надяваше се това да е вярно.

Сините очи на момчето се вторачиха в нея през посипаното му с черни сажди лице и то попита:

— И мама ли?

Тя не знаеше какво да му отговори, затова само каза:

— Той отиде да доведе и нея. Хайде, елате! Ще ви почистя и ще ви сложа да спите.

Елиях се подчини без повече приказки, а Йовафет спря да реве и пъкна палец в устата си. С другата си ръка започна да си играе с косата ѝ, докато тя ги носеше към кухнята. Чувстваше се като в небрано лозе — никога досега не се бе занимавала с деца. Жените от нейната класа винаги имаха бавачки и гувернантки, а и тя самата бе единствено дете

вкъщи и нямаше никаква представа какво е да се грижиш за по-малки братя или сестри. Сега остави Йовафет на кожата пред огнището и се огледа за нещо, с което да го разсее. Като че ли най-подходящ беше китайският буркан с карамфила — детето се заигра щастливо с него, дивейки се на миниатюрните виещи се по капачката и самия буркан дракони. През това време тя се зае да почисти с кърпа лицето на Елиях. Втурна се към Йовафет точно в мига, преди детето да се претърколи в огъня, но не достатъчно навреме, за да предотврати добавянето на нови сажди към и без това вече почернелите му дрехи. Той беше отворил буркана с карамфила и тъкмо се канеше да сложи в уста една от силните подправки, когато тя хвана ръката му. Видя, че всички карамфилчета от буркана бяха разпръснати около него и започна да ги събира. Докато събираше безценната подправка, Елиях влезе директно в кофата с вода и намокри и без това вече замръзналите си крака. Тя се зачуди дали да се смее, или да плаче на безпомощността си, но лицето на Елиях бързо ѝ помогна да вземе решение. Момчето трепереше и не можеше да изрече и думица, защото малката му уста се бе превърнала в тънка линия от студ. Очите му бяха като стъклени от непролетите сълзи. Докато го подсушаваше и затопляше, тя започна да бърби по начин, който ѝ бе напълно непривичен, а след това му позволи да ѝ помогне да измият лицето и ръцете и на братчето му. Накрая отведе и двамата на горния етаж и ги сложи да легнат на единственото си легло — нейното, след което придърпа завивката над тях. Знаеше, че е крайно време да се връща долу при берачите, за да ги наставлява, затова се зарадва, че Йовафет заспа почти веднага, засмукал палеца си. Но когато погледна Елиях, видя, че сълзите от очите му най-сетне са рухнали и стигат чак до ушите му. Той стисна здраво ръката ѝ и я погледна жално и тогава, внезапно, тя разбра какво трябва да направи. Непохватността и неувереността ѝ изчезнаха — свали мантията си, без да пуска ръката му, и легна в леглото до него.

Придърпа го към себе си и целуна русата му косица. После затвори очи и вдиша сладката горчилка на пушека, която се бе пропила в дрехите му. Зачуди се как е възможно еврейски деца да бъдат руси, но после се укори сама за невежеството си — защо пък да не бъдат руси, защо всички трябваше да имат черна коса и мургави източни черти?!

И докато устните ѝ докосваха главицата на Елиях и вкусуваха сълзите му, тя се изпълни с непреодолимото желание да защитава него

и братчето му. В този момент го заобича като собствен син. Задържа го плътно в обятията си, докато не заспа. Накрая измъкна неохотно пръсти от неговите, целуна го по клепачите и се насочи към вратата. На излизане се обърна и промърмори на спящите деца, че всичко ще бъде наред, макар нещо да ѝ подсказваше, че няма да стане така.

* * *

Обгърнат от сивата зора, Манодората се върна в Сароно. Нямахше нужда от звездите, за да го водят, защото откъм Еврейската улица се виеха гъсти валма черен дим. Когато наближи къщата си, не видя нищо друго освен овъглени останки, които зееха към небето подобно на черни, развалени зъби. Почернелите стълби водеха към нищото. Изрече наум всяка молитва, за която се сети, Ребека да е успяла да избяга от пламъците, преди да са я погълнали. После покри лицето си и се присъедини към плячкосващата всичко тълпа, която обругаваше дома му като глутница чакали, нападнали мърша. Видя как един от тях — пекарят със студените като камък очи, плюе върху филигранната кутийка на майка му и я изтрива с ръкава си, докато среброто не блесна изпод саждите. Уверявайки се, че е ценна, той я пхна в джоба си. На Манодората му се прииска да го убие.

Започна да претърсва останките, докато накрая не видя онова, от което се страхуваше. Една овъглена ръка се протягаше към небето изпод падналата върху нея, също овъглена греда. На ръката се виждаше златен пръстен със Звездата на Давид — пръстенът, който ѝ беше дал в Толедо в деня на тяхната сватба. Той приклепна до нея, защото краката му отказваха да го държат. Докосна още топлата пепел, а след това измъкна пръстена от черните кости. Пекарят го плесна през рамото толкова силно, че едва не го запрати в пепелта.

— Голям късметлия си, човече! Рядка плячка наистина, прекалено добра за една еврейска курва! Де да я бях зърнал първи! — промърмори, а след това продължи да търси, ровейки из нещата, които семейството му някога бе обичало.

Очите на Манодората потъмняха и за момент той забрави да диша — толкова силна бе яростта, която се надигна в гърдите му. Ако не се бе сетил за синовете си — синовете, дарени му от Ребека —

щеше да убие този изверг на място. Накрая се овладя, пхна пръстена на кутрето си и бързо излезе с приведена глава. Запъти се обратно към Кастело.

Тръгна по пътеката към бадемовата горичка. Дърветата заплакаха с цветовете си за него и той си спомни съня си. Намери най-голямото и най-яко дърво, с най-красивата корона, и приклепна до корените му. Направи малка дупка между два от корените и зарови пръстена в студената земя. Докато изричаше молитвата, вятърът поде еврейските думи от устата му и ги разпръсна по хълмовете. После, както бе обичаят, той взе един кръгъл камък и го постави върху гроба на Ребека.

Едва тогава се насочи към замъка. Двама от еврейските работници вдигнаха ръце за поздрав, но набързо преглътнаха думите си, когато зърнаха лицето му. Очите му бяха студени и режещи като кремък, но сърцето му беше черно — черно като овъглената му къща, черно като костите на Ребека, черно като земята, в която бе заровил пръстена. Черно от омраза към кардинала на Милано.

ТРИЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

ЕДИН САМОТЕН АНГЕЛ

Бернардино беше сънувал Елиях — момчето, на чиято длан бе нарисувал гълъб. Нямахме никаква представа защо този спомен го връхлетя точно сега. Вярно е, че всички сънища досега бяха свързани с времето, прекарано от него в Сароно, но обикновено касаеха обятията на Симонета. Интересното бе, че не сънуваше нито стенописите, които бе изработил, нито приятелствата, които бе завързал. Единствено нея. След тревожното си, ранно събуждане той напусна монашеската си килия още призори и пое по коридорите на манастира. Мисълта му бе обсебена от момчето, за момента, когато го бе спасил от неприятности. Никога до този момент не бе усещал каквато и да било връзка с някое дете, но конкретно това като че ли бе докоснало сърцето му. Макар че зората едва се разпукваше, той вече чуваше песента на сестрите от Залата на монахините и за пореден път се удиви на упоритата им набожност. После обаче се усмихна и на себе си, защото не беше ли станал рано и той, за да се отдаде на онова, в което вярваше?

Насочи се право към Залата на вярващите и грабна четките си. Докато смесваше пигментите, си спомни наново сладкото лице на Елиях — въпреки че сънят му вече избледняваше в съзнанието му, споменът се оказа ярък така, сякаш се бе случило едва вчера. Красивата глава и усмихнатите очи, когато го бе изловил в изричането на ругатня, каквато не би трябвало да изрича. Бернардино потрепери, опитвайки се да извлече лицето му от спомените си. Надяваше се момчето да не е мъртво, защото знаеше, че мъртвите често посещават живите в сънищата им. Да не е мъртво или в някаква опасност. А ако това все пак е така, сега той щеше да му отдаде почит. Линиите на въглена полетяха и постепенно очертаха ангел с криле, изникващи от гърба му, и нежно личице — но не надменен херувим с небесно презрение, застанал сред редиците на серафимите, а човешко дете, с човешко изражение. Бернардино работи до пладне, нанасяйки светлосенки и цветове. Постава две дълги, бели церемониални свещи

в ръцете на детето, където те се извисиха като везни на правосъдието. После същото това восъчнобяло осигури светлосенките в златистите къдрици. Накрая Бернардино отстъпи и подпря брадичка върху ръката си. Спомни си, че когато се бе запознал с Елиях, момчето инстинктивно му се бе доверило и му бе казало истинското си име, преди да се сети и да се поправи с християнската му версия „Еванджелиста“. Тази мисъл накара Бернардино да спре за момент. Момчето беше еврейче. Има ли право да изобразява тук, сред християнските светци, дете, което е пазено от Бог, който не е неговият бог? Без да знае защо, той замеси гъста кървавочервена боя и започна да я нанася върху перата на крилете му, докато накрая не направи и тях в същото наситеночервено, ако потомците питат, червените криле ще го отличават от останалите — един самотен ангел.

ТРИЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

СЪРЦЕ И ДУША

Амария и Селваджо се насочиха към гората. В мига, в който се озоваха под прикритието на дърветата, се хванаха за ръце — така, както им беше обичаят, когато никой от жителите на града не можеше да ги види. Днес тя усети едно придърпване на неговата ръка, след което той я поведе.

— Къде отиваме? — попита Амария.

— Ще видиш! — погледна я косо той с тревистозелените си очи.

Не ѝ трябваше да знае повече. Беше напълно доволна да държи ръката му и да върви натам, накъдето я води той. От време на време го поглеждаше — скъпото му сериозно лице се озаряваше от играта на светлосенките на листата, ту в мрак, ту в светлина.

Селваджо също я погледна и запи жадно от красотата ѝ. В този прекрасен ден тя изглеждаше едно цяло с настъпването на пролетта — би могла да бъде дори самата Богиня на пролетта, *Примавера*. Кожата ѝ светеше от здраве, косата ѝ блестеше от внимателно увитите плитки около ушите и врата ѝ, днес украсени с бяло-жълтите личица на лайката. Роклята ѝ беше в същото зелено като тревата — беше я ушила баба им с плата, който той ѝ бе купил от скромните си печалби. Тъмните ѝ очи проблясваха с обещание. Тя беше толкова жива, толкова плодовита. Селваджо я виждаше легнала ту върху него, ту под него, а косата ѝ — разстлана върху възглавницата. Представяше си я как носи детето му, неговите деца, как извивките на тялото ѝ нарастват с всеки изминал месец.

Слънчевите петна заиграха в очите му и желанието заби толкова силно в гърдите му, че се уплаши да не изгуби съзнание. Желаше я толкова силно, искаше тя да бъде не само негова любовница, а коренът на неговото семейство. Тя го бе изтръгнала от лапите на смъртта и му бе вдъхнала наново живот. Тя беше като плодоносна лоза и той си мечтаеше да доживее да види децата на техните деца.

Двамата вървяха през полянките и процепите на гората, следвайки пътя на кристалното изворче, докато накрая не стигнаха до кладенеца на женитбата. Когато Амария видя изворите и чу падането на водопада, ахна щастливо.

— Точно тук се срещнахме за първи път! — възкликна.

Селваджо се усмихна и я отведе до най-близкия извор, откъдето изскочи една риба и после падна обратно със сребрист отблясък. Когато повърхността отново се успокои и стана огледална, двамата погледнаха заедно във водата. После той сложи ръка на рамото ѝ и попита тихо:

— Знаеш ли какво казват за това място?

— Ами — изчерви се Амария — казват, че ако погледнеш във водата, можеш... можеш да видиш лицето на бъдещия си съпруг! — говореше унесено, като че ли сънуваше.

— А вярно ли е?

Тя се загледа в него, защото го познаваше и знаеше, че понякога обича да я подкача. Ала видя, че лицето му е напълно сериозно и едва в този момент разбра, че той изобщо не си играе.

— Ти ми кажи — прошепна.

— Мисля, че е вярно — каза тихо той и обърна лицето ѝ към себе си, а сърцето ѝ подскочи така, както онази риба преди малко. — Обичам те, Амария Сант Амброджо!

А след това започна да изрича една по една първите думи, на които го бе научила — „*mano*“, когато пое ръката ѝ, „*cuore*“, когато постави ръката ѝ върху сърцето си и „*boca*“, когато я целуна нежно по устните.

Когато накрая се отделиха един от друг, очите ѝ бяха пълни със сълзи. После се разсмя от щастие и цялата ѝ красота блесна.

— Хайде да се прибираме! — извика. — Трябва веднага да кажем на баба!

И двамата тръгнаха с бърза крачка обратно през гората, и този път Амария не пусна ръката на Селваджо дори когато навлязоха в града, защото държеше всички да я видят. Пък и знаеше, че никога повече няма да го пусне от живота си.

ТРИЙСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

СВЕТА УРСУЛА И СТРЕЛИТЕ

Бернардино прекара неспокойна нощ. Въртеше се на сламеника си и пред очите му се редяха ужасяващи видения, които маршируваха едно след друго по тавана на килията му. Пожар, писъци и Симонета в опасност. Накрая заспа, но виденията заживяха зад очите му. Събуди се отново на зазоряване, със сърце с неописуем ужас, че вече не може да си спомни лицето на Симонета. Насочи се към Залата на вярващите, за да продължи работата си, и когато чу, че сестрите завършват службата си, зачака стъпките на сестра Бианка. Знаеше, че ще дойде, защото абатесата правеше така винаги, преди началото на ежедневните си задължения. Изслушваше обясненията му със сериозна физиономия, а той се радваше на компанията ѝ — особено днес, когато се страхуваше да остане насаме със собствените си грозни предчувствия.

Веднага я усети, че е зад него, въпреки че абатесата винаги вървеше много тихо. По-скоро почувства, отколкото видя, че е седнала зад него — знаеше, че когато се обърне, ще я види с благочестиво кръстосани ръце, наблюдавайки с удивление как езичникът рисува поредната света сцена така, сякаш вярваше на всяка история и на всеки символ. Присъствието ѝ го успокояваше — усещаше го не точно като майчинско или дори сестринско, а по-скоро като нещо напълно различно от всичко, което бе чувствал с жена. Никога досега не бе изпитвал подобно безразличие към жена, но същевременно и такава приятелска топлина — връзката между тях бе спокойна и лишена от трудностите и предизвикателствата, които обикновено притесняваха мъжете и жените в общуването им. Неговата родна майка, обикновено пияна или в прегръдките на поредния любовник, не бе имала за него особено много време. Симонета я бе обичал с цялото си сърце, но тя също го бе отпратила в името на своя Бог. Сестра Бианка обаче не изискваше нищо от него и въпреки това му даваше от времето и познанията си, даряваше го с успокоение и утеха.

— Каква е темата днес? — достигна до него нежният ѝ глас.

— Света Урсула.

— Ах, да, света Урсула.

— Разкажете ми повече за нея. Зная единствено, че трябва да се изобразява със стрели. Бих искал да знам защо.

И тя заразказва — като майка, която разказва приказка на децата си така, както неговата майка никога не бе правила. И както и в най-хубавите приказки, в тази също имаше щастие, но и тъга, зло, но и добро. Не му спестяваше нищо.

— Някога в земите на Британия живеел добър крал на име Теонотус. Той имал една дъщеря, която била за него слънцето в живота му. Дал ѝ добро обучение и тя скоро вече знаела всичко, което трябвало да се знае, за земите по света, за стихииите и елементите, знаела имената на всяко цвете и птичка, на всички небесни тела и кои държави се намират в четирите краища на света. Принцесата израснала и умна, и много красива и не след дълго била поискана за жена от Конан — синът на краля на Англия отвъд морето, която по това време била езическа страна, все още не приела християнската вяра.

Както и преди, когато абатесата му разказваше нещо, така и сега Бернардино видя сцените, които тя описваше, да се появяват върху празната стена, която му предстоеше да рисува. Нямахше представа какво ставаше с него, за да вижда всичко по този начин. Нямахше представа, че вече се е превърнал в събрат на онези прорицатели, гадатели и ясновидци от езическия свят, заместени от религиозните пророци от християнския свят. Единственото, което знаеше, бе, че видяното от него е напълно реално. И сега той отново видя златната принцеса, първа по красота и по знание, привещаща се да целуне сбръчканата буза на побелелия си баща.

— Кралят се натъжил, че дъщеря му ще го напусне — продължаваше абатесата, — но момичето се съгласило на брака единствено при три условия.

Бернардино видя как Урсула се обръща към пратениците на английския крал, висока и стройна като топола.

— Искам от принца да изпрати при мен десет от най-благородните дами на вашата земя, за да бъдат мои придворни дами и приятелки, а за всяка от тези дами и за мен, хиляда слугини, които да се грижат за нас! — заявила Урсула. — Второ, той трябва да ми даде

три години преди датата на сватбата ни, за да можем, заедно с тези девици, да имаме време да потвърдим вярата си, като посетим светилищата на светците в далечните страни. И трето, искам от принц Конан да приеме истинската вяра и да бъде кръстен като християнин. Защото не мога да се омъжа дори за толкова велик и идеален принц, ако той не е образцов християнин!

Бернардино се усмихна сякаш на себе си на решителността на младата жена, на която сега ставаше свидетел. И като сниши глас, сякаш самата Урсула беше тук, попита:

— Значи тя е склонила, стига той да се покръсти, така ли?

— Всъщност смятала е, че условията ѝ ще бъдат неизпълними за Конан и че тя ще остане свободна — отговори сестра Бианка. — Но Урсула била по-красива от всички жени на света — кожата ѝ била бяла като перли, косата ѝ била сякаш от злато, а очите ѝ — сини като робата на Дева Мария.

Бернардино преглътна при тези думи, спомнил си за Симонета — защото нейните очи също биха могли да бъдат описани така. И за пореден път се опита да я види така ясно, както вече виждаше светицата пред себе си. За нея обаче не се нуждаеше от подобно описание, защото вече виждаше ясно принцесата на стената пред себе си — и още докато Бианка говореше, той започна да рисува Урсула с бързи и точни движения на въглена.

— Англичаните изпратили писма до четирите краища на своите острови — до Ирландия, Шотландия и Уелс, подканвайки всички рицари и благородници да изпратят дъщерите си в двора — най-красивите и най-благородните по тези земи. Изискали и слугините им, разбира се. Така Урсула събрала около себе си хиляда и сто девици, а после на една зелена морава със сребрист поток кръстила всички онези, които все още не били приели истинския Бог. След това всички поели към Рим, за да посетят светилището на светците, но пътят им през ледените планини бил толкова труден, че нашият Господ Бог изпратил шестима ангели, които да помогнат на девиците по пътя им. Не след дълго всички навлезли в Италия и поели покрай големите езера на нашата скъпа Ломбардия, където белите планини се взират в своите двойници в кристалнобистрите води. Накрая стигнали до Свещения град, където към тях се присъединил и Конан, за да бъде свързан с дамата на своето сърце след отредените от нея три години и

да бъдат благословени от самия папа. Голяма била радостта на двамата влюбени при венчавката им, защото въпреки първоначалната си неохота Урсула била започнала да обича годеника си. Той пък се постарал да научи всичко за християнската вяра и се покръстил и тъй като се бил подчинил на волята ѝ и изпълнил всичките ѝ условия, тя го приела от цялото си сърце пред очите на Бога.

Стената пред Бернардино отново оживя. Докато наблюдаваше променилата се сцена, той осъзна, че подобна радост не може да бъде вечна и че предстои голямо зло — онова зло, което беше видял в съня си. Знаеше, че щастието бързо отстъпва пред смъртта и отчаянието, както беше станало с неговата собствена любов към Симонета. Докато наблюдаваше как щастливата двойка коленичи пред прочутите светилища, той разбра, че Конан и Урсула няма да останат свързани завинаги, и се изпълни с огромно съжаление към тях.

— Дватама се поклонили пред светилищата на Петър и Павел, след което се отправили към Кьолн, за да продължат поклонението си. Но варварите хуни, които били обсадили този град, се почувствали застрашени от пристигането им. Те знаели, че подобна компания благородни пилигрими няма как да не се засели в града, което ще рече, че след съвсем кратко време девиците ще започнат да се омъжват и да покръстват съпрузите си. А това означавало, че целият регион се намирал под угрозата да стане християнски. Затова хуните нападнали беззащитните поклонници и насочили към тях смъртоносните си лъкове. Първи паднал принц Конан, пронизан от стрела, в краката на принцесата. След това диваците нападнали девиците подобно глутница вълци и всичките хиляда и сто невинни агънца били подложени на заколение, една по една.

Пред очите на Бернардино изникна касапницата, за която му разказваше сладкият глас на монахинята. Затърси и Урсула сред посечените. Знаеше, че тя трябва да е там някъде, но искаше да чуе и какво ще му каже абатесата.

— Урсула останала с гордо вдигната глава и издържала храбро това изпитание. Красотата и куражът ѝ изпъквали толкова ярко над множеството, че варварите я пощадили. И когато тя останала единствена жива сред мъртвите, те я отвели при своя крал. Той бил дотолкова впечатлен от смелостта и невижданата ѝ красота, че веднага ѝ предложил брак. Тя обаче отказала с такова презрение, че той

вдигнал лъка, който държал в ръката си, и изстрелял последователно три стрели в сърцето на принцеса Урсула. Ала тя и нейните хиляда и сто девиси се прочули толкова надалече с мъченичеството си, че изгубвайки земната си корона, принцесата се сдобила с небесна. Тя и до днес се слави като светицата на всички стрелци — опасявам се, че напоследък броят им се увеличава.

Тук монахинята замълча, очевидно с надеждата художникът да обмисли добре думите ѝ.

Бернардино сви юмруци. Опитваше се да окаже съпротива на благочестието на този разказ и на явния извод за мъченичеството. Колко глупаво от негова страна да си въобразява, че Урсула би могла да оцелее! Та нали съдбата ѝ е обрисувана из всички параклиси и църкви на християнския свят! Но после си спомни за Симонета и за нейния кураж — не в битките, а в ежедневния живот, в начина, по който се бе появила при него с високо вдигната брадичка, за да спечели парите, с които да спаси дома си. Спомни си за смелостта ѝ, когато целият град започна да я оплюва в църквата, за начина, по който тя се бе изправила пред него и го бе отпратила в момент, когато всичко друго освен Божиите закони изискваше двамата да останат заедно. Спомни си за разказите ѝ за ежедневното ѝ ходене на лов, за това как била усъвършенствала преди това уменията си всеки божи ден, представяйки си омразните испанци, които бяха убили съпруга ѝ. Дали Симонета беше чувала за света Урсула? Дали някога се е молила на светицата покровителка на стрелците? Сега той реши да даде на Урсула рокля в бяло и златно и мантия в пурпурно и червено. Косата ѝ беше сплетена и вдигната нагоре, но няколко златисточервени къдрици обрамчваха прекрасното ѝ лице. Бернардино работи дълго след като сестра Бианка си бе тръгнала — работи дотогава, докато не сложи в едната ръка на Урсула сноп стрели, а в другата — палмова клонка. Четката в ръката му сведе очите на светицата надолу към ангелчето с червените криле от долния панел на стената и накрая завърши изображението с жестоката стрела, пронизала гърдата на Урсула. Очите ѝ с леко отпуснатите ломбардски клепачи останаха все така спокойни въпреки забитата в плътта ѝ стрела, насочени с обич към детето Елиях, сякаш умиращата жена е била в състояние да вижда бъдещето на децата. Накрая Бернардино смеси бялото и златното и я дари с небесна корона на главата, с диадема от ярък, блестящ филигран, украсена с

кралска лилия и с кръгчета в сребристо и златисто. Запита се дали и Симонета би демонстрирала подобен кураж в лицето на ситуация на живот и смърт. Колкото и да работеше обаче, не бе в състояние да се отърси от чувството си за предстоящо зло — мракът настъпваше в душата му така, както настъпваше и отвън. Накрая слезе от платформата си и макар и доста неловко, коленичи върху студения камък. И за първи път от много години насам започна да се моли. Езикът му беше накъсан, гласът му — несвикнал с подобни изрази. Не се обръщаше към никого конкретно — нито към някой светец или божество, нито към Отца, Сина и Светаго духа. Просто от цялото си сърце се молеше денят, който би изисквал подобна саможертва от Симонета, никога да не настъпва.

ТРИЙСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ДЪРВОТО НА РЕБЕКА

По настояване на Симонета Манодората и синовете му останаха във Вила Кастело. Тя превърна дома си в дом и за тях — използва бързо трупачото ѝ се богатство, за да обзаведе стаите им с кастилски предмети, които намираще не само в Павия, но и в Комо и Лоди — другите пазари, на които ходеше, за да продава своя ликьор „Амарето“. Манодората не спомена нито веднъж Ребека, а и Симонета не го попита, но дълбоко в себе си знаеше, че когато се върна за втори път в Кастело през онзи съдбовен ден, е изпратил завинаги съпругата си. Твърде малък, за да разбира каквото и да било, Йовафет разпитваше ежедневно за майка си, но само една прегръдка или мила дума бяха достатъчни, за да отклонят вниманието му. Елиях обаче бе станал мрачен и мълчалив, всяка нощ подмокряше леглото си и се събуждаше разтреперан и пищящ. Симонета видя, че Манодората е твърде дълбоко ранен, за да има сили да успокоява синовете си, затова се зае сама да изпълни тази задача. Вечер започна редовно да ляга при момчетата, така че Елиях да може да заспи, хванал ръката ѝ, и в съня си да си мисли, че това е майка му.

С настъпването на лятото детето започна да идва на себе си — усмивката му се върна и Симонета често го чуваше да се смее с глас, докато гонеше братчето си из бадемовата горичка. Радваше се за децата, но се притесняваше за приятеля си. Манодората изглеждаше концентриран единствено върху производството и продажбата на ликьора и избягваше да се замисля за сърцето си. Двамата седяха в сумрака на дългите летни вечери, отпиваха от вече прочутата си напитка и разговаряха за съвместното си начинание. В подобни моменти Симонета понякога се надяваше той да заговори поне веднъж за огромната си загуба. Но приятелят ѝ не го направи. Не споменаваше дори Бернардино. Затова и двамата си седяха умислени, осакатени от любовта — като гълъби с подрязани криле, обречени завинаги да останат на земята.

При следващото отиване на пазара в Павия при Симонета и Вероника се появи мъж с роба в черно и бяло. Той поздрави Вероника на иврит, а Симонета попита дали Манодората е добре. Опасявайки се от капан, Симонета погледна първо към Вероника, на чиято върна преценка вече бе започнала да разчита. Нямата жена само ѝ кимна одобрително, така че Симонета разказа на човека всичко, което знаеше за приятеля си и за неговите синове. После евреинът зададе няколко учтиви въпроса, а накрая се поклони и рече:

— Моля да му предадете, че Исак, син на Абатар от Толедо, му желае всичко най-хубаво! Някога имах честта да го наричам свой приятел.

Симонета отново погледна Вероника за одобрение и каза:

— Защо не му го кажете лично, синьор? Добре сте дошъл в моя дом, където сега той живее.

На връщане Исак ги последва с коня си, като по пътя разказа на Симонета за дълга, който той и покойният му баща имат към Манодората. Докато слушаше невероятния разказ за паричния заем и спасението от банкрут, тя за пореден път се удиви на солидарността между евреите. Когато тя беше в нужда, никой християнин не пожела да ѝ помогне — само един евреин ѝ бе подал ръка и я бе дарил с приятелството си.

Разбра, че интуицията ѝ не я е подвела, когато видя как двамата приятели се прегръщат под колоните пред главния вход на дома ѝ. Реши да се оттегли в покоите си рано, за да остави двамата мъже да се наговорят на воля. Надяваше се Манодората да успее да намери утеха в присъствието поне на стария си приятел и най-сетне да излее пред някого мъката си по Ребека.

* * *

Исак така и не напусна Кастело. Симонета бе изключително впечатлена от начетеността му и го нае за учител на момчетата — смяташе за подобаващо те да имат добро образование и да познават добре и еврейските свещени текстове. Нейното собствено познание за тези текстове нарастваше заедно със знанията на децата, защото Елиях скоро започна да ѝ разказва приказките и легендите, които бе научил

по време на уроците. За пореден път се удиви колко различни и същевременно колко сходни са двете религии. С узряването на лятото в есен нейното семейство също се стопли. Манодората вече изглеждаше по-щастлив и някак си по-омекнал заедно със сезоните. Симонета наблюдаваше с радост и пораждащото се приятелство между Исак и Вероника, което обещавахе да се разрасне в нещо повече. А после дойде незабравимият ден, когато Елиях влетя в кухнята, за да ѝ покаже едно червено гущерче от градината. Съществото лежеше неподвижно и горещо в ръката му, а езикът му потрепваше като на дракон. И тогава, от възмущение, Елиях нарече Симонета „майко“. Тя не направи никакъв коментар — само го предупреди за калните ботуши, с които бе влязъл в кухнята, но сърцето ѝ се стопли и тя го притисна силно в обятията си. Не след дълго на него му стана навик да я нарича по този начин, а Йовафет побърза да последва примера му. Когато момчетата се обръщаха към нея така, Симонета поглеждаше притеснено към Манодората, но очите му оставаха неразгадаеми и нито обвиняваше нея, нито се опитваше да поправи синовете си. Тя беше щастлива от тази нова любов, която я бе споходила така неочаквано. До този момент не бе имала представа, че децата биха могли да значат толкова много за нея, че любовта ѝ към момчетата би могла да използва неизчерпаемите ресурси на покрусеното ѝ сърце. Винаги бе искала да изпълни този дом с голямо семейство, което да обича и което също да я обича. Просто доскоро бе смятала, че децата ще бъдат плът от плътта ѝ. Предстоеше ѝ да научи обаче, че семейството е нещо много повече от кръвната връзка, много повече.

* * *

Всичко беше прекрасно до деня, в който пекарят от Сароно докара хляб и пасти в Кастело. В знак на благодарност за споходилото ги благоденствие Симонета беше поръчала лакомства за момчетата, за да отпразнуват втората голяма беритба на бадеми. Беше изминала точно една година, откакто бяха дошли в дома ѝ, и затова тя държеше да им достави радост в деня, който бе белязан с толкова лоши спомени за тях. Манодората, който работеше наравно с работниците в гората, веднага позна студените очи и големия нос на пекаря и се загледа в

него една идея в повече. След като бе видял този мръсник да плюе върху прахта на Ребека, не можа да устои да не му хвърли един смразяващ поглед. Не беше облечен с обичайните си кожи и кадифета, а само с червена шапка, туника и син клин, подобно на всички останали работници, а златната му ръка бе скрита в ръкавица, но не му трябваше много, за да разбере, че е бил разпознат.

И на следващия ден те нахлуха.

Беше по здрач и звездите започнаха да се появяват една по една на небето. Манодората се намираше при голямото бадемово дърво, което дълбоко в себе си наричаше „Дървото на Ребека“, обирайки последните от узрелите бадеми от клоните му. Момчетата бяха в краката му и играеха на „горещи миди“. Бяха облечени в черни туники в памет на майка си, които бяха в ярък контраст с червено-сините жътварски дрехи на баща им, но изглеждаха щастливи. Редуваха се да си завързват очите и да се бутат един друг. Онзи от братята, който беше със завързани очи, се кискаше от гъдел и се опитваше да хване другия, който стоеше доста далече от него и викаше: „Горещи миди!“. Манодората потрепери, спомняйки си внезапно за Синагога — женската персонификация на юдаизма. В религиозното изкуство еврейката винаги бе представяна със завързани очи, което според християните символизираше невежеството ѝ, а което беше още по-лошо — държаща в ръка козя глава, която пък символизираше Дявола. Манодората бе виждал подобно изображение само веднъж, високо в една ниша в катедралата в Страсбург. През онзи знаменателен ден той бе извърнал погнушено глава, мислейки си, че подобна невежа иконография няма нищо общо с него. Ала днес той си спомни за нея и осъзна, че предразсъдъците имат всъщност много общо с него. Именно те бяха отнели ръката му и съпругата му. И Манодората за пореден път се изпълни с грозни предчувствия. Когато слънцето се скри зад хоризонта, времето захладня и очите на Йовафет започнаха да се затварят зад превръзката, Манодората си даде сметка, че трябва да заведе децата вътре в къщата. Обърна се, за да им каже да приключват с играта, когато периферното му зрение улови нов изгрев — една светлина, която напредваше по пътеката, след нея още една и още една.

Факли!

Огънят открай време вещаеше злини за него и семейството му. Затова сега той грабна момчетата и побърза да ги отведе към къщата,

но сред тълпата зърна грозното лице и злите очи на пекаря, който веднага се втурна към него.

Тълпата сграбчи Манодората и го завърза за дървото на Ребека — увиваха въжетата още веднъж и още веднъж, докато накрая той едва успяваше да си поеме дъх. Провикна се към момчетата да бягат, но те се бяха вкаменили от страх и добрите граждани на Сароно хванаха и тях. Когато видя какво става, Манодората успя да извика на синовете си, че това е само игра, ала нищо не бе в състояние да спре писъците им, докато ги привързваха към него, по едно дете на всеки крак, а в нозете им започнаха да редят черни съчки. Завързани здраво за баща си, дечицата започнаха да се гърчат като зайци в капан и да крещят, а сълзите, рукнали от очите им, капеха бързо и мокреха траурните им дрехи. Усецаше ръчичките им как се опитват да прегърнат краката му, как раменете им се въртят по посока на бедрата му. Не бе в състояние да стори нищо. Те бяха вече в Божиите ръце, а Бог като че ли бе извърнал окончателно очи от тях. Заоглежда грозните лица пред себе си за поне едно съчувствено изражение, за някого, с когото би могъл да говори, за някой, който да прояви капка здрав разум. Ако успееше да види такова лице, той нямаше да моли за собствения си живот, а за живота на дечицата си. Ала абсолютно всички лица на добрите християни бяха безизразни, всички очи — злостно проблясващи, всички уста редяха един след друг грозните епитети, които той цял живот се бе опитвал да спести на Елиях и Йовафет. Манодората вдигна очи към ярките звезди, увиснали от черното небе, и към черната стълба, която тълпата бе донесла, за да събере съчки за огъня, и веднага разбра. Изход нямаше. Този час му бе отреден от съдбата. Разбра, че на съня му бе писано да се сбъдне. И той беше там, на сред най-големите си кошмари. Завързан за клада, децата му, завързани за него — троица мъченици, очакващи неизбежната смъртоносна ръка на огъня. Около тях имаше десет мъже, шест от които се бяха скупчили, ухилени ехидно, около пекаря, четирима — на коне. Точно както и в съня му, те яздеха сивия кон, белия кон, черния кон и шафраненожълтия кон на четиримата конници на апокалипсиса. Небето беше черно като края на света и Манодората разбра, че с него е свършено. Сведе очи към главиците на децата си и размърда ръце, докато въжетата не се впиха още по-силно в тях. Знаеше, че не може да

се освободи, но искаше за последен път да постави ръце върху златните им косици. Толкова топли, толкова меки...

— Обичам ви — прошепна на децата си.

Никога досега не им го бе казал и никога повече нямаше да може да им го каже.

Пекарят пристъпи напред с факлата си и се изплю зверски в лицето на Манодората. Евреинът дори не мигна, нито пък си даде и другата буза, както учеше християнското евангелие. Само впи очи в грозното лице на пекаря и го прокле за всичко, което бе сторил и което се канеше да стори. Невежата душа очевидно се подплаши и се огледа страхливо, но после дойде на себе си и отмъстително пхна факлата в съчките в краката на децата. След това започна да къльне и да плюе, защото дървата отказаха да пламнат. Манодората се опита да загаси с крака огъня, но и без това нямаше нужда — огънят отказваше да пламне. Внезапно усети паметния камък на Ребека — камъка, който бе поставил там преди година, точно под краката си. И в този момент разбра, че тя е с него. В сърцето му се надигна плахото пламъче на надеждата, но бе скоро потушено в мига, в който пекарят се сети да залее въжетата около него със зехтин, след което насочи факлата си към тях. Въжетата пламнаха. Докато огънят обгаряше плътта му, Манодората разбра, че с него е свършено, но изпита и благодарност, когато видя, че огънят гори само около въжетата, далече от главите на децата му. Може пък Бог все пак да не ги бе забравил и да спаси поне тях, ако го помолеше. Манодората затвори очи, за да не чува ехидния, злобен смях на добрите християни и да не вижда сълзите на синовете си. Вдигна очи към небето и заговори на иврит. Обърканият му мозък, пържещ се от неописуемата болка на плътта му, като че ли не можеше да намери правилните молитви. Единствените думи, върху които бе в състояние да се фокусира, бяха думите, изречени от Елиях в последната им вечер в дома им, преди да загине Ребека:

„Дай ни мир в съня ни, Адонай, Боже наш; дай ни здраве и живот в утрешния ден, Царю; и разпрости над нас убежището на своя покой“. Преди да успее да стигне до „Амин“, огънят обхвана гърлото му.

* * *

Симонета бе привлечена към прозореца си от светлината на огъня. Първоначално си помисли, че от горещината е избухнал пожар, който се кани да изпепели цялата ѝ гора. Ала ужасените ѝ очи скоро разпознаха завързаната за голямото бадемово дърво фигура и човешкия кръг от факли около нея. Изобщо не се поколеба кое оръжие да избере — новото или старото. Не знаеше почти нищо за аркебуза, нито как да го хване, нито как да стреля, а и забеляза, че децата са завързани за баща си. Значи нямаше никакво време. Грабна лъка си и за по-малко от секунда втъкна стрела в него. Опъна тетивата и присви очи. Първо мерникът ѝ падна върху пекаря, който очевидно водеше развилнялата се тълпа, ала лицето на приятеля ѝ, открояващо се над огъня, я спря. Насили се да погледне право към Манодората — той нито крещеше, нито виеше от болка, нищо, че гърдите му горяха. Само я погледна право в очите, с все така ярки стоманеносиви очи напред овъгленото си лице, после бавно, много бавно кимна, а след това ги затвори завинаги. И тя разбра, че за него надежда повече няма. Разбра какво трябва да стори. В мига, в който пламъците започнаха да лижат брадата му, тя изпрати стрелата си точно в сърцето му, точно там, където минаваха въжетата, с които бе завързан. Разбра, че е уцелила, защото главата му веднага клюмна. И приятелят ѝ издъхна на мига. Цялата трепереща от ужас, възмущение и неистов гняв срещу така добрите християни, тя хукна по стълбите и излезе на прага на дома си точно навреме, за да дръпне назад Исак, който тъкмо бе хукнал да помага. С мрачно изражение на лицето си Вероника вече подреждаше малтийските си кинжали за удара на отмъщението, но господарката ѝ поклати глава и прошепна:

— Двамата останете вътре! Онези са прекалено много и ще хванат и вас!

Излизайки навън, Симонета преглътна напирашите си сълзи и вирна брадичка. Стисна здраво в едната си ръка лъка, а в другата — колчана със стрели и намерила опора в тях, спря да трепери. Днес беше облечена в нова златна рокля, обточена с бяла дантела. Беше същинска света Урсула, слязла от небето, за да защити своите. Ала знаеше, че най-голямото изпитание тепърва ѝ предстои. Докато крачеше с високо вдигната глава към тълпата, имаше чувството, че това е краят на света и че звездите всеки момент ще започнат да падат от небето. Трескавият ѝ мозък едва ли бе в състояние да осъзнае

каквото и да било, но когато белите листенца докоснаха бузите ѝ, тя разбра, че са снежинки. През септември. Откровението на Йоана ставаше действителност и небесата бяха започнали да плачат.

Изправи се очи в очи с пекаря, докато огънят продължаваше да гори тялото на приятеля ѝ и насищаше въздуха със смрадта на друговерска плът. Върху главите на плачещите деца капеше горящ зехтин и тя се изпълни с ужас, че косиците им ще пламнат, но събра всички сили, извърна поглед от тях и се обърна към тълпата със същата като техните ехидна усмивка.

— Добър изстрел, милейди! — изграчи пекарят с почителност, очевидно родена от изненадата. Беше чувал да разправят, че уличницата от Сароно държи евреи тук и им позволява да работят за нея. Очевидно това не беше вярно.

— Мисля, че имам пълното право да се отърва така, както сметна за добре, от подобни мръсни неверници, осмелили се да нахлуят в земите ми! — насили се да изрече тя.

Наоколо се разнесе одобрително мърморене.

— Както виждам, канели сте се да изгорите и еврейските копеленца — продължи тя в същия дух и по начина, по който се изразяваха християните — но виждам, че снегът е загасил съчките ви.

Което бе напълно вярно. Истинско чудо!

— Да бе — отговори пекарят, за когото тя вече бе напълно сигурна, че е водачът. — Затова се наложи да залеем въжетата със зехтин. Но пък така стана по-добре, защото първо изгоря сърцето на този неверник!

Симонета автоматично се изолира от сведенията за точния край на най-добрия ѝ приятел и тръгна през вече обилно падащия сняг. Хвана лицето на Елиях, накара го да дигне брадичка и да я погледне в очите, и устните ѝ оформиха само едно: „Вярвай ми!“. След това се обърна към тълпата и решително започна:

— Добри хора на Сароно, моля ви да проявите добротата да оставите тези невежи копеленца при мен! — накара Елиях да разтвори пръстчета. — Ето, имат малки ръце и могат да бъдат мои работници. Имате думата ми, че ще бъдат отгледани като християни. Пък и още са твърде малки, за да са прихванали напълно от отровата на евреите. А Господ ще се усмихне на всички нас, че сме му завели още две овчици!

Тълпата отново зажува и Симонета изтръпна в очакване.

— Вярно е! — изрече накрая продавачът на индулгенции. — Така се казва и в Светото писание.

— Така е! — потвърди и гостилничарят. — А и аз също имам две момчета, затова мисля, че тези двете можем да пощадим. Пък и баща им вече плати за греховете им.

Симонета нямаше сили да погледне към обгореното тяло на приятеля си. Но въпреки това извади ловния си нож и сръза въжетата, които държаха момчетата към него, все така леко потреперваща от страх, че добрите християни може и да размислят. Копнееше да гушне и двете деца в обятията си, но засега тези нежности можеха да почакаат. Продължавайки да играе играта си, тя ги стисна здраво за китките така, че те се разплакаха и загърчиха от болка.

Тълпата започна да се разпръсква, но пекарят поизостана. Алчните му свраци очички бяха вперени с очакване в златната ръка, която огънят не беше докоснал.

— Оставете го този на гаргите — махна с ръка тя, но той продължаваше да стои и да гледа. Затова го принуди да попита:

— Ами ръката?

— О, няма проблеми! — заговори бързо Симонета. — Ще я даря на отец Анселмо. Казано е, че златото на неверниците трябва да се дава на Бога!

— Права е! — обади се пак продавачът на индулгенции, също поизостанал. — Защо точно ти да я вземаш, а? — изгледа злобно пекаря. — Ако отиде за църквата, всички ще имаме полза от нея, а не само твоята ненаситна за злато пасть!

И с тези думи дръпна приятеля си да вървят, но преди да си тръгнат, и двамата се поклониха непохватно на господарката на имението в знак на завърналото им се уважение към нея. На Симонета ѝ прилоша от вниманието на тези чудовища, но въпреки това им се усмихна грациозно. После побърза да се скрие от погледите им, като набута с привидна грубост момчетата в къщата. Но в мига, в който прекрачи прага на дома си и затвори вратата, краката ѝ я предадоха и тя се строполи в нозете на Исак и Вероника. Сграбчи ръката на Исак и изломоти безсилно:

— Сега е твой ред да му помогнеш! Само че изчакай още малко и първо се увери, че всички са си заминали! После го свали от дървото, положи го и извърши всички ритуали, които изисква вашата вяра. Той

заслужаваше по-добра смърт, но след като всичко вече свърши, можем поне да го изпратим така, както подобава. А аз ще се заема с момчетата.

Вероника ѝ помогна да се изправи, а после — да изкъпят и настанят по леглата чистите, мълчаливи деца. Симонета си спомни за нощта, когато преди година ги бе сложила да спят след смъртта на майка им, и осъзна, че ще бъде необходимо време, докато успее да ги успокои. Ала шокът от нощните събития очевидно си бе взел своето. Тя целуна вече затварящите им се очи, но този път не ги увери, че всичко ще бъде наред. Този път им даде обещание, за което бе сигурна, че ще изпълни:

— Спете! Аз никога няма да ви изоставя!

* * *

Симонета се запъти към голямото дърво при Исак и установи, че той вече е изкопал гроб за тялото — черно наред бялата земя. Трепереше от студ и вълнение, мозъкът ѝ се опитваше да асимилира всичко случило се. Как е възможно най-добрият ѝ приятел вече да лежи тук и да го няма само с едно примигване на зло око? При това от собствената ѝ ръка? Но беше точно така. Манодората вече лежеше под гарвановочерната мантия на Исак, чакащ своето погребение. От изпънатия плат ѝ стана ясно, че стрелата, която тя бе изстреляла, е била изтеглена от гърдите му. Зарадва се, че Исак се е заел сам с изпълнението на тази задача, че няма да ѝ се налага да вижда последиците от работата си. Укори се за страхливостта си и се загледа в мантията, която падащият отгоре ѝ сняг вече бе направил чисто бяла.

— Много подходящо — промърмори Исак.

— Кое? — примигна Симонета, за да прогони снежинките от клепачите си. Защото нищо тази нощ не ѝ изглеждаше правилно и подходящо — светът се бе обърнал с краката нагоре. Снегът създаваше илюзията за звезди, падащи от небето, и тя бе обзета от усещането, че пропада в бездънния космос. — Кое е подходящо? — повтори.

Исак посочи към тялото на приятеля си и поясни:

— Покровът вече е бял. Това е правилният цвят за *тахрихим*, погребалният саван на нашия народ. Това е пръст Божи!

Без да казва нищо повече, Симонета ди Сароно нави златните си ръкави и грабна втората лопата. Беше много впечатлена, че Исак е в състояние да мисли за Бога точно в този момент, когато той като че ли бе изоставил верния си слуга и го бе отнел от невинните му деца. Внезапно в съзнанието ѝ изплува картината, която Манодората ѝ бе описал при първия им истински разговор тук, под тези дървета. За пламтящото, пронизано сърце на свети Августин — светецът, който пръв се сетил да обвини евреите за смъртта на Христос. Точно в този момент тази картина като че ли носеше огромно значение, но все още връщият мозък на Симонета не бе в състояние да схване какво беше то. Единственото, което съзнаваше, бе, че когато отново види подобни изображения, тя ще познае чие е горящото сърце, пронизано от собствената ѝ ръка, биещо в ръката на светеца. Ще познае в него сърцето на своя приятел. Насред настанилото се гробовно мълчание двамата с Исак продължиха да копаят все по-дълбок гроб, а не след дълго към тях се присъедини и Вероника. Тримата копаеха, а снегът се сипеше отгоре им. Лопатата на Симонета удари в нещо метално и от земята се показва златен пръстен. Тя го избърса в роклята си и той блесна под бялата светлина на луната — звезда с шест върха.

— На Ребека е — отрони Исак.

Симонета кимна и едва сдържа риданието си. Накрая, когато свършиха, тримата заедно поставиха Манодората в студената земя. Исак изрече думите за сбогом и псалмите *техилим* така, както Манодората го бе сторил преди година на същото място за мъртвата си съпруга. Симонета не откри тялото, но преди да започнат да запълват гроба, прилекна и докосна през покрива златната ръка. Пъхна пръстена на Ребека в златния метал и усети познатото затопляне — сякаш той бе отново жив. Тук вече не се сдържа и сълзите ѝ рукоуха. Защото, макар плътта да си замине с времето, двата златни символа на съпруга и съпругата щяха да останат цели и завинаги заедно под земята. После си каза, че този гроб, под това дърво, бе най-близкото до сандъците на Анселмо, което можеше да се постигне — беше сигурна, че свещеникът би одобрил стореното от нея.

Постепенно запълниха гроба и черната купчина пръст почти моментално стана бяла, защото снегът се сипеше като пелена. Вероника хвана Симонета за ръка, като ѝ направи знак, че трябва да

влязат и да оставят Исак сам. Учителят кимна, докосна рамото на треперещата си господарка и рече:

— Вече влизайте, милейди. При отсъствието на близки *шомрин* трябва да остана аз — пазител на мъртвите. Ще поседя тук още малко, ще го пазя и ще се моля.

Симонета кимна. Изведнъж усети, че я обгръща огромна умора. Ръцете ѝ затрепериха и зъбите ѝ затракаха въпреки топлата стая, в която влязоха. Коленете ѝ се тресяха при всяка стъпка, стомахът ѝ се преобръщаше, а гърлото ѝ заплашваше с повръщане — ако точно в този момент ѝ се наложеше да сложи стрела в лъка си, не би могла да опъне тетивата. Ала ето че само преди един час тя съвсем хладнокръвно, чрез комбинация от бърза мисъл и светкавично изпълнение, бе убила човек. Бе изстреляла стрелата си право в едно горящо сърце, а фактът, че това сърце вече умираше, очевидно ни най-малко не смекчаваше вината ѝ. Това ли е, което е правел Лоренцо всеки ден, когато отсъстваше от дома им заради военните си походи? Тя поне бе отнела живот от милост, докато той го бе правил за слава, победа и политическа изгода — все мотиви, далеч по-неубедителни от нейния. А после изненада сама себе си, когато събра заедно треперещите си ръце, приведе коленете си, които продължаваха да се тресат, и събра тракащите си зъби в молитва. От доста месеци насам тя бе забравила Бога, затова, след тези шокиращи, вледеняващи събития от тази вечер, се бе възхитила на неугасващата вяра на Исак, без да я разбира. Не се бе молила от деня, в който Бернардино си бе заминал. Знаеше, че няма нужда да иска прошка, задето бе отнела живот, защото го бе сторила, за да избави Манодората от огромната болка и да спаси децата му. Затова не се помоли за прошка, нито дори за душата на приятеля си. Знаеше, че всичко това ще дойде по-късно. Не, Симонета внезапно почувства, че трябва да благодари по-скоро за едно чудо — за чудодейното сипване на снега, който бе навлажнил съчките, пригответни за клада на децата. Вероучението ѝ дойде на помощ и тя си спомни за света Лучия, която е била спасена от кладата, защото съчките отказали да се запалят. Спомни си също така и за света Аполония, която съвсем доброволно е скочила в огъня. Незнайно защо, но тези легенди ѝ се оказаха под ръка точно в мига, в който имаше нужда от тях — изтегли ги от дълбоките ниши на паметта си подобно на изненадващо завърнали се обратно отдавна изгубени

пътешественици. Симонета се загледа през прозореца към луната и звездите и заговори на тези две светици, които сега живееха в рая — едната без очи, а другата без зъби.

— Благодаря ви! — прошепна от все сърце.

ТРИЙСЕТ И ПЕТА ГЛАВА ГРАФИНЯТА ОТ ШАЛАН

Бернардино постепенно привикна към ритъма на каноническите часове: Утринна служба, Прима, Терца, Секста, Нона, Вечерня, Втора вечерня. Звучаха като стъпки или като музикален такт — в такт с изгряващото слънце, в такт със заника му и после отново в началото на новия ден. И въпреки това тук никой не бързаше за никъде, нямаше нищо неотложно. Бернардино бе започнал да разбира по колко време му трябва за всеки елемент от рисунките му само по молитвите, напявани от сестрите. Привикна не само към ритъма им, но и към тишината, свикна със замислените монахини, които се разхождаха из градините, копаеха билките си или четяха на глас от Светото писание. Сега той населяваше свят без остри думи, без неловки страсти. Тук нищо не се произнасяше по-високо от молитвата, нямаше никакъв звук, по-моцнен от шепота на дълго расо върху калдъръма из манастира, никакво насилие над ушите освен напевите и каденците на псалмите. Усещаше балсама на приятелството си с Бианка като естествено продължение на приятелството си с брат й, един благороден паралел на непризнатия за благородник. Усмиваше се тайничко, когато си дадеше сметка колко много си приличат двамата, как и законното дете, и незаконното имат много общо с общия си баща.

Бернардино започна още един ден, посветен на украсяването на този тих свят, още един ден, в който осмозата на религиозността, която го обгръщаше, щеше да се пропиет в кожата му. Откакто онази вечер се бе молил, бе започнал да говори по-често с Бог — разбира се, когато Бианка не беше при него. Затова, докато мислеше как пак ще види приятелката си в деня, в който смяташе да се заеме с изображението на света Катерина, той отново се изпълни с усещане за мир и покой. И тишина. Затова бе неимоверно изненадан, когато завари абатесата крайно развълнувана и крачеща като обезумяла напред-назад. Тя счупи черупката на спокойствието му и го отведе обратно в онзи, другия свят — света на насилието, страстите и смъртта.

* * *

— Какво има? — възкликна изумено той.

— Имам нужда от помощта ви! Ще дойдете ли? — в тона на Бианка се усещаше настойчивост и категоричност, каквито той не познаваше досега.

— Но какво става? — попита сащисано Бернардино.

— Нямаме много време! — заговори абатесата. — Една приятелка е в огромна опасност! Добре е, че сте облечен в расо на нашите събратя монаси. Така ще можете да вървите незабелязано из тълпите.

— Но какви тълпи?

Бернардино беше благодарен на това расо, защото в него действително се чувстваше незабелязан. Въпреки това бе излизал в града само няколко пъти, при това само в краен случай — за задължителните посещения в дома на неговия покровител и за купуване на нови бои. Даваше си сметка, че кардиналът най-вероятно все още го търси. Сякаш в отговор на мислите му абатесата изрече:

— Знам, че рискувате живота си, когато напускате убежището на тези стени, затова не бих ви молила за подобно нещо, ако наистина не се налагаше. Е, ще дойдете ли или не?

На Бернардино не му трябваше много време за мислене. Вярно е, че имаше известно количество вродена смелост, но далеч повече беше вроденото му любопитство, което сега го изпълни с непреодолимото желание да види какво толкова е станало в Милано.

— Разбира се — отговори.

Без повече обяснения сестра Бианка го поведе през билковата градина и двамата излязоха през задния вход на старата кула на цирка. След това тръгнаха бавно по Корсо Маджента, защото улицата беше препълнена от народ, а хората жужаха като досадни пчели. Бернардино изпита внезапно желание да се обърне назад и да погледне към фасадата на манастира и мраморните ѝ корнизи — както дете копнее за дома си, докато пълзи бавно по пътя към училище. Изпита познатото усещане не за грозно предчувствие и уязвимост, връхлитащо го винаги, когато излезе от безопасния рай на манастирските стени. Слънцето едва бе успяло да се издигне иззад капака на болезненожълтия облак и

светеше с мътния оранжев ореол на комета, предшестваща избухването на епидемия или на война. Бернардино вдигна качулката си и извърна очи от грозните лица, които очевидно се присмиваха на спокойното, набожно изражение на монахинята. Дръпна ръкава на абатесата и попита:

— Какъв е този народ? Къде отиват всички? Къде отиваме и ние?

— Да видим една екзекуция. Хайде, може да сме закъснели!

— Разкажете ми, докато вървим. Кой ще бъде екзекутиран? — попита Бернардино и веднага съжали за думите си, защото видя, че Бианка се натъжи много.

— Графинята на Шалан — една добра приятелка на мен и на моето семейство.

— Значи и на баща ви? Тогава той защо не се намеси?

— Защото нещата стигнаха твърде далече за това. Вече самият народ иска смъртта ѝ.

— Народът ли? Но защо?

— Издадена е морална присъда срещу жена, известна като доста лека. Жена, чийто грях се състои в това, че обича повече от един мъж — впрочем повече и от двама мъже.

Бернардино се почувства като ударен от чук. Ето ти, значи, доказателство за това какво очаква жените, които си позволяват да обичат свободно. Неговият съперник за сърцето на Симонета беше мъртъв, ала призракът на Лоренцо бе напълно достатъчен, за да ги раздели завинаги. Симонета бе подложена на присмех и порицание от народа на Сароно, а тук, в Милано, страстта на една жена очевидно бе на път да донесе смъртта ѝ.

— Разкажете ми повече за това — подкани той абатесата.

Докато вървяха по улиците, водени от тълпите, Бианка започна разказа си:

— Графиня Ди Шалан беше единствено дете на богат лихвар, който живееше в Казал Монферато. Майка ѝ беше гъркиня. Момичето бе толкова красиво, че въпреки низшия си произход още на шестнайсет години стана съпруга на благородния Ермес Висконти.

Бернардино беше чувал достатъчно за подобни бракове, затова не закъсня да попита:

— На колко години е бил съпругът?

Бианка се усмихна и бръчките по лицето ѝ се изчистиха, макар че малко след това се върнаха.

— Достатъчно стар, за да ѝ бъде дядо. Доведе я да живее в Милано, където тя идваше само и единствено в къщата на баща ми. Играеше с мен, докато растях, и беше изключително мила и весела, но не ѝ разрешаваха да се вижда с други хора. Дъртият ѝ съпруг казал на приятеля ми Матео Бандело, че познава добре характера ѝ и в никакъв случай няма да ѝ позволи да гостува на воля на дамите в Милано. След смъртта на Ермес, когато едва бе прехвърлила двайсетте, тя се оттегли в Казале и започна да живее охолно с много любовници. Един от тях — графът на Шалан от Вал Д'Аоста, стана неин втори съпруг. Беше пленен от невероятната ѝ красота, но двамата нещо не успяха да се разберат. Тя го напусна и се установи в Павия. Достатъчно богата благодарение богатството на баща си и на първия си съпруг и все още красива и на средна възраст, тя вече се отдаде на истински разюздан живот. Любовниците ѝ нямаха край.

Подмятан насам-натам от тълпата, Бернардино си каза, че графинята си е намерила идеалния за себе си живот, но усещаше, че в този разказ предстои съдбовен обрат. Наложил се да се хване здраво за ръкава на расото на абатесата, за да не се изгубят — много държеше да чуе останалата част от историята.

— Тук трябва да споменем двама от любовниците ѝ — Ардицино Валперга, граф на Масино, и сицилианският дон Пиетро ди Кардона. Графът на Масино ѝ беше омръзнал, но пък дон Пиетро я обичаше с безумната страст на младеж. Правеше всичко, което пожелаеше тя. И ето че веднъж тя го помолила да убие предшественика си, за да я освободи от него.

Бернардино бе шокиран не на шега, когато разбра, че леката жена се е превърнала в убийца. Не беше много сигурен какво е становището на абатесата по този въпрос, но реши да рискува:

— Но, сестра Бианка, тази жена май наистина е имала лошо влияние върху хората! Бихте ли могла вие, Божията рабиня, да защитавате подобна жена? Наистина ли смятате да се намесите, за да я спасите?

— Бернардино, всички на този свят сме грешници. Но никой човек няма правото да отнема живот — само Бог има това право.

Затова, ако сега я убият, значи херцог Сфорца няма да бъде по-добър от дон Пиетро, убиеца!

— Значи убийството все пак е извършено? Как точно?

— По това време тя живееше тук, в Милано. Една вечер дон Пиетро причакал граф Масино след вечеря — графът бил убит, но дон Пиетро го хванали. Така той разкрил жестокостта на своята любовница и тя била тикната в тъмницата. Сега я държат в крепостта Порта Джова — замъкът на фамилията Сфорца, където очаква екзекуцията си, определена за тази сутрин.

— А вие какво можете да сторите?

— Надявам се да ѝ купя свободата. Защото, макар да е действала неправилно, убедена съм, че се е покаяла, и ми е много тъжно, че ще трябва да плаща за действията на друг човек. Макар да нося расо, аз все пак си оставам жена, затова ми се къса сърцето, че една жена може да бъде убита за нещо, сторено от мъж, колкото и голямо да е било влиянието ѝ над него! Надявам се да мога да я убедя да заживее с нас като наша сестра, да завърши живота си в покаяние зад стените на нашия манастир.

За момент човешкият поток спря и абатесата се обърна към него:

— Разбирате ли, Бернардино, когато си мисля за графинята, аз не виждам нито лека жена, нито убийца. Виждам само една мила дама, с която съм играла и съм се смяла като единствено, самотно дете в къщата на баща си.

При катедралата тълпата забави ход и продавачите автоматично напъплиха хората. Предлагаха се статуетки на графинята — прочута красавица с руса коса и приятно лице. Бернардино и абатесата сведоха глави, за да разбутат тълпите. Пътуващите търговци продаваха светена вода за благослов на тялото, а по-предприемчивите пъхаха кичури боядисани в жълто конски косми в качулките им, твърдейки, че това са кичури от косата на графинята. На една дървена платформа актьори с гротескни маски разиграваха историята на похот и убийство, като двамата любовници носеха огромни фалоси от папиемаше при слабините си. Актьор с дълга руса перука ги галеше сладно, но малко след това мургавият сицилианец уби неаполитанеца, който започна да хвърля червени панделки към тълпата в имитация на кръв. В края на сценката огромна сребърна брадва падна върху врата на графинята и последваха нови червени панделки.

Тълпата достигна до такова ниво на вълнение и крясъци, че след месеците мир и покой главата на Бернардино се завъртя. Вече разбираше отлично защо абатесата е искала защита в такъв ден — защото двойки мъже и жени се натискаха съвсем открито, водени от събудената от мисълта за насилие животинска похот, а малко по-далече зърна едно самотно момиче да се опитва да избяга от мъжете, които го обкръжаваха и се опитваха да вдигнат полите му. Бернардино вдигна очи и зърна светците, подредени по готическите кули на катедралата, свели тъжно очи към множеството, самите те играчи на болезненожълтия фон на небето над тях. Той също се изпълни с тревога, че една толкова високопоставена дама трябва да бъде убита заради греховете на любовниците ѝ, затова продължи смело напред.

Достигнаха отбранителния насип на голямата червена крепост Порта Джова — стражевите ѝ кули се извисяваха като огромна връзка ключове, предназначени да пазят членовете на фамилията Сфорца вътре, а простолюдието да държат навън. Днес обаче големите порти на часовниковата кула Торе дел Филарете бяха отворени и народът се стичаше вътре на талази, на талази, под зловещото око на змията на фамилията Сфорца, украсяваща герба над входа, „готова да нападне, готова за удар“ — помисли си Бернардино за змията. Днес платените войници, наети да охраняват замъка, бяха разделили пиките си, за да пропуснат множеството. Вътрешният двор вече бъкеше от народ и всички се натискаха да заемат по-добро място за гледане. Сестра Бианка хвана ръката на Бернардино и го поведе към края на тълпата — направо към едни каменни стъпала в предната стена. Там ги чакаше една фигура в синя коприна. При вида на абатесата фигурата приклепна и целуна пръстена ѝ.

— Добър ти ден, Матео! — поздрави абатесата. — Ако денят не беше толкова мрачен, това би било среща на велики умове! Матео Бандело — велик писател, се запознава с Бернардино Луини — велик художник!

Двамата мъже се поклониха един на друг и всеки изгледа с любопитство другия. Единият, който нямаше нищо общо със светостта, носеше расо на монах и беше много по-красив, отколкото един монах има право да бъде. Другият — грозен и ощетен от съдбата, беше всъщност монах, но днес бе облечен в най-прекрасните дрехи,

които биха направили чест и на най-изискания придворен. Интелектът буквално струеше от очите на писателя.

— Надявам се по-късно да имаме възможността да поговорим, защото се възхищавам на всички ваши творби, които съм виждал, синьор! — изрече Бандело.

Бернардино, който не беше голям читател, не можеше да отговори със същия комплимент на Бандело. Но писателят вече беше сменил темата и с отривист жест се обърна към абатесата с въпроса:

— Носите ли всичко?

— Да — отговори сестра Бианка. — 15 000 крони.

— От манастира ли?

— Едва ли — усмихна се тя въпреки сериозността на момента. — От човек, който познава графинята и желае нейното освобождаване.

— Да, Алесандро Бентиволио — кимна Бандело. — Баща ви винаги е бил истински благородник, а подобна щедрост е типична за него.

Сестра Бианка го дари със странната си полуусмивка и бързо прошепна:

— А също така и дипломат. Наясно е, че в случая аз трябва да съм тази, която действа от негово име. Ако го направи лично, жестът му няма да се възприеме добре. Графинята нанесе голяма обида на народа, а баща ми не може да си го позволи. Както и да нанесе обида на херцога. Между другото, той тук ли е?

— Не — поклати глава Бандело. — Франческо Сфорца не би рискувал да се покаже пред народа, особено след всичките си военни кампании. Иначе можете да бъдете сигурна, че наблюдава всичко от някое безопасно място на крепостта си. Ето там, от *Рокета*. Дотам може да се стигне единствено чрез подвижния мост, който, както виждате, в момента е вдигнат. Да се надяваме обаче, че името на рова, над който минава, не е пророческо.

— Името ли? — обади се Бернардино.

— *Фосато Морто* — Ровът на смъртта — поясни Бандело и се усмихна зловещо, след което пое тежката кожена торба от ръцете на абатесата. — Така. Да видим сега какво може да се направи с тази торба. Вие чакайте тук. Ще се върна скоро.

И двамата проследиха как синята фигура се изкачва по стълбите на крепостта и изчезва в голямата кръгла кула. Под стената *Гирланда*

тълпата започна да става неспокойна в очакване на обещаното кръвопролитие — псалми се надпреварваха за внимание с мръсни кръчмарски песни, кикот се бореше с дюдюкания и викове. Бианка затвори очи, за да не вижда сцената, и устните ѝ се задвижиха в молитва. Бернардино обаче се чувстваше достатъчно неспокоен, за да я прекъсне.

— Не може ли да се опита с бягство? — прошепна в ухото ѝ.

Без да отваря очи, абатесата отговори:

— Вече е опитвано. В този замък има достатъчно проходи, които могат да те отведат на свобода — единият води направо към ловния резерват „Барко“, а оттам и към гората, а другият — към манастира на Санта Мария Грация.

— Имате предвид „Санта Мария деле Грацие“ ли?

— Знаете ли го? — отвори очи абатесата.

— Разбира се — отговори Бернардино. — Там е най-великият шедьовър на моя учител — „Ченаколо“.

— Да, „Тайната вечеря“ — кимна монахинята. — Но никога не съм я виждала. Но пък знам, че има таен подземен проход, който свързва тази крепост с манастира. Построен е от самия Лудовико ил Моро, за да може да ходи всяка вечер при тялото на мъртвата си съпруга, положено там. Говори се, че нощем в прохода все още се носят риданията на херцога — тук абатесата се прекръсти. — Преди седем нощи графинята се опита да избяга в манастира именно по този път, но беше предадена. Затова онази торба сега е единствената ни надежда.

Тук тя отново затвори очи и започна да премята зърната на броеницата, увесена на кръста ѝ.

Бернардино замълча. Очите му заоглеждаха тълпата — колекционираше грозни лица, а паметта му запечатваше детайли от присмехулните им и презрителни физиономии. Сети се за книжката, която седеше в килията му редом до Библията — прочутата „Либричоло“ в която Леонардо бе запечатал човешки гротески, които са му направили впечатление. Но паметта на Бернардино бе същинска библиотека за подобни образи. И сега долу на площада зърна мнозина, които един ден щяха да се открият обезсмъртени по стените на „Сан Маурицио“, особено когато Бернардино се заемеше с изработването на стенописа „Подигравките към Христос“.

Един монах в гарвановочерното расо на доминиканците се покатери на големия дървен блок, поставен до стената, и започна с назален вой латинска проповед за злото, зложено у жените, като започна с Ева, мина през всички епохи и достигна до настоящето. Чувствата му бяха посрещнати с бурното одобрение на тълпата, което ще рече образованите, които знаеха латински, се съгласиха с изразеното становище от страна на монаха, а невежите просто си намериха повод за поредните крясъци. На Бернардино му трябваше известно време, докато си даде сметка за целта на дървения блок, на който се бе изправил монахът, но когато осъзна истината, кръвта му се смръзна въпреки вълненото му расо.

Не след дълго Бандело се върна. Носеше в ръка торбата и още при слизането си по стълбите поклати глава. Когато ги наближи, рече:

— Никой не смее да приеме парите. Дори и в нашата епоха на корупция никой не смее да излъже тълпата точно в този момент. Тя е обречена!

Бианка кимна, приемайки неизбежното, и тримата се загледаха в разгръщащата се пред тях сцена. От вратата на кулата се появиха двама сержанти, следвани от фигура с яркоруса коса. Докато триото вървеше между бойниците, Бернардино видя, че графинята е с пищно тяло и е облечена със златна рокля със сребърни нишки. Тълпата започна да ѝ се подиграва и присмива, а в мига, в който тримата слязоха долу, и да я замеря със зеленчуци и всичко, което бяха успели да довлечат от бедните си колиби. Из площада се понесоха викове „Курва!“, които бяха подети от останалите и отекнаха дори отвъд крепостта. Бернардино се възхити на самообладанието на графинята в лицето на подобен присмех, но вътрешно в себе си се зачуди, че една такава жена е накарала две сърца да забият толкова силно за нея, че мислите им да се насочат към убийство. Най-добрите ѝ години бяха отдавна зад нея — талията ѝ се бе разширила значително, а кожата ѝ бе зачервена като на селянка. Бернардино забеляза, че природата надали има нещо общо със златистото на косата ѝ — очевидно използваше венециански помади и методи за изсветляване на къдриците. После тя се обърна към плачещата девица, която носеше шлейфа ѝ, целуна я по бузата, усмихна ѝ се и в този момент Бернардино видя как лицето ѝ се озарява от красота и обещание за плътски наслади. Жената разкопча голямата си яка и постави главата си на дръвника. Палачът приближи с

брадвата си. Докато главата ѝ се навеждаше, от привилегированата им позиция Бернардино успя да се наслади на цяла палитра от изражения по лицето ѝ: неистов страх, тъга, задоволство за добре изживян живот, спомен за това какво означава да обичаш и да бъдеш обичана, вкусът на хубаво вино, уханието на секса, разкъсването на парче хубаво месо — и всичко това, примесено с неподправен ужас. Ала над всичко това, подобно на перфектен актьор, се извисяваха гордостта и достойнството, и желанието да напусне този свят с благородството, с което бе родена. Бернардино усети в очите си сълзи при осъзнаването на реалността на чувствата, които жената изпитваше — това тук не беше нарисувана светица, а истинска жена, намираща се под сянката на брадвата. Всичко стана толкова бързо, че Бернардино не можеше да повярва, че е свършило. Брадвата падна със свистене, уловила случаен отблясък на слънцето. Към тълпата бликнаха кървави фонтани и всичко свърши. Главата на графинята беше вдигната високо — очите ѝ бяха подбелени, а трапчинките ѝ никога повече нямаше да помръднат.

Бернардино знаеше, че в този момент абатесата страда много, затова я прегърна през раменете.

Бандело хвана ръката ѝ и рече:

— Ще напиша историята на графинята. Но сега трябва да тръгвам, преди господарите ми да установят, че ме няма.

След още една целувка на пръстена и кимване към Бернардино той се изгуби в тълпите.

Министрелите дръннаха лютните си и тълпата се разтанцува. Нахранен с кръв и зрелища, извиващият се дракон на простолюдието пое обратно към катедралата, за да продължи остатъците от жалкия си ден.

— Почакайте ме тук! — изрече внезапно сестра Бианка. — Трябва да се видя с главния сержант. Ще проверя дали не мога да сторя за нея едно последно нещо.

Бернардино зачака. Слънцето се издигаше все по-високо, а замъкът потъна в мълчание. Червените стени се стоплиха, а кръвта попи в камъните, поели спомена за това и още много други екзекуции, които протестираха, доказвайки невинността си, докато слънцето ваеше с лъчите си красотата на архитектурата им.

Сестра Бианка се върна. Кожената ѝ торба вече не дрънчеше, но все така беше пълна, кръгла и потъмняла в основата. Бернардино

веднага разбра какво има вътре. Разбра още, че петнайсетте хиляди крони, които очевидно не бяха достатъчни да купят живот, са били напълно достатъчни за една отрязана глава.

— Хайде да тръгваме! — подкани го абатесата. — Трябва поне да я погребем подобаващо!

* * *

Само Бернардино и абатесата знаеха, че главата на графинята на Шалан лежи в билковата градина на манастира „Свети Мавриций“. Въпреки греховете си тя беше приета сред осветените стени и действително стана една от сестрите, макар и не по начина, който възнамеряваше да ѝ предложи абатесата. Сестра Бианка я постави под огромните бели цветове на валериана — билката, за която се знаеше, че цели всичко, пази от злини и носи спокойствие и умиротворение. Когато камбаните зазвъняха за поредната служба, сянката на кулата падна върху билковата градина като демон и Бернардино най-сетне усети значимостта на тази градина, която някога е била сухият пясъчен център на арената на смъртта. Игрището на император Максимин бе видяло достатъчно много злини. Не една и две глави и крайници са лежали тук — и сигурно все още лежаха; пясъкът неведнъж и два пъти е потъмнявал от кръв. Кръвта нахлу в главата на Бернардино и забуча с рева на тълпите от цирка, с помахането на жадния за кръв император. „Радостта на народа“ — така бе нарекъл Авсоний цирка. И наистина, Бернардино бе станал свидетел на този факт и днес. На ревящата тълпа и на жаждата ѝ за кръв. И тогава разбра, че спокойствието на тази обител, което бе почувствал тази сутрин, е чиста илюзия. Около този неподвижен център светът все така продължаваше да се върти, все така кървав и жесток, както винаги си е бил. Когато най-сетне двамата с абатесата влязоха в Залата на вярващите, беше едва обед, макар Бернардино да имаше усещането, че е минала година, откакто сутринта бе пресякъл коридорите на този манастир в тихо съзерцание. Художникът хвана четките си, но не бе в състояние да мисли за нищо друго освен за сцените, на които бе станал свидетел преди броени часове. Докато скицираше лицето на блажената Катерина, той не успя да се въздържа да не нарисува приятното, благо лице на графинята, но

го насити не със страстите на живота ѝ, а с благородството на смъртта ѝ. След това нарисува златната рокля, избродирана със сребърни нишки, и благородната ѝ глава, преклонена пред меч на убиеца ѝ.

— Света Катерина — поясни за Бианка. — Какво е станало с нея, ще ми разкажете ли?

За пореден път абатесата се зае да му разказва за живота на една светица, ала този път гласът ѝ трепереше, изпълнен с много тъга, а думите ѝ се спъваха накъсано, все още носещи мъката от видяното сутринта.

— Катерина била толкова благородна и храбра, че още на осемнайсетгодишна възраст се представила пред император Максимин, който преследвал жестоко християните, и го порицала за жестокостта му.

— Пак ли Максимин? — вдигна глава от фреската си Бернардино.

— Пак. Катерина излязла победителка в дебата. Няколко от опонентите ѝ били толкова впечатлени от красноречието ѝ, че се обявили за християни и веднага били избити. Вбесен заради загубата си, Максимин заповядал Катерина да бъде бичувана, а след това хвърлена в затвора. Но тя успяла да покръсти толкова много хора дори от килията си, в това число и съпругата на императора, че била осъдена да умре на колелото. При докосването ѝ обаче този инструмент за мъчение по някакво чудо се разпаднал.

Бернардино слушаше и продължаваше бясно да рисува. Днес обаче умът му не му предлагаше идеализирани сцени на святост върху стената, които да преповтаря. Днес виждаше единствено графинята и нейния край. Начерта колелата, върху които тя трябваше да бъде пречупена и в метафоричен, и във физически план, но после накара ангелите да ги ударят толкова силно, че парчетата им се разхвърчаха на всички страни. Тук той не можеше да не отдаде почит на рисунките на механични уреди на своя учител Леонардо, но за разлика от него не виждаше Бог в машината, а машината в Бога, чудейки се за пореден път какви мъчения бе в състояние да измисли човечеството за собствения си вид. Чу отново зад себе си треперливия глас на приятелката си, завършваща разказа си:

— Напълно побеснял, императорът заповядал да я обезглавят, после ангели отнесли тялото ѝ до планината Синай, където по-късно в

нейна чест били издигнати църква и манастир.

Абатесата се отпусна на пейката зад него и покри лице в молитва или може би, за да си поплаче — и той самият не бе сигурен какво точно правеше. Бернардино я гледаше неподвижно как скърби за онова, което бе изгубила и което беше много повече от приятелката ѝ от детинство. С нея си бе заминала и нейната невинност. Когато вдигна глава, той видя, че сълзите все още се стичат по бузите ѝ. Внезапно мъченичеството вече имаше човешко лице — за първи път през защитения си живот и двамата бяха станали свидетели на това как едно човешко същество убива друго.

— Хубаво стана, че видяхме каквото видяхме — изрече накрая сестра Бианка. — Разказвала съм ви множество легенди — за светци и грешници, за мъченици и за герои. Седя си аз тук и проповядвам тези лековати притчи за канонизираните и за ужасите, които са понесли, без да си давам сметка, че е голяма арогантност от моя страна да се опитвам да ви направя по-добър човек, да ви въведа във вярата! — изправи се и започна да крачи напред-назад пред художника. — Но до този ден наистина не съм знаела какво говоря! Не съм познавала какво значи истинска смелост в лицето на смъртта! Животът ми тук е защитен, отдаден на тихо съзерцание. Израснала съм в богатство и удобства, но никога не съм помагала на болните, нито съм била сред умиращите. Вярно е, че тук даваме милостиня на бедните, но при нас идват приличните бедни, уважаваните и здравите, за да хвърляме монети в краката им. Онези с шарката и без краката, или пък жертвите на проказата чакат своите събратя далеч отвъд Залата на вярващите. Те също са вярващи, но не се допускат дотук, за да не прихванем от заразата им. Аз никога не съм излизала на пътя на болестта и смъртта. Тук не правим нищо друго, освен да се крием. Наричаме се Христови невести, но сме девици — никоя от нас не е познала страстите на леглото, нито какво е в състояние да те накара да направиш с човешкото сърце. Ние не знаем нищо за любовта, нито какво е да родиш, нито което и да е от изпитанията на смъртните жени. Не, оттук нататък променям начина си на богослужение! — заяви абатесата и удари с юмрука на едната си ръка дланта на другата. — Вярата ми ще приеме по-практически вид. Заедно със сестрите ми трябва да излезем сред хората, за да отнесем Божието послание директно до тях и да направим по-поносим живота на нещастниците!

Бернардино беше покъртен от внезапната промяна в абатесата. В замяна на това той реши да сподели с нея и своята промяна. Слезе от скелето си и хвана ръката ѝ с големия пръстен.

— Аз също съм като вас — никога досега не съм виждал подобно нещо. Никога не съм бил войник и дори са ми се присмивали заради това — добави, защото никога нямаше да забрави думите на Грегорио. — Докато млади мъже умират, аз *рисувам* умиращи мъже. Докато кръвта им изтича на бойното поле, аз се чудя какво червено да намеря, за да нарисувам кръвта им. Всяко лице, които рисувам, приема спокойно ужасната си съдба, но това е просто метафора, моето разбиране за това, което би трябвало да представлява смъртта. Ала ето че днес графинята ме научи на доста неща за човешкото лице на саможертвата!

— В такъв случай, ако я нарисувате тук, ще почетете смъртта ѝ. Що се отнася до таланта ви, Господ ни е създал различни. Вашата дарба не е с меча, нито на бойното поле — със сигурност ще загинете още при първата битка. — Бернардино се усмихна тъжно. — Но пък рисувате като ангел! Днешният ден промени и двама ни. И двамата пресякохме своя Рубикон — допълни абатесата — и никога повече няма да можем да се върнем назад. Странното обаче е, че така ни промени смъртта на един грешник, а не на светец. И ако можете да нарисувате реалното, човешкото така, както рисувате божественото, тогава няма да имате равен на себе си и моята приятелка няма да е загинала напразно!

И той го направи. Още един мъж, който също бе променен от този знаменателен ден, също удържа на думата си и написа новела за живота на графинята на Шалан. Матео Бондело завърши историята си по следния начин:

„И така, бедната жена беше обезглавена. Такава е съдбата на необузданите желания. А онзи, който иска да я види нарисувана така, сякаш е жива, може да отиде в църквата на Монистеро Маджоре, където стои нейният портрет.“

ТРИЙСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА КЪЩИЧКАТА ЗА ГЪЛЪБИ

Селваджо бе завършил производението си. Бе рендосвал, струговал и търкал с пясък и сега къщичката за гълъби беше перфектна — стоеше гордо изправена и бяла, проблясваща под хилавите слънчеви лъчи. Основният ѝ прът бе забит дълбоко в земята, завършващ с бяло конично покривче, пазещо къщичките, с две вратички и с красиви арки за бъдещите обитатели. Малката куличка бе раздвижила спомените му, докато я изработваше — напомняше му за белите бойни кули на Камелот, но сцената изчезна така бързо, както нахлу в главата му. Селваджо отстъпи крачка назад и гордо огледа шедьовъра си. Това не бе къщичка, това бе истински дворец за гълъби. Бе работил неуморно, за да го направи и за да го подари за именния ден на онази, която му бе най-скъпа на сърцето.

Защото бе изминала почти година, откакто той се бе бил с швейцарските наемници, за да защити Амария. Днес Амария и баба им бяха заедно на пазара, защото поуките от миналата година все още не бяха избледнели в паметта на момичето и то вече никъде не ходеше само. Баба и внучка бяха излезли, за да купят продукти за празничната им вечеря — щяха да приготвят *Дзуна ала Павезе* — супа с месо, яйца, хляб и краве масло, измислена за вечеря на кралския затворник Франсис I. По настояване на Амария двете бяха отишли да търсят и дамата в червено, която продаваше прочутия ликьор, познат като „Амарето“, за да проверят дали за няколко нещастни сантиметра не биха могли да купят малко количество от божествената напитка, за да вдигнат наздравица за свети Амброзий. Името на светеца бе върнало спомените на Селваджо обратно към онзи съдбовен ден преди една година, когато бе убил тримата швейцарци, но единственото, което си спомняше от случая, бе как държи в обятията си Амария за първи път.

Оттогава насам бе имало и други подобни мигове — откраднати моменти пред загасващия огън, когато баба им се оттегляше в леглото си. И двамата бяха запазили непорочността си, ала Селваджо бе

наясно, че няма да може да удържа страстите си още дълго. Искаше Амария, копнееше за нея, но дали имаше правото да си взема съпруга, когато миналото си оставаше все така като бял лист в съзнанието му?

Вниманието му бе привлечено от някакво прошумоляване в краката му. Той сведе очи и се усмихна на втората част от подаръка си за Амария. В една кошница с капак върху замръзналата земя се гушеха два красиви гълъба, снежнобели и опитващи се да избягат от неприятния си затвор. Той ги извади от кошницата с опитни ръце и ги постави пред малките дъговидни портички на новите им домове. Сигурно щеше да се наложи да подреже крилете им, за да не избягат, но тъй като засега гълъбите изглеждаха предоволни от местообитанието си, предпочете да се въздържа, за да не помрачава щастието им. Докато птиците кълвяха и почистваха перушината си, той се замисли за имена, които да им даде. Паметта му го изненада за пореден път, като му поднесе спомени за разкази от античността, които бяха толкова ярки, сякаш ги четеше точно в този момент. Херкулес и Мегара? Тристан и Изолда? Троил и Кресида? Или може би историята, която най-много бе обичал — за обречената любов на Ланселот и Гуиневир, чиято виновна прегръдка бе видяна от рогоносеца Артур? Не, нито една от тези двойки имена не ставаше, защото всички те имаха нещастен край, а той държеше тези гълъби да бъдат кръстени на двойка с красив, щастлив край на връзката си. Аха, сети се! Усмихна се, когато сякаш от нищото в съзнанието му изскочи идеалната двойка имена.

Перфектно!

ТРИЙСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

КАРДИНАЛЪТ ПОЛУЧАВА ПОДАРЪК

Габриел Солис де Гонзалес, кардинал на Милано, беше свикнал да получава всякакви малки подаръчета от своето паство. Въздържанието и бедността не бяха за него. Нямаше нищо против да проповядва от амвона на катедралата за камили и иглени уши, но не виждаше никакъв смисъл да живее в нищета, само и само за да отиде в рая. Смяташе, че мястото му там вече е подсигурено благодарение на мерките за прочистване на християнския свят от евреи, които бе предприел. За това не бе особено изненадан, когато му беше поднесена интересна на вид бутилка ликьор. Беше с цвета на горена захар, а когато изтегли тапата — венецианско стъкло, както отбеляза с око на ценител — долови сладкия аромат на бадеми. Да, кардиналът изобщо не бе изненадан от подаръка, но слугата, който му го донесе, не бе обичайният му камериер. Този тук беше дребен и доста грозноват.

— Къде е Николо? — попита с надменно изражение кардиналът след кратка пауза, необходима му, за да си спомни името на слугата си.

— Разболя се, Ваше Високопреосвещенство. От воднянката.

Кардиналът изсумтя. В такъв случай е по-добре, че Николо е бил заместен от друг, защото той нямаше никакво желание да прихваща от болестите на простолюдието. Ето така Негово Високопреосвещенство възнаграждаваше годините вярна служба на своите слуги.

— А ти как се казваш? — попита той сега новия.

— Амброджо, Ваша милост.

— Хмммм... — хубаво миланско име. Обаче този човек не ставаше за негов слуга — в лицето си имаше твърде много неща, които му напомняха за евреите. Очевидно щеше да се наложи да се отърве и от него, но и утре не е късно. В момента най-важното за него бе ликьорът, който го мамеше с цвета и уханието си. — Кой донесе тази бутилка? — попита. — Няма никакво посвещение.

— Това не знам, Ваше Високопреосвещенство — подсмръкна слугата. — Сигурно ще да е от Негово превъзходителство херцога,

защото преди малко тук се навърташе един от хората на Сфорца.

Кардиналът изсумтя, възмутен от некомпетентността на този човек. Освободи го с махване на ръка, напълно уверен, че никога повече няма да му се наложи да вижда този безотговорен слуга. Нямаше представа колко е прав.

В отсъствието на Николо или на негов свестен заместник той бе принуден да си изгаси свещите сам, след което се качи сред кадифетата на огромното си легло, облечен с роба и шапчица. Сложи бутилката до чашата на нощното си шкафче и започна да отпива от великолепната напитка, докато четеше от една книга с проповеди за зловредното влияние на евреите, написана на испански език. Омразата, която лъхаше от всички строфи на книгата, заедно със сладостта на ликьора, му доставяха огромна наслада, затова той пиеше и четеше, пиеше и четеше, докато накрая бутилката се оказа празна. Брей, този вкус на бадеми бил много приятно нещо! Накрая книгата падна от ръцете му и той заспа.

* * *

Не заспа, естествено. Просто умря. Защото онова, което кардиналът не знаеше, бе, че има още една течност с дъх на бадеми, само че тя е смъртоносна. Това прахообразно вещество, извличано от листата на маниоката, черешите и други подобни, бе толкова смъртоносно, че дори и човекът, който го продаваше в малките улички зад катедралата на Мантуа, се почувства длъжен да предупреди дамата, която го купуваше, за неговото действие. Тя само беше кимнала и бе поела внимателно стъкленицата с бялата си ръка — ръка, чиито три средни пръста, както продавачът забеляза, бяха с еднаква дължина.

Най-новият и последен слуга на кардинала побягна бързо надолу по стълбите на двореца на мъртвия си господар. Поспря единствено, за да метне върху ливреята си една пелерина и да скрие под нея празната бутилка, която бе взел от нощното шкафче на господаря си. Втурна се към коня си, който стоеше и го чакаше зад един тисов плет. Пое в бесен галоп, докато не стигна в полето. Реката пред него бе като широка сребърна панделка, виеща се в нощта. Човекът захвърли бутилката в средата на реката и изчака мъничко — достатъчно, за да я

чуе как пада с плясък и водата я поглъща завинаги. Стигна до Вила Кастело на зазоряване и видя, че господарката му вече го чака на своя прозорец. Тя слезе веднага долу, за да го посрещне, а той беше твърде уморен, за да стори нещо друго, освен да хвърли юздите върху куличката на къщичката за гълъби и да остави коня си да пасе кротко трева. Изтощението му беше толкова голямо, че едва не се строполи и той в тревата. Господарката му реши да не го притеснява с подробен разпит, затова само запита:

— Видя ли го?

— Да.

— Свърши ли се?

— Да.

Тя въздъхна облекчено.

— Днес си освободен от работа с момчетата. Сега върви се наспи добре! — и докато той влизаше в дома ѝ, тя подвикна: — Исак!

— Да, милейди?

Тя сведе глава в търсене на подходящите думи и накрая рече:

— Твоят бог много ще се гордее с теб!

Той се усмихна с усмивката, която бе единственото красиво нещо в него, и изобрази с ръка знака за *шалом*, след което отвърна:

— Вашият също ще се гордее с вас, милейди!

ТРИЙСЕТ И ОСМА ГЛАВА

СВЕТО КРЪЩЕНЕ

— Не мога да остана повече. Света Катерина беше последната. Трябва да тръгвам! Ако вчерашният ден ме научи на нещо, то е, че нищо не е по-важно от това да живееш живота, който ти е даден, ако ще и да го живееш в грях! Докато бях при вас, успях да се сприятеля с Бога. Мисля, че той също ме обича въпреки множеството ми недостатъци. Ала животът е твърде кратък. А и аз най-сетне усетих как трябва да рисувам — научих го вчера. И сега трябва да тръгвам и да заживея живота, който трябва да живея, ако ще и заради това да отида в ада!

— Коя е тя? — попита абатесата с открити, искрени очи.

— Коя по-точно? — стресна се Бернардино.

— Жената.

— Коя жена? — възкликна Бернардино, трескаво прехвърлящ в главата си думите, които бе изрекъл току-що, и чудейки се кога е успял да спомене и името на Симонета.

Бианка направи няколко крачки напред и посочи към света Урсула.

— Ето тази — каза. После отиде до стенописа на свети Мавриций и пръстът ѝ посочи към жената с червената рокля на преден план. — И тази! — черното ѝ расо изсвистя, когато се завъртя рязко, за да посочи останалите. — И света Агата, и света Лучия, и света Аполония. — Дори и тук! — посочи накрая към света Катерина. — Тук, на нейната фреска, тя действително прилича на графинята на Шалан, но на онзи панел там, където стои до света Агата, тя отново е вашата тайна дама. Появява се навсякъде из тази църква, а вие не сте говорили нито веднъж за нея. Появява се дори и в майка ми — тук посочи към призрака в бяло, който беше коленичил над света Катерина и света Агата. — Тя действително беше красавица, но вие сте ѝ направили допълнителен комплимент с това изображение. Това не мога да не го призная дори аз, която толкова я обичах!

Бернардино се усмихна тъжно и отпусна глава в ръцете си.

— Това не говори много добре за уменията ми на художник — изсмя се той.

Абатесата приседна на пейката до него и рече:

— Бернардино, знаете колко много ценя работата ви! Но погледнете и сам! Вярно е, че има известни различия, но всички тези жени си приличат поразително много!

Бернардино разтри очи толкова силно, сякаш се канеше да ги извади от орбитите им, а когато ги отвори пак, се постара да погледне по друг начин на работата си. Да, Бианка се оказа права. Откакто бе дошъл тук, той бе рисувал единствено Симонета, отново и отново. Бе я изобразил като света Урсула, свела поглед към ангела с червени криле, който беше Елиях. Бе я изобразил в най-големи подробности в червена рокля, каквато никога не я бе виждал да носи, присъстваща на освещаването на църквата на свети Мавриций. Тя се извисяваше във величественния си ален тоалет, изпъстрен със златни нишки, а косата ѝ бе вдигната и прихваната с мрежичка със златни нишки и перли. На този стенопис имаше множество сцени, тъй като свети Мавриций основаваше църквата си сред мъртвите, но въпреки това единствено жената в червено със странните ръце, събрани за молитва, привличаше вниманието. „Аз съм една от вас — сякаш казваше тя. — Аз съм свидетелка на този ден.“ И (тук той едва не се разсмя) на всичко отгоре я бе нарисувал, застанала пред собствения ѝ дом — същият онзи дворец с червените стени и елегантната колонада отпред, които бе зърнал само веднъж, докато си вземаше сбогом с нея. Бе нарисувал дори прозореца, на който тя бе стояла в онзи ден, и бе поставил на него фигура със златисточервена коса до раменете, облечена в мъжки ловен костюм.

И това не беше всичко. Бернардино се въртеше и неговите най-велики творби се въртяха пред очите му. Всяка жена, която бе нарисувал, откакто бе дошъл в този манастир, имаше по нещо от нея, било в тялото или осанката, в лицето или ръцете.

Повечето от жените имаха нейния тен на кожата, а дори и да го нямаха, имаха нейните очи или нейните жестове. Нямаше представа дали чувството, което сега се надигаше в гърдите му, ще завърши със смях или с плач. А той се страхуваше, че я е забравил! А той бе лежал буден ноци наред, опитвайки се отчаяно да си спомни лицето ѝ! Ето,

че тя беше тук, пред него, отново и отново, много по-реална дори, отколкото когато я бе рисувал на живо в Сароно. Защото тогава, запленил от личността ѝ, не бе успял да я види такава, каквато бе всъщност. А тук, разделено от нея не само от разстоянието, разбитото му сърце си я беше спомнило във всеки детайл, а верните му ръце бяха рисували изображението ден след божи ден. Само две дами наоколо нямаха изражението на Симонета — света Схолостика и една скърбяща новопокръстена край гроба на Христос. И двете носеха черното расо на монахини и обикновеното, но мило лице на сестра Бианка.

— Е? — усмихна му се абатесата.

— Права сте. Наистина има една жена. Вие сте умна жена, щом разбрахте толкова много за мен, без да съм ви казвал нищо.

— Разбрах го от дамите тук, естествено. Но има и още едно нещо — приближи се до преградната стена и откри малкия символ върху фреската — толкова дребен, че би се побрал в една длан. Беше парче велен, което си вземаше сбогом с любима. Беше сърце с кралската лилия в него. — Също както и дамата — изтъкна Бианка — и този символ е навсякъде. Ето го върху шала на света Катерина. Върху корсажа на света Урсула. И най-често върху мантията на Мария Магдалина, докато наблюдава смъртта на своя любим и господар и когато той протяга към нея ръка чак от гроба. — В Залата на монахините абатесата посочи към кървавочервената мантия, покрита със сърца, изпълнени с листа, виещи се над покрусената, самотна жена, която Христос е обичал повече от всички останали. — Когато видях това тук, разбрах, че сте завинаги пленник на тази жена — заяви Бианка с усмивка — както и когато осъзнах, че вие рисувате отново и отново вашия красив тъмничар — с тези думи абатесата приседна отново до него и пак попита: — Коя е тази жена с червената коса и бялата кожа и очи, овални като бадеми? Коя е тази, която се движи толкова грациозно, която накланя главата си като светица и има осанката на кралица? Трябва да я голяма красавица!

— Точно такава е — отговори Бернардино, признавайки поражението си. — Но изобщо не е светица. Казва се Симонета ди Сароно. Човек е. Просто жена като всички останали жени. И сега аз съм тук заради нейния грях и моя. Но сега вече знам, че не мога да

живея без нея, а и вчерашните събития ми подсказаха, че в крайна сметка нашият грях не е чак толкова голям.

— Не искате ли да ми разкажете? — подкани го сестра Бианка така, както би подканила пакостливо дете.

— Просто се влюбихме един в друг твърде скоро след смъртта на съпруга ѝ и на неподходящото място. Тя беше мой модел за Дева Мария, докато работех в Сароно, и веднъж просто се прегърнахме в църквата. Видяха ни и ни разобличиха. Целият град ни осъди. А тя е богобоязлива и затова ме отпрати далече. Напуснах града по-скоро заради нея, отколкото заради себе си, но сега вече осъзнах, че не мога да стоя повече далече от нея. Без нея животът ми не е живот. За мен тя е всичко на този свят.

Сестра Бианка вдигна отново очи към фреските и поклати глава.

— Мисля, че ще продължавате да я рисувате до края на живота си.

Бернардино сви рамене, като че ли нямаше нищо по-лесно на този свят от това да се откаже от дарбата си.

— Аз пък мисля, че оставих достатъчно творби на историята. Най-доброто от мен е тук. Учителят ми се оказа напълно прав.

— Учителят ви?

— Маестро Леонардо. Той каза, че ще се науча да рисувам едва когато се науча да чувствам. Онова, което нарисувах в бялата църква на Сароно, беше просто занаятчийство. Украсявах белите стени там така, сякаш полагах глазура на торта. Тук обаче влязох в черна килия и я превърнах в кутия за бижута. Знам, че никога повече няма да мога да постигна нещо по-добро и че историята ще ме съди именно по това място.

Обгърна с широк жест на ръката си цялата стена и множеството параклиси, вече населени с безброй фигури. Едва сега си даваше сметка, че фреските не притежават онази класическа безстрастност, която имаха фигурите му в Сароно, а още по-малко — безсмислените метафори на предишната му работа. Те вече не бяха изискани, аристократични и царствени. Бяха си съвсем истински и живи, изрисувани с ярък натурализъм — мъгливите светлосенки, за които някога бе подигравал толкова много Леонардо, сега извеждаха на преден план реалността и живота. Тук Бернардино вече не беше

ограничен от формите и умереността. Страстите му го бяха освободили, четката му се бе превърнала в плът.

Осъзнаваше също така, че четката му бе вървяла заедно с нарастващата му вяра — тук светлината на набожността се излъчваше от самите фигури, а не идваше някъде отвън. Бернардино имаше чувството, че се обръща към начетен кръг от свети личности, които са се събрали, за да го изслушат. Отдавна мъртвите и все още живите вървяха ръка за ръка — Алесандро Бентиволио, бащата на сестра Бианка, беше приклепнал в разкошната си мантия от бяло и сиво, черно и златно, а зад него стоеше свети Стефан със скалата, която го бе убила, разпръсната на парчета в краката му. Мъртвата майка на абатесата — Иполита, бе приклепнала над света Агата и света Лучия, и трите носещи лицето и формите на Симонета ди Сароно. По-нататък пък бяха Бианка и брат ѝ Анселмо, изобразени като света Схолостика и нейния близък свети Бенедикт, усмихващи се блажено от пиластрите. В блестящите цветове на одеждите, в безценните пигменти от лапис лазули, зеленика и малахит миналото и настоящето се събираха и свеждаха очи от арките и пазвите на сводовете, от окулите и люнетите. Багрите и драперията на тъканите бяха забележителни, перспективата на фигурите — толкова добра, че те сякаш се привеждаха, за да залепят с милостта си целия свят. От илюзията Бернардино бе създал реалност — измислените мрамори и ниши, които бе изрисувал, изглеждаха така реални, сякаш току-що бяха издялани от зидар, наситени със светлосенки и форми, които не са техни. Да, той си даваше сметка, че това е неговият шедьовър.

— Но вече не копнея за възхита и одобрение — изрече той почти на себе си, като че ли отговаряше на въпрос, който не е бил зададен. — Искам единствено нея и щом трябва да живеем в грях, тогава така да бъде — стига да ме приеме, разбира се. Но и да не ме приеме, ще остана да живея на стълбите ѝ и ще ходя след нея навсякъде като вярно кученце.

Абатесата се замисли, а след това заговори:

— Скъпи ми Бернардино, не ви ли е хрумвало някога, че този завършек на нещата не е необходим? Та вие вече станяхте приятел на Бога, така да се каже. И той наистина ви обича въпреки грешките ви, както обича всички свои деца. Не е ли възможно да продължите по неговия път?

— Какво искате да кажете?

— Имам предвид брак. Това е едно от тайнствата, при това едно от най-обичаните от Бога!

— Брак ли? — Бернардино изрече думата така, сякаш я казваше за първи път.

— Но, разбира се! — дари го с прочутата си полуусмивка абатесата. — Не сте ли мислили за това досега?

— Никога. Но... как може да стане това?

Сестра Бианка се засмя от сърце и отбеляза:

— Вярно е, че не знам много за света, но доколкото ми е известно, обикновено мъжът предлага на жената и после я изчаква да каже „да“ — и го сръга закачливо в ребрата.

— Ама...

— Тук сте вече близо две години. Кога е починал съпругът й?

— Година преди да дойда тук. Убит при битката край Павия.

— Значи бедната душа я няма вече три години, вечна му памет!

И тя е имала достатъчно време, за да скърби. Вярно е, че дължим почит на мъртвите, но пък младите трябва да живеят живота си, а не да го прахосват в траур. Църквата и каноническите закони позволяват на една вдовица да се омъжи повторно след известно време, а както разбирам, за нея това време е отдавна минало. Следователно тя трябва да стане ваша, стига да ви приеме.

Сърцето на Бернардино затуптя, очите му пламнаха. Брак! Никога не си бе представял, че двамата със Симонета могат да бъдат заедно законно в очите на Бога. Но ако скрупулите й позволят и ако прецени, че той е достатъчно наказан, значи е възможно. Очевидно е, че за Църквата и закона вече не съществуват пречки за това — единствено за хорското мнение, но в крайна сметка всеки скандал има край.

— Ама аз не знам нищо за нея, откакто напуснах Сароно! Живеех с чувството, че тя е завинаги изгубена за мен. Не знам дори дали още живее в Сароно. Нито дали не е срещнала друг.

— Някое от изброените неща изглежда ли ви вероятно? Смятате ли, че е била привързана към своя дом?

— Много. Всъщност тя дойде да работи при мен, за да съхрани дома си в памет на починалия си съпруг.

Абатесата кимна в знак на одобрение, след което попита:

— А непостоянна ли ви се стори? Заприлича ли ви на жена, която лесно скача от връзка на връзка?

— В никакъв случай! Сигурен съм, че ме обичаше страстно, но пък точно затова се чувстваше много грешна, защото страдаше от чувството си за дълг към първата си любов!

— В такъв случай вървете и я потърсете! Защо да не го направите? Най-малкото, което можете да сторите, е да опитате! — заяви абатесата и преди Бернардино да успее да протестира, тя се изправи. — Необходимо е само още едно нещо. И то може да стане тази вечер, по време на вечерната ни служба.

* * *

Когато камбаните за вечерня зазвъняха през последната нощ от престоя на Бернардино в манастира „Сан Маурицио“, той застана гологлав отпред пред олтара. Носеше бяла риза и в ръка държеше голяма свещ. Всички сестри бяха дошли в Залата на вярващите, удостоверяйки го с приятелството си, което бе разцъфтяло през последните две години на неговата работа при тях. Лично познаваше само няколко, но знаеше, че всички са му приятели. А сред тях най-вече една — онази, която сега стоеше пред него и която той бе започнал да обича като родна сестра. Тя изля от светената вода върху главата му и той изтръпна от чистотата и хладината ѝ. Докато отпиваше от бокала на първото си причастие и се вглеждаше в червените му дълбини, той вдигна очи към панела, който бе нарисувал над олтара. Там лежеше Исус и кръвта му шуртеше в чашата на Граала — същата тази кръв, която Бернардино сега отпиваше. Стори му се невероятно, че въпреки цялото познание, което бе натрупал напоследък за живота на светците, нито веднъж не се бе замислял за страданията на самотния, страдащ Христос.

„*Noli me tangere*“. Да, точно така, „Не ме докосвай!“. Бернардино бе нарисувал и тази сцена тук, в тази зала. Вдигна отново очи към изрисувания люнет и бе осенен от велико просветление. Там една ръка се протягаше, за да докосне ръцете на любимите, но той бе нарисувал обратното на традиционната сцена. На неговия стенопис Възкръсналият Христос протягаше ръка за прегръдка, а не за сбогом

— така, както Симонета веднъж бе протегнала към него ръка от съжаление, а той я бе отхвърлил. Но вече Бернардино бе готов да докосва и да бъде докосван и сега разбра защо — тялото на Сина Божи беше поддържано от онези, които го обичаха: Мария Магдалина, майка му Мария и свети Йоан, така че той не беше сам в този ужасен час. И в този момент Бернардино осъзна, че не иска да умре сам. Искаше да има съпруга и деца от своята плът, които да бъдат до него. При тази мисъл в очите му избликнаха сълзи и рукнаха в мига, в който сестрите запяха мощно и красиво: „Глория! Глория!“ — „Слава! Слава!“. Той погледна и към ангелите — *неговите* ангели, които се носеха над главата му. Но в този момент те не бяха просто серафимите, които бе нарисувал, а истински, реални ангели. Бяха дошли да наблюдават неговото приемане в лоното на Бога — най-последно! — тук, в Залата на вярващите, където беше мястото на тази заблудена овца, преди да се върнат в нишите си в тъмносиньото небе със златните звезди.

* * *

Докато си вземаше сбогом при портата на кулата, Бернардино се приведе и целуна ръката на абатесата. Но този път не погледна към камъните на пръстена ѝ така, както бе сторил първия път — сега той затвори очи и целуна с обич грубата кожа. Тя също забеляза разликата и отбеляза:

— Направихте ми голям комплимент, синьор! Защото, когато затворим очи при целувка — било то на главицата на дете, краката на светец или устните на любимата, тази целувка означава всичко за нас! Защото едва тогава се изолираме от външния свят и си припомняме, че трябва и да *чувстваме*!

Когато Бернардино вдигна лице към очите, които приличаха толкова много на очите на Анселмо, бе озарен от ново прозрение. Вчерашният ден бе променил и двама им, и двамата бяха изгубили невинността си, а и тя бе изразила желание да узнае повече неща за света. И двамата искаха да се радват на всеки ден от своя живот, макар и по различен начин. Затова не му се искаше да я оставя да си замине от този свят, без да знае, че в него живее и брат ѝ.

— Вече трябва да тръгвам — рече той. — Но ви моля да дойдете с мен! Има един човек, добър човек... най-добрият приятел, когото имам на този свят... Той ще бъде много щастлив да се запознае с вас, защото, макар да не е все още официално ваш брат, той е син на баща ви!

ТРИЙСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА ВЕНЧАВКА

Селваджо и Амария се женеха в Павия, в църквата „Свети Петър от Златния небосвод“. Позлатеният таван се издигаше високо над тях и тържествените латински слова на свещеника се извисяваха към него, за да се върнат обратно към децата му на земята. Никога досега не бе имало по-щастливи булка и младоженец от тези двамата, които се венчаваха в този момент. Свети Амброзий наблюдаваше цялата сцена от иконата си и се радваше.

Баба им седеше на първата редица на пейките с черна дантела върху бялата си коса. Беше събрала ръце за молитва, отпуснала глава върху пръстите си. Беше сигурна, че отец Матео ще се съгласи да извърши церемонията, защото познаваше добре и Амария, и по-късно Селваджо. Свещеникът изобщо не се поколеба да ги събере под едно и също име — и Селваджо се женеше с името Сант Амброджо — защото не бе за първи път да съединява в светото тайнство на брака двама от сираците на този светец. Отецът знаеше отлично историята на младоженеца и бе спокоен, че няма кръвосмешение.

И докато слушаше как добрият старец напява урока, който булката и младоженецът бяха избрали по свои специални причини, и докато наблюдаваше двете си скъпи деца как са приковали един в друг очи и ръце, бабата усети, че думите носят нов смисъл.

Блажен е онзи, който се страхува от Бога и който върви по неговите пътища.

Защото ще се храниш от труда на ръцете си, ще бъдеш щастлив и ще живееш добре.

Жена ти ще бъде като плодоносна лоза, децата ти ще бъдат като маслинови клонки около масата ти.

Вижте, блажен е онзи, който се страхува от Бога.

Нека Господ благослови онези извън Цион и нека виждате доброто на Йерусалим през всичките дни на живота си.

Нека видите децата на своите деца! Мир над Израил!

Думите сякаш бяха написани точно за тях и за семейството, в което се бяха превърнали, за семейството, което един ден щяха да имат. По време на молитвите бабата запуши ушите си за думите и благодари на Бога по свой си начин, искрено и почитателно. Никога не бе преставала да бъде набожна, даже през черните дни след смъртта на Филипо. Но днес дори и тя беше толкова развълнувана, че мина храбро през площада, на който бяха изгорили трупа на Филипо. Защото Бог ѝ бе дарил Амария, а сега и Селваджо, и техните деца щяха да растат като маслинови клонки около нейната маса. Сърцето ѝ вече беше пълно.

Булката и младоженецът изглеждаха светли и бляскави като светците, които ги наблюдаваха от стените. Амария беше с новата си рокля с цвят на зелени пролетни листа, а в тъмната ѝ коса бяха вътъкнати перлите, които баба им беше измъкнала от устата на стридите, купени за вечеря. Старата приятелка на Амария — Силвана, стоеше отстрани като шаферка, а изражението ѝ беше толкова кисело, колкото на булката — щастливо. Кой би допуснал, че едно сираче от гората ще я изпревари пред олтара?!

Селваджо беше облечен в тъмночервения празничен костюм на Филипо, който може и да му беше малко тесничък, но не се забелязваше особено — толкова красив изглеждаше той със своята изрядно подрязана брада и пригладената си назад коса. Да, Амария изглеждаше като майската царица, а Селваджо — като нейния цар. И нищо — нито дори свързването на ръцете на двамата със сребърните панделки, нито дори поставянето на ръцете върху Библията, нито дори латинските напеви на проповедта, която свещеникът редовно изнасяше по време на венчавка — не е в състояние да проникне в паметта на младоженеца и да му подскаже, че вече е минавал по този път, че всичко това вече го е правил.

ЧЕТИРИЙСЕТА ГЛАВА

ФИЛИДА И ДЕМОФОНТ

Беше прекрасен летен ден, когато абатесата и художникът най-сетне стигнаха до Кастело. Бианка позна веднага огромната къща от фреската, посветена на свети Мавриций, защото Бернардино беше нарисувал зад светеца именно тази къща, чак до последния прозорец и врата, до последния камък и керемида. Червената мед на тухлите, сенчестите арки на покритата веранда — всичко беше тук, пред очите ѝ, така, както бе изрисувано на големия панел в Залата на вярващите, предоставящо перфектен фон за историята на свети Мавриций. Квадратна, елегантна и откъсната от всичко останало, къщата беше едновременно гостоприемна и отблъскваща.

Бернардино, който през последните няколко часа от пътя им бе станал изключително неспокоен, застана на портите след почти две години от деня, в който бе тук за последен път, от деня, в който Симонета му беше обърнала гръб с рисунката му в ръка. И завари мястото невероятно променено.

Зимните розови храсти, от които си бе взел сбогом със Симонета, сега бяха като корони от яркозелени листа и изобилие от коралови пъпки. Бадемовите дървета бяха окастри внимателно и подредени прецизно в строги прави линии, привързани умело за решетките по градинските стени. Дори и градините за отдих бяха възстановени, а в кристалнобистрите езерца подскачаха пъстърви. Самата къща също бе претърпяла реконструкция — арките на покритата веранда бяха поправени, старият бръшлян беше махнат, а на негово място потрепваха лилавите клонки на глицинията. Между новите колони се виждаха нови врати, на прозорците — нови стъкла. Бернардино оглеждаше тези нови знаци на благоденствието и сърцето му се свиваше все повече и повече. Да не би тук да е пристигнал нов съпруг, който да е влял нов живот на това място? Сестра Бианка постави ръка на рамото му, за да го успокои, но той се отдръпна бързо и тръгна

право напред, неспособен да издържа повече на напрежението. Трябваше да я види, ако ще и да е за последен път!

Сестра Бианка го последва и я видя в същия миг, в който я видя и той. И о, чудо на чудесата! Тя беше със същата червена рокля от картините му, със същата златиста шапчица с перли върху вдигната коса! Но пък беше толкова жива, толкова весела! Не беше никаква рисунка. Бялото ѝ лице беше зачервено от смях, а златисточервените ѝ къдрици бяха избягали от мрежичката към тила и ушите ѝ. Полите ѝ бяха вдигнати до кръста, защото тичаше около най-голямото дърво в горичката, унесена в игра. Но наоколо не се виждаше съпруг — само две златни деца, които се смееха и прескачаха, и гонеха жената с бяло-зелени бадемови клонки, които размахваха като мечове. От време на време тя хващаше някое от тях и го целуваше било по бузките, било по врата с неподправена майчинска любов.

Бернардино беше дълбоко развълнуван. Тя би могла спокойно да им бъде майка, ако не бяха две неща: първо, възрастта им правеше това нещо невъзможно, и второ, той веднага позна по-голямото дете. Възможно ли е да е истина? Но това беше Елиях, еврейчето, на чиято ръка бе нарисувал гълъб и на което бе купил черното топче. Това беше Еванджелиста, ангелчето с червени крила, което щеше да остане завинаги на стените на „Свети Мавриций“.

Бернардино стоеше и се дивеше на тази нова Симонета, на тази усмихната, смееща се, жизнена жена, която вече не беше разкъсвана от болката на любовта и скръбта, на предателството и безчестието. Не беше също така особено бедна, както когато беше дошла да го моли за помощ, облечена в дрехите на съпруга си. Нито хладна и далечна, както когато седеше и му позираше за Дева Мария, застанала високо над страстите на смъртните, безстрастна като самата луна. Тя също се бе променила и той усети, че сега я желае още повече. Сестра Бианка също видя всичко — доброто ѝ сърце се развълнува от сцената и тя също позна света Урсула, играеща с ангела с червените криле, но същевременно се уплаши за Бернардино — как е възможно наистина да забрави жена като тази?! Това не беше дистанцираната, горда аристократка, която си бе представяла, не беше студената куртизанка, измъчваща любовника си. Това тук беше прекрасно, топло създание, което би могло да превърне живота на един мъж в земен рай. Какво щеше да прави приятелят ѝ, ако тази жена откаже да го приеме?

* * *

Накрая Симонета се умори от играта и се свлече в корените на Дървото на Ребека, върху зелената трева, покрила гроба на Манодората. Отпусна се изтощено на ствола му на мястото, където приятелят ѝ бе издъхнал, а синовете му се хвърлиха в скута ѝ. Нарочно се бе постарала да играят редовно тук, бе им забранила всякакви суеверия и бе превърнала мястото в тяхна обичайна детска площадка. Говореше открито за майка им и баща им, докато накрая им помогна и те да заговорят за тях от крито и с любов.

Тя притисна момчетата — едното на едното ѝ рамо, другото на другото — и затвори очи. Слънцето беше толкова ярко, че все още виждаше листата на бадемите да се поклащат над главите им като тъмни риби, които се люшкат напред-назад с прилива. А когато ги отвори отново, реши, че е получила слънчев удар. Защото пред нея стоеше Бернардино Луини.

Всички съмнения и притеснения на абатесата изчезнаха в мига, в който Симонета скочи и го прегърна, и двамата започнаха едновременно да се смеят и да плачат. И двамата започнаха да изричат имената си отново и отново, и двамата благодаряха на Бога за онова, което поотделно им се е наложило да разберат за себе си по време на трудните дни на раздялата. Устните им се срещнаха за продължителна, страстна целувка, очите им се затвориха, докато отпиваха един от друг — благодарни, дълбоко благодарни, че онова, което не беше наред, вече се бе оправило. Абатесата, която в крайна сметка също беше човек, наостри слух, за да чуе какво си приказват, но почти не схвана онова, което чу. Защото между отделните целувки Бернардино наричаше Симонета „Филида“, а тя него, сякаш довършваше парола — „Демофонт“. Добрата монахиня сигурно би се шокирала да разбере, че двамата влюбени имат пред вид един езически мит от Древна Гърция, в който жена, която си мислела, че е изгубила голямата си любов, се превърнала в бадемово дърво, но при завръщането му била спасена, като разцъфтяла в ръцете му и той отново я върнал към живота и любовта. Но абатесата не разбираше това, нито пък беше в настроение да прави забележки и да порицава когото и да било. Вместо това хвана ръчичките на момченцата, приклепна пред тях и рече:

— Ще ми покажете ли играта, на която играехте току-що? Ще се радвам и аз да я науча!

И докато Бернардино и Симонета изричаха клетвите на сърцата си под бадемовите дървета, обсипвани от белите им цветове, абатесата на манастира „Сан Маурицио“ вдигна расото на кръста си, за първи път от много години изложи на слънце белите си космати крака и хукна около голямото дърво, гонена от две малки еврейчета, смеейки се като папагал и въртейки се като дервиш.

* * *

Симонета ди Сароно и Бернардино Луини се ожениха в църквата „Санта Мария деи Мираколи“ в Сароно — църквата на чудесата. Симонета реши, че трябва да погледне миналото в лицето и да бъде венчана публично, за да може да започне новия си живот спокойно и открито. Все пак, в знак на почит към първия ѝ брак и паметта на първия ѝ съпруг, те се ожениха не пред главния олтар, а в параклиса на Дева Мария, където булката се гледаше от стените, вторачена надолу от стенописите, изрисувани от младоженеца. На венчавката им присъстваха брат и сестра во Христа, а също така брат и сестра по кръв — защото Алесандра и Анселмо Бентиволио се запознаха и между тях веднага разцъфна приятелство — връзката на еднаквите характери и еднаквия баща беше по-силна от разделението на различните майки и детството.

Дори и добрите граждани на Сароно благословиха този брак — ликьорът „Амарето“ бе донесъл голям просперитет и на целия регион, а господарката на Кастело беше богата покровителка на винаря, месаря и на всеки друг занаятчия в града. С изключение на пекаря — той бе умрял по твърде мистериозен начин преди няколко седмици. Единствено отец Анселмо, който му бе дал последно причастие, бе забелязал един зъл кинжал във формата на малтийски кръст, заровен дълбоко в гърдите на човека. Но свещеникът си мълчеше по въпроса, както и Симонета. И дори да си даваше сметка, че голяма част от популярността ѝ произлизаше от репутацията ѝ на антисемит, който собственоръчно е изпратил стрела в сърцето на лошия еврейин

Манодората, тя предпочиташе да не спори с хората. Предпочиташе да бъде известна по този начин, но семейството ѝ да бъде в безопасност.

Защото истинската сватба се състоя у дома, с нейното семейство. Под Дървото на Ребека двамата изрекоха своите свещени клетви отново, докато момчетата държаха над главите им арка от бадемови клонки. После Бернардино и Симонета си размениха по един бадем и този път тя го схруска със зъби, сдъвка го добре и го погълна, за да усети изцяло сладкия вкус на този плод. Имаше и още една разлика — вдигнаха тостове с „Амарето“ — напитката, която Симонета бе създала за Бернардино. Пиха от двете страни на един и същи сребърен бокал, а Бернардино не можеше да се начуди на невероятния ликьор, приготвен от съпругата му.

— Какво ще кажеш? — попита тя и по челото ѝ се изписа тънка бръчка на тревога.

Той се усмихна и каза:

— Ще кажа, че истинското изкуство се открива не само по стените на църквите.

* * *

Празникът под дърветата продължи, докато златните главици на децата не клюмнаха. Повече от странно тържество, наистина, на което присъстваха монахиня и свещеник, които седяха в двата края като корици на книга, същински съвременни Бенедикт и Схоластика. Присъстваха още — и също пиеха от една чаша — един еврейски учител и неговата няма жена от Таормина, която иначе се смееше и пееше заедно с всички останали. За тържеството си бяха приготвили смесица от християнски и еврейски ястия, а песните, които придружаваха вдигането на тостове с „Амарето“, бяха от четирите краища на света — народни песни от Ломбардия, сватбени химни от Милано, еврейски напеви от Изтока и селски закачки от Таормина и горещия юг.

Накрая Вероника заведе децата в леглата им, а Анселмо и абатесата си взеха довиждане с любезните домакини, за да се оттеглят в къщата на свещеника в града. Бианка си бе взела едноседмичен отпуск от манастира, оставяйки работата в ръцете на способната си

заместничка. Възнамеряваше да прекара тази седмица като гостенка на брат си, в молитви и съзерцание, и във весели разговори, с които да запълнят липсващите години от детството си. След това тя смяташе да се завърне в манастира си, освежена и готова да въведе промените в начина на служене на Бога, за които бе взела решение в деня на екзекуцията на графинята на Шалан. Дълбоко в себе си обаче се надяваше да успее да убеди Анселмо да дойде с нея за кратко гостуване в Милано, за да се събере отново с баща им.

Младоженците останаха под дърветата, докато не изгряха звездите, а след тях и луната. Нощта вече беше друга територия, а с нея и разговорът им взе нова насока. Безгрижието на деня отмина. Радостта остана дълбоко в сърцата им, но сега двамата се заеха да направят преглед на последните две години. Симонета разказа на Бернардино за производството на ликьора си и за ужасната история на Манодората и Ребека.

Бернардино ѝ разказа историите на светиците, на които бе дал лицето на съпругата си, както и за ужасната и същевременно толкова важна смърт на графинята на Шалан — събитие, което завинаги го промени. Накрая двамата замълчаха и останаха така, просто хванати един за друг, щастливи, че най-сетне всеки поотделно е успял да намери пътя към общия им дом.

— Трябваше ли да стане така? — запита накрая Бернардино. — Трябваше ли да губим тези две години? Не можеше ли още тогава да започнем пътешествието си заедно?

Симонета бе отпуснала глава на гърдите му и слушаше сърцето му, докато говореше. Усети я как поклаща глава и я чу да казва:

— Не, не можеше. И двете години не са изгубени. Що се отнася до пътешествието ни, то всъщност започна още тогава, в деня, в който се запознахме. Просто се наложи да попътуваме сами, всеки по своя път.

— И защо? Аз, който съм по-стар от теб, не разполагам с много време. Не трябваше ли да се радваме на повече мигове заедно?

Тези думи накараха Симонета да се уплаши от ударите на сърцето му — знаеше, че са преброени и затова помести глава, за да не ги чува как изтичат. Но това не я накара да промени мнението си.

— Тогава наистина не можех да те приема. Имаше твърде много за правене, твърде много за оправяне. А сега вече мина достатъчно

време — и двамата се покаяхме за стореното, и двамата се върнахме към Вярата. Аз, която бях отгледана изключително набожна, ѝ бях обърнала гръб за известно време, когато си мислех, че Господ ме е изоставил. Обаче той е бил с мен през цялото време и ме е наблюдавал. И после ме върна на мене самата, върна ми и къщата ми, спаси момчетата и накрая аз се върнах при него.

— А аз — допълни Бернардино, — един безбожен езичник, който никога не бе и помислял за религия, открих истинския път в „Сан Маурицио“. Така ти си се върнала към Бога, а аз за първи път го открих.

— Най-странното обаче е — продължи Симонета, — че именно връзката ми с хора от друга вяра ме приближи отново към Бога, а не ме отдалечи от него. Най-сетне разбрах, че бог си е Бог, че той е един за всички нас и че единственото, което ни различава, е начинът, по който му служим.

Бернардино притисна ръце към нейните в обща молитва. Дългите ѝ пръсти се изравниха с неговите — молитва в молитвата.

— Не можеше ли да научим всичко това заедно? — попита той.

— Не мисля — поклати глава Симонета. — Имахме нужда да се изцелим, да бъдем цялостни, когато отново се съберем. А и от тъжната ни раздяла произлязоха някои много добри неща — например ти изработи шедьовъра на своя живот, заради който поколения наред ще ти се възхищават и ще те възхваляват.

— А ти изобretti ликьора „Амарето“, с който същите тези поколения ще се веселят! — допълни той.

Гласът на Бернардино беше леко закачлив и Симонета се усмихна, но съвсем скоро лицето ѝ отново стана сериозно.

— И въпреки това не тези са най-хубавите неща, които произлязоха от раздялата ни — изтъкна. — Най-хубавите неща са приятелите, които спечелихме и изгубихме — това я накара да си спомни за Манодората, а Бернардино се сети за графинята, за която скърбеше Бианка. — Както и приятелите, които спечелихме и запазихме — абатесата и свещеника — допълни.

— И момчетата — усмихна се с много любов Бернардино.

Симонета се усмихна при мисълта за синовете си и за това как те бяха приели безрезервно присъствието на Бернардино. Елиях, който вече познаваше човека, някога нарисувал ръката му, бе забелязал със

своя вроден интелект колко щастлива е станала майка му, откакто бе пристигнал Бернардино. Момчетата страдаха достатъчно от загубата на баща си, за да копнеят за негов заместник, но не беше само това. Бернардино беше изключително весел и невероятно остроумен — нещо, което Манодората, макар и отличен баща, безсъмнено никога не бе притежавал. Достъпността на Бернардино, игриливостта му и усетът му за смешното — същите онези качества, които го отличаваха толкова ярко от мъртвия им баща — само ги приближиха още по-бързо до него. Той на свой ред се зае решително да стане приятел на момчетата. Докато Симонета ги наблюдаваше как играят — като ги гледаше човек, тримата бяха на еднаква възраст — тя не можеше да не се сети за разказа на Бернардино за самотното му детство. Усещаше, че сега той беше готов да обича деца, беше узрял за това. Вратите на шлюзовете се бяха отворили и обичта беше нахлула в гърдите му. Тя знаеше, че той възнамерява да ги обича така, както самият той никога не е бил обичан като дете, а това я правеше много щастлива. Не можеше да не забележи, че за краткото време, откакто бе пристигнал в Кастело, той ги бе целувал и прегръщал много повече, отколкото бе виждала Манодората да прави през всичките години на приятелството им. Забеляза го как ги гледа като човек, получил откровение, и сега следващите му думи потвърдиха мислите ѝ.

— Момчетата са най-хубавото от всичко, което се случи през тези години — отбеляза, свали ръце от раменете ѝ и разтри тила си, сякаш беше озадачен от нещо. — Направо не мога да повярвам! Никога не съм мечтал за деца, винаги съм се смятал за твърде голям егоист, за да им се радвам. Преди си мислех, че за мен няма да има по-голямо щастие от това да те притежавам — тук отново я прегърна. — А ето че сега съм тук не само с жената, която обичам, а и с готово семейство, което обожавам.

— И те самите най-сетне ще заживеят щастливо — допълни тя. — Хората от града най-сетне ще ни оставят на мира. Ще ни се прекланят — на теб за изкуството ти, на мен за ликьора, така че момчетата ще бъдат в безопасност.

Известно време останаха мълчаливи, отнесени в миналото и бъдещето. Небето потъмня още повече или може би звездите станаха по-ярки, а вятърът зашептя между бадемовите листа, подсказвайки на красивата им стопанка, че е забравила нещо важно. Симонета си го

спомни и извади от корсажа си малко парче велен. Подаде го на съпруга си. Беше вече доста омачкано, защото го бе носила със себе си всеки ден, откакто той си беше заминал, но и доста топло, защото бе живяло до сърцето ѝ.

— Спомняш ли си това? — попита го с лека усмивка.

— Разбира се, че си спомням — кимна Бернардино и пое листа. — Нарисувах го в най-нещастния ден от своя живот, в деня, когато мислех, че съм те изгубил завинаги. А след това го рисувах десетки, не, стотици пъти по стените на манастира „Свети Мавриций“. Всяка една Мария Магдалина и повечето от светиците носят тази емблема някъде по одеждите си. Това беше тайният код на моята любов към теб, едновременно безнадежден и изпълнен с много надежда. Единствено Бианка успя да го разгадае — прокара пръсти по така добре познатите линии на символа. — А сега, скъпо мое сърце, знаеш ли значението на тази руна, ти, за която бе предназначена?

Симонета обори глава в сгъвката между врата и рамото му и вдиша с наслада аромата на кожата му. После отговори:

— Мисля, че я разбирам. Трябваше ми известно време, но научих много неща в твое отсъствие.

— Слушам те.

С бледата си под лунната светлина ръка тя започна да показва.

— Това е сърце, разбира се, а в него има тройка листа, подобно на кралската лилия.

Усети го, че кимва.

— Какви са листата обаче? — попита я.

— На бадемово дърво.

— А нещо друго има ли? — подкани я той.

— Не, няма. Не виждам никакъв плод тук. Само листа в едно сърце.

— Защо?

Тя долови настойчивостта в гласа му. Вече беше твърде тъмно, за да види добре лицето му, но осъзна, че внезапно за него е станало много важно да разбере дали тя се е досетила за отговора на загадката.

— Защото не бяхме заедно — отговори, — а без нашия съюз не би могло да има плод. Дървото ще си остане безплодно. Без цветя и без плодове, просто украса. Красота без плодовитост. Филида така и не е

разцъфтяла, докато нейният Демофонт не се е прибрал у дома и не я е освободил от мъката на самотата ѝ.

Бернардино въздъхна облекчено и я притегли за дълга, страстна целувка. Катехизисът беше приключил. Двамата останаха така, докато не почувстваха топли капки дъжд върху лицата си.

— Хайде! — подкани я. — Вече сме съпрузи! И доколкото ми е известно, тази вечер е първата ни брачна нощ! — дръпна ръката ѝ и я изправи, и двамата се разсмяха в сладостно очакване на събитието. Но когато поеха сред мрака на дърветата, той пак за говори: — Странно, че в Сароно, където се запознах с теб, те виждах само като Мадоната и те рисувах като нея отново и отново. Но в манастира не те рисувах като Дева Мария, а като светци и мъченици — смъртни жени, и като другата Мария — Магдалина.

Симонета го хвана за ръка и заговори закачливо:

— Сигурно защото вече си ме виждал като паднала жена, както ме нарече Грегорио — жена, която леконравно те е целунала на стъпалата на църквата — изненада се от това колко леко вече говореше за това събитие, разтърсило я някога из основи.

— Може би — отговори той, но без да се усмихва. — Може би съм те идеализирал, превърнал съм те в икона на женското съвършенство, същинско възплъщение на Мадоната. Майка, съпруга и всичко, което е любящо и добро. А после — замълча, търсейки с мъка словата на истината, — после се научих да те презирам, след като те притежавах, въпреки факта, че лично аз бях виновен за твоето падение. Може би всичко това се дължи по-скоро на собствената ми майка и на начина, по който тя ми отказваше любовта си — на начина, по който ти също ми отказа. Защото тя беше истинска Магдалина, при това и по професия — тук се усмихна, но дори и в среднощния мрак тя видя, че болката му не е отминала. Закопня да отнеме цялата му болка, да го обича така, както заслужава, до края на живота му.

Оставиха зад себе си алеите между дърветата и поеха по стъпалата на верандата. Сега беше неин ред да заговори:

— А ако сега се заемеш да ме рисуваш, съпруге, като каква ще ме нарисуваш?

Той я обърна към себе си и пое лицето ѝ в ръце. Тя бе окъпана от кехлибарената светлина, идваща от къщата — алхимията на свещите превръщаше кожата ѝ в злато. Въпреки това не бе нито икона, нито

статуя, а съвсем истинска — неговата *съпруга*. Изпълни се с неземна радост.

— Ще те нарисувам такава, каквато си — рече. — Като смъртна жена. Но това не означава, че никога повече няма да те нарисувам и като Дева Мария. Защото от всички приказки, които научих за светците и мъчениците, докато бях в манастира, разбрах, че всички жени, ако ще и най-светите, са били човеци. Както и мъжете, разбира се — в доказателство я целуна страстно и двамата влязоха в къщата.

Поеха по стъпалата към дневната на последния етаж, по пътеката от бадемови цветчета, посипани от Вероника, за да указват пътя им. Бернардино мълчеше умислено, а Симонета чакаше.

— Едно последно нещо, преди да приключим с разговорите за тази вечер — промърмори накрая. — Спомняш ли си как веднъж, в църквата в Сароно, ти протегна ръка към мен, а аз ти обърнах гръб?

Тя се обърна от горното стъпало и го погледна. Да, неговото „Не ме докосвай!“. Но сега изражението му бе твърде болезнено и уязвимо. Усети, че заради това го обича още повече — толкова, че не можа да отвори уста. Затова само кимна.

— Е, никога повече няма да постъпвам така — каза той толкова тихо, че прозвуча по-скоро като шепот.

Тя протегна ръка към него, той я пое и двамата изкачиха заедно останалата част от стъпалата.

* * *

Твърдото му тяло лежеше върху нейното меко тяло. Целунаха се стотици, хиляди пъти, докато бузите ѝ не пламнаха от наболата му брада. Ръцете му пълзяха по цялото ѝ тяло, описвайки формите му — върху гърдите, между краката ѝ, на всички места, които тя бе копняла толкова дълго той да докосне. Понякога я сграбчваше толкова силно, че почти я заболяваше. Друг път я захапваше лекичко, но толкова нежно и непоносимо, че тя най-безсрамно отвеждаше ръката му там, където тя желаше, насилвайки го да я докосне. А накрая той проникна в нея и копнежът спря. Остана неподвижно върху нея за няколко мига — вътре в нея и над нея. Сивите му вълчи очи се сляха със сините езера на нейните, вирайки се дълбоко в недрата им. Този момент на сливане, за

който Симонета разбра, че бе мечтала през всичките три дълги години, я изпълни с такова неземно удоволствие, че ѝ се наложи да прехапе устни, за да не изкрещи. Удиви се колко различно беше всичко, колко непривичен за нея бе този животински акт и същевременно толкова естествен; колко различен бе този нов неин съпруг от стария. Той просто ѝ пасваше, изпълваше я цялата. С Лоренцо беше момиче — младо и неопитно, полужена, която имаше нужда от полумъж — момче, играещо си на войници, което да я направи цяла. С Бернардино се чувстваше така, сякаш двама души, които бяха страдали и се бяха научили да оцеляват сами, най-сетне се бяха събрали, за да образуват двойка. Двойка, равна в любовта и в живота, и в различните си занимания. Това не бе любовта на младостта — това бе любовта на зрелостта, на зрелите страсти, които бяха далеч по-реални и удовлетворяващи, отколкото изтънченото позиране на неумелия ѝ младежки съюз. Всичко беше толкова хубаво и толкова нормално, че тя се зачуди как ще го понесе. Накрая Бернардино се задвижи. И тя завинаги забрави Лоренцо.

* * *

Няколко часа по-късно Бернардино стана, за да затвори прозорците, защото отвън нахлуваше студен бриз. Над зелената като стъкло на бутилка равнина откъм Павия се носеха буреносни облаци. Тази нощ очевидно щеше да има светкавици и гръмотевици, но на него му беше все едно. Не можеше да губи повече време в съзерцание на гледката, когато зад него го очакваше далеч по-приятна гледка. Съпругата му, по-красива от всякога, свита, златиста и изоставена в леглото. Сливането им се оказа повече, много повече от всичко, което някога си беше мечтал. Колко благодарен ѝ беше сега, че не му се беше отдала лесно, че го бе чакала през всичките тези години! Сега можеха да заживеят заедно честно, пред очите на хората, като съпруг и съпруга, без допълнителното мъчение на съвестта под ударите на скандала. Сърцето му беше пълно — бе едновременно напълно щастлив и нежелаещ нищо повече. Когато се пъкна под общата им завивка и ръцете ѝ обгърнаха отново тялото му, той разбра, че нищо повече не е в състояние да ги раздели.

ЧЕТИРИЙСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА

СЕЛВАДЖО СЕ ПРОБУЖДА

Бурята събуди Селваджо по средата на първата му брачна нощ и той установи, че сърцето му е твърде препълнено от щастие, за да му позволи отново да заспи. Обърна се към скъпата си Амария — видя, че тъмната ѝ коса, разстлана като ветрило под ръката му, е навлажнена от дъжда, който влизаше през отворения прозорец. Усмихна се. Бяха отворили капандурата след първото им сливане — сладка, гореща, бърза консумация на брака им пред Господ и Закона, за да могат през следващите няколко часа да се отдадат на воля на взаимно проучване на телата и копнежите си. Сгорещяването беше довело до изпотяване, което пък — до отваряне на прозореца, откъдето сега студеният въздух нахлуваше на вълни, на вълни. Селваджо се измъкна тихичко от леглото им и се насочи безмълвно към прозореца, за да не събуди съпругата си или баба им, която спеше на ниския нар на долния етаж. Затвори капандурата, за да се спасят от дъжда и приближаващите гръмотевици. Огледа се за нещо, с което да подсуши косата на Амария, но още не беше свикнал с тази стая. Досега бе спал на леглото долу, край огнището, където сега спеше баба им. Затова, докато се озърташе за някакъв парцал или кърпа, той забеляза сандъка в долния край на леглото. Стори му се много вероятно място да намери каквото търси. Така и се оказа — защото веднага намери едно сгънато платно, синьо под лунната светлина. Беше разкъсано тук-там, но въпреки това ставаше. Той го разтвори. Отвън блесна светкавица и само за миг освети платното така, сякаш беше ден — миг, но напълно достатъчен. Пръстите му обходиха трите сребристи овала, които неговите предци някога бяха предвидили да символизират бадеми, и той падна на колене. В главата му зейна капандура и студените спомени нахлуха изведнъж в нея.

И в този миг той си спомни. Всичко.

ЧЕТИРИЙСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

ЦЪРКВАТА НА ЧУДЕСАТА

Аз съм Лоренцо Джовани Батиста Кастело ди Сароно.

И сега си спомням всичко. И спомените ми вървят с нежелания си събрат — осъзнаването на истината. Разбирам, че трябва да си тръгна оттук.

Целувам я веднъж за сбогом. Амария, която обичам, но вече нямам право да наричам своя съпруга. Виждам я, че ми се усмихва в съня си и това разбива сърцето ми. Волята ми отслабва и аз протягам ръка да я събудя, но се овладявам. Как да ѝ обясня, че вече съм женен и че по този начин съм я обезчестил с двойния грях на прелюбодейството и разврата? По-добре така, нека да си мисли за мен най-лошото. По-добре да ме мисли за безотговорен, неверен съпруг, за дезертьор, отколкото за двуженец. По-добре да ме забрави, а когато накрая Църквата я освободи от клетвите ѝ към мен, да се влюби отново. Но защо от тази мисъл ме заболява още повече?

А Симонета, любовта на младостта ми? Какво ще ти кажа на теб при нашето безрадостно събиране? Някога името ти беше поема за мен, но сега едва успявам да го произнеса. Сега за мен ти си не по-реална от сън или рисунка върху стената — рисунка в две измерения, но без способността да живее в този нов мой свят, в който живея аз. Бедна, нещастна жено, как сега ще ти върна любовта, когато срещнах нова? И въпреки това трябва да го направя! Все пак ние сме женени и аз ще остана твой съпруг до мига, в който наистина умра, така, както почти ми се случи.

Не вземам нищо друго, освен синьото знаме и пелерината си. Слизам тихо надолу като прелюбодеец, какъвто наистина съм, и минавам покрай баба, която тихо похърква. Тя ми бе много повече от майка и сега ми се иска да я целуна и да ѝ кажа да се грижи за моята Амария. Но после се сещам, че от последното просто няма нужда.

Необходими са ми повече от седем дни и ноци, докато стигна до Сароно. Вървя пеш като поклонник и спя там, където намеря под

небето. Запътвам се право към църквата „Санта Мария деи Мираколи“, където се състоя онзи първи мой брак, който сега ми е като сън. Знам, че трябва да намеря вътре добрия отец Анселмо. Сега се сещам, че именно неговите проповеди са отеквали в паметта ми. Именно неговият глас ме е наставлявал, докато четях на глас Светото писание на Амария и баба — припомнял съм си хилядите литургии, които някога съм чул в същата тази църква. Може би *падрето* знае какво прави моята Симонета и как ще ѝ се отрази шокът от моята поява. Давам си сметка, че не мога да отида право в Кастело, защото от появата на Лоренцо като Лазар може и да ѝ прилошее.

Църквата се оказва много променена — някога белите стени са се превърнали в пещера на етиопски цар, в същинска съкровищница от цветове. Навсякъде виждам стенописи — по всеки сантиметър, сякаш тялото ми е влязло в рая, нищо че сърцето ми изгаря в ада. Въпреки красотата около мен обаче то се гърчи в агония, като на моя съименник свети Лоренцо. Като изключим светците обаче, наоколо не се вижда никой — никой с изключение на един-единствен човек, който виси високо на гредите и драска някакъв образ с четката си. Лицето, което рисува, ме кара веднага да затая дъх, защото това е Симонета ди Сароно, толкова жива, сякаш стои пред мен. Тя е точно такава, каквато си я спомням, и точно толкова красива. Само дето сега ми изглежда нематериална, красотата ѝ с нищо не може да ме докосне. За мен истинската красота има малко по-мургаво изражение — има маслинената кожа и гарвановочерната коса на Амария.

Накрая намирам сили и се провиквам:

— Вие ли направихте всичко това?

Човекът на въжетата се извърта към мен, като че ли очаквал някого друго.

— Да — провиква се накрая. — Мина доста време, но ето че всичко приключи. Това лице беше последното и мисля, че стана най-доброто. Макар че доста се позабавихме — и се усмихва на някаква негова шега.

— Наистина е прекрасно — казвам, говорейки самата истина. — Ако все още има чудеса, това очевидно е най-голямото сред тях.

Той слиза, очевидно доволен от комплимента, и казва:

— Благодаря ви, синьор.

Оказва се по-висок от мен с една педя, а когато се вглеждам, виждам, че е и доста по-стар. Но е стегнат и доста красив.

— Моделът ви е много красив — допълвам от любезност.

Той се усмихва и внезапно става на моята възраст. Изглежда като човек, притежаващ целия свят и чувстващ се много щастлив в него. Завиждам му.

— Радвам се, че мислите така, господине — заявява гордо. — Защото това е моята съпруга!

Върху гърдите ми пада чук и имам чувството, че слухът ми е изневерил.

— Вашата... съпруга? — повтарям.

— Точно така. Аз съм Бернардино Луини, известният художник — тук определено съм съгласен с него, защото наистина съм чувал името му. — А това е Симонета, която преди беше Симонета ди Сароно, а сега е Симонета Луини! — последното изрича с неприкрита гордост. — Тя ми позира за образа на Мадоната, както виждате. Фреските трябва да бъдат осветени утре, в деня на свети Амброзий.

Кимам замаяно. Отлично знам деня на този светец. Идвахме на парада всяка година от брака си — двамата със Симонета. Но онова, което си спомням по-ярко, е, че миналата година по същото време грабнах в обятията си Амария за първи път и я спасих от швейцарските наемници.

Моят нов приятел и съперник ме оглежда внимателно и само един господ знае какво успява да разчете по лицето ми. Правя се на любезен и питам:

— Все още ли правят фестивал и парад на реликвите в този ден?

— Разбира се. Ще присъства и новият кардинал, когото харесваме много повече, отколкото стария, кокалите му да изгният дано! — художникът присвива очи и пита: — Познавате ли нашия край?

— Някога го познавах.

Художникът ме плясва по рамото и възкликва:

— В такъв случай трябва да присъствате! — очевидно е в настроение да се сприятели с целия свят, дори и с един поклонник, когото вижда за първи път. — Ще ви запозная със съпругата си! — и очевидно няма търпение да ми покаже най-голямото си съкровище.

Едва не се задавам при спомена, че само преди една седмица и аз бях толкова щастлив. Бях същият горд младоженец, искащ да покаже своята Амария на целия свят.

— В такъв случай до утре! — подвикна синьор Луини. — Непременно трябва да се запознаете!

Утре значи. Утре ще видя Симонета. Ще видя нея, която беше моя съпруга и все още ми е, докато смъртта ни раздели. Бяхме венчани тук, пред очите на Бога, така че Божиите закони все още ни обвързваха. Поглеждам към ръката, която ми е подал художникът. Горкият човечец! Няма представа, че съм тук, за да отнема целия му свят! Няма представа, че аз съм Артур, а той е Ланселот и аз се каня да предявя наново права върху моята Гуиневир. И веднага се изпълних със съжаление към него, че съвсем скоро и той ще се чувства така, както се чувствам аз сега.

— С удоволствие! — изричам.

ЧЕТИРИЙСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

ЗНАМЕТО

В началото Амария не можеше да повярва, че Селваджо си е заминал. Търси къде ли не, обходи всички места из Павия, където двамата обичаха да ходят. Ходи на изворите, където се бяха срещнали за първи път и където той я бе помолил да стане негова. Ходи в „Сан Пиетро“, където бе спасил живота ѝ и където после повторно го бе спасил, като се ожени за нея. Измина всички горски и градски пътеки, мостове и водопади, където двамата бяха прекарвали толкова щастливи мигове. А след това обходи наново всички тях — да не би пак да си бе загубил паметта и да я чака някъде, напълно замаян, да го вземе в обятията си и пак да оправи всичко. Пита всеки, когото срещна, дали не са виждали съпруга ѝ. Повечето хора го познаваха, защото ги бяха виждали често — ходеха непрекъснато заедно като две от създанията от Ноевия ковчег. Но никой не го бе зървал никъде от сватбения им ден насам.

С напредването на дните Амария стана тиха и мълчалива. Не искаше да се храни. Изпосталя. Превърна се в сянка. Съсипаната старица нямаше представа как да помогне на внучката си. Двете жени се въртяха една около друга, неспособни да се погледнат в очите, защото непрекъснато съзираха в тях огромна болка.

Когато дните наближиха седмица, Амария започна да прекарва часове наред покрай къщичката за гълъби, която Селваджо бе направил за нея. Буквално се вманиачи по грижите за двойката гълъби, които той ѝ беше подарил — сякаш те бяха децата ѝ, останали от него. Държеше ги в ръце, гукаше им на техния език, милваше ги по снежнобелите пера. Той ги беше кръстил Филида и Демофонт, но беше казал, че няма представа защо. И тя ги наричаше с тези имена — имена, които, макар да ѝ изглеждаха странни, тя държеше да съхрани, защото им бяха дадени от него. Когато измина една седмица от заминаването на Селваджо, Амария установи, че Демофонт — мъжкият гълъб, през нощта беше излетял от къщичката си. Тя взе Филида в ръка и я целуна

по главичката. Не изпитваше никакво съчувствие към обърканата птица, която накланяше глава ту наляво, ту надясно в търсене на своя забягнал другар. Амария просто грабна ножа за зайци и направи онова, което трябваше да стори още в деня на сватбата си, но се отказа, защото беше твърде влюбена в птиците — разпери крилете на Филида като ветрило и подкастри двете водещи пера. По ръцете ѝ се сипна кръв. Птицата размахва криле в знак на протест, но на Амария не ѝ мигна окото. В този момент си спомни деня, в който бе убила любимата си червена кокошка заради Селваджо, пак без да ѝ мигне окото. През онзи ден бе почувствала, че е пораснала и е станала жена, защото вече имаше кого да обича и за кого да се грижи. Болката от загубата я връхлетя толкова внезапно, че едва се задържа на крака. Сложи Филида обратно в къщичката за гълъби и гордо изрече:

— Така! Сега вече няма да можеш да излетиш! Ти трябва да останеш тук, при баба и при мен! Ще си бъдем три стари моми, какво по-хубаво!

Неочакван смях разтърси гърдите ѝ и тя се разтресе като полудяла. Постепенно треперенето се превърна в конвулсии и тя повърна директно на сламата. Кокошките пристигнаха да кълват остатъците от стомаха ѝ, а тя се уплаши. „Не мога да живея без него! — каза си. — Това ще ме убие!“

Междувременно бабата седеше на стола, изработен от Селваджо, и се люлееше, както бе започнала да прави все по-често напоследък. За втори път през живота си се бе предала на сълзите. Но колко по-тежка беше тази втора загуба в живота ѝ в сравнение с първата, когато бе видяла Филипо мъртъв! Защото сега страдаше и Амария, нейното скъпо дете!

А занапред предстояха още радости и болки, защото старицата бе живяла достатъчно на този свят, за да е наясно защо Амария повръща. Скърбеше, че момичето бе обречено да повтори нейната съдба, изливайки цялата си любов върху детето, което ѝ бе оставил Селваджо. Това дете наистина щеше да израсте като маслиново дърво около масата им, ала вече не като част от щастливо семейство, а като патерица на две самотни, изоставени жени. Дете, което ще им напомня ежедневно за онзи, който си беше заминал.

Заминал. Една мрачна мисъл я накара да спре люлеенето със стола и да се насочи към втория етаж. Синьото знаме, което бе сгънала

и прибрала — да не би да го е намерил? Бабата отвори сандъка в долния край на леглото. Знамето го нямаше.

Той не си бе изгубил наново паметта. Бе я възвърнал.

И в този момент старицата стовари цялата вина за случилото се върху себе си. Тя беше скрила знамето тук, казвайки си, че някой ден ще му го покаже, ала този ден така и не бе дошъл. Трябваше или да го изгори, така че да бъдат в безопасност, или да му го покаже веднага — още в деня, в който се събуди от раните си, така че да може да започне да си спомня веднага, преди тази голяма любов между него и Амария да се разгори. Но тя бе скрила знамето и не бе казала нищо, защото искаше той да остане. А ето че сега бе донесла неизразима, пагубна скръб на момичето, което бе за нея всичко на този свят.

Старицата се отпусна тежко на леглото и се хвана за един от четирите тежки стълба, които той му бе изработил. Една хладна сива ръка сграбчи сърцето ѝ и тя извика от болка. Крайно необичайно за такава активна жена като нея, тя почувства, че трябва да си полегне за малко. Съвсем за малко. Студената ръка пак сграбчи сърцето ѝ и тя позволи на очите си да се затворят. Беше преживяла една голяма загуба в живота си, но беше оцеляла. Втори път обаче надали щеше да може да го направи.

ЧЕТИРИЙСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА ПРАЗНИКЪТ НА СВЕТИ АМБРОЗИЙ

Вървя по добре познатите улици на Сароно и се чудя как е възможно да съм забравил толкова много. Как е възможно умът ми да е изгубил всичките години, през които съм живял тук, в които съм прекарал детството си, обичал съм и съм бил женен? А сега, докато вървя сред празничната тълпа в облеклото си на пилигрим, сърцето ми потреперва от мисълта, че ще видя отново съпругата си — жената, която вече нито искам, нито обичам — за да я отделя от новия ѝ живот. Но такива са Божиите закони. Прости ми, Симонета!

Подреждам се по края на улицата с множеството и чакам процесията с реликвите на светеца. Голяма част от добрите граждани на Сароно вече са доста подпийнали, а сега е едва ранен следобед. Очите ми пълзят из тълпата, оглеждайки се за нея и за съпруга, с когото вече се запознах, но те не са никъде наоколо. И скоро разбирам защо. Тълпата надава радостни възгласи и аз се обръщам заедно с всички тях — тя е там, седнала под арката от цветя, на балкона на кметската къща. Сърцето ми пак претупва — да, тя наистина е красива и се усмихва по начин, който не познавам. Симонета! Наистина ли някога сме били женени? Изглежда ми преди цяла вечност, по-скоро — в съвсем друг живот. В нея има нещо ново. Косата ѝ е малко по-къса, чертите ѝ — по-закръглени. Но най-вече тя изглежда така, сякаш отвътре я осветява факла. Възможно ли е мъжът до нея — тъмнокосият художник, който също помахва на тълпата, да е причината за тази трансформация? Той я е прегърнал страстно, собственически, докато тълпата поздравява неговата Небесна царица, модела за стенописите, чието освещаване съвсем скоро предстои.

Още една мистерия. Симонета беше непозната за града, когато аз бях неин съпруг — ние бяхме хора, които не обичаха да се сближават с простолюдието. Как така е успяла да спечели подобно обожание? От това, че е станала модел на велик художник ли? Вярно, че тези стенописи като нищо ще донесат голяма известност на цялата община

на Сароно, но дали не е направила и някаква друга услуга на града в мое отсъствие? Когато процесията тръгва и костюмираните носачи минават, аз се опитвам да не изпускам двойката от очи, което не е много лесно предвид пъстротата на всичко около мен. Прикляквам и минавам под един от преминаващите коне, за да отскоча от другата страна на улицата, с което си спечелвам ругатнята на един от местните синьори. Познавам го. Тъкмо аз му продадох кобилата, която сега се опитва да танцува върху главата ми.

Приближавам се. Двете глави — едната червена, а другата черна, са много близо една до друга. Целуват ли се? Не. Шепнат си нещо и се смеят. Стомахът ми се преобръща. Така бяхме и ние с Амария, докато подлата ми памет не ме върна обратно към дълга ми. Вглеждам се внимателно през дупките в красивия резбован парапет на балкона, за да видя дали не се държат за ръце. Но виждам нещо друго.

Две златокоси деца — момченца — са приклекли ниско зад плетениците на парапета и наблюдават спектакъла. Едното, по-голямото, дели с братчето си сладки и играчки с обич, която е умилителна за гледане. А сега виждам, че ръцете на двойката наистина са хванати, като на любовници. Но всеки един от тях е поставил другата си ръка върху главата на едно от децата, галейки къдриците им.

Като родители.

Главата ми се завърта. Но как е възможно това? Не съм отсъствал чак толкова дълго! Погледът ми се фиксира върху красивите девици, които минават покрай мен, понесли бадемови клонки — моите клонки — и аз се опитвам да събера мислите си. Но, разбира се! Децата трябва да са негови. Той е доста по-възрастен от Симонета. Сигурно съпругата му е мъртва и сега децата му наричат „майко“ моята съпруга. Поглеждам отново към милата семейна сцена и се изпълвам с тъга, че трябва да ги разделя. Но трябва да бъде сторено! Приближавам се, защото мисля, че е настъпил моментът да се разкрива, но точно тогава тълпата ме отнася по-далече от тази приятна сцена. Девиците с бадемовите клонки започват да раздават нещо. Озъртам се и забелязвам, че пълнят малки дървени чашки от плоски бутилки — подобно на горски нимфи, които изливат соковете на дърветата, за да хранят хората, и едва приключили, трябва да започнат пак. Една чашка попада и в моята ръка и аз отпивам. Напитката е сладка и

същевременно горчива, с вкуса на бадемите от моя дом. Прекрасна е! Затопля гърдите ми и ми дава кураж за предстоящото. Време е. Но този път съм спрял от нов възглас на тълпата, който пак е свързан със Симонета. Тя се вдига на крака, но незнайно защо — доста трудно. А моите едва не се подкосяват. Защото виждам нещо, което определено ме кара да замълча.

Тя е бременна!

Сега вече съм принуден да седна на калдъръма, наред конските изпращания и бадемовите цветчета, със съзнание, замъглено от ликьора и онова, което видях. Симонета и художникът щяха да имат дете! И как сега да ги разделя? Така ще направя и двама ни прелюбодейци, ще направя едно дете копеле, а двете златни деца, които видях и които те очевидно толкова много обичаха — сираци. Притискам ръце към слепоочията си, а когато ги свалям, отговорът е вече пред мен. Покрай мен минава свети Амброзий, в мощехранителницата си със златен обков, и през кристалните стени на ковчега му виждам дребните му кости. Сърцето ми замръзва за миг, докато съзерцавам мумифицираната му глава и празните орбити на очите му, вторачени право в мен. Това е светецът на Амария, моят светец. Свети Амброзий се опитва да ми каже нещо. Отправлям към него молитва за напътствие, разбутвам тълпата, за да не губя контакт с очите му, карам го да ми проговори. Но той продължава все така да мълчи и се отдалечава бавно от мен. Не ми казва нищо, с което да ме упъти. Но аз внезапно разбирам. Той мълчи, значи аз също трябва да запазя мълчание! Не е възможно Господ Бог да иска да раздели две семейства и да причини болка там, където вече е имало достатъчно! Така светецът ми даде своето одобрение. И аз съм опростен. И твърдо решен. Ще наруша тайнството на един брак, за да съхраня други два!

Лоренцо Джовани Батиста Кастело ди Сароно е мъртъв. Нека почива в мир!

* * *

Прихлупвам по-ниско качулката на главата си и поглеждам за последен път към Симонета, преди да се обърна. Красива и плодовита

като лятото. И вече виждам причината за промяната у нея — крие се в издутината под роклята ѝ. Преди да се обърна завинаги, я благославям. Благославям цялото ѝ ново семейство, а светецът ме гледа одобрително.

Сега трябва да действам бързо. Аз съм с брада и качулка и много променен, но наоколо има хора, които са ме виждали още като дете. Измъквам се от тълпата и се вмъквам в една странична уличка. Найсетне в безопасност. Някакъв човек ме удря силно, но вижда пилигримската ми наметка и бърза да се извини. Дъхът му вони на ракия — *гранпа*, не на бадеми. Аз правя фаталната грешка да вдигна към него очи. И двамата се ококорваме едновременно. Това е Грегорио!

Той пада на колене и целува ръката ми, и изрича името, което почти съм забравил.

— Синьор Лоренцо! Това е чудо! Светецът ви доведе у дома!

Мислено отправям по негов адрес всички ругатни, за които се сетя. Той е пиян и с огромна брада, но все пак си остава моят оръженосец, когото някога обичах като брат. Измъквам ръката си и променям гласа си колкото ми е възможно, опитвайки се да говоря на провлачен ломбардски диалект.

— С какво мога да ти помогна, сине мой? — изричам.

Той вдига сащисано глава. Пиян е — склонност, която имаше още от младостта си, но на която очевидно се е поддал окончателно.

— Вие не сте ли... ама...

Виждам, че вече не е много сигурен, затова продължавам. Чувствам се като апостол Петър, отричащ да познава своя учител.

— Сине мой, аз съм странник в този град.

Тежката му челюст се сключва тъжно и той започва да фъфли:

— Извинете... Взех ви за... Вие не сте ли синьор Лоренцо ди Сароно?

Поклащам глава и вземам окончателното си решение. Три пъти се отричам от името си^[1].

— Не. Името ми е Селваджо Сант Амброджо.

И после се обръщам, макар и с дълбоко прискърбие, защото знам, че съм го съкрушил. Знам колко много му дължа и колко много значехме някога един за друг. Знам също така, че ако започне да разказва тази история из града, никой няма да му обърне внимание, защото е пияница, и че мълвата няма да може да причини никаква

вреда на златното семейство, което оставих зад гърба си. Но той подвиква след мен и кръвта ми се смръзва във вените ми.

— Поклоннико, поне постой още малко и пийни с мен, в името Божие! Защото много приличаш на моя господар, когото толкова обичах!

Аз продължавам да вървя със съзнанието, че вече съм в безопасност и те също са в безопасност. Той пак подвиква, но вече го чувам все по-слабо.

— Поклоннико, къде отиваш?

Не се обръщам. Само подвиквам през рамо думата, която стопля сърцето ми.

— У дома! — казвам и най-сетне си позволявам да се усмихна.

[1] Алюзия с апостол Петър, който преди първи петли три пъти се отрича от Христос. — Б.пр. ↑

ЧЕТИРИЙСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

СЕЛВАДЖО СЕ ПРИБИРА У ДОМА

Връщането от Сароно в Павия ми отнема много по-кратко време, отколкото ми трябваше, за да стигна от Павия до Сароно. Защото тогава краката ми бяха спъвани от неохотата, а сърцето тежеше. А сега сърцето ми е леко, което прави стъпките ми бързи. Не спирам да почина, докато краката ми сами не ме принудят, но ми стигат само няколко часа, за да се наспя. Непрекъснато мисля за нея. *Амария! Ако можеш да ми простиш, всичко ще бъде наред!*

Знам къде да я намеря. Насочвам се право към гората извън града и стигам до *поцо ди марито* — кладенеца на женитбата. В мига, в който зървам изворите и чувам падането на водата от водопадите, започвам да се оглеждам за нея. И тя наистина е там — седи край езерцето, където за първи път се заклехме във вечна любов. Изглежда толкова слаба и толкова бледна, че сърцето ми ме заболява. От закръгленото ѝ тяло не е останало нищо — зелената рокля от нашата сватба буквално виси по нея. Косата ѝ виси на сплъстени кичури, очите ѝ са безизразни и мъртви. Боже, какво ѝ сторих?! И тогава разбирам — отнел съм ѝ живота. Е, крайно време е да ѝ го върна!

Минавам бавно зад нея, стъпвайки леко по покритата с роса трева. Лицето ми се появява във водата до нейното и очите ѝ се вторачват в моите, ококорени от изненада. Пълнят се със сълзи. Искане ми се веднага да я взема в обятията си, но първо се налага да задам важния въпрос. Поставям ръце на раменете ѝ и питам:

— Знаеш ли какво казват за това място?

— Казват, че... ако погледнеш във водата, ще видиш... ще видиш лицето... на своя съпруг — изрича замаяно тя, сякаш сънува.

— А вярно ли е?

Тогава тя вдига очи към мен и сълзите ѝ рукват като водопада отсреща. И аз разбирам какво е изстрадала през изминалата седмица.

— Ти ми кажи — прошепва.

— Мисля, че е вярно — отвърщам и я обръщам към мен. Прикляквам и казвам: — Обичам те, Амария Сант Амброджо! — а след това започвам да изричам първите думи, на които тя ме бе научила. — „Мано“ — казвам, хващайки ръката ѝ. — „Куоре“ — добавям, поставяйки я върху моето сърце. — „Бока“ — завършвам, целувайки я нежно по устните.

Тя ме целува много по-страстно от последния път и ме притиска към себе си много по-силно, и аз я целувам отново и отново, и през сълзите и на двама ни шептя, че никога повече няма да я напусна, моята любов, моята скъпа съпруга! Цветът по лицето ѝ и красотата ѝ се завръщат и тя се засмива с искрена радост. И аз вече знам какво ще ми каже.

— Хайде да се връщаме у дома! — изрича. — Трябва да кажем на баба! — ала този път изрича още нещо — изрича думи, които пронизват сърцето ми сякаш с кинжал. — Тя е много болна.

Тръгваме бързо към дома. По пътя моята съпруга ми обяснява какво се е случило и аз ускорявам крачка, подгонен от страха, че може да сме закъснели.

ЧЕТИРИЙСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА СИМОНЕТА ЗАТВАРЯ ЕДНА ВРАТА

Симонета стоеше сама наред бойното поле.

По настояване на Бернардино Вероника от Таормина бе докарала Симонета до Павия с каляската — една от благините на проспериращия бизнес — защото господарката ѝ вече не можеше да язди. Вероника чакаше търпеливо край близкия поток заедно с каляската, където бе разпуснала конете да си отпочинат и да се напият с вода. Галеше кадифените им муцуни и им тананикаше неаполитански напеви, за да ги успокои. Не че се притесняваше, че конете ще хукнат да пресичат потока — за нищо на света не биха се втурнали към напоеното с кръв поле, ако ще и да ги караше. Те знаеха какво се е случило тук. Усещаха миризмата на смъртта, чуваха призрачните бойни вакханалии и потрепваха при всеки полъх на листата над главите им. Вероника присви очи, за да ги предпази от силните пориви на вятъра, и прикова поглед върху господарката си. Симонета се бе отдалечила доста, но Вероника виждаше надалече.

От всички хора Вероника като че ли можеше най-добре да разбере Симонета как се чувства, защото тя също бе изгубила съпруг. И също като нея бе открила втора, още по-голяма любов — Исак. Но едновременно с това бе наясно, че понякога паметта изисква от нас да отдадем дължимата почит и на първата, изгубената връзка. Знаеше, че подобни ритуали трябва да бъдат извършвани насаме. Но погледът ѝ нито за момент не се отклони от господарката ѝ, която продължаваше да навлиза още по-навътре в полето, докато не достигна самия му център. Беше лесна мишена за наблюдение, защото не само бе облечена с дебели мечи кожи, но и тялото ѝ беше огромно — носеше дете, което всеки момент щеше да се появи на бял свят.

* * *

Симонета се загърна още по-плътно с дебелите мечи кожи, за да се предпази от острите пориви на студения вятър. Той подхващаше косата ѝ и изваждаше къдриците ѝ изпод качулката, проблясващи като ярка мед под непостоянните слънчеви лъчи. Пелерината ухаеше нежно на сандалово дърво — ароматът на Манодората, предишният ѝ собственик. И тя внезапно се задави от мисълта за него. Докато преглъщаше сълзите си, едва не се разсмя, че е дошла да скърби за един мъж, а плаче за друг. Не беше скърбила дори за родния си баща, когато чумата го отнесе. Но сега си даде сметка, че Манодората ѝ е бил като баща — бащата, когото никога не бе предполагала, че иска, никога не бе знаела, че ще ѝ липсва. Той беше неин настойник и приятел тогава, когато имаше най-голяма нужда от него, затова усещаше загубата му всеки божи ден. Радваше се, че може да го види в Елиях и Йовафет — неговите синове, нейните синове, а сега и синове на Бернардино.

Днес тя за първи път бе оставила сами трите си момчета. Бернардино бе настоял тя да изпълни този ритуал тук — неземно щастлив, не можеше да ѝ откаже нищо, дори и това. От празника на свети Амброзий, когато бе излязла с цялото си семейство и целият град я бе поздравявал и възхвалявал, тя се бе заредила с необяснимо, нарастващо безпокойство. Не, не можеше да каже, че е нещастна — тъкмо обратното. Бернардино я бе подкачил, изтъквайки, че сега е като птица, която подготвя гнездото си в очакване на голямото събитие, и че подобни чувства са обичайни за жена в нейното положение. Ала тя знаеше, че чувствата ѝ нямат нищо общо с това. В онзи знаменателен ден нещо у нея се бе променило, нещо бе събудило съвестта ѝ, подсказвайки ѝ, че има несвършена работа. Постепенно бе осъзнала каква е тази работа, затова бе споделила мислите си със своя съпруг и бе дошла тук с неговата благословия. Единственото му притеснение бе как ще се отрази дългият път на нея и на детето им, но беше умиловитен, когато тя му каза, че ще вземе Вероника и тя ще я кара с каляската. Бе оставила всички в голямата кухня, която, въпреки все по-нарастващото семейно богатство, си бе останала сърцето на къщата. Сърцето ѝ се стопляше, когато си спомнеше сцената, която бе оставила зад себе си — Бернардино бе отворил голямата си дъска с всички свои безценни въглени и бои и бе разстлал велен за момчетата.

— Ще ги науча да рисуват — бе заявил той с обичайната си самоувереност — защото съм сигурен, че именно с това ще си изкарват хляба, когато пораснат!

Тя се бе усмихнала мило и бе попитала:

— *И двамата* ли ще стават художници?

А той бе посочил към корема ѝ, поправяйки я:

— *И тримата!*

Тя целуна всички подред, очаквайки сълзи от малките, но после, със сърце, изпълнено с радост, осъзна, че те се чувстват съвсем добре и само с новия си баща. Елиях отдавна се бе превърнал едва ли не в покорен слуга на Бернардино заради случая с нарисувания гълъб, но дори и малкият Йовафет бе започнал да го приема спокойно и се отдаваше с наслада на игрите, които той предложеше. Към момента, в който потеглиха, тримата бяха по-оцветени и от самия велец, и най-вече — най-голямото момче, Бернардино. Тя само се бе усмихнала, без да прави забележки. Не би се изненадала, ако при завръщането си завареше Вила Кастело декорирана като църквата в Сароно. Важното е, че бе започнало нещо важно, което можеше само да я радва.

Имаше чувството, че се намира на хиляди километри от техния щастлив дом. Тук беше студено, а не топло, тя беше ужасно сама, без компания, и вървеше сред мъртвите, а не сред живите и жизнените. Пое с пълни гърди от студения въздух и направи пълен кръг около мястото. Полето се къпеше ту в светлина, ту в мрак под гонещите се бързо над главата ѝ облаци, които често закриваха слънцето. Простираше се плоско, тихо и невинно, пазещо дълбоко своите тайни. На север от него градът Павия лежеше като яркочервен спящ дракон — къщите му бяха накацали като люспи, кулите — като шиповете по гърба му. Симонета продължи да обикаля полето нашир и надлъж. Така и не можеше да намери мястото — никога нямаше да разбере къде точно е паднал. Единственото, което знаеше, бе, че днес се навършват точно четири дълги години, откакто това поле бе приело тялото му и неговата кръв. Четири години. И какви са поуците, които са си взели великите хора от това? Само преди няколко месеца Симонета бе чула в Сароно да се разправя как край Ладриано френска армия под командването на фелдмаршал Сен Пол е била решително разгромена от испанските сили, водени от Антонио ди Лейва, губернатор на Милано. Значи кръгът отново се бе завъртял. И докато

този кръг — подобно на големите обсадни колела, прекършили тялото на света Катерина — продължаваше да се върти неумоливо, за да докара нови битки на тази земя, с него щяха да се въртят още дълго и колелата на невежеството и предразсъдъците. Защото до Сароно бе достигнала и новината за това как в Унгария, през същата тази 1529 година, трийсет евреи са били изгорени живи на клада заради ритуалното убийство на дете, което по-късно било намерено живо и здраво. Симонета поклати глава. Именно такава бе и първото престъпление, за което някога бе обвинен и Манодората.

Но тук, в Павия, обгорената земя беше отдавна изцелена и през напоената с кръв почва вече пробиваха първите треви. Тук-там се виждаха дори и цветя. Както светът живееше на цикли, така живееше и природата, избутвайки нагоре отново кълновете на надеждата и здравето, колкото и обругана да бе тази земя. Симонета откри едно местенце, на което вече растяха диви цветя, а тревата бе осветена от слънцето. Прилекна и постави ръка върху равната земя. Вече осъзна защо беше дошла. Това не беше неразумна приумица на бременна жена. Тя имаше нужда да затвори тази врата. Бе дошла да си вземе завинаги сбогом.

Преди години, когато споменът за битката бе все още пресен и скръбта — голяма, общината на Павия бе забранила разхождането по бойното поле поради риск от разнасяне на зарази, а и заради голямото объркване между хилядите обезобразени тела. Така Симонета изобщо не успя да си върне Лоренцо у дома, да го види затворен в ковчег и да го погребее, както подобава. Затова сега нямаше гроб, на който да ходи всяка година, за да се успокоява и отново да разцъфтява заедно със сезоните. Но на тази неправда ѝ предстоеше да бъде поправена.

Симонета направи знак на Вероника, която я чакаше край ручей. Момичето спъна конете и се приближи към нея, носейки два вързопа, които вече бяха твърде тежки за нейната господарка. През колана на гърба ѝ беше пъхната лопата, а в двете си ръце носеше два дълги вързопа, увити в синьо-сребристите знамена на Ди Сароно. Вероника остави товара си на земята и изкопа плитка дупка в твърдата земя, докато господарката ѝ си почиваше отстрани. По тържественото изражение на момичето Симонета се досети, че Вероника си спомня за погребението на собствения ѝ съпруг и съжали за болката, която очевидно бе събудила у нея. Но, от друга страна, се надяваше тя също

да успее да извлече някаква полза от този ден. Защото онова, което на Вероника ѝ бе изглеждало като край, се бе оказало и начало, защото сега си имаше Исак.

Накрая Симонета положи двата дълги вързопа в земята. Беше ѝ трудно да ги различи — и двата дълги, студени, стоманени — но това нямаше никакво значение. И двата бяха виновни, и двата сееха смърт.

Мечът и пушката.

Вероника разпръсна пръста над оръжията, докато накрая ги скри от поглед.

Симонета осъзна, че умът ѝ е пуст като земята пред нея — не бе в състояние да измисли никакви последни думи, никакви молитви. Единственото, което я изпълваше, бе всепоглъщащото чувство за правота. Не желаше оръжията на Лоренцо да се мотаят из къщата ѝ като трофеи за зимните вечери, нито пък да ги връчва на синове, които не са негови.

Всичко свършваше тук и сега.

Оттук нататък името „Ди Сароно“ щеше да бъде свързано с търговия, а не с война, и тя щеше да се гордее с него точно толкова, колкото се бяха гордели и предците ѝ в миналото. Светът се въртеше и битките продължаваха, но тя нямаше да взема участие в тях. Нейната работа бе да създава живот, а не да го отнема. Бернардино също никога не би убил, нито наранил някого. Той бе посветил живота си на това да направи света по-красив и да го остави по-хубав от онзи, който бе заварил. След брака им страстта му към работата се бе завърнала и той бе започнал една последна нейна картина в ролята на Мадоната, очарован от промените, донесени от бременността на лицето и тялото ѝ — поредното проявление на истинската човечност и смъртност. На този панел, който бе наполовина завършен и съхнеше край камината, я показваше закръглена и умиротворена, всяка нейна част по-пухкава от преди с изключение на бледите ѝ ръце. В скута си държеше Елиях, а сестра Бианка ги гледаше благо.

— Ще я нарека „Дева Мария с Младенеца и покланящата се пред тях монахиня“! — бе съобщил Бернардино, не пропускайки да включи в платното си и своята приятелка, която се бе върнала в манастира „Свети Мавриций“.

След като бе приключила с позирането си, Симонета не можа да не забележи липсата на фон или контекст на картината. Тримата с

Елиях и Бианка бяха сякаш увиснали във въздуха — зад тях нямаше абсолютно нищо освен глазирания фон на платното. Елиях беше извикал закачливо:

— Сигурно татко ни мисли за духове, майко! За гоблини, които кръжат над равнините на Ломбардия! — и после бе хукнал из къщата със страховити възгласи и смешни, призрачни физиономии, за да плаши братчето си.

Бернардино се бе усмихнал, но не бе казал абсолютно нищо. А когато Симонета попита съпруга си за това, той отказа да ѝ издаде какво е планирал за фон.

— Ще бъде изненада! — отсече. — Ще я видиш на именния си ден, което е само след един месец, когато ще станеш на двайсет и една!

На нея това ѝ бе напълно достатъчно. Бе напълно щастлива с бременността си и с двете си деца. Радваше се, че синовете ѝ ще бъдат отгледани „да се изхранват с четка, а не с меч“. Усмихна се, когато това сладникаво мото нахлу в съзнанието ѝ — спокойно би могло да се превърне в мото на герба на фамилията Луини. Внезапно я обзе копнеж да се прибира у дома, но знаеше, че работата ѝ тук все още не е приключила. Освободи Вероника и я успокои, че няма да се бави още дълго.

Постави отново ръка върху студената земя, която Вероника бе изравнила — върху мястото, където лежах мечът, аркебузът и кръвта на Лоренцо.

— Ти беше любовта на младостта ми — рече тихо. — Но сега вече пораснах. Светът се промени и те отне от мен, но аз също се промених.

А после извади изпод коприната на корсажа си млечнобял бадем, затоплен от гърдата ѝ, и го пхна в студената земя. Така, както онзи, който той ѝ бе поднесъл в деня на сватбата им. Покри напълно бадема с пръстта, връщайки го на земята — така, както римляните са принасяли дарове на земята, за да осигурят растежа на посевите си и да умилостивят боговете. А нейният собствен Бог си седеше отново на небето — годините на съмнение бяха останали далече назад в миналото. Тя беше щастлива. Беше време да затвори тази врата.

— Сбогом, Лоренцо! — прошепна.

Изправи се не особено уверено, подпираща корема си с ръце. Беше кръгъл като тиква. Детето в нея прорита силно и настойчиво

така, както никога досега не беше правило. Тя ахна от болка и удоволствие, за миг неспособна да помръдне. Видя как Вероника тръгва загрижено към нея, но само поклати глава и се усмихна. Движенията на детето затихнаха. Всичко беше наред. Всичко беше повече от наред. Изведнъж облаците се разделиха и слънцето огря полето и пътя ѝ, когато тя пое към каляската, без да се обръща назад. Реши да си спомня Лоренцо с приятни чувства и всяка година на този ден да поръчва литургия с реквием в Църквата на чудесата в Сароно — за упокой на душата му. Щеше да му даде ритуалите, които някога бе прекалено обезумяла от скръб, за да се сети да изпълни.

Сароно. Сърцето ѝ потрепна, когато осъзна, че само след броени часове ще бъде при семейството си. Вдигна ръка, за да приглади непокорните къдрици, и пръстенът на ръката ѝ проблесна под слънчевите лъчи. Разпери странните си бледи пръсти, за да се наслади отново на дизайна — подобно на всяка младоженка, изключително горда с брачния си пръстен.

Беше ѝ го поръчал Бернардино. Бе отишъл чак до Флоренция, завръщайки се най-сетне в града на своята младост. Там, покрай Понте Векио, където най-добрите златари на света ваеха своята алхимия, имаше една скромна работилничка с шестовърха звезда на вратата. Симонета го бе изпратила точно там — знаеше, че еврейските майстори са онези, които са изработили и златната ръка на нейния скъп, покоен приятел. На Бернардино му бе необходимо само да прекрачи прага и да изрече името „Захей Абраванел“, за да получи цялото му полагащо се внимание. И стана много добре, че поръчаха пръстена там. Защото дизайнът, изработен от жениха, беше прекалено труден за не особено умел майстор. Представляваше изящно сърце от златни бадемови листа. В средата му имаше други три бадемови листа. Но върху листата вече се виждаха и трите овални бадема на герба на фамилията Ди Сароно, символизирани от блестящи, чисти перли. Колелото на съдбата се бе завъртяло, бе изминало пълен кръг и сега дървото бе родило плод.

Вероника се приближи и пое протегнатата ѝ ръка с една от редките си усмивки. Докато помагаше на господарката си да се качи в каляската, заваля сняг — дребни, деликатни цветчета, които нямаше да затруднят пътя им.

Без да знае защо, Симонета ди Сароно наклони назад глава и поднесе уста на падащите върху нея снежинки.

ЧЕТИРИЙСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

ЕПИЛОГ

Лоренцо Джовани Батиста Кастело ди Сароно загина в Павия на двацет и четвъртия ден от февруари в Лето Господне 1525. Но Селваджо Сант Амброджо е жив. Знам го, защото това съм аз. Вече живеем в Неапол. Прецених, че с оглед на тайната ми, за мен и за семейството ми ще бъде по-добре да напуснем Ломбардия. Какво е семейството ми ли? Позволете ми да ви разкажа за хората, които са ми най-скъпи на сърцето.

Баба е все още жива — оживя в деня, в който отвори очи и ме видя надвесен над болничното ѝ легло, в деня, в който намерих Амария край кладенеца на женитбата, в деня, в който се прибрах от Сароно. Болестта, от която страдаше, беше на сърцето ѝ, и единственото лекарство, от което се нуждаеше, беше моето завръщане. Поклон пред нея, защото не заслужавам такава баба, такава приятелка! Топлите ветрове на юга ѝ се отразяват изключително добре, така че не мисля, че скоро ще ни напусне.

Синът ми беше роден през лятото. Кръстихме го Грегорио — името на един далечен спомен, на човек, който заслужава тази чест. Той е истинска радост за очите ми. Расте и си играе в работилницата на баща си с парчетата дърво. Защото ми е приятно да ви съобщя, че вече съм доста преуспяващ човек и уважаван гражданин на Неапол. Мебелите, които изработвам, се продават много добре, затова успях да купя голяма неаполитанска къща. Колко странно е, че аз, последният от благородната линия на Ди Сароно, се превърнах в дърводелец и търговец! Но пък работата ми доставя наслада. Обичам дървото — то има смисъл, реалност и непосредственост в един свят, който отива все по-далече от блясъка на дворцовата изисканост. От Павия с нас дойде само едно нещо — нещо, което изработих лично аз и с което се гордея много. Къщичката за гълъби стои в центъра на прекрасния ни нов двор, а нашата гълъбица си има нови приятели, които да ѝ правят

компания и да я радват — нещо, което на свой ред доставя радост на моята жена.

Ах, да, жена ми! Сърцето ѝ е препълнено от щастие. Просперитетът ѝ пасва много добре, но съм длъжен да кажа, че въпреки всичките си коприни и кадифета тя си остава най-милото създание, живяло някога на тази земя. Сега тя се грижи за нашите деца, както някога се грижеше за съпруга си и както някой ден ще се грижи за децата на нашите деца.

Понякога научавам новини от Сароно. Чувам да се говори, че Симонета и Бернардино имали син, когото кръстили Аурелио. Аз се хванах на работа и изработих целия Ноев ковчег с миниатюрни двойки животни, всяко от тях не по-голямо от палец, заедно с дървения кораб, разбира се, в който да се поставят. После увих подаръка в пакет от червена коприна и изпратих вестоносец чак до Вила Кастело с изричните инструкции да не ме споменава по име. Надявам се детето да се радва на игрите си с моите животинки. (Навремето нямах представа колко много ще се радва всъщност — защото много години по-късно, следвайки стъпките на баща си, Аурелио Луини замина за манастира „Сан Маурицио“ в Милано и там нарисува приказния стенопис на Ноевия ковчег — достоен наследник на таланта на баща си. Този стенопис може да се види там и днес.) Разбрах също така, че Евангелиста се научил да вика „татко“ на човека, който някога нарисувал гълъб на ръката му, и че малкият Джован Пиетро с готовност последвал примера на батко си.

Какво става със Симонета ли? Знам, че тя е намерила истинското щастие като съпруга на Луини и майка на синовете му. Никога повече не я видях, но съм виждал множество нейни изображения. Бернардино някога каза, че Ломбардия е покрита с кръв и бои — кръвта я отмиват дъждовете, но боите остават вечно. Ако искате, можете сами да видите Симонета (както сторихме ние с Амария) в Музео Чивико Гаetano Филанджиери в Неапол. Погледнете картината „Дева Мария с Младенеца и покланящата се пред тях монахиня“ от Бернардино Луини. Там ще видите една Мадона и един Младенец, седнали наред бадемова горичка, докато една монахиня с мило лице им чете от Светото писание. На фона зад тях, сред дърветата, върви мъж. Мъж, който показва едната си ръка от плът, а другата, златната, е скрил под пелерината си. Мъж, който е бил убит от стрелата на Мадоната на

същото това място в името на приятелството. Детето в ръцете ѝ е неговият голям син — сирак от войната между един Бог и друг. Дева Мария има бели ръце, чиито среден и безименен пръст са с еднаква дължина. Това са ръцете на съпругата на художника и майката на неговите деца.

Това са ръцете на Симонета ди Сароно, Мадоната на бадемите.

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА

ЕДНОРОЗИТЕ В НОЕВИЯ КОВЧЕГ

Идеята за книгата „Мадоната на бадемите“ ми беше подсказана от легендата за обичания от всички ликьор „Амарето Дисароно“, днес известен като Disaronno Originale™. Историята разказва за любовта между красива вдовица (в легендата е съдържателка на странноприемница) и художника Бернардино Луини от школата на Леонардо да Винчи. Смята се, че Луини е нарисувал вдовицата като Дева Мария в църквата в Сароно през 1525 година, а в знак на любовта си тя изобретила за него ликьора „Амарето“. И макар че този разказ образува скелета на тази книга, трябва да бъде ясно, че напитката „Амарето“, за която се говори на тези страници, няма нищо общо с „Дисароно Ориджинале“ нито по отношение на съставките си, нито на метода на производство. Тайните на ликьора си остават на съхранение у фамилия Рейна в Сароно и така трябва да бъде.

Няма смисъл обаче да отричаме съществуването на Бернардино Луини, който днес се почита като най-великия художник на ренесансова Ломбардия, често сравним дори със своя учител Леонардо да Винчи. Впрочем присъствието на Бернардино в манастира „Свети Мавриций“ в Милано наистина е било пазено в такава дълбока тайна, че години наред фреските са били приписвани на самия Леонардо.

Много малко се знае за живота на Бернардино Луини, затова си позволих волността да добавя редица фикционални подробности към историята, особено по отношение произхода на неговите двама по-големи синове — Еванджелиста и Джован Пиетро. Но работата му говори сама за себе си. Ако ходите в Италия, непременно се отбийте в красивата църква „Санта Мария деи Мираколи“ в Сароно (днес наричана „Сантуарио Беата Верджине деи Мираколи“). Но ако искате да видите истинския гений на Бернардино, прекрачете прага на манастира „Сан Маурицио“ (бившият „Монастерио Маджоре“) в Милано, чиито стенописи са върховото достижение на великия художник.

И тримата синове на Бернардино тръгват по стъпките му, и тримата по едно или друго време от живота си дават своя принос към работата на баща си в манастира „Сан Маурицио“.

Еванджелиста (Елиях) Луини става бележит художник и се установява в Генуа, където се смята, че през 1544 година е нарисувал герба на града на прочутия фар.

Джован Пиетро (Йовафет) Луини рисува прочутата „Тайна вечеря“ в Залата на монахините в „Сан Маурицио“. Апостол Йоан (който е отпуснал нежно глава върху рамото на своя Учител) безсъмнено е изобразен като жена, а в друга от фреските на Джован Пиетро се появява като Мария Магдалина.

Аурелио Луини е най-младият и най-талантливият от синовете на Луини и като такъв именно той наследява прочутата „Либричоло“ — тетрадката на Леонардо с човешки лицеви аномалии. Вероятно именно заради нея той се превръща в талантлив художник на гротески. Приносът му към стенописите на „Свети Мавриций“ е красива фреска, изобразяваща Потопа. Внимателните наблюдатели несъмнено ще забележат, че сред двойките съществуващи на земята животни, влизащи в Ноевия ковчег, са и двойка еднорози.

Какво става със Симонета ди Сароно ли? Тя живее по стените на „Свети Мавриций“ в лицето на всяка светица и на всяка Мария Магдалина, както и в Сароно, където всяка Мадона е тази същата дама. Голяма част от тези свети жени на едно или друго място от одеждите си носят символа на сърцето от бадемови листа. За мен това е повече от доказателство, че тази красавица с червената коса, белите ръце и прихлупените, ломбардски очи е била неразривна част от живота на Бернардино Луини, както и от сърцето му. А може би никога не е съществувала. В Ноевия ковчег на Аурелио има еднорози, и така, както в неговия стенопис, част от тази книга е истина, друга — измислица.

Издание:

Марина Фиорато. Мадоната на бадемите

ИК „Кръгзор“, София, 2012

Английска. Първо издание

Коректор: Мария Тодорова

Технически редактор: Ангел Йорданов

Предпечатна подготовка: Георги Иванов

Дизайн: Иван Тодоров Домузчиев

ISBN: 978-954-771-289

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.